

Juho Rahkonen

JOURNALISMI TAISTELUKENTTÄNÄ

*Suomen Nato-jäsenyydestä
käyty julkinen keskustelu 2003–2004*

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston luentosalissa A1,
Kalevantie 4, Tampere,
lauantaina 30. syyskuuta 2006 klo 12.

*Tampereen yliopisto
Tampere 2006*

Juho Rahkonen

Journalismi taistelukenttänä

*Suomen Nato-jäsenyydestä käyty
julkinen keskustelu 2003–2004*

Media Studies

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Copyright © Juho Rahkonen

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto
puh (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>
www.uta.fi/taju

Kansi ja ulkoasun suunnittelu

Juho Rahkonen

Kuviot ja taitto

Aila Helin

Painettu väitöskirja

ISBN 951-44-6697-7

Sähköinen väitöskirja

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 547
ISBN 951-44-6706-X
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2006

Sisällys

Lukijalle	11
1. Johdanto	15
Tutkimuskohteen rajauksesta	19
Aikaisempi tutkimus	21
Tutkimuksen rakenne	22
2. Julkista keskustelua jäljittämässä	25
Kaksi tulkintakehystä: kriittinen ja affirmatiivinen	27
Toimintaa journalismin kentällä	31
Kenttäteorian arviointia	35
Progressivismi ja julkisen keskustelun mahdollisuudet	41
3. Journalismin kentän rakentuminen	51
Toimittajat pitävät työtään itsenäisenä	57
Toimituksen roolit	62
Toimittajan roolit	66
Yksi tapahtuma, monta erilaista uutista	73
4. Nato-keskustelu kielipelinä	79
Makrostrukturi arkijärjen paljastajana	82
Kansallinen ja kansainvälinen puhetapa	86
Nato-keskustelun retoriikkaa	88
Retoriset keinot eivät riipu substanssista	102
5. Kylmästä sodasta 2000-luvulle	105
Paasikivi ja lehdistön vastuu	105
Ulkopoliittisesti korrekta journalismia	110
Toimituksen oma rooli on lisääntynyt	112
Natoa käsiteltiin Suomelle etäisenä asiana	118

Kylmän sodan aikainen Nato-journalismi asiantuntijoiden näkökulmasta	123
”Puolueettomuus” muuttuu ”liittoutumattomuudeksi”	132
Nato-keskusteluun vaikuttavat median ulkopuoliset tekijät.....	137
Nato-keskustelun viisi aaltoa	143
Prahan huippukokous, Naton imagovoitto	146
Päätelmiä historialuvusta: miten tähän on tultu?	159
6. Määrällinen analyysi vuosilta 2003–2004	163
Laadullinen vai määrällinen tutkimus?	163
Agenda setting ja framing	165
Päättäjät hallitsevat uutisia.....	168
Kenttien rakenne on varsin pysyvä.....	173
Nato-kysymyksestä välittyy poliittinen kuva	175
Kuvissa Natolla on kravatti kaulassa.....	180
Identiteetti on yleisin argumentoinnin peruste.....	183
Uutistoimistoilla on Nato-journalismissa pieni osuus	187
7. Laadullinen analyysi vuosilta 2003–2004	195
Median resonanssihypoteesi	198
Vaalikeskustelusta Naton sisäiseen kriisiin	201
Ehdotus EU:n puolustusytimestä muuttaa asetelmia.....	203
EU:n ja Naton yhteys nostetaan esiin.....	206
Kohti EU:n puolustusratkaisua	210
Päätöksen aikataulu selkiytyy.....	211
”Natolle lisää kannattajia”	213
Italia ehdottaa turvatakuita, viestimet innostuvat	217
Pääkirjoitukset ja snellmanilainen yleistähtö.....	222
Suomen liittoutumattomuus näyttää pysyvän	223

Poliittinen, journalistinen ja akateeminen kenttä kohtaavat	227
Pajatso tyhjenee	232
Kääriäinen "sammuttelee toivonkipinöitä"	235
Puolustusministeriön Nato-selvitys nostaa kohua	237
Yksikään puolue ei ehdota Nato-jäsenyyttä.....	241
Kansainvälisyys alkaa tulla esiin.....	243
Venäläinen näkökulma Suomen Nato-keskusteluun.....	244
Natosta on tullut arkipäiväinen puheenaihe	250
8. Selonteko paaluttaa liittoutumattomuuden	251
Nato jäi miinojen varjoon.....	254
Maakuntalehdissä kansallinen puhetapa on vahvoilla	257
Lehdistön ja yleisön Nato-kannat vaihtelevat alueittain	260
Mikä on syy ja mikä seuraus?.....	267
9. Päätelmät.....	269
Millaisia ovat Nato-keskustelun rakenteet?	270
Miten journalismin kenttä vaikuttaa Nato-keskusteluun?	271
Miten demokraattista Nato-keskustelu on ollut?	275
LIITE: Suomen turvallisuuspolitiikan ja Naton keskeisiä tapahtumia 1948–2004	283
Kirjallisuus	287
Tiivistelmä	299
English Summary	303

Kuviot

Kuvio 3.1 Shoemakerin-Reesen malli journalismiin vaikuttavista tekijöistä	54
Kuvio 3.2 Aloitteellinen ja reagoiva Nato-journalismi Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	64
Kuvio 3.3 Toimittajan roolit puheenaiheittain Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	71
Kuvio 5.1 Uutisten päätoimijat Helsingin Sanomissa kylmän sodan alusta vuoteen 2000.....	114
Kuvio 5.2 Uutisten lähteet Helsingin Sanomissa kylmän sodan alusta vuoteen 2000.....	115
Kuvio 6.1 Nato-juttujen päätoimijat Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	168
Kuvio 6.2 Nato-juttujen puheenaiheet Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	177
Kuvio 6.3 Nato-juttujen kuvitus Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	181
Kuvio 6.4 Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien, Iltalehden ja Aamulehden sijoittuminen Nato-julkisuudessa	190
Kuvio 6.5 Nato-keskustelun rakenne.....	192
Kuvio 7.1 Natoa ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevät jutut Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	196
Kuvio 7.2 Puolustusvoimien komentajan Juhani Kaskealan puheen kommentointi Ilkassa, Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä 1.–30.9.2003	200–201
Kuvio 8.1 Puolustuskeskustelun puheenaiheet Ilkassa, Karjalaisessa, Kalevassa ja Lapin Kansassa 1.–30.9.2004.....	255

Taulukot

Taulukko 2.1 Journalismikäsitusten nelikenttä.....	28
Taulukko 3.1 Toimituksen roolit uutistyössä	63
Taulukko 3.2 Toimituksen rooli suhteessa toimittajan rooliin.....	72
Taulukko 4.1 Mikro- ja makropropositiot Helsingin Sanomien Nato-uutisessa 22.11.2002.....	83
Taulukko 4.2 Pienin yhteinen nimittäjä Lipposen Nato-puheessa.....	87
Taulukko 5.1 Prahan Nato-kokouksen uutisointi Nelosen, MTV3:n ja Ylen tv-uutisissa 20.–22.11.2002	146–147
Taulukko 5.2 Prahan Nato-kokouksen uutisointi Aamulehdessä, Kainuun Sanomissa, Keskisuomalaisessa, Iltalehdessä, Ilta-Sanomissa, Satakunnan Kansassa ja Helsingin Sanomissa 20.–21.11.2002	153
Taulukko 6.1 Nato-juttujen päätoimijat Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	170
Taulukko 6.2 Mielipidekirjoittajat lehdittäin Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	172
Taulukko 6.3 Nato-keskustelun kentät valittuina ajankohtina (% toimijoista).....	173
Taulukko 6.4 Juttutyypit lehdittäin Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	175
Taulukko 6.5 Puheenaiheet lehdittäin Helsingin Sanomissa, Ilta- Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	178
Taulukko 6.6 Kuvitettujen ja kuvittamattomien juttujen osuus Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	181
Taulukko 6.7 Kuvitus aiheittain Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	182
Taulukko 6.8 Suomen Nato-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien argumentit.....	185
Taulukko 6.9 Yleisönosastokirjoitusten Nato-kannat lehdittäin Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	186

Taulukko 6.10 Turvallisuuspolitiikkaa käsittelevien uutisten alkuperä Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004.....	188
Taulukko 7.1 EU:n turvatakuuehdotuksen kommentointi 36 lehden pääkirjoituksessa 25.11.–2.12.2003	220–221
Taulukko 8.1 Kaksi faktoria: liittoutuminen ja itsenäinen puolustus.....	263
Taulukko 8.2 Kansalaisten mielipide Nato-kysymyksestä Pirkanmaalla ja Päijät-Hämeessä sekä Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla	266
Taulukko 9.1 Suomen Nato-jäsenyyttä tukevat ja vastustavat voimat journalismin kentällä	272

Lukijalle

Kesäkuussa 2002 näin televisiouutisissa jutun, jossa käytiin väitte-lyä Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä. Mieleeni nousi yhtä-kiä paljon kysymyksiä, joiden selvittäminen tuntui tärkeältä: Miksi aihe oli nyt pinnalla? Miksi poliitikko antoi sellaisen lausunnon kuin antoi ja miksi journalisti käsitteli lausuntoa niin kuin käsitte- li? Mitä merkitystä tällaisella keskustelulla tulisi olemaan Suomen turvallisuuspoliittiselle ratkaisulle? Tutkimusaiheeni oli syntynyt.

Seurasin Nato-keskustelua jo ollessani kesätoimittajana Aamu- lehdessä ja syksyllä ryhdyin tekemään väitöskirjaani. Loka-marras- kuussa paneuduin täysipäiväisesti tutkimussuunnitelman tekoon ja aineiston keräämiseen Tampereen yliopiston lyhyen tutkijapestin turvin. Joulukuun ajan työskentelin toimittajana Aamulehdessä, jossa pääsin myös tekemään Nato-aiheisia juttuja. Tammikuussa 2003 tein tutkimusta Journalismin tutkimusyksikön palkkaama- na ja helmikuusta toukokuun loppuun sain rahoitusta Muuttuvan viestinnän tutkijakoulusta, johon olin päässyt varasijalta neljäksi kuukaudeksi.

* * *

Kesän 2003 työskentelin Aamulehden toimittajana, kunnes syksys- tä alkaen heittäydyin täysillä tutkijaksi. Tutkimukseni sai merkit- tävää lisäpontta, kun pääsin keskittymään Nato-journalismin tut- kimiseen kokonaisen vuoden ajan, lokakuun alusta 2003 syyskuun loppuun 2004. Tämän projektin tuloksena syntynyttä raporttia (Rahkonen 2004) ja siihen kerättyä aineistoa pystyin hyödyntä- mään myös väitöskirjassani. Loppusyksyllä 2004 en saanut mistään tutkimusrahoitusta, vaan hankin elannon kirjoittamalla lehtijuttu- ja ja myymällä luontokuviani. Toimeentuloa auttoi myös Journalis- mikritiikin vuosikirjan toimittajan tehtävä. Joulukuun yli pärjättiin veronpalautuksilla.

Tammikuussa 2005 minua työllisti vielä Journalismikritiikin vuosikirjan toimittaminen. Helmi-maaliskuuksi sain yllättäen töi- tä Journalismin tutkimusyksiköstä Aasian hyökyaaltokatastrofin

uutisoinnin tutkimisesta. Huhtikuusta lähtien pääsin nauttimaan vuoden loppuun asti Tampereen yliopiston tutkimusstipendistä, jonka avulla saatoin väitöskirjani esitarkastusvaiheeseen. Viimeiset viilaukset ennen painoon viemistä tein kesällä 2006 muiden töiden ohella.

Kun väitöskirjani kesäkuussa 2006 sai painatusluvan, laskin huvikseni, että vajaan neljän vuoden mittaisella tohtoriopiskelijan taipaleellani minulla ehti olla yhteensä kymmenen erilaista rahoitusjaksoa. Niihin mahtui yksi apurahakausi ja yhdeksän työsuhdetta Tampereen yliopistossa. Jaksojen pituudet vaihtelivat yhdestä kuukaudesta vuoteen, ellei oteta lukuun erästä kuukautta, jonka kituuttelin puolella palkalla projektirahojen huvettua. Otin sentään vahingon takaisin pitämällä pari viikkoa ylimääräistä, palkatonta lomaa. Väitöskirjan tekoaika oli siis taloudellisesti sirpaleinen ja välillä epävarmakin, mutta aina asiat järjestyivät niin, että pystyin edistämään tutkimustani. Haitallisia taukoja tai muita esteitä ei tullut missään vaiheessa.

* * *

Tutkimuskysymys ja lähestymistavat eivät olleet täysin selvillä vielä silloin, kun aloitin työtäni, vaan ne ovat kypsyneet vähitellen matkan varrella – olen kokenut työn suureksi ja jännittäväksi tutkimusmatkaksi.

Teoreettisesti antoisimmat hetket koin loppukesällä 2005, kun vietin pari viikkoa vaimoni kotimaassa Liettuassa, jonka itsekin tunnen jo toiseksi kotimaakseni. Kaunasin keskiaikaisessa kaupungissa, valtavién tammien varjossa luin Pierre Bourdieun kenttäteoriaa, ja eräänä kauniina päivänä tunsin, että olin saavuttanut henkilökohtaisen läpimurron: olin mielestäni oivaltanut, mistä kyseisessä teoriassa on pohjimmiltaan kysymys ja miten sen avulla voi hakea ratkaisua tutkimusongelmaani.

* * *

Niin monet ihmiset ovat tavalla tai toisella vaikuttaneet väitöskirjani syntymiseen, etten voi tässä mainita läheskään kaikkia. Vanhemmat ovat luoneet kaikelle perustan tarjoamalla minulle turvallisen

ja henkisesti rikkaan kasvuympäristön. Isäni ja äitini lisäksi veljeni ja isovanhempani ovat kannustaneet minua kaikissa käännteissä.

Kiitän Tampereen yliopistoa koulutuksesta ja taloudellisesta tuesta sekä tiedotusopin laitosta ja sen yhteydessä toimivaa Journalismin tutkimusyksikköä työhuoneen ja muiden välineiden tarjoamisesta. Ulkoasiainministeriön ja puolustusministeriön tutkimusosastoja kiitän Nato ja media -projektin rahoittamisesta sekä projektin yhteydessä käydyistä keskusteluista ministeriöiden asiantuntijoiden kanssa. Tiedotusopin jatko-opiskelijoiden viikoittainen Rinki-tapaaminen antoi mahdollisuuden saada monipuolisia arvioita omasta työstä sekä virikkeitä muiden projekteista ja ajatuksista.

Ohjaajani Risto Kuneliuksen asiantuntevat neuvot ja kannustava asenne olivat suureksi avuksi kaikissa työn vaiheissa. Myös toinen ohjaajani Janne Seppänen ja Pertti Suhonen kommentoivat työtäni useita kertoja. Työni esitarkastajat Tom Moring ja Tuomas Forsberg tekivät osuvia ja kriittisiä huomautuksia, jotka auttoivat vihoviimeisen version hiomisessa. Lisäksi seuraavat henkilöt lukivat väitöskirjaani työn eri vaiheissa ja antoivat arvokasta palautetta: Jyrki Jyrkiäinen, Esa Reunanen, Kauko Pietilä ja Heikki Luostarinen. Sirkka Hyrkkäselle kiitos avusta kirjan painokuntoon saattamisessa, Aila Helinille ammattitaitoisesta taitosta ja Virginia Mattilalle englanninkielisen tiivistelmän kielen tarkastuksesta.

Lopuksi haluan ilmaista kiitollisuuteni vaimolleni Ingalle. Hän on näyttänyt valoa elämäni polulla ja pysynyt kiitettävän kärsivällisenä, vaikka olen ollut paljon kiinni väitöskirjan teossa ja monesti iltaisin ja viikonloppuisinkin haahuillut omissa ajatuksissani. Hänen iloisuutensa ja tarmokkuutensa on antanut lisävoimia silloin, kun elämä on uhannut käydä puuduttavaksi. Lapsemme Marko, 3, ja Pauliina, 1,5, ovat näyttäneet esimerkkiä uteliaisuudellaan ja vilpittömyydellään. Sellaista asennetta tutkijakin tarvitsee.

Siurossa sadonkorjuun aikaan 2006

Juho Rahkonen

1. Johdanto

[K]un historioitsija puhuu journalistille, kyse ei ole siitä, että historioitsija puhuu journalistille (...) vaan siitä, että historioitsija ottaa haltuunsa määrätyn aseman akateemisella kentällä puhuessaan journalistille, joka ottaa haltuunsa määrätyn aseman journalismin kentällä, ja lopulta kyse on siitä, että akateeminen kenttä puhuu journalismin kentälle.

(Pierre Bourdieu 2005, 31; suom. JR¹)

~ ~ ~

Yllä oleva sitaatti on mielestäni oiva kiteytys yhteiskunnallisen toiminnan perusluonteesta. Se auttaa ymmärtämään, mistä Nato-keskustelussa on kyse. Nato-keskustelu on kamppailua todellisuuden määrittelystä, mutta ei kamppailua siinä mielessä kuin se arkiajatelussa helposti käsitetään. Julkisessa keskustelussa on kysymys paljon monimutkaisemmasta ilmiöstä kuin vain siitä, että eri tahot pyrkivät saamaan oman sanomansa läpi mahdollisimman tehokkaasti tai että toimittajat pyrkivät tekemään mahdollisimman kiinnostavia juttuja. Julkisen keskustelun kautta syntyvä paine muodostuu erilaisten yhteiskuntaelämän kenttien vuorovaikutuksessa. Miten tämä tapahtuu Nato-keskustelun tapauksessa? Siihen pyrin tutkimuksessani vastaamaan.

Ranskalainen vuonna 2002 edesmennyt sosiologi Pierre Bourdieu oli aikansa merkittävimpiä yhteiskuntateoreetikkoja. Hänen tutkimuksellisista innovaatioistaan kenties tunnetuin on kentäteoria, ja se muodostaa tämän tutkimuksen teoreettisen perustan. Bourdieun keskeiset käsitteet *kenttä*, *pääoma* ja *habitus* auttavat ymmärtämään Nato-keskustelun eri osapuolten toimintaa. Bourdieu lähtee ajatuksesta, että läheskään kaikkea ihmisten toimintaa ei voida selittää rationaalisen valinnan teorialla, vaan toiminta on osaksi tiedostettua, osaksi tiedostamatonta (Bourdieu 1990, 113).

¹ Artikkelissaan Bourdieu käyttää ilmausta yhteiskuntatieteen kenttä (social science field). Koska Suomessa historia luokitellaan yleensä humanistisiin tieteisiin, ei yhteiskuntatieteisiin, käytän johdonmukaisuuden vuoksi suomennosta akateeminen kenttä.

Kenttäteoria tarjoaa hyvän perustan sen tutkimiselle, miksi journalisti käsittelee Nato-kysymystä tietyllä tavalla, kun samaan aikaan poliitikko, tutkija ja sotilas käsittelevät samaa aihetta kukin omalla tavallaan.

Tutkimuksen pääkohde on siis *journalismin kenttä* (Bourdieu 2005; Benson & Nevey 2005). Pyrin selvittämään, miten journalismin kentällä vaikuttavat voimat ovat syntyneet ja millaisia puitteita ne asettavat journalistien toiminnalle. Lisäksi tutkin, millaisia ovat journalismin kentän suhteet muihin keskeisiin yhteiskuntaelämän alueisiin, kuten politiikan sekä akateemisen ja sotilaallisen asiantuntijuuden kenttiin. Vaikka kohteenani on tietty tapaus, Suomen Nato-keskustelu, toivon tutkimuksellani olevan annettavaa journalismin tutkimiselle ja ymmärtämiselle yleisemminkin.

Tutkimus perustuu ajatukseen yhteiskunnan monitasoisuudesta: on olemassa yksi suuri kenttä, julkisuuden kenttä, jonka sisällä kaikki muu toiminta tapahtuu. Tämä *kenttien kenttä* (Bourdieu & Wacquant 1992) sisältää useita muita kenttiä, kuten journalismin ja politiikan kentät. Tietenkään julkisuuden kenttä ei kata kaikkea yhteiskunnallista toimintaa, mutta tässä tutkimuksessa keskityn nimenomaan julkisuuteen. Kentillä vallitsevien voimien ja suhteiden määrittelemisissä puitteissa tapahtuu monenlaista merkityksellistämistä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kolmea erilaista merkityksellistämisen tapaa: 1) päiväjärjestyksen asettaminen eli agenda setting, 2) kehystäminen eli framing ja 3) retorinen vaikuttaminen.

Kenttäteorian ohella työni toinen teoreettinen pääjuonne on *julkinen keskustelu* (Habermas 1987; 1992; 2004; Reunanen 2003). Nato-kysymys on luonteeltaan sellainen aihe, että sen hahmottaminen onnistuu parhaiten keskustelun käsitteen avulla. Siinä on nimittäin kyse avoimena olevan kysymyksen käsittelystä, ei niinkään varsinaisesta uutistapahtumasta. Oikeastaan julkinen keskustelu pitäisi erotella omaksi journalismintutkimuksen lajikkeeksi. Se on monelta osin erilaista journalismia kuin jotakin klassista uutisaihetta, esimerkiksi luonnonkatastrofia, käsittelevä journalismi. Sekä Nato-journalismi että onnettomuusjournalismi koostuvat useiden juttujen kokonaisuudesta, ja niissä on edustettuna koko journalismin kirjo sähköuutisista kuvareportaaseihin ja faktalueteloista mielipidekirjoituksiin. Olennaisin ero on, että kun onnettomuusjournalismin päähuomio keskittyy *jo tapahtuneisiin asioihin*,

Nato-journalismissa *hahmotellaan tulevaisuutta*. Vaikka myös Nato-journalismissa on perinteisen uutiskäsityksen mukaisia juttuja (esimerkiksi joku merkkihenkilö on sanonut jotain aiheeseen liittyvää), nekin saavat merkityksensä sitä kautta, mitä niistä mahdollisesti seuraa.

Journalismin keskusteleavuus voidaan kyseenalaistaa sillä perusteella, että keskustelijat eivät useinkaan ota kantaa esitettyihin argumentteihin, vaan pikemminkin laukovat omia valmiita näkemyksiään toistensa ohi. Suhtaudun kuitenkin myönteisesti journalismin mahdollisuuksiin toimia julkisen keskustelun areenana. Mielestäni on olennaista katsoa tulevaisuuteen ja pyrkiä löytämään asioista myönteistä kehityspotentiaalia. Vaikka journalismi ei nykyisellään varmastikaan vastaa täysin siihen liitettyihin odotuksiin, journalismia voidaan kehittää niin, että se palvelee demokraattisen ja avoimen yhteiskunnan kehitystä entistä paremmin. Tällaista lähestymistapaa kutsun progressivistiseksi eli edistysmieliseksi, viitaten Yhdysvalloissa 1900-luvun alkupuolella vaikuttaneeseen yhteiskunnalliseen liikkeeseen (Peters 1989; V. Pietilä 1997, 123–126).

Progressivistisessä lähtökohdassa on toki se vaara, että tutkija suhtautuu tarkastelemaansa todellisuuteen liian sinisilmäisesti eikä näe asioiden raadollista puolta. Paras keino tämän vaaran torjuntaan ei ole progressivistisen näkökulman hylkääminen, vaan kriittis-analyttisen lähestymistavan ottaminen sen rinnalle. Nato-journalismia voidaan tarkastella myös vallankäytön ja manipuloinnin näkökulmasta. Tällöin päähuomio kiinnittyy siihen, millaisia strategioita eri toimijat käyttävät saadakseen näkemyksensä julkisuuteen mahdollisimman tehokkaasti ja itselleen suotuisalla tavalla. Kriittisen suuntauksen edustajat eivät usko, että journalismi todellakin toimii ylevien periaatteidensa mukaan. Journalistien ammattilliseen itseymmärrykseen kuuluu, että yleisöä puhutellaan aktiivisina kansalaisina ja heitä kannustetaan osallistumaan julkiseen keskusteluun, mutta se ei tarkoita, että journalismi käytännössä toimisi näin (Kunelius 1996, 20). Kriittinen journalismikäsitys näkyy tutkimuksessani siten, että pyrin diskurssianalyttisin keinoin tekemään näkyviksi retorisia vakuuttamiskeinoja eri toimijoiden puheista. Lisäksi otan huomioon vallanpitäjien pyrkimyksen hallita julkisuutta oman asemansa ja tavoitteidensa kannalta suotuisasti (esim. Luostarinen 1994). Julkisuudenhallinnan näkökulma ei ole kuitenkaan tämän tutkimuksen keskiössä.

Tutkimustyössäni lähdin siitä, että journalismin tulisi edistää julkista keskustelua ja auttaa tekemään sellaisia päätöksiä, joilla on takanaan mahdollisimman laaja yhteiskunnallinen hyväksyntä. Monien tutkijoiden, esimerkiksi Brian McNairin (2000, 178) mukaan nykyaikaisessa yhteiskunnassa journalismin demokratisoivat käytännöt ovat vahvempia kuin PR:n ja julkisuudenhallinnan strategiat. Tämä saattaa pitää paikkansa, mutta on monia muitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat journalismin sisältöön – eivätkä niistä vähäisimpiä ole journalismin omat voimat ja rakenteet. Kenttäteorian ja julkisen keskustelun käsitteen pohjalta työlleni hahmottuvat seuraavat tutkimusongelmat:

- 1) Millaisia ovat Nato-keskustelun rakenteet?
- 2) Miten journalismin kenttä vaikuttaa Nato-kysymyksen esittämistapoihin (päiväjärjestyksen asettaminen, kehystäminen ja retorinen vaikuttaminen) ja sitä kautta siihen kuvaan, joka Nato-kysymyksestä välittyy mediaa seuraavalle yleisölle?
- 3) Missä määrin Suomen Nato-keskustelu vastaa normatiivista ihannetta julkisesta mielipiteenmuodostuksesta?

Ensimmäiseen kysymykseen haen vastausta tutkimalla, millaisia toimijoita Nato-keskusteluun osallistuu ja millaisissa suhteissa he ovat toisiinsa. Kenttäteorian pohjalta erottelen julkisesta keskustelusta erilaisia kenttiä, joista tärkeimpiä ovat journalismin ja politiikan kentät. Boudieun tapaan kytken siis teoreettiset rakennelmat empiiriseen, määrälliseen analyysiin.

Toiseen kysymykseen pyrin vastaamaan tutkimalla journalistisen työn arkirutiineja. Analysoin journalistiseen työhön vaikuttavia ulkoisia tekijöitä ja erilaisia tapoja, joilla journalistit voivat käsitellä aiheitaan. Huomioni kiinnittyy paitsi journalistisiin esitystapoihin, myös sellaisiin merkityksellistämisen tasoihin, jotka eivät kuulu pelkästään journalismin kentälle. Niitä on jaottelussani kolmea lajia: päiväjärjestyksen asettaminen, kehystäminen ja retorinen vaikuttaminen. Tutkin niitä jokaista Nato-keskustelusta tulevan aiheiston avulla.

Kaksi ensimmäistä kysymystä ovat varsin hyvin selvitettävissä empiirisen analyysin avulla, mutta kolmanteen kysymykseen on vaikea antaa yhtä selkeitä ja yksiselitteisiä vastauksia. Kolmannessa

kysymyksessä on kyse arviosta, jossa tutkimuksen tuottamaa tietoa verrataan normatiiviseen ihannetodellisuuteen. Jossain määrin kolmanteenkin kysymykseen voi saada empiirisen vastauksen, esimerkiksi tutkimalla määrällisillä menetelmillä sitä, miten hyvin kansalaisyhteiskunnan toimijat ovat edustettuina Nato-keskustelussa ja miten heidän viesteihinsä reagoidaan.

Tutkimuskohteen rajauksesta

Tutkimus alkaa Naton perustamisvuodesta 1949 ja jatkuu vuoteen 2004. Kylmän sodan aikaisen Nato-journalismin tutkiminen on tärkeää, koska nykyiseen Nato-journalismiin ja eri kentillä olevien toimijoiden liikkumatilaan vaikuttava mielipideilmasto kumpuaa paljolti lähihistoriasta. Varsinainen empiirinen kohde on kuitenkin vuosissa 2002–2004. Näinä vuosina käydyn keskustelun tutkiminen antaa mahdollisuuden ymmärtää sitä prosessia, jonka seurauksena Suomi päätyi syksyn 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa pysymään sotilaallisesti liittoutumattomana. Aineistona ovat Suomen neljän suurimman päivälehdten, Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien, Aamulehden ja Iltalehden kaikki Nato-aiheiset jutut ajalta 1.1.2003–30.6.2004. Näitä juttuja on yhteensä 1362, ja tutkin niitä määrällisellä sisällönerittelyllä.

Tutkimuksen pääpaino on lehdistössä, mutta myös radio ja televisio ovat mukana. Lehtien kautta välittyvä Nato-keskustelu on sikäli monimuotoista, että lehdissä suuri osa Nato-jutuista (tutkimukseni aineistossa noin kolmannes) on muita kuin uutisia. Toisin kuin lehdissä, sähköisissä välineissä ei ole pääkirjoituksia, yleisönosastokirjoituksia tai kolumneja (lukuun ottamatta Ylen radiouutisten Ykkösaamu-ohjelman kolumneja, joista kuitenkin vain muutama on käsitelty Nato-kysymystä). Sen sijaan televisiossa ja radiossa on reportaaseja sekä keskusteluohjelmia, jotka luonnollisesti kuuluvat tämänkin tutkimuksen aineistoon. Nämä ohjelmat ovat kuitenkin niin laajoja ja niitä tulee lehtijuttuihin verrattuna sen verran harvoin, että en ole luokitellut niitä määrällisesti samalla tavalla kuin lehtikirjoituksia.

Nato-kysymystä käsittelevästä reportaasista tai keskusteluohjelmasta on vaikea koodata juttukohtaisia muuttujia, koska yhden-

kin ohjelman aikana käsitellään hyvin monia näkökulmia ja puheenaiheita. Toki sähköisen median ohjelmia voisi eritellä määrällisesti siten, että havaintoyksikkö olisi muu kuin juttu, eli siis yhteen juttuun mahtuisi useita havaintoyksiköitä. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin käsitellyt sähköistä mediaa enimmäkseen laadullis-tulkitsevilla menetelmillä.

Sähköisen ja painetun median väliset erot johtavat siihen, että käsittelen niitä tässä tutkimuksessa hieman eri tavoin: Lehtijutuisa pyrin systemaattisuuteen eli kerään tietyn ajanjaksolta tiettyjen lehtien kaikki Natoon liittyvät jutut. Nämä jutut analysoin sitten määrällisesti, minkä lisäksi poimin erilaisia juttutyyppisiä parhaiten edustavia esimerkkejä laadulliseen lähitarkasteluun. Sähköisestä mediasta en tee samanlaista systemaattista analyysiä, vaan tutkin tv- ja radiouutisia aina silloin, kun meneillään on jokin Nato-keskusteluun olennaisesti vaikuttava tapahtuma, esimerkiksi Prahan huippukokous marraskuussa 2002, EU:n hallitusten välinen konferenssi lokakuussa 2003 tai turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon käsittely syyskuussa 2004.

Kaikki aineiston rajaamista koskevat ratkaisut liittyvät myös työekonomisiin kysymyksiin. Tutkimus olisi epäilemättä tukevoitunut, jos olisin analysoinut määrällisesti vaikkapa muutaman kanavan kaikki Natoa koskevat tv- ja radiouutiset sekä -ohjelmat samalta ajalta kuin lehtijututkin. Olen kuitenkin arvioinut, että tällaisesta analyysistä aiheutuva lisätyö ei olisi ollut järkevässä suhteessa sen tuomaan hyötyyn. Samasta syystä olen ottanut tutkimukseni historiallisessa osuudessa määrälliseen tarkasteluun vain yhden lehden, Helsingin Sanomat, ja siitäkin olen kerännyt juttuja valikoidusti tasavälisellä otannalla. Historiaosuuden laadullisessa tarkastelussa on tosin mukana myös Aamulehti.

Lehtiaineiston pääpaino on neljässä suurimmassa päivälehdessä, mutta tutkimuksen lopussa käsittelen myös neljää maakuntalehteä. Tutkin Lapin Kansan, Kalevan, Ilkan ja Karjalaisen kaikki puolustuskeskusteluun liittyvät jutut syyskuulta 2004. Tämä aineisto liittyy tuolloin julkistettuun turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen selontekoon (Valtioneuvosto 2004).

Vaikka pääasiallinen tutkimusongelma koskeekin Suomen mahdollisesta jäsenyydestä käytävää julkista keskustelua, myös muut Natoon liittyvät tapahtumat on syytä ottaa huomioon, kos-

ka ne vaikuttavat suomalaisten käsityksiin Natosta ja sitä kautta muokkaavat myös suomalaista keskusteluilmapiiriä. Tutkimuksen kantava ajatus on, että julkaisemalla Natoa käsitteleviä erilaisia juttuja media vaikuttaa epäsuorasti siihen, millainen käsitys ihmisillä on Natosta ja sen myötä Suomen mahdollisesta jäsenyydestä². Joukkoviestinnän ja yleisen mielipiteen suhdetta koskevien tutkimusten perusteella tiedetään, että ihmiset ovat kiinnostuneita jostakin yhteiskunnallisesta kysymyksestä sitä enemmän, mitä näkyvämmän aiheita käsitellään mediassa (Suhonen 1994, 180).

Aikaisempi tutkimus

Suomalaista Nato-keskustelua, ja turvallisuuspoliittista keskustelua yleensäkin, on tutkittu journalismin näkökulmasta vähän. Lähimpänä tämän tutkimuksen aihepiiriä ovat journalistiikan gradu -tutkielmat *Piilosotaa Natosta. Eduskunnan turvallisuuspoliittisen keskustelun diskursiivinen rakentuminen Helsingin Sanomissa* (Uotila 2002) ja *Virallinen, varovainen – vaiettu? Nato-keskustelu neljän puoluelehden pääkirjoituksissa vuonna 2001: vaikuttamiskeinot ja retoriikka* (Raunio 2003). Muita aiheita käsitteleviä graduja ovat Tea Kultin (1998) *Turvallisuuspolitiikan visio ja painajainen*, joka käsittelee 1990-luvun suomalaista Nato-keskustelua poliittisen historian näkökulmasta ja Erkki Aallon (2004) *Transatlanttisen suhteen vahtikoirat*. Sen kohteina ovat Helsingin Sanomien ja Dagens Nyheterin pääkirjoitukset 2000-luvun vaihteessa. Oma tutkimukseni *Nato ja media* (Rahkonen 2004) ajoittuu vuosien 2003–2004 Nato-keskusteluun, ja sen aineisto on osittain sama kuin tässä väitöskirjassa.

Suomalaista Nato-keskustelua on tarkasteltu enimmäkseen ulkopoliitiikan ja maanpuolustuksen tutkimuksen piirissä. Tällaista lähestymistapaa edustavat muun muassa Tomas Riesin (1999)

---

² Esimerkiksi Ylen tv- uutisissa 24.6.2004 oli juttu Irakin levottomuuksista. Samassa lähetyksessä kerrottiin, että Irak oli pyytänyt Natolta apua olojensa vakauttamiseen. Tiedotustilaisuudessa Naton pääsihteeri korosti, ettei pyyntö koskenut joukkojen lähettämistä vaan lähinnä turvallisuusjoukkojen koulutusta ja teknistä tukea. Silti on ilmeistä, että monen katsojan mielessä Nato kytkeytyi Irakin kriisiin.

Finland and Nato, Tuomas Forsbergin (2002) *Nato-kirja* ja Pekka Visurin (2003) toimittama yleisesitys *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Christer Pursiaisen ja Sinikukka Saaren (2002) raportissa *Et tu Brute! Suomen Nato-optio ja Venäjä* mahdollinen Nato-jäsenyys kytetään Suomen ja Venäjän välisiin suhteisiin. Karoliina Honkasan ja Janne Kuuselan (2003) raportissa *Mikä se Nato oikein on?* vastataan Natoa koskeviin usein kysytyihin kysymyksiin. Nato-kriittistä näkökulmaa edustaa Markku Kangaspuron ja Teemu Matinpuron (2003) toimittama kirja *Suomi ja Nato. Eurooppalaisia näkökulmia sotilasliitosta*.

Lisäksi Nato-keskustelua käsitteleviä artikkeleita on julkaistu runsaasti Ulkopoliittisen instituutin *Ulkopolitiikka*-lehdessä ja Suomen sadankomitealiiton *Ydin*-lehdessä. Myös eräät ulkomaiset tutkijat ovat kirjoittaneet suomalaisesta Nato-keskustelusta. Venäläinen, Suomessa opiskellut ja suomen kielen osaava Nadezhda Sorokina valmistelee Moskovassa väitöskirjaa aiheesta *Suomen politiikka turvallisuus- ja puolustusallalla*. Yhdysvaltalainen kansainvälisen politiikan tutkija Andrew Michta on useissa julkaisuissaan käsitellyt itäisen Euroopan ja Naton suhdetta ja viitannut myös Suomessa käytävään Nato-keskusteluun.

Tutkimuksen rakenne

Etenen tutkimuksessa yleisestä yksittäiseen. Johdannon jälkeen luvussa 2. tarkastelen julkista keskustelua kahdesta näkökulmasta: ensin käsittelen aihetta kriittis-analyttisesti Bourdieun kenttäteorian pohjalta ja sitten siirryn normatiivis-affirmatiiviseen näkökulmaan Jürgen Habermasin ja yhdysvaltalaisen pragmatistien siivittämänä. Luvussa 3. tutkin journalismin kentän rakentumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä muun muassa lehtijuttujen ja toimittajien haastattelujen avulla. Luvussa 4. tarkastelen journalismin kenttää retoriikan ja kielen tutkimuksen näkökulmasta.

Luvusta 5. alkaa tutkimuksen kronologinen osuus. Pysin hahmottamaan Nato-keskustelua edeltäneiden vuosikymmenten suuria linjoja kylmän sodan ajalta 1949–1990. Analysoin paitsi Nato-journalismin muuttumista myös journalismin kehitystä yleensä. Lähemmäksi nykypäivää tulen luvun jälkimmäisellä puoliskolla,

jossa kohteena on vuosien 1990–2002 Nato-keskustelu. Varsinaisen Nato-keskustelun voidaan katsoa alkaneen kylmän sodan loppumisesta ja Neuvostoliiton lakkauttamisesta (Forsberg 2002, 266).

Empiirisen osuuden pääpaino on vuosissa 2003 ja 2004, joita käsitellään luvuissa 6.–8. Kuudennessa luvussa tutkin Nato-keskustelun rakennetta määrällisesti neljän suurimman päivälehdien kirjoittelun kautta. Luvut 6. ja 7. on julkaistu suppeampana versiona Nato ja media -tutkimusraportissani (Rahkonen 2004). Seitsemännessä luvussa tutkin laadullisen analyysin avulla, miten Suomen tiedotusvälineissä pohjustettiin syyskuussa 2004 julkistettua turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa (Valtioneuvosto 2004) – siinäpä päätettiin, että Suomi ei näillä näkymin liity Natoon. Kahdeksannessa luvussa analysoin turvallisuuspoliittisen selonteon käsittelyä maakuntalehdissä sekä tarkastelen tapaustutkimuksen avulla yleisen mielipiteen ja Nato-journalismin välistä suhdetta.

Yhdeksännessä luvussa esitän tärkeimmät havaintoni ja johtopäätökseni Nato-keskustelusta ja siitä, miten hyvin media on onnistunut virittämään ja rakentamaan aihetta käsittelevää julkista keskustelua.

2. Julkista keskustelua jäljittämässä

Julkinen keskustelu on median ja journalismin välittämä, kielellisten tekojen muodostama jatkumo, joka koskee jotakin yleisesti merkittävää tai kiinnostavaa asiaa. Tässä tutkimuksessa ymmärrän keskusteluksi kaikki Natoa ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat julkiset puheteot, olivatpa ne sitten yleisönosastokirjoituksia, lehtien pääkirjoituksia, puolueiden julkilausumia tai uutisissa olevia asiantuntija-arvioita. Nato-keskusteluun kuuluvat myös sellaiset jutut, joissa ei suoraan oteta kantaa Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen mutta joiden voidaan olettaa vaikuttavan Nato-kysymystä koskevaan yleiseen mielipiteeseen. Tarkkaan ottaen Nato-keskustelun sijaan pitäisi puhua Nato-julkisuudesta. Tämä termi on kuitenkin mielestäni liian staattinen eikä pysty tavoittamaan tutkimuskohteeni prosessimaista, dynaamista luonnetta.

Julkisuuden määritelmään kuuluu, että se on – ainakin periaatteessa – avoin kaikille. Kun jotakin yhteiskuntaa sanotaan avoimeksi, tarkoitetaan muun muassa poliittisen päätöksenteon, oikeuskäsittelyjen ja viranomaisten toiminnan asettamista julkisen arvioinnin kohteeksi. Monissa kielissä avoimuuden ja julkisuuden käsitteet kietoutuvat toisiinsa. Saksaksi julkisuus on *Öffentlichkeit*, ja sen kantasana on adjektiivi *offen* eli avoin. Myös ruotsissa julkisuutta tarkoittava sana *offentlighet* viittaa avoimuuteen. Englannin kielessä adjektiivilla julkinen on kaksi vastinetta, *public*³ ja *open*, joista jälkimmäinen tarkoittaa myös avointa.

³ Public on monimerkityksinen sana, koska adjektiivina se tarkoittaa julkista tai yleisesti tunnettua, substantiivina puolestaan yleisöä. Eräät tiedotustutkijat ovat suositelleet, että public-substantiivia varten otettaisiin käyttöön suomennos julkiso. Esimerkiksi Veikko Pietilä (2003, 5) perustelee julkiso-sanana tarvetta sillä, että se kuvaa keskustelevaa ja väittelevää ihmisjoukkoa paremmin kuin yleisö-sana. Tavallaan olisikin loogista, että vastaanottavaa yleisöä ja keskustelevaa yleisöä varten olisi suomen kielessä eri sanat, kun englannissakin on audience ja public. Yleisöllä on kuitenkin molemmat merkitykset: se paitsi vastaanottaa uutisia myös kommentoi niitä julkisesti – esimerkiksi lehdissä on joka päivä yleisönosastokirjoituksia. Missään ei ole määrätty, että yleisö tarkoittaisi vain vastaanottavaa ihmisjoukkoa. Jos halutaan erityises-

Läpinäkyvyys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että julkisuus olisi käytännössä avointa kaikille. Moderneissa yhteiskunnissa kansalaisten mahdollisuudet vaikuttaa poliittisen päätöksenteon esityslistaan ovat hyvin rajalliset. Hallinto, ammattipoliitikot ja media määrittelevät pitkälti sen, mitkä asiakysymykset päätyvät agendalle. Niinpä kansalaisten poliittiset mielipiteet koskevat enimmäkseen valmiiksi annettuja kysymyksiä ja vaihtoehtoja. (Setälä 2003, 163.) Yhteiskunnan avoimuudella on siis kaksi puolta: pääsy tiedon lähteille ja pääsy julkisuuteen.

Hannu Nieminen (1998, 281–285) on jaotellut demokratiamallit kolmeen. 1) Suora eli välitön demokratia perustuu kansalaiskokouksen ideaan, ja se oli vallalla antiikin Kreikan kaupunkivaltioissa. Suorassa demokratiassa asianosaiset kokoontuvat yhteen keskustelemaan päätettävästä asiasta, ja päätös tehdään enemmistön mielipiteen mukaisesti. 2) Edustuksellinen eli välillinen demokratia on paikallisyhteisöä laajemman ja monimutkaisemman yhteisön eli nykyaikaisen länsimaisen yhteiskunnan hallintamuoto. Siinä kansalaiset valitsevat äänestämällä edustajansa, joille näin luovutetaan päätöksenteon mandaatti. 3) Julkisen harkinnan eli deliberatiivisen demokratian idea lähtee siitä, että parhaisiin päätöksiin voidaan tulla mahdollisimman laajan yhteiskunnallisen totuudenetsinnän eli julkisen keskustelun välityksellä. Julkisen harkinnan demokratia toteutuu pääasiassa joukkoviestimien välityksellä.

Tämän tutkimuksen taustalla on deliberatiivisen demokratian ihanne. Se tarkoittaa, että yhteiskunnallisten menettelytapojen arvoa mitataan sillä, miten ne edistävät demokraattisten toimijoiden sitoutumista julkiseen keskusteluun ja harkintaan. Tästä seuraa, että päätösten oikeutus on riippuvainen siitä, miten pitkälti ne ovat oikeanlaisen julkisen keskustelun tulosta (Setälä 2003, 15). Kansalaisten julkisen harkinnan ja keskustelun edistäminen on deliberatiivisen demokratiateorian suurin haaste (emt, 164). Tätä tavoitetta kohti voidaan pyrkiä erilaisin institutionaalisin keinoin, mutta medialla ja sen tekemillä valinnoilla on siinä keskeinen rooli.

---

ti painottaa yleisön vuorovaikutuksellista luonnetta, voidaan käyttää vaikkapa tarkentavaa ilmausta “keskusteleva yleisö”. Toki julkiso voi ajan mittaan vakiinnuttaa paikkansa sanastossamme, jos ihmiset ottavat sen omakseen.

Kaksi tulkintakehystä: kriittinen ja affirmatiivinen

Tämä luku jakautuu kahteen osaan: ensin kuvaan julkisuutta kriittis-analyttisesti Bourdieun avulla, sitten otan julkiseen keskusteluun affirmatiivis-normatiivisen lähestymistavan, jota edustaa toisaalta Habermas, toisaalta pragmatistit. Yksinkertaisesti ilmaistuna toimin siis niin, että Bourdieun teorioiden valossa tutkin, miten keskustelu valtasuhteineen oikeasti toimii, kun taas Habermasin ja pragmatistien ajatusten pohjalta pohdin sitä, miten asioiden pitäisi olla. Nämä tarkastelutavat eivät kuitenkaan ole erillisiä, vaan liittyvät kiinteästi yhteen. Kuten jo johdannossa totesin, kenttien voimat ja suhteet määrittävät sitä, miten julkista keskustelua voidaan käydä. Siksi ennen julkisen keskustelun lähempää tarkastelua on tutkittava siihen vaikuttavia olosuhteita ja puitteita, siis kenttien rakennetta.

Latinan sana *affirmare* tarkoittaa vahvistamista, kreikan sana *kritikos* puolestaan arvostelijaa. Affirmatiiviseen tulkintakehykseen sisältyy siis myönteinen, vahvistava kanta, kun taas kriittisesti suhtautuva tutkija katsoo kohdettaan arvostelevasti, vaativasti ja joskus moittivastikin. Nämä kaksi tulkintakehystä ovat mukana läpi tutkimuksen, ja pyrin suhteuttamaan saamiani tuloksia niihin.

Toinen tärkeä journalismin tutkimuksen ulottuvuus vallitsee realismin ja konstruktionismin välillä. Seuraavaksi sijoitan journalismin roolin käsitystavat kahteen ulottuvuuteen: affirmatiivinen–kriittinen ja konstruktionistinen–realistinen. Nämä käsitykset toimivat samaan tapaan kuin tieteelliset paradigmat: niihin sisältyy arvoista ja maailmankuvasta riippuvaisia esioletuksia, joiden pitävyyttä ei voida kiistattomasti ratkaista (Wittgenstein 1975, 68). Affirmatiivista ja kriittistä journalisminäkemyistä voidaan pitää toisilleen vastakkaisina, samoin realistista ja konstruktionistista. Näin saadaan neljä luokkaa: affirmatiivinen realismi, kriittinen realismi, affirmatiivinen konstruktionismi ja kriittinen konstruktionismi.

Taulukko 2.1
Journalismikäsitusten nelikenttä

	Realistinen	Konstruktionistinen
Affirmaatiivinen	On olemassa yleinen etu, ja journalismin ylläpitämä julkinen keskustelu vie kohti tätä yleistä etua. Julkinen keskustelu toimii objektiivisten, todellisten reunaehtojen puitteissa.	Journalismi rakentaa tietynlaista käsitystä yleisestä edusta. Julkisen keskustelun avulla tästä edusta voidaan saavuttaa yhteisymmärrys. Julkisen keskustelun reunaehtoja tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä.
Kriittinen	On olemassa yleinen etu, mutta julkista keskustelua määrittävät valta ja eturistiriidat, minkä vuoksi yleinen etu jää saavuttamatta.	Journalismi rakentaa tietynlaista käsitystä yleisestä edusta, mutta julkista keskustelua määrittävät valta ja eturistiriidat, minkä vuoksi yhteisymmärrys yleisestä edusta jää saavuttamatta.

Eräs yhteiskuntatieteen perustavanlaatuinen jakolinja kulkee juuri konstruktionistisen ja realistisen tieteenkäsityksen välillä. Tästä on paljolti ollut kysymys myös mediatutkimuksen sisäisissä kädenväänöissä. Suomessa joukkoviestinnän tutkimuksen lähestymistavat ovat vaihdelleet yhdysvaltalaisesta määrällis-empiirisestä perinteestä uusvasemmistolaisen kriittisen suuntauksen kautta nykyajan kulttuurintutkimuksellisiin painotuksiin (V. Pietilä 1997). Useimmiten konstruktionismin ja realismin välienselvittelyissä on kuitenkin kyse painotuseroista (Kunelius 1997, 15).

Pertti Suhonen (1994, 42–43) luonnehtii ympäristöongelmien julkisuutta käsittelevän tutkimuksensa tieteenteoreettista asemoitumista näin: ”Tämän kirjan lähtökohta on siinä mielessä objektiivinen ja positivistinen, että hyväksyn yleisesti tunnetun informaation monista tapahtuneista, käynnissä olevista ja odotettavista ympäristön muutosprosesseista todellisuuden reaalikuvaukseksi.” Hieman edempänä hän kuitenkin jatkaa, että hänen tutkimuksensa ”on sen lähtökohdista huolimatta konstruktionistinen perusvire”, eli kysymys on siitä, millaisiksi ympäristöongelmat rakentuvat julkisuudessa ja ihmisten mielissä.

Suhonen siis hyväksyy ajatuksen, että todellisuutta on myös kielen ulkopuolella, mutta siitä huolimatta hän ilmoittaa tekevänsä konstruktionistisesti viritettyä tutkimusta. Tämä on mielestäni perusteltu lähtökohta, ja pyrin samaan myös omassa tutkimuksessani. Nato-keskusteluun vaikuttavat monet reaali maailman tosiasiat, ja ymmärrän niitä koskevan, yleisesti hyväksytyyn informaation todellisuuden kuvaukseksi. On fakta, että Norja ja Baltian maat kuuluvat Natoon ja että tällä hetkellä enemmistö suomalaisista haluaa maansa pysyvän sotilaallisesti liittoutumattomana. Tämän tyyppisiä toteamuksia ei ole mielekästä pitää ”merkitysten tuottamisena”, vaan niitä voi käsitellä Nato-keskusteluun vaikuttavina objektiivisina reunaehtoina. Mutta jos tosiasioita *käytetään joltain mielipidettä tukevana argumentteina*, niitä on järkevää tarkastella konstruktionistisesti. Silloinhan kyse on siitä, että joku pyrkii antamaan todellisuudesta tietynlaisen kuvan tai vaikutelman. Tästä näkökulmasta tarkastelen Nato-keskustelua luvussa 4.

Strukturalistinen konstruktionismi

Bourdieuin kenttäteoria pohjautuu todellisuuskäsitykseen, jota kutsutaan strukturalistiseksi konstruktionismiksi tai konstruktionistiseksi strukturalismiksi. Sen lähtökohtana on, että todellisuutta määrittävät yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet, jotka ovat rakentuneet ajan kuluessa ja jotka yhä muuttuvat kaiken aikaa. Bourdieulle strukturalistinen konstruktionismi ja siihen perustuva kenttäteoria tarjoavat vaihtoehdon sellaiselle ajattelulle, joka olettaa kaiken inhimillisen ja yhteiskunnallisen toiminnan olevan pohjimmiltaan tietoista manipuloimista (ks. Bourdieu 1990, 113). Kuvatessaan journalismin kenttää ja sen suhdetta muihin kenttiin hän käyttää nimitystä ”näkökulman rakenne”. Tälle rakenteelle on ominaista, että toimijat eivät itse yleensä havaitse sen olemassaoloa ja vaikutuksia. (Bourdieu 1999b, 59.)

Bourdieu jakoi esimerkiksi maanmiehensä Michel Foucault’n edustaman suhteellisen käsityksen kielestä. Toisin kuin Foucault, Bourdieu kuitenkin katsoi, että todellisuutta on myös kielipeli ulkopuolella (Benson & Neveu 2005, 10). Bourdieulle tätä todellisuutta ovat ennen kaikkea toimijoiden väliset suhteet, ja niihin on

hänen mielestään mahdollista päästä käsiksi tieteellisillä menetelmillä. Bourdieun teoria lähtee siis siitä, että todellisuus on sekä symbolista että aineellista (Kauppi 2004, 77). Vaikka todellisuutta luodaankin sosiaalisissa käytännöissä, todellisuudella on myös rakenteellinen, objektiivinen puolensa, joka määrittää sosiaalisten käytäntöjen toteutumismahdollisuuksia.

Bourdieuun suhde tutkimuksen tieteellisyyteen on mielenkiintoinen. Useinhan esitetään väite, jonka mukaan ihmistieteet eivät ole tieteitä sanan varsinaisessa merkityksessä. Näkemystä perustellaan muun muassa sillä, että ihmistieteet ovat aina riippuvaisia siitä kulttuurisesta ympäristöstä, jossa tutkimusta tehdään, eivätkä ne siksi pysty luonnontieteiden tavoin tuottamaan yleispätevää tietoa. Bourdieu kuitenkin ilmoittaa pyrkimyksekseen tuottaa tietoa paitsi ranskalaisesta yhteiskunnasta myös laajemmin kaikista moderneista yhteiskunnista (esim. Bourdieu 1993, 270–271).

Vaikka Bourdieu pitää lähtökohtanaan tietynlaista objektiivisuutta, hänen ajatteluunsa kuuluu keskeisesti se, että tutkijan tulee olla tietoinen objektin konstruomisesta: tuskin koskaan tutkimuskohde on olemassa valmiina sellaisenaan, vaan tutkijan täytyy ensin valita, rajata, painottaa ja ylipäänsä määrittää, mikä monimutkaisessa maailmassa on juuri sillä kertaa tutkimisen arvoista ja millaisesta näkökulmasta (Bourdieu 1990).

Kun pohditaan Bourdieun teorian käyttökelpoisuutta tutkimuksen välineenä, on tärkeää tarkastella kysymystä, missä määrin hänen teoriansa on yleispätevä ja missä määrin taas riippuvainen kulloisestakin historiallisesta tilanteesta ja tutkimusympäristöstä. Bourdieuta on kritisoitu siitä, että hänen tekstinsä jättävät tämän kysymyksen jossain määrin epäselväksi (Calhoun 1993, 82).

Hubert Dreyfus ja Paul Rabinow (1993, 43) ovat sitä mieltä, että Bourdieun tutkimusta niin kuin muutakaan ihmistieteellistä tutkimusta ei voi pitää varsinaisesti tieteenä, ainakaan jos tieteellä tarkoitetaan samaa kuin luonnontiede. Ollakseen tiedettä tutkimuksen perustana olevien premissien pitäisi pystyä vastaamaan sellaisiin vaatimuksiin kuin Karl Popperin esittämä falsifioimisvaade. Dreyfusin ja Rabinowin mukaan Bourdieun teorian pohjalla oleva oletamus pääoman tavoittelusta ihmisen perustavana toimintatapana ei toimi universaalina, selittävänä periaatteena. He kyllä antavat tunnustusta Bourdieun teorialle sanoen sen kuuluvan ana-

lyyttisesti voimakkaimpiin ja heuristisesti lupaavimpiin inhimillisen todellisuuden tarkastelutapoihin (emt, 35). Jotta voitaisiin säilyttää Bourdieun teorian paljastava voima, pitäisi kuitenkin luopua (luonnon)tieteellisen sosiologian ajatuksesta (emt, 43).

Bourdieun suhde tutkimuksen tieteellisyyteen on sikäli risti-riitainen, että konstruktionistina hän piti viestintää symbolisena toimintana ja siten todellisuuden olemassaolon ehtona, mutta toisaalta hän tavoitteli tiedemiehenä sellaista todellisuutta, joka on olemassa kommunikaatiosta riippumatta (Kauppi 2004, 75). Bourdieun edustama strukturalistinen konstruktionismi jakautuu perustavanlaatuisesti kahdenlaiseen todellisuuteen. Hänelle esimerkiksi politiikka oli symboliikkaa, näennäistodellisuutta. Sen takana vaikuttaa objektiivinen, kuvaustavoista riippumaton todellisuus, jonka voi saavuttaa vain tieteellisin keinoin. (Emt, 86.)

Oma tieteellinen ja filosofinen lähtökohtani on hyvin samanlainen kuin Bourdieun edustama strukturalistinen konstruktionismi. Lähden siis siitä, että todellisuudella on kaksi puolta: sosiaalisissa käytännöissä (kuten journalismissa) luodaan ja ylläpidetään tietynlaista todellisuutta (konstruktionismi), mutta näitä käytäntöjä määrittävät paljolti historian saatossa syntyneet objektiiviset rakenteet (strukturalismi). Nämä todellisuuden eri puolet ovat keskenään jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

Toimintaa journalismin kentällä

Bourdieun mukaan ihmiset toimivat erilaisilla kentillä, ja näillä kentillä vallitsevat voimat vaikuttavat siihen, millaisia yhteiskunnallisia asemia toimijat voivat ottaa haltuunsa. Näin Bourdieu pohjustaa kentän käsitteen käyttöä yhdessä merkittävimmistä teoksistaan *Distinction*:

Jotta päästäisiin pakoan sitä subjektiivista illuusiota, joka pelkistää sosiaalisen tilan interaktioiden yhdistämäksi tilaksi eli abstraktien tilanteiden muodostamaksi epäjatkuvaksi sarjaksi, on ollut välttämätöntä konstruoida sosiaalinen tila objektiivisena tilana, objektiivisten suhteiden kokoonpanona, joka määrittää interaktioiden ja niitä koskevien representaatioiden mahdollisen muodon. Tutkijan on kuitenkin päästävä tätä väliaikaista objektivismia pidemmälle, sillä se, ”käsitel-

lessään sosiaalisia tosiasioita esineinä”, pitää kuvailemiaan abstrakteja käsitteitä tosina [reify].

(Bourdieu 1986, 244; suom. JR)

Bourdieun teorian mukaan kentät toimivat paljolti omien sääntöjensä ja lakiensa mukaisesti; ilman journalismin kentällä vallitsevien suhteiden ja voimien tuntemista ei voi ymmärtää sitä, miksi journalismi toimii niin kuin toimii.⁴ Kentät voivat olla suuria tai pieniä, ja kenttien sisällä voi olla toisia kenttiä. Kaikki kentät ovat jossain määrin yhteydessä toisiinsa, joko läheisesti tai kaukaisesti.

Kenttää luonnehtii siellä olevien toimijoiden yhteinen uskomusten ja lähtöoletusten järjestelmä, josta Bourdieu käyttää nimitystä *doxa*. Kaikki sellainen, joka ei sovi doxaan, on harhaoppista ja horjuttaa kyseisen kentän yhtenäisyyttä. Se, mikä on oikeooppista jollakin kentällä, saattaa olla kerettiläistä toisella kentällä – ja päinvastoin. Bourdieun mukaan taistelu doxasta on se tekijä, jonka vaikutuksesta kentät muuttuvat ja kehittyvät. (Grenfell 2004, 28; Bourdieu 1990, 66.)

Olellainen osa kenttäteoriaa on *habituksen* käsite. Habitus on sosiaalisen maailman rakenteita määrittävä systeemi, joka on syntynyt toimijan omaksuessa kentälleen ominaisia käyttäytymismuotoja ja ulkoisia tunnusmerkkejä. Bourdieun sanoin habitus on *menneisyyttä, joka säilyttää itsensä nykyisyydessä*. Habitus ei ole sama asia kuin tapa tai tottumus (habit), vaikka silläkin on merkittävä rooli Bourdieun ajattelussa. Latinan sana habitus tarkoittaa ulkoista olemusta, mutta Bourdieun tarkoittamassa habituksessa ulkoinen olemus on vain yksi tekijä. Habitus selittää kentällä ole-

⁴ Kenttien erot tulevat havainnollisesti näkyviin esimerkiksi silloin, kun toimijat vaihtavat ”roolejaan”. Nykyään televisiojournalismissa on varsin yleistä, että uutisankkuri haastattelee oman tiedotusvälineensä toimittajaa, joka esiintyy asiantuntijan roolissa. Toimittaja asiantuntijana vastaa hankaliin kysymyksiin ja tekee pitkälle meneviä ennustuksia yleensä herkemmin kuin esimerkiksi tutkija. Toimittaja on sisäistänyt journalismin kentän odotukset ja paineet, joihin kuuluu muun muassa pyrkimys kertoa jotakin uutta ja mieluiten ennen muita. Tutkijan vastauksiin puolestaan vaikuttavat akateemisen kentän vaatimukset kuten se, että tietojen pitää olla vahvistettuja (yleensä tiedeyhteisön vahvistamia) ennen kuin ne tuodaan julkisuuteen.

vien asemia ja suhteita ilman, että tarvitsisi tehdä oletus tietoisesta ja päämäärähakuisesta toiminnasta. Habituksat ovat objektiivisesti säädeltyjä, mutta ne eivät perustu sääntöjen noudattamiseen. Habituksat ohjautuvat kollektiivisesti, mutta ne eivät ole minkään organisoivan toiminnan tai ”kapellimestarin” tuotoksia. (Bourdieu 1990, 53.)

Habitus on läheisessä yhteydessä kenttään, sillä voidakseen toimia menestyksellisesti jollakin kentällä toimijalla on oltava juuri kyseiseen toimintaympäristöön mahdollisimman hyvin sopiva habitus. Mitä lähempänä kenttä ja habitus ovat toisiaan, sitä enemmän voidaan sanoa, että henkilö liikkuu kentällä ”kuin kala vedessä” (Grenfell 2004, 28).

Kolmas tärkeä käsite Bourdieun ajattelussa on *pääoma*. Yhdessä habituksen kanssa se määrittää kentällä olevan toimijan asemaa ja liikkumatilaa. Vaikka pääoman käsite tulee taloustieteestä, Bourdieu suhtautuu kriittisesti varsinkin liberalistisen taloustieteen perusolettamuksiin. Hänen mukaansa ekonomistinen ajattelu ei tunne muunlaisia intressejä kuin taloudellisen hyödyn maksimointiin perustuvan intressin, jonka kapitalismi on tuottanut. (Bourdieu 1990, 113.) Hänen teoriassaan ovat keskeisiä nimenomaan ei-taloudelliset vaikuttimet, ja niitä hän kuvaa käsitteellä symbolinen pääoma.

Bourdieuun mukaan symbolinen pääoma on luottoa, sanan laajimmassa mielessä. Se on sellaista pääomaa, jonka arvon takaa vain ympäröivän yhteisön tai yhteiskunnan yhteinen usko. Bourdieu kuvaa symbolisen pääoman merkitystä ottamalla esimerkin alkukantaisesta maatalousyhteiskunnasta: Sadonkorjuun jälkeen perhe ostaa toisen parin härkiä tietäen hyvin, että heidän täytyy myydä ne pois jo ennen syyskyntöä. Taloudellisesti ajatellen tämä bluffi tuntuu järjettömältä, mutta sillä on oma tarkoituksensa, koska elonkorjuun ja kynnön välillä ovat neuvottelut naimakaupoista ja silloin perheen symbolisen pääoman täytyy olla mahdollisimman korkealla tasolla. Pelkästään naimakauppojen tuoman taloudellisen hyödyn kuten myötäjäisten takia kallis härkäbluffi ei kannattaisi, mutta symbolinen pääoma on sen arvoista. (Emt, 120.)

Voidakseen konstruoida kentän tutkijan on tunnistettava niiden erityisten pääomien muodot, jotka operoivat kentällä. Mutta voidakseen tehdä tämän tutkijan on ymmärrettävä myös kyseisen

kentän toimintalogiikkaa. Tutkimus on siis jatkuvaa edestakaista liikettä näiden kahden luottavuuden välillä. (Bourdieu & Wacquant 1992, 108.) Kentän rakenne määrittyy sitä kautta, miten erilaiset pääoman muodot ovat jakautuneet. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, kuka ylipäänsä pääsee kentälle ja millaisin ehdoin.

Bourdieu (1990) jaottelun mukaisesti pääoma koostuu taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta pääomasta. Näistä ensimmäistä määrittävät lähinnä tulot ja varallisuus ja jälkimmäistä muun muassa ammatti, koulutustaso, sosiaalinen asema, maut ja mieltymykset sekä niihin liittyvät ulkoiset tunnusmerkit. Sosiaalinen pääoma rakentuu paljolti siitä, millaisia ihmisiä tuttavapiiriin kuuluu. Pääomien lajit ovat monitahoisesti kytköksissä toisiinsa. Päästäkseen piireihin eli saadakseen sosiaalista pääomaa henkilön on osattava käyttäytyä sopivalla tavalla ja riittävän oltava ”sivistynyt”. Hänellä on myös oltava ainakin kohtalaisesti taloudellista pääomaa, koska jos henkilön kaikki aika ja energia kuluu välttämättömien perustarpeiden tyydyttämiseen, hänelle ei jää tilaisuutta kartuttaa kulttuurista eikä sosiaalista pääomaa. Toisaalta kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman kasvattaminen epäilemättä lisää mahdollisuuksia myös taloudellisen tilanteen parantamiseen.

Taloudellisen ja kulttuurisen pääoman (harrastukset, juomat, pelit, ammatti ym.) perusteella Bourdieu (1998, 17; 1986, 452) on laatinut kartan, jossa kulkeva viiva erottaa toisistaan todennäköiset oikeiston ja vasemmiston kannattajat. Vasemmistoa äänestävillä kulttuurinen pääoma on yleensä suhteellisesti suurempi kuin taloudellinen pääoma, oikeistoa kannattavilla suhde on päinvastainen. Ratkaisevaa on kuitenkin kokonaispääoma, joka voi olla yhtä suuri vaikkapa vauraalla vuorineuvoksella tai keskimääräisillä tuloilla elelevällä mutta arvostetulla tutkijalla – näiden kahden sana voi jollakin kentällä olla yhtä painava.

Kenttä määrittää siellä olevien toimintamahdollisuuksia, ja siinä mielessä sitä voikin verrata fyysikaalisten voimien muodostamaan kenttään (Bourdieu 2005, 30). Hän kuitenkin huomauttaa painokkaasti, että kentällä olevat toimijat eivät ole ”hiukkasia”, joita ulkoiset voimat mekaanisesti heittelevät suuntaan ja toiseen. Pikemminkin he ovat erilaisten pääomien haltijoita, jotka voivat liikeradastaan ja pääomansa vaikuttavuudesta riippuen hakeutua erilai-

siin asemiin sillä kentällä, jolla he toimivat. (Bourdieu & Wacquant 1992, 108–109.)

Kenttäteorian arviointia

Bourdieun teoria kentästä, habituksesta ja pääomasta on saanut runsaasti vastakaikua eri maiden yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa, mikä kertoo hänen ajatustensa selitysvuimasta ja siirrettävyydestä erilaisiin yhteiskuntiin. Mielestäni Bourdieun ajattelussa on erityisen viehättävää se, että hän kykenee olemaan kriittinen aidosti tieteellisellä tavalla. Hänen kritiikkinsä esimerkiksi uusliberalismia ja talouselämän harjoittamaa symbolista väkivaltaa kohtaan ei jää valmiiden asenteiden todisteluksi, vaan Bourdieu pitää kiinni tieteellisen argumentaation ihanteesta. Hän pyrkii löytämään ja paikantamaan sosiaalisessa todellisuudessa vaikuttavia objektiivisia suhteita ja tunnistaa paitsi symbolisen toiminnan luoman todellisuuden, myös kielen ja kielenkäytön ulkopuolella olevat todellisuuden rakenteet.

Craig Calhounin (1993, 84) mukaan Bourdieulla on taipumus palauttaa pääoma pelkästään vallan käsitteeseen, joten esimerkiksi toimijoiden muodostuminen ja ihmisten välinen yhteistoiminnallisuus jäävät liian vähälle huomiolle. Calhoun kylläkin huomauttaa, että Bourdieun teoria ei ole suljettu näiltä kysymyksiltä, mutta hänen mielestään Bourdieu-tyyppistä tutkimusta voisi suunnata nykyistä enemmän siihen suuntaan.

Hubert Dreyfus ja Paul Rabinow (1993, 42) kritisoivat Bourdieun teoriaa siitä, että se ajautuu liian helposti tautologiseen todisteluun: ”Kun sanotaan, että mitä ikinä ihmiset tekevätkään, he tekevät sen sosiaalisen voitontavoittelun nimissä, ei itse asiassa sanota mitään, jos voitto on mitä tahansa, mitä ihmiset tavoittelevat kyseisessä yhteiskunnassa.” He eivät kuitenkaan kiistä Bourdieun teorian selitysvuimaa, vaan toteavat: ”Meidän täytyy vain hylätä se tyhjä väite, että kamppailu symbolisesta pääomasta yksin konstitui ihmisolennot ja sosiaalisen kentän.”

Bourdieun teoria on altis väärinymmärryksille, ja alttiutta vielä lisää se, että hänen teoriansa on käyttökelpoinen niin monenlaisilla inhimillisen elämän osa-alueilla, taidehistoriasta hallinnon

kehittämiseen. Hän on itse harmitellut tutkimustensa ulkomailla saamaa vastaanottoa muun muassa sen vuoksi, että hänen työnsä luenta on usein rajoitettu vain sen teoreettiseen puoleen ja runsas empiirinen työ on jätetty vähälle huomiolle (Bourdieu 1993, 270). Toisaalla hän on huomauttanut yleisesti, että ideoita siirretään maasta toiseen useimmiten ilman niiden alkuperäistä asiayhteyttä – ideat eivät kannu mukanaan sitä kenttää, jolla ne on tuotettu, vaan ideoita tulkitaan yksinomaan vastaanottajamaan kontekstissa. Hän muistuttaa, että tämä ei välttämättä ole vain huono asia, sillä erilaiset tulkinnat voivat rikastuttaa teorioita. Samalla kasvaa kuitenkin väärinymmärrysten vaara. (Bourdieu 1999a, 221.) Loïc J. D. Wacquant'n (1993, 245–246) mukaan Bourdieun työ on joutunut usein väärinymmärryksen kohteeksi varsinkin angloamerikkalaisen sosiologian piirissä sen vuoksi, että siellä tunnetaan heikosti ranskalaista ja laajemminkin mannermaista tutkimusperinnettä, johon Bourdieun työ kiinteästi liittyy.

James Bohman (1999) tarjoaa esimerkin hyvin kriittisestä Bourdieu-luennasta. Hänen mukaansa Bourdieu liioittelee habituksen määrittelemiä toimintamahdollisuuksien rajoituksia. Bourdieu ”korostaa yksipuolisesti valtasuhteiden kautta toteutuvaa ilmaisun muotojen [modes of expression] tukahduttavaa vaikutusta” sen sijaan, että hän ottaisi huomioon sen, kuinka julkiset instituutiot voisivat edistää avoimia ja reiluja menettelytapoja, joiden puitteissa julkinen harkinta on mahdollista (emt, 148).

Bohman uskoo, että kunhan toimijat oppivat entistä paremmin reflektomaan ja suhtautumaan kriittis-rationaalisesti heitä ympäröiviin kulttuurisiin rajoitteisiin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin, he voivat ikään kuin vapautua niistä: sen sijaan että pitäisivät heitä aisoissa, ne voivatkin tarjota heille mahdollisuuksia. Yhdysvaltalaisen perinteen mukaisesti Bohman, St. Louisin yliopiston filosofian professori, uskoo ihmisen ja yksilön vapauteen enemmän kuin mannereurooppalaisesta traditiosta ponnistava Bourdieu. Suhteensa *laissez-faire*-ideologiaan Bourdieu (1999a, 220) on tehnyt selväksi: hän ei usko siihen.

Monissa Bourdieu-tulkinnoissa korostetaan mielestäni liikaa ihmisten välistä kamppailua ja sitä, että yhteiskunnan hallitsevat ryhmät pakottavat hallitut omaksumaan etunsa ja koodinsa

(esim. Kauppi 2004, 87). Mielestäni Bourdieun teoria tarjoaa oivan ulospääsyn tällaisesta kyynisyyteen taipuvaisesta ajattelusta, koska siinä ei oleteta kaiken inhimillisen toiminnan pohjautuvan rationaalisiin valintoihin ja hyödyn maksimointiin. Parhaimmillaan Bourdieun teoreettinen apparaatti tuo sosiaalisen todellisuuden hahmottamiseen sellaisia näkökulmia ja oivalluksia, jotka auttavat välttämään yksioikoista ”kaikkien sota kaikkia vastaan” -ajattelua. Kentillä kyllä käydään kamppailua symbolisesta pääomasta, mutta Bourdieun teorian ansiosta tuota kamppailua voidaan ymmärtää syvällisemmin kuin niin, että sitä pidettäisiin naiivin finalistisesti vain tietoisena vaikuttamisena ja manipulaationa.

Bourdieun (1985, 105–106) mukaan kenttien lait ovat yleispäteviä: vaikka eri maissa ja erilaisilla yhteiskuntaelämän osa-alueilla kamppailu kenttien hallinnasta saa erilaisia muotoja, niissä kaikissa kuitenkin käydään kamppailua, jota määrittävät toimijoiden väliset objektiiviset suhteet. Niinpä kenttäteorian pitäisi toimia myös suomalaisen Nato-keskustelun yhtenä selitysmallina.

Kun sanotaan, että joku on jollakin alalla ”elementissään”, tarkoitetaan itse asiassa sitä, että henkilön habitus ja hänen hallitsemansa erilaiset pääomat sopivat hyvin yhteen sen kentän kanssa, jolla hän toimii. Samankin kentän sisällä voi kyllä menestyä erilaisilla pääomilla ja niiden yhdistelmillä, kunhan pääomat ja habitus ovat peräisin oikeasta paletista. Joihinkin elämänalueisiin kenttäteoria sopii paremmin kuin toisiin. Ääripäinä voisi pitää urheilua ja taidetta. Urheilu on esimerkki elämänalueesta, jossa Bourdieun kentällä, habituksella ja symbolisella pääomalla on pieni merkitys: jos joku juoksee tai hiihtää nopeammin kuin toinen, hän voittaa kilpailun riippumatta siitä, millaiset suhteet kentällä muuten valitsevat. Tosin urheilussakin on mahdollista saavuttaa symbolista pääomaa, kuten David Beckham ja muut urheilutähdet ovat osoittaneet.

Taiteessa ei ole olemassa kiistattomia, kaikkien mukisematta hyväksymiä kriteereitä, joilla esimerkiksi joku kirjailija saa taiteen kentällä muita vahvemman aseman. Tekninen suorituskyky on vain yksi osa taiteilijan pätevyyttä, joten hänen habituksellaan ja hänen hallitsemansa symbolisen pääoman määrällä ja laadulla on verrattain suuri merkitys. Myös journalismissa kentällä, pääomalla

ja habituksella on varsin suuri merkitys, koska uralla eteneminen riippuu ratkaisevan paljon sitä, miten hyvin journalisti vastaa kentän hänelle asettamiin odotuksiin.

Bourdieuin teorian sovellusala on hyvä pitää mielessä käytettäessä sitä empiirisen aineiston analysointiin, mitä teen luvuissa 6 ja 7. Nyt kuitenkin jätän Bourdieuin edustaman kriittis-analyttisen näkökulman vähäksi aikaa ja siirryn tarkastelemaan, millaista julkisuus ja julkinen keskustelu voisivat olla ihanteellisessa todellisuudessa.

Löytyykö totuus keskusteluissa?

Julkisuuden mahdollisuuksista ja ongelmista kiinnostuneet tutkijat löytävät itsensä usein perustavanlaatuisen kysymyksen parista: onko julkisen keskustelun avulla mahdollista löytää jonkinlainen yhteisesti hyväksytty totuus? Monen on varmasti helppo yhtyä ajatukseen, että valmista totuutta ei ole, vaan siihen pitäisi pyrkiä julkisen keskustelun avulla. Mika Renvall ja Esa Reunanen (1999) tiivistävät ajatuksen näin: ”sen sijaan, että esitettäisiin totuuden etsinnän tuloksia julkisesti, totuuden etsinnän itsensä voitaisiin ajatella tapahtuvan julkisuudessa.” Renvall ja Reunanen näyttävät asettuvan sille kannalle, että totuus on olemassa jossain ja sitä kohti voidaan pyrkiä.

Tässä yhteydessä on huomattava, että julkisessa keskustelussa totuudella ei tarkoiteta korrespondenssitotuutta. Sehän perustuu teesiin, jonka mukaan jokin asia on tosi, jos se ja todellisuudessa vallitseva asiantila vastaavat toisiaan⁵. Julkisessa keskustelussa

---

⁵ Korrespondenssiteoria on ollut hallitseva totuusteoria Platonista nykyiseen analyyttiseen filosofiaan, mutta sitä on myös kritisoitu, jopa esitetty hylättäväksi. Itse kysymys on aivan liian pitkä ja monimutkainen käsiteltäväksi tässä, mutta sen voi todeta, että korrespondenssiteorian hylkääminen tarjoaa avartavan näkökulman tutkimuskysymyksiini. Nimitäin julkisessa keskustelussa tavoiteltava ”totuus” ei voi olla se, mitä korrespondenssiteoria tarkoittaa totuudella. Tällä hetkellä on kiistaton tosiasia, että Suomi ei ole Naton jäsen. Julkinen keskustelu tähtää kuitenkin tulevaisuuden pohjustamiseen, eikä totuus voi olla varmasti tiedossa etukäteen.

tavoiteltava asiantila taas on "tosi" silloin, kun siihen on päädytty mahdollisimman laajan, demokraattisen ja ideaalin diskurssin sääntöjä noudattavan julkisen keskustelun lopputuloksena (ks. Setälä 2003, 146). Näin ajateltuna totuus on ihannetila, jota ei voida koskaan sataprosenttisesti saavuttaa, mutta jota kohti kannattaa silti pyrkiä.

Ihanteellista julkista keskustelua hahmottelevat tutkijat ammentavat usein ideoita Jürgen Habermasin (esim. 1987; 2004) kuvaamasta julkisuudesta. Habermasin julkisuuskäsitys perustuu kantilaiseen ajatukseen autonomisesta yksilöstä, joka vailla ulkoisia rajoitteita kykenee tarjoamaan järkensä yleishyödylliseen käyttöön. Habermasin kuvailema 1700- ja 1800-luvun porvarillinen julkisuus toimii esikuvana ihanteelliselle keskustelulle, jossa ratkaisevaa on argumenttien pätevyys eivätkä toimijoiden väliset valtasuhteet.

Kriitikot ovat tosin huomauttaneet, että Habermas on maalailut tuon ajan porvarillisesta julkisuudesta liiankin ihanteellisen ja ristiriidattoman kuvan. Käsitellessään julkisuutta pelkästään abstraktin, järkeilevän yksilön näkökulmasta hän ei ole riittävästi ottanut huomioon yhteiskunnallisia liikkeitä ja poliittista kamppailua (Väliaverron 1985, 25). Habermasin julkisuuskäsitystä on kritisoitu myös siitä, että hänen kuvailemaansa porvarilliseen julkisuuteen ei ollut asiaa juuri muilla kuin valkoisilla keskiluokkaisilla miehillä (esim. Fraser 1992; Garnham 1992).

Habermas (1992, 466) onkin myöntänyt julkisuuskäsitystään koskevan kritiikin oikeaksi siltä osin, kun se koskee julkisuuden poissulkevia käytäntöjä. Rationaalisen keskustelun ihanteesta hän on silti pitänyt kiinni. Vaikka keskusteluissa useimmiten on erilaisia valtarakenteita ja epäsymmetrisyyksiä, Habermas uskoo julkisen keskustelun itsekorjaavuuteen. Se on Habermasin mukaan argumentaation eli rationaalisen keskustelun tärkeä ominaisuus. Jos keskustelijat eivät toimi yhteisten pelisääntöjen mukaan, he huo- maavat sen ennen pitkää itsekin, koska keskustelu ei etene. (Emt, 478–479.)

Seuraavaksi tarkastelen Habermasin ajatusta, jonka mukaan keskustelulle on mahdollista luoda universaalit säännöt. Idea on siinä, että vaikka keskustelijat olisivat erimielisiä asiakysmyksistä, itse keskustelun säännöistä vallitsee yksimielisyys. Habermas

(1987, 98–164) on hahmotellut diskurssietiikan lähtökohtia ja muotoillut ideaalin keskustelun säännöt. Oman tulkintani mukaan ne ovat pääpiirteittäin seuraavat:

- Jokainen subjekti, joka on kykenevä puhumaan ja toimimaan, saa osallistua keskusteluihin.
- Jokainen saa problematisoida jokaisen väitteen.
- Jokainen saa ilmaista asenteitaan, toivomuksiaan ja tarpeitaan.
- Jokainen puhuja saa väittää vain sitä, mihin hän itse uskoo.
- Jokaisen puhujan, joka soveltaa predikaattia F kohteeseen a, on oltava valmis soveltamaan F:ää myös kaikkiin muihin kohteisiin, jotka ovat a:n kanssa samoja kaikissa relevanteissa suhteissa.

Postmodernin ajan teoreetikkona tunnettu Jean-Francois Lyotard on sitä mieltä, että habermasilainen ihannejulkisuus keskustelusääntöineen ei ole enää edes tavoiteltavaa, koska tiedon perusteet ovat muuttuneet aiempaa suhteellisemmiksi. Lyotardin mukaan ihmiskunnan suuret kertomukset ovat menettäneet merkitystään tiedon legitimoinnissa. Hän kritisoi Habermasin näkemystä, jonka mukaan ihmiskunta voisi tavoitella universaalia yhteisymmärrystä argumenttien välisen dialogin avulla. Lyotard päätyy tiedon postmoderniutta koskevassa analyysissään siihen tulokseen, että yhteiskunnallisessa keskustelussa ei voida enää nykyään päästä yksimielisyyteen kielipelin säännöistä eikä yksimielisyys edes ole keskustelun tavoite. Päämääränä on pikemminkin paralogia, jota luonnehtivat sääntöjen epäyhtenäisyys ja erimielisyyden tavoittelu. (Lyotard 1985, 103–104.)

Martin Kusch (1985, 63) puolestaan kannattaa Habermasin ajatusta ideaaleista diskursseista, joiden puitteissa rationaalinen mielipiteenmuodostus voi tapahtua. Hänen mukaansa “aito konsensus ei ole kahle eikä sorron periaate, vaan vapauden mahdollisuus” (emt.; ks. myös Habermas 1992, 479). Lyotardin mukaan keskustelun säännöt eivät ole universaaleja, vaan ne pitäisi jättää erikseen sovittaviksi. Habermas lähtee siitä, että on olemassa tietyt formaaliset ehdot, jotka konsensuksen on aina täytettävä. Totuus,

oikeus ja diskurssi kuuluvat yhteen: *lause on tosi, jos lauseen esittäjä pystyy puolustamaan sitä kaikkia väitteitä vastaan.*

Mielestäni on selvää, että totuuden tavoittelu edellyttää edellä kuvattujen sääntöjen noudattamista. Jos niistä livetään, julkinen keskustelu ei ole rationaalista, vaan argumenttien pätevyuden sijaan se perustuu olemassaoleviin valtasuhteisiin. Habermas myöntää toki, että elävässä elämässä keskustelut eivät useinkaan toteudu tällaisilla ihanteellisilla säännöillä. Diskurssietiikka tarjoaa kuitenkin keinon, jonka avulla vallitsevat konsensukset voidaan kyseenalaistaa ja jonka pohjalta voidaan kysyä, millaisia pienen vallanpitäjien joukon tekemät yhteiskunnalliset päätökset olisivat, jos ne olisi ratkaistu ihanteellisten keskustelusääntöjen pohjalta. (Kusch 1985, 63.)

Tässä kohdassa Bourdieun ja Habermasin teoriat kietoutuvat yhteen perustavanlaatuisella tavalla: *jos Habermasin hahmottelemat ideaalin keskustelun ehdot toteutuisivat täydellisesti, Bourdieun teoria muuttuisi tarpeettomaksi.* Habermas nimittäin lähtee siitä, että ideaalissa diskurssissa puhujan asemalla ei pitäisi olla merkitystä. Bourdieun käsitteet kenttä, habitus ja pääoma puolestaan selittävät juuri niitä sosiaalisessa maailmassa vallitsevia suhteita, jotka määrittävät eri toimijoiden asemia. Toisaalta Bourdieun analyysi tuo esiin Habermasin työn heikkouksia, jotka johtuvat tämän perinpohjaisesta rationalismista ja siitä, ettei hän ota tarpeeksi huomioon sosiaalisen toiminnan käytännöllistä puolta eikä varsinkaan jokapäiväisessä strategisessa toiminnassa siirtyvän perinteen merkitystä (Calhoun 1993, 83).

Progressivismi ja julkisen keskustelun mahdollisuudet

Habermas oli kriittistä yhteiskuntatutkimusta tehneen Frankfurttin koulukunnan myöhäisvaiheen tunnetuin edustaja (koulukunnasta enemmän esim. Moisio 1999; V. Pietilä 1997). Progressivismi oli puolestaan Frankfurttin koulukunnan yhdysvaltalainen vastine; molemmat syntyivät vastalauseeksi senaikaiselle yhteiskunnal-

liselle kehitykselle⁶. Näiden kahden ajatteluperinteen välillä on kuitenkin merkittäviä eroja, joista perustavanlaatuisin lienee se, että progressivismi oli kaikessa kriittisyydessäänkin optimistinen.

Progressivistisen journalismikäsityksen juuret ovat 1900-luvun alun Yhdysvalloissa, jossa sitä kehitteli muiden muassa filosofi John Dewey. Vuonna 1927 julkaistussa teoksessaan *The Public and its Problems* (Dewey 1991) hän analysoi, missä oloissa demokratia voisi parhaiten toteutua. Deweyn mukaan joukkoviestinnän avulla oli mahdollista luoda Suuri Yhteisö (Great Community), joka nojautuisi valistuneeseen yleiseen mielipiteeseen. Viimeinen silaus Suuren Yhteisön menestystarinassa saataisiin, kun yleinen mielipide leviäisi median kautta ihmisten keskinäisten keskustelujen kohteeksi ja "tulisi vireäksi yhteisöelämässä". (V. Pietilä 1997, 123–126.)

Latinan sana *progredi* tarkoittaa astua eteenpäin. Progressivismi voidaankin suomentaa edistysmielisyudeksi. Olennaista progressivistisessä ajattelussa on se, että mahdollisen kategoria on yhtä tärkeä kuin olemassaolevan kategoria; vaikka Suuri Yhteisö ei vielä ollutkaan käytännössä toteutunut, sen mahdollisuus oli olemassa. Jos ei ole utopioita paremmasta maailmasta, ei ole myöskään kehitystä, tai ainakaan kehitys ei silloin mene toivottavaan suuntaan.

Hyvän yhteiskunnan mallin oli perinteisesti ajateltu olevan jotakin sentapaista kuin yhdysvaltalainen pikkukaupunki, jossa yhteisöllisyys kukoisti. Progressivistien kunnianhimoisena tavoitteena oli tuoda tämä idylli koko yhteiskunnan tasolle. He halusivat yhdistää perinteisen pienyhteisön ja modernin laajan yhteiskunnan hyvät puolet. Mutta siihen aikaan, 1800- ja 1900-luvun taitteessa, Yhdysvallat ei enää ollut yhteisöjen yhteisö vaan yhteiskunta. Toisin kuin yhteisö, yhteiskunta aiheuttaa erityisiä tiedollisia ongelmia: kenellä tahansa kuolevaisella ensikäden tieto asioista oli kaukana aistien ulottumattomissa. Vain ammattimaiset tieteilijät pystyivät näkemään yhteiskunnan laajat yhteydet ja kausaalisuhteet, jolle tavallinen kadunmies oli sokea. Syntyi yhteiskunnallisen

---

⁶ Luonnehdinta Frankfurtin koulukunnan ja progressivismin välisestä yhteydestä on peräisin professori Tarmo Malmbergilta, joka kommentoi progressivismia käsittelevää esitelmääni Viestinnän tutkimuksen päivillä Helsingissä 5.2.2005.

itserepresentaation ongelma, johon progressivismi tarjosi avuksi yhteiskuntatiedettä. (Peters 1989, 248–249.)

Progressivismi liittyy läheisesti erääseen nykyfilosofian päävirtaukseseen, pragmatismiin, joka sai alkunsa 1800-luvun lopulla Yhdysvalloissa, Uudessa Englannissa. Pragmatismin mukaan asioiden merkitys on siinä, mitä käytännöllisiä seuraamuksia niillä on. Esi-merkiksi termin ”kova” merkitys voidaan spesifioida kokeilemalla, miten kovat esineet käyttäytyvät erilaisissa testitilanteissa. Äärimilleen vietynä pragmatismi johtaa siihen lopputulokseen, että hyvyys on yhtä kuin toimivuus. Idea on hyvä ja tosi, mikäli se osoittautuu hyväksi toiminnassa – tarkoittaahan kreikan sana *pragma* toimintaa. Tämä periaate pätee esimerkiksi uskonnollisiin asioihin: ne ovat tosia, jos ne ovat arvokkaita ja hyödyllisiä monille ihmisille. (Niiniluoto 2002, 118–123.)

Julkisen keskustelun tutkimuksen kannalta kannattaa tuoda tässä esiin se – monelle ehkä yllättävä – seikka, että Pierre Bourdieulla ja yhdysvaltalaisilla pragmatisteilla oli paljon yhteistä. Mitchell Aboulafia (2000, 153) toteaa Bourdieun ja pragmatismien edustajiin kuuluneen George Herbert Meadin ajattelua käsittelevässä artikkelissaan, että vaikka heitä erotti valtameri, erilaiset kulttuuriset traditiot ja sukupolvien mittainen aikaväli, intellektuelleina he olivat ”sielunveljiä”. Aboulafian (emt.) mukaan miehiä yhdisti muun muassa sosiaalinen käsitys mielestä ja toiminnasta, kielen analysointi sen käytön näkökulmasta sekä pyrkimys tieteidenvälisyyteen. Bourdieun ja Meadin samankaltaisuus on sikäli tärkeää, että mannereurooppalaisessa ajattelussa pragmatistinen filosofia ei ole saavuttanut kovin laajaa ymmärrystä saati hyväksyntää (emt, 154). Se on myös todiste siitä, että näennäisesti hyvinkin erilaiset ajattelijat voivat toimia saman lipun alla.

Bourdieu tunnisti itsekin monia yhtäläisyyksiä oman ajattelunsa ja pragmatistien välillä, vaikka hän tutustui Deweyn filosofiaan varsin myöhään, kehiteltyään omia teorioitaan jo vuosikymmenien ajan. Deweya ja Bourdieuta yhdisti ennen kaikkea se, että he korostivat *tapojen ja tottumuksien* (habit) merkitystä ihmisen toiminnassa, ja se, että he vastustivat sellaisia kartesiolaisia dualismeja kuin subjekti/objekti, materiaallinen/henkinen ja yksilöllinen/yhteisöllinen (Bourdieu & Wacquant 1992, 122).

John Dewey on sanottu toivon filosofiksi – erotukseksi esimerkiksi Michel Foucault’sta. Progressivismin ihanteenaan pitämä yhteisöllisyys ja sosiaalinen kiinteys ovatkin monin tavoin ristiriidassa postmodernille ajattelulle ominaisen sirpaleisuuden ja juurettomuuden kanssa. Siinä missä postmodernismi näkee joukkoviestinnän loitontavan ihmisiä toisistaan yhä eriytyneempiin yleisöihin ja osakulttuureihin, progressivismi pitää kiinni ajatuksesta, että median avulla ihmiset on mahdollista ainakin jossain määrin koota yhteisten asioiden äärelle suureksi yleisöksi. Deweyn ihmiskuva oli hyvin myönteinen.⁷ Hänen mukaansa käsitys, jonka mukaan ihmisten toimintaa ajaa älyllinen ja laskelmoitu oman edun tavoittelu, on pelkkää mytologiaa. (Dewey 1991, 160–161.) Tässäkin kohdassa näkyy Bourdieun ja pragmatistien sukulaissieluisuus.

Yksi tunnettu progressivisti, Herbert Spencer, tuli siihen tulokseen, että yhteiskuntaa oli mahdoton havaita empiirisesti samalla tavalla kuin fyysisen maailman yksittäiset objektit, kuten vaikkapa kivi tai sammakko. Yhteiskunta oli toisaalta niin suuri ja toisaalta sen olemassaolo oli niin piilotettua, että ainut tapa ymmärtää yhteiskunta oli verrata sitä organismeihin: teollisuus oli yhteiskunnan ruuansulatusjärjestelmä, jakeluverkko oli verenkierto, hallinto oli hermosto. Tämä analogia ei kuitenkaan ollut täydellinen, sillä Spencer ei osannut kuvitella, mikä voisi olla yhteiskunnallisen tietoisuuden keskus. Spencer näki joka puolella mahoja, verisuonia ja hermoja, mutta aivoja hän ei kyennyt löytämään. (Peters 1989, 249.)

⁷ Vaikka John Deweyn progressivismi on vaikuttanut varsin paljon joukkoviestintätutkimukseen, vielä vankempi asema hänen ajatuksillaan on kasvatustieteessä. Progressivistisen kasvatustieteen lähtökohtana on aktiivinen, toimiva ja omaa erityislaatuisuuttaan toteuttava ihminen. Näin se muodostaa vastakohdan behavioristiselle suunnittelutieteelle, joka vain pyrkii kaavamaisesti siirtämään oppilaille olemassa olevaa tietoa. Juha Suorannan (2000) mukaan progressivistinen kasvatustietelu tarjoaa hyvän perustan kriittiselle mediapedagogiikalle, jolle on ominaista muun muassa ”pyrkimys korvata massoituneen koulutusjärjestelmän epä-älylliset ja autoritaariset käytänteet kriittis-dialogisilla neuvottelukäytänteillä, joissa todellisuutta ei pyritä vain selittämään vaan myös muuttamaan”. Lisäksi kriittiseen mediapedagogiikkaan kuuluu tietoisuus valtasuhteista ja siitä, että yhteiskunta ja historia ovat ihmisen toiminnan tulosta (emt.).

Muiden muassa John Dewey kritisoi Spencerin ajatuksia sanomalla, että yhteiskunta on organismi paljon syvemmissä merkityksessä kuin Spencer oli ajatellut. Yhteiskunnallinen tietoisuus oli yhteistä omaisuutta, eikä sitä voinut jäljittää mihinkään yhteen paikkaan. Dewey oli sitä mieltä, että tietoisuus ei ollut niinkään fysiologinen kuin henkinen asia. (Emt, 250.)

Tässä on mielenkiintoinen yhtymäkohta suomalaiseseen nyky-yhteiskuntaan, jossa yhä vaikuttaa hegeliläis-snellmanilainen perinne. Joukkoviestinnässä tämä perinne näkyy niin, että esimerkiksi suomalaisten lehtien pääkirjoituksissa on usein oletuksena jonkinlainen yleistahto, eräänlainen abstrakti yhteisnäkemyksistä, mikä yhteiskunnassa on hyvä ja tavoittelemisen arvoinen kehityssuunta. Tämä hegeliläis-snellmanilainen yleistahto on tavallaan vastakkainen liberalistisen perinteen kanssa. Siihenhän kuuluu, että on olemassa joukko yksilöiden erilaisia mielipiteitä, mutta ei välttämättä mitään yhteistahtoa tai kollektiivisubjektia (Pulkkinen 1998).

On kuitenkin muistettava, että pragmatismien ja hegeliläisyyden välillä on myös merkittäviä eroja, ja ne liittyvät ennen kaikkea valtioon. Yhdysvaltalaisessa perinteessä valtio on nähty pikemminkin rajoittavana tekijänä, jonka rooli on syytä pitää vähäisenä, kun taas hegeliläisessä filosofiassa valtio on eräänlainen yhteisen tahdon ja rationaalisuuden ylin ilmentymä. Tämä liittyy myös siihen, että hegeliläisestä ja saksalaisesta perinteestä vaikutteita saaneissa maissa, ennen kaikkea luterilaisissa pohjoismaissa, on laaja veroilla rahoitettu hyvinvointivaltio, joka taas Yhdysvalloista puuttuu.

Kun Dewey käsittää yhteiskunnan organismina, jolla on jokin henkinen tietoisuus, hän on itse asiassa lähellä snellmanilaisia ajatuksia. Yleistahtoon liittyy se, että valtio kohotetaan usein kiistojen yläpuolelle ja kaikkien yhteiskunnallisten jakolinjojen ratkaisijaksi. Heikki Heikkilä (2001) on käsitellyt tätä kysymystä väitöskirjassaan, jossa hän tutki Suomen EU-jäsenyyttä edeltänyttä lehtikirjoittelua. Heikkilä löysi Helsingin Sanomien kirjoittelusta selviä viitteitä snellmanilaisesta yleistahdosta. EU-jäsenyyden ajateltiin edustavan jonkinlaista yleistä etua, ja tähän etuun vedottiin toistuvasti.

John Durham Peters (1989, 247–263) kirjoitti vuonna 1989 *Critical Studies in Mass Communication* -lehdessä laajan katsauksen progressivistiseen joukkoviestintäajatteluun. Petersin mukaan

joukkoviestinnällä oli progressivistisessä ajattelussa kahtalainen paikka: se oli yhtä aikaa sekä saatana että vapahtaja (hänen artikkelinsa otsikko alkaa sanoilla "satan and saviour"). Toisaalta joukkoviestintä oli progressivistien mielestä hyvin lupaavaa: se voisi toteuttaa yhdysvaltalaisen pikkukaupungin yhteisöllisyyden laajassa, koko kansakunnan kattavassa mittakaavassa. Toisaalta oli vaarana, että se voisi synnyttää yhteiskunnallista ja moraalista hajaannusta. Viestintä oli Janus-kasvoinen: joidenkin mielestä se oli juuri sitä mitä tarvittiin demokratian lujittamiseen, joidenkin mielestä taas se uhkasi murtaa hyväksi koetut perinteiset rajat ja säännöt, rappeuttaa yhteiskunnan moraalisen perustan.

Kriitikot ovat kyseenalaistaneet progressivistisen viestintäkäsityksen peruslähtökohdan esittämällä epäilyksiä, että yhdysvaltalaista pikkukaupunkia ei edes ollut olemassa siinä ihanteellisessa muodossa, jossa progressivistit sen näkivät (Peters 1989, 250). Myös R.B. Westbrook arvosteli ajatusta Suuresta Yhteisöstä. Vaikka Dewey pyrki osoittamaan, kuinka julkinen elämä voisi vapautua sekaannuksestaan ja järjestäytyä tehokkaasti poliittiseen toimintaan, hän ei onnistunut esittämään keinoja, joilla Suuren Yhteisön toteutumisen edellytykset voitaisiin käytännössä täyttää. (V. Pietilä 1997.) Westbrookin kritiikki eroaa esimerkiksi Petersin kritiikistä. Petershän kyseenalaistaa jo Deweyn lähtöoletukset, kun taas Westbrook näyttää periaatteessa kannattavan Great Community -ajatusta, mutta epäilee sen toteutumismahdollisuuksia.

Kun John Dewey yleistää, että yhteiskunta ei vain ole olemassa viestinnän avulla vaan itse asiassa yhteiskunta toteutuu viestinnässä itsessään, hän kuvailee tietynlaista yhteiskuntaa: sellaista, jossa yhteiskunnan kuvaukset ja yhteiskunta itse ovat erottamattomat. (...) Jos muinaisajan ihminen olisi kuuntelemassa meidän moderneja keskustelujamme, hän olisi hämmästynyt huomattavasti, miten paljon me käytämme aikaa keskusteluun jumalten kanssa, eli sellaisten valtavien kokonaisuuksien kanssa, jotka hallitsevat kohtaloamme.
(Peters 1989, 261; suom. JR)

Sitten Peters antaa esimerkkejä näistä nykyajan "jumalista": maatalouden kriisi, inflaatio, huumeongelma, keskiluokan katoaminen ja niin edelleen. Kaiken lisäksi nämä jumalat eivät ole enää inhimillisiä idealisaatioita vaan instituutioiden ja sosiaalisen itserepresen-

taation luomuksia – tilastoista on tullut jumalia. Tämän seurauksena nykyajan ihminen on abstraktioiden ympäröimä. Tunnumme abstraktiot usein paremmin kuin oman itsemme. (Emt.) Petersin mukaan modernin ajan Yhdysvalloissa todellisuus oli jo tyyli: Suora kokemus on sirpaloitunutta ja paikallista, kun taas medioidut esitykset ovat laajoja ja yleisiä. Joukkoviestintä on siis johtanut juuri päinvastaiseen kehitykseen kuin mitä progressivistit hahmottelivat.

Petersille suunnatussa kommentissaan James W. Carey puolustaa progressivismia ja huomauttaa, että siitä olisi nykyaikana paljon opittavaa.

Progressivistinen liike, ja siitä kasvanut propaganda-analyysi, kuuluu arvokkaimpiin tieteellisiin perinteisiimme ja meillä on siitä paljon opittavaa. Mutta opitaanko siitä? Viime aikoina on ollut havaittavissa jonkinlainen uusi kiinnostus progressivismia kohtaan, mutta ensimmäisen uuden aallon merkiteoksen, joka on Edward Hermannin ja Noam Chomskyn Manufacturing Consent (1988), perusteella olemme yhä juuttuneet suunnilleen vuoteen 1936. Olemme oppineet hyvin vähän reilussa 50 vuodessa, ja epäilen, tulemmeko paljon oppimaan näinä postmodernisin aikoina. (...) Voisimme ottaa vakavasti varhaisten progressivistien ehdotukset ja aloittaa uuden rakentamisen siitä paikasta, missä olemme nyt: tästä nykyisestä epädemokraattisuudesta ja kodittomuuden tunteesta.

(Carey 1989, 281; suom. JR)

Vaikka progressivistien optimistinen viestintäkäsitys ja varsinkin utopistiselta kuulostava Suuren Yhteisön idea ovat kohdanneet runsaasti kritiikkiä, heidän perusajatuksensa viestinnän yhteisöllisyyttä rakentavasta voimasta on säilynyt vaikutusvaltaisena joukkoviestintätutkimuksen piirissä ja antanut aineksia uusille tutkimussuunnille, kuten kansalaisjournalismiprojekteille. (V. Pietilä 1997, 126; Kunelius 2004, 115.)

Nato-keskustelun kannalta progressivistisessä joukkoviestintänäkemyksessä on lupaavia elementtejä, jotka voitaisiin ottaa nykyistä paremmin huomioon. Varsinkin Suomen demokraattisessa ja kansanarmeijan ajatukseen perustuvassa puolustusjärjestelmässä on luontevaa, että kansan syvät rivit integroidaan mahdollisimman tiiviisti järjestelmän kehittämiseen. Näin kansalaisten motivaatio

puolustuksen ylläpitämiseen ja yhteisten asioiden huomioon ottamiseen pysyy korkealla tasolla (ks. Visuri 2003, 257). Progressivismin opetukset Nato-journalismille voidaan tiivistää niin, että luomalla koko yhteiskunnan kattava turvallisuus- ja puolustuspoliittisten asioiden Suuri Yhteisö ehkäistään pelkkää omaan napaan katsomisen toimintamallia ja varmistetaan asioiden mahdollisimman tarkka ja monipuolinen läpikäynti.

Journalismin toteutunut kehitys näyttää puhuvan affirmatiivisen tulkinnan puolesta. Uutisten historiallista muutosta koskevan tutkimuksen (esim. Barnhurst & Nerone 2001; Ekecrantz 1994) perusteella journalismin muoto on viime vuosikymmeninä kehittynyt aiempaa demokraattisemmaksi ja moniarvoisemmaksi. Vielä 1950-luvulla vallitseva uutistyyppi oli sellainen, että haastateltavan puhe siirrettiin suoraan uutiseen ja toimittajan oma rooli jäi vähäiseksi.

Modernille uutistyyppille on puolestaan tunnusomaista, että haastateltavan puheesta otetut sitaatit vuorottelevat toimittajan oman tekstiosuuden kanssa. Tällaiset uutiset tulivat suomalaisen journalismiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa, ja nykyisin ne ovat selvästi yleisin uutisen muoto. (Kunelius 1994, 30). Jan Ekecrantz on puolestaan tutkinut ruotsalaisen sanomalehtijournalismin kehitystä vuosilta 1925, 1955 ja 1987 ja havainnut samansuuntaisen muutoksen: aikaisemmin uutisissa lähinnä referoitiin sitä, mitä joku oli sanonut, kun taas nykyisin toimittaja sulauttaa osan haastateltavan sanomasta omaan tekstiinsä ja kirjaa osan irrallisiksi repliikeiksi journalistisen tekstin sisään. (Ekecrantz 1994, 17.)

Yhteiskunnallinen paine on vaikuttanut ratkaisevasti journalismin kehittymiseen; yhä monimuotoisemmaksi käyvän sosiaalisen ympäristön hahmottamiseen tarvitaan entistä kehittyneempiä journalismin muotoja. Enää ei riitä, että toimittajat selostavat julkilausumia, vaan heidän täytyy hakea tapahtumiin jotain omaa. Vaatimukset kansalaislähtöisen ja keskusteleavan journalismin lisäämisestä (esim. Carey 2003; Heikkilä 2001) eivät ole kaikuneet kuuroille korville ainakaan kokonaan, vaan television ja radion keskusteluohjelmissa sekä monissa lehdissä kansalaisia on avoimesti kutsuttu suunnittelemaan juttujen aiheita ja näkökulmia.

Edellä journalismin kehitystä on kuvattu pääasiassa affirmatiivisesta tulkintakehyksestä käsin. Toimittajat itse mielellään tulkitsevat alansa kehitystä niin, että professionalisoituminen on lisän-

nyt journalismin riippumattomuutta vallanpitäjistä. Journalistinen tulkintatapa näkyi muun muassa vuoden 2006 presidentinvaalien yhteydessä. Yleisradion vaalitenteissä toimittaja Juho-Pekka Rantala haastatteli ehdokkaita suomalaisessa puhekuulttuurissa poikkeuksellisen aggressiivisella tyyllillä, johon kuuluivat nopeatempoinen revolverihaastattelu, saman kysymyksen toistaminen sekä haastateltavan keskeyttäminen ja päälle puhuminen. Ohjelma sai runsaasti katsojia ja palautetta, josta valtaosa oli kielteistä. Eräs toimittaja tulkitsi ohjelmaa ja sen saamaa palautetta näin:

Tentit säpsähdyttävät, koska ne [ovat] riippumattomampaa ja tinkimättömämpää journalismia kuin mihin Suomessa ollaan totuttu. Rantala lähtee periaatteesta, että journalisti ei luovuta journalistista valtaa kenellekään muulle.
(Juhana Rossin kirjoitus Helsingin Sanomissa 8.1.2006)

Journalistinen tulkintakehys lähtee siitä, että mitä itsenäisempää ja riippumattomampaa journalismi on, sitä paremmin se palvelee demokraattista yhteiskuntaa. Toisaalta monet seikat puhuvat kriittisemmän kuvauksen puolesta. Ensinnäkin journalismin riippumattomuus on jo ajatuksena kyseenalainen, sillä journalismin sisältöön vaikuttavat monet eritasoiset voimat, joita toimijat eivät yleensä itse tiedosta (Shoemaker & Reese 1991). Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin näitä voimia.

Bourdieuun mukaan journalismin kenttä on yhä enemmän menettämässä autonomisuuttaan suhteessa muihin kenttiin, mikä johtuu ennen kaikkea median taloudellisen riippuvuuden lisääntymisestä (Bourdieu 2005, 42.) Tätä ei kuitenkaan voida selittää pelkästään viestimien omistusrakenteilla ja omistajien kontrollilla, niin kuin esimerkiksi poliittisessa taloustieteessä usein tehdään, vaan kentän, habituksen ja pääoman määrittämällä toimijoiden välisillä suhteilla (Benson & Neveu 2005, 10). Bourdieu kritisoi erityisesti yleisötutkimuksien ja katsojamittausten liiallista seurailua, joka hänen mukaansa uhkaa älyllisen ja vakavan journalismin mahdollisuuksia. ”Tämä on malliesimerkki kentän vaikutuksesta: asioita tehdään suhteessa kilpailijoihin, vaikka niitä uskotaan tehtävän siksi, että mukauduttaisiin paremmin asiakkaiden toiveisiin.” (Bourdieu 1999b, 37.)

Kun ihmiset yhdistetään median avulla yhteiskunnaksi, demokratia voimistuu – tämä on progressivistinen tulkinta. Demokratian voimistuminen lisää ihmisten sitoutumista yhteiskuntaan ja parantaa heidän tiedollisia valmiuksiaan toimia kriittisinä kansalaisina. Mitä paremmin ihmiset saadaan mukaan yhteiseen vuorovaikutukseen, sitä enemmän he luottavat toisiinsa ja elämä sujuu rauhallisesti. Näin yhteiskunta pysyy vakaana, ja ristiriidat pystytään käsittelemään rakentavassa hengessä.

Ilkka Ruostetsaaren mukaan Suomessa on osittain yhä sellainen perinne, että keskustelu on ”ennenaikaista aina siihen saakka, kun se on jo myöhäistä”. Toisaalta kansalaisten valmius suoraan osallistumiseen ja vaikuttamiseen on lisääntymässä, mutta toisaalta eliittien ja kansan välinen kuilu on leventynyt, mistä kertoo muun muassa äänestysprosenttien laskeminen. Medialla onkin keskeinen tehtävä suomalaisen poliittisen kulttuurin ja yhteiskunnallisen keskustelun elvyttämisessä. (Ruostetsaari 2002, 317.)

3. Journalismin kentän rakentuminen

Tässä luvussa pyrin selvittämään, miten journalismin kenttä rakentuu yhteiskunnallisissa käytännöissä. Bourdieun mukaan on tärkeää käsitellä journalismin kenttää sen sijaan, että käsiteltäisiin vain yksittäisiä journalisteja. Kentällä vaikuttavien suhteiden ja voimien tutkiminen auttaa löytämään ”narut, joilla sätkynukkeja ohjailaan”, Platonin metaforaa käyttäksemme (Bourdieu 2005, 42). Vaikka yhteiskuntatieteen todellinen kohde on kenttä eikä yksilö, kenttää ei voi ymmärtää muuten kuin yksilöiden kautta, sillä empiirisen analyysin tuottama tieto koostuu yleensä yksilöistä tai instituutioista. Olennaista Bourdieun ajattelussa on, että yksilöt ovat olemassa toimijoina, ja heidän toimintaansa voi parhaiten ymmärtää ja selittää hankkimalla tietoa siitä kentästä, jolla he toimivat. (Bourdieu & Wacquant 1992, 107.)

Tämä luku perustuu neljänlaiseen tietoon: 1) aikaisempi tutkimuskirjallisuus, 2) lehtiaineisto, 3) toimittajien teemahaastattelut ja 4) oman toimittajakokemuksen myötä syntynyt arkitieto. Jälkimmäinen on muokannut merkittäväällä tavalla omaa tutkijan habitustani; näkökulmani journalismiin olisi varmasti erilainen, jos en olisi ennen tieteentekijäksi ryhtymistä työskennellyt toimittajana. Alun perin minusta olikin tarkoitus tulla journalisti, mutta lopulta kahdesta mielenkiintoisesta vaihtoehdosta tutkijan työ veti puoleensa enemmän.

Ehdin kuitenkin sisäistää journalismin kentän voimat ja odotukset omalla kohdallani. Ymmärsin, millaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia minun pitäisi korostaa ja millaisella tavalla hahmottaa maailmaa päästäkseni eteenpäin journalistin uralla. Esimerkiksi ”kiltteys” ja hienotunteisuus ei aina ole toimittajalle eduksi, kun hänen pitäisi puristaa haastateltavasta kiinnostavia lausuntoja, joskus myös sellaista mitä tämä ei haluaisi sanoa. Juuri tällaisen lausunnon saamisessa piilee uutisvoiton mahdollisuus, ja kilpailijoista erottautuminen on yksi journalismin kenttää määrittävä tekijä. Mutta tekijöitä on enemmänkin, kuten pian nähdään.

Ennen analyysiä on syytä tehdä selväksi, mistä tarkkaan ottaen puhun kun puhun journalismin kentästä. Journalismin

kenttä on sellainen *voimien ja odotusten muodostama kokonaisuus, joka määrittää tuolla kentällä olevien toimintamahdollisuuksia*. Vain journalisti toimii journalismin kentällä. Esimerkiksi poliitikko tai tutkija, joka antaa haastattelun tai kirjoittaa kolumnin lehteen, ei toimi journalismin kentällä, vaan omalla kentällään. Häneen eivät vaikuta samat voimat, jotka vaikuttavat journalisteihin. Tietenkin journalismin kentän voimat vaikuttavat siihen, miten poliitikko tai tutkija saa sanomansa julkisuuteen, joten heille on eduksi olla tietoisia journalismin kentän rakenteista. Nato-keskustelu tapahtuu julkisuuden kentällä, jossa ammatin mukaan eriytyneet kentät toimivat. Ne ovat jatkuvasti keskinäisessä vuorovaikutuksessa, ja vaikuttavat toistensa muotoon, mutta suutari pysyy silti lestissään. Esimerkiksi pääministeri Matti Vanhanen on entinen toimittaja, mutta siinä vaiheessa, kun hän tuli valituksi päättävään asemaan, hän siirtyi journalismin kentältä politiikan kentälle. Nykyisin hän on politiikan kentän keskiössä, mutta journalismin kentällä hänellä on tuskin minkäänlaista asemaa.

Aloitan journalismin kentän rakenteen analysoimisen tieteenalani kolmesta keskeisestä käsitteestä: media, joukkoviestintä ja journalismi. Ensin määrittelen nuo käsitteet, jotta lukija tietäisi, miten niitä käytetään tässä tutkimuksessa. Sitten kytken käsitteet kenttäteoriaan, sillä jokainen niistä on omalla tavallaan osallisena journalismin kentän rakentumisessa.

Media tarkoittaa määritelmäni mukaan joukkoviestimien järjestelmää. Latinan sana *media* merkitsee välineitä tai keinoja. Media tarkoittaa myös viestintävälinettä tai -kanavaa yleisemminkin, mutta tässä tutkimuksessa rajaan sen vain journalistiseen joukkoviestintään. Media on monikko, ja sen yksikkömuoto on *medium*. Sen vuoksi en käytä media-sanaa kuvaamaan yksittäistä tiedotusvälinettä, vaikka tällainen tapa onkin vakiintunut suomen kieleen. Kun käytän sanaa media, tarkoitan siis joukkoviestimiä kokonaisuutena. Kun puhun jostakin yksittäisestä viestimestä, käytän sanaa tiedotusväline tai viestin (tai erityisemmin lehti, tv-kanava, radioasema jne.).⁸

---

⁸ Media-sanan käyttö jakaa jonkin verran tiedotustutkijoiden mielipiteitä. Esimerkiksi Veikko Pietilän (1997, 12) mielestä sana kiinnittyy viestimiin liikaa ”teknis-kulttuurisina välityskoneistoina ja on muutenkin

Joukkoviestintä on sanomien välittämistä teknisten välineiden avulla suhteellisen suurelle, ennalta rajaamattomalle yleisölle. Joukkoviestintään kuuluvat journalismin lisäksi elokuvat, kirjallisuus, viihdeohjelmat ja muut median muodot. Joukkoviestintä on laajempi käsite kuin journalismi: kaikki journalismi on joukkoviestintää, mutta kaikki joukkoviestintä ei ole journalismia. Joukkoviestintää voidaan tarkastella sanomien siirtona, mutta sillä on toinenkin tärkeä tehtävä, nimittäin yhteisyyden tuottaminen, kuten edellisessä luvussa progressivismin yhteydessä kävi ilmi. Joukkoviestintä paitsi kokoaa yhteen todellisia ryhmiä, myös luo kuvitteellisia yhteisöjä, jotka laajimmillaan kattavat koko ”suuren yleisön” eli valtaosan kansalaisista (ks. progressivismi edellisessä luvussa).

Journalismi on organisoitua toimintaa, joka valikoi, järjestellee, yhdistää ja lopulta välittää erilaisia ajankohtaisia tapahtumia ja puhetekoja koskevia kuvauksia ennalta rajaamattomalle yleisölle. Journalismi pohjautuu ranskan sanaan *journal*, joka tarkoittaa päiväkirjaa. Journalismi on siis jo nimensä mukaisesti ajankohtaista – kiinni tässä päivässä. Lisäksi journalismiin on perinteisesti liitetty sellaisia ominaisuuksia kuin faktapohjaisuus ja yleinen merkittävyys. Journalismin ydinaluetta ovat uutiset, mutta journalismin piiriin lukeutuvat myös taustajutut ja reportaasit sekä mielipiteiden ilmaisuun tarkoitettut pääkirjoitukset, kolumnit, pakinat, yleisönosastokirjoitukset ja muut artikkelit. Mainokset eivät kuulu journalismiin.

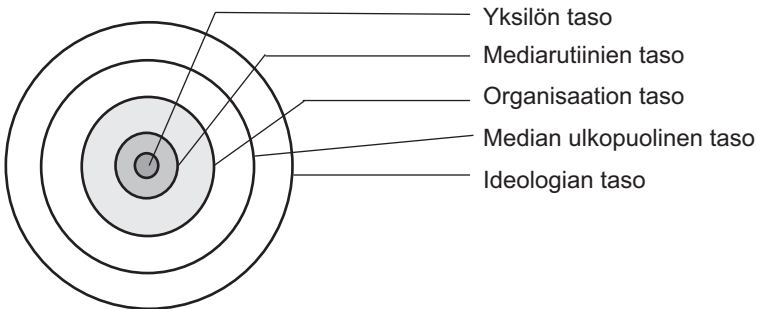
Journalismin kenttä siis rakentuu yllä mainituissa yhteiskunnallisissa käytännöissä. Niistä laajin on media: jakelu- ja lähetystekniikka, yleisön koostumus, omistussuhteet, poliittiset ja muut yhteiskunnalliset kytkökset (esimerkiksi henkilökunnan osakkuudet yhtiöissä ja jäsenyydet erilaisissa järjestöissä) sekä kunkin tiedotusvälineen historia ja perinteet määrittävät ne tekniset ja institutionaaliset puitteet, joissa joukkoviestintää ja yhtä sen osa-aluetta

---

erinäisten muodikkeuksien rasittama”. Itse pidän sitä kuitenkin paitsi napakkana myös kuvaavana nimityksenä, koska median toiminta on ennen muuta informaation välittämistä. Tämän toteaminen ei tarkoita sitä, että pitäisin journalismia yksioikoisesti pelkkänä tiedonvälityksenä. On tärkeää, että mediaa ja journalismia tarkastellaan erikseen: media on väline, jonka avulla journalismia levitetään yleisölle.

journalismia voidaan tuottaa. Pamela Shoemaker ja Stephen Reese (1991, 86) ovat laatineet mallin, jossa erilaisia mediasisältöihin vaikuttavia tekijöitä on suhteutettu toisiinsa.

Kuvio 3.1
Shoemakerin–Reesen malli journalismiin vaikuttavista tekijöistä

Shoemakerin-Reesen malli on rakennettu hierarkkiseksi siten, että sisempänä olevat kehät ovat alisteisia ulommille kehillle. Nato-journalismiin sovellettuna tämä malli tuottaa sellaisen oletuksen, että yhteiskunnassa vallitsevat kulttuuriset ja ideologiset asenteet ovat ensisijaisesti määrittäneet Natoa koskevaa journalismia.

Millainen on se ideologinen ympäristö, jossa suomalaiset joukkoviestimet toimivat? Nato-kysymyksestä puheen ollen päällimmäiseksi nousee maanpuolustushenkisyys, joka on toistuvasti osoitettu mielipidemittauksin. Jopa 77 prosenttia suomalaisista on sitä mieltä, että jos Suomeen hyökätään, suomalaisten pitäisi puolustautua aseellisesti, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta. Lisäksi yleisellä asevelvollisuudella on laaja kannatus, ja kansalaiset luottavat Suomen puolustuskykyyn ja armeijaan. (Esim. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta 2005, 10.)

Toinen Nato-journalismiin vaikuttava tekijä on se, että suomalainen yhteiskunta on kansainvälisessä katsannossa poikkeuksellisen valtiokeskeinen (Nousiainen 1998, 21; Alasuutari 2004, 14; Pulkkinen 1998, 17). Suomalainen valtiokeskeinen ajattelutapa

puolustaa yhteiskunnan yhtenäisyyttä vastustamalla sisäisiä jännitteitä. Sen vuoksi valtio pyritään kohottamaan ristiriitojen yläpuolelle ja sen roolia konfliktien ratkaisijana korostetaan. (Heikkilä 2001, 65.) Valtiokeskeisyys tulee esiin erityisesti pääkirjoituksissa (tästä enemmän luvussa 7). Ideologian tasolla olevat tekijät eivät leiju ilmassa, vaan ne ovat syvällisesti juurtuneet ja iskostuneet yleiseen mielipiteeseen, instituutioiden ja eliittien toimintamalleihin, sanalla sanoen yhteiskunnassa vallitsevaan tapaan hahmottaa maailmaa.

Seuraavaksi tarkastelen Shoemakerin-Reesen mallin avulla, millaiset asiat ovat olleet vaikuttamassa Nato-journalismiin. Nämä havainnot nousevat osittain tutkimuksen aineistosta, osittain aikaisemmasta journalismia ja yhteiskuntaa koskevasta tutkimuskirjallisuudesta sekä omasta toimittajakokemuksestani.

- **Ideologian taso:** maanpuolustustahto, valtiokeskeisyys, lehdistönvapauden ihanne, markkinatalous.
- **Median ulkopuolinen taso:** lähteet, PR-toiminta ja muu vaikuttaminen, viestintäyritysten kilpailu ja sääntely, levikki-tai lähetysalueen demografiset tekijät.
- **Organisaation taso:** viestimen positio journalismin kentällä, johtamis- ja työkuulttuuri, toimituksen koko ja resurssit, viestimen mahdollinen puoluekanta ja muut sidonnaisuudet, viestimen historialliset juuret ja perinteet.
- **Mediarutiinien taso:** kilpailu muiden viestimien kanssa (esim. halu löytää ensimmäisenä viitteitä Suomen sitoutumisesta Nato-jäsenyyteen), uutiskriteerit, uutis- ja kuvatoimistojen käyttö.
- **Yksilön taso:** temperamentti eli perusluonne (määräytyy yksilön perintötekijöissä), maailmankuva (muodostuu synnynnäisten ominaisuuksien ja ympäristön yhteisvaikutuksessa), suhteet muihin ihmisiin ja yhteisöihin, koulutus, työkokemus, sosioekonominen tausta. Kaikki edellä mainitut tekijät muodostavat yksilön *habituksen*.

Edellä kuvatut tekijät ovat juuri niitä rakennusaineita, joista journalismin kenttä syntyy. Näitä tekijöitä voi tarkastella ikään kuin muuttujina, joista jokainen voi saada erilaisen ”arvon”. Otetaan esi-

merkiksi median ulkopuolinen taso ja siitä levikki- tai lähetyalueen demografiset tekijät. Ilkan levikkialue on leimallisesti maaseutua, jossa vallitsee isänmaallisempi, uskonnollisempi ja maanpuolustus-henkisempi ilmapiiri kuin vaikkapa Helsingin Sanomien ydinalueella, liberaalilla ja sekularisoituneella pääkaupunkiseudulla. Sitä, millainen yhteys Nato-journalismilla ja levikkialueen koostumuksella on, tarkastelen lähemmin luvussa 8.

Tarkastellessaan journalismia kenttäteorian valossa Bourdieu luo pohjaa analyysille, mutta hänen oma käsityksensä journalismista jää vajavaiseksi. Bourdieu ei luettele eksplisiittisesti niitä tekijöitä, joista journalismin kenttä rakentuu. Hän viittaa ylimalkaisesti kilpailun yksipuolistavaan vaikutukseen ja toimittajien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin (esim. Bourdieu 1999; 1999), mutta analyysi ei tarjoa kovinkaan eläväistä kuvaa siitä, mitä journalismin kentällä itse asiassa tapahtuu. Tämän selvittämiseksi tutkijan olisi joko haastateltava toimittajia tai kokeiltava itse jossakin toimituksessa, miltä tuntuu olla journalismin kentän vaikutuksen alaisena – millaisen jäljen se jättää juttuihin. Ylipäätään Bourdieun tuotannossa journalismia käsitellään varsin vähän: oikeastaan ainoa kunnolla journalismiin puretuva kirja on Bourdieun kuoleman jälkeen toimitettu *Bourdieu and the Journalistic Field* (Benson & Nevey 2005). Se onkin tämän tutkimuksen avainteos.

Vaikka Shoemakerin-Reesen malli on käyttökelpoinen väline pyrittäessä hahmottamaan journalismiin vaikuttavia tekijöitä, se on saanut myös kritiikkiä muun muassa hierarkkisuudestaan. Esi-merkiksi Tuomo Mörän (1999, 34) mukaan malli suosittaa tulkin-taa yksisuuntaisesta vaikutuksesta eikä tuo juurikaan selkoa siihen, miten eri kehien välinen vuorovaikutus toteutuu. Vuorovaikutuk-sen kuvaaminen ei kuitenkaan ole mallin tehtävä, vaan empiirisen tutkimuksen.

Mediatutkijat Peter Golding ja Philip Elliot (1979, 207) ovat havainneet, että vaikka uutisia tekevät yksilöt vaihtuvat, itse journalismi muuttuu hyvin vähän. Tämä näyttäisi puhuvan sen käsi-tyksen puolesta, että yksilöllä ei ole kovinkaan paljon vaikutusta journalismin sisältöön. Päätelmä ei ole kuitenkaan vedenpitävä. On nimittäin niin, että yksittäisen journalistin työpanos näkyy hyvin vähän mediasisältöjen kokonaisuudessa, onhan tekijöinä Nato-keskustelun tapauksessa varovaisestikin arvioituna satoja journa-

listoja. Tämä ei merkitse sitä, ettei journalistilla olisi periaatteessa hyvinkin paljon mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, millaisia asioita ja millaisia painotuksia hänen juttunsa käsittelee. Pelkästään kuvituksella tai kysymysten asettelulla voisi muokata lopputulosta hyvinkin paljon. Konditionaali on tässä kuitenkin tarpeen. Seuraavaksi tarkastelen toimittajien omien kertomusten valossa sitä, missä määrin journalistit ovat itsenäisiä ja mitä journalistien itsenäisyys oikeastaan tarkoittaa.

Toimittajat pitävät työtään itsenäisenä

Ensi istumalta voisi ajatella, että mitä itsenäisempää journalismi on, sitä paremmin se palvelee demokratiaa. Michael Schudson (2005, 219) kuitenkin huomauttaa, että journalismin ei olisi hyvä olla vapaa kaikista ulkoisista paineista. Onhan selvää, että journalismiin kohdistuva julkinen kritiikki ja lähteiden, kuten poliitikkojen, taholta tuleva paine pitävät journalismin vireänä ja elinvoimaisena. Maksavat asiakkaat aiheuttavat puolestaan taloudellisia paineita, sillä mielenkiinnoton julkaisu saattaa menettää yleisöään. Ilman näitä ulkoisia paineita journalismi voisi Schudsonin mielestä muuttua ammattiliitin itseriittoiseksi puuhasteluksi.

Schudsonin (emt, 221) mukaan journalistien itsenäisyys palvelee demokratiaa vain, jos journalismi on itsekriittinen ja pluralistinen instituutio. Tästä on helppo olla samaa mieltä. Sen sijaan näkemys taloudellisten paineiden journalismia parantavasta vaikutuksesta on kyseenalainen. Schudsonin näkemyksen voi ymmärtää sitä taustaa vasten, että hän on yhdysvaltalainen. Toisin kuin Euroopassa, USA:ssa ei ole laajaa julkisesti rahoitettua yleisradiotoimintaa, vaan siellä media on ollut alusta lähtien vahvasti kaupallistunut. Suomalaisesta näkökulmasta katsottuna tuntuu vaikealta ymmärtää, miten riippuvuus taloudellisesta menestyksestä voisi parantaa journalismin kykyä toimia demokratian edistäjänä. Rikas mediayhtiö kylläkin pystyy luomaan keskimääräistä paremmat edellytykset journalistiseen tiedontuotantoon, mutta ei ole mitenkään taattu, että se todella käyttää rahansa yleishyödyllisiin tarkoituksiin.

Itse näen asian pikemminkin niin, että kovin pitkälle mennyt kaupallisuus vaikeuttaa journalismin kykyä suhtautua kriittisesti

niihin, jotka journalismia merkittävältä osin rahoittavat, eli taloudellisen vallan edustajiin. Tämä näkemys on saanut vastakaikua Schudsonin maanmieheltäkin⁹. Myös Bourdieu (2005, 42) suhtautuu kriittisesti taloudellisten paineiden vaikutuksiin ja kantaa huolta etenkin televisiojournalismin itsenäisyydestä yleisötutkimusten ja mainostajien ristitulessa. Eliittejä ja valtaa tutkinut Ilkka Ruostetsaari (2002, 125) puolestaan huomauttaa, että joukkoviestinnän kaupallisuuden lisääntyminen kytkee mediaa yhä enemmän yhteiskunnan muihin taloudellisiin intresseihin sekä lähentää mediaeliittii ja muita vallanpitäjiä toisiinsa tavalla, joka saattaa olla haitaksi demokratialle.

Tätä tutkimusta varten haastatellut¹⁰ toimittajat pitävät työtään varsin itsenäisenä. Heidän puheissaan korostuu pyrkimys riippumattomuuteen paitsi tietolähteistä myös toimituksellisesta johdosta. Jos pomon valvova silmä ei ulotukaan kaikkialle, journalismin kenttää koskeva mielenkiintoinen kysymys on, missä määrin yksittäisen toimittajan on mahdollista poiketa kentällä vallitsevista odotuksista. Onko kenttä deterministinen systeemi, joka väijäämättä ohjaa radikaaleimmatkin toimijat konventionaalisuuden kapealle tielle, vai pystyykö yksilö nostamaan esiin kokonaan uudenlaisia näkökulmia? Seuraavassa kokenut toimittaja valottaa tätä kysymystä omasta näkökulmastaan.

---

⁹ Yhdysvaltalainen mediatutkija Douglas Kellner piti esitelmän presidentinvaaleja edeltäneestä journalismista Tampereen yliopistossa helmikuussa 2005. Hänen mukaansa yhdysvaltalaiset viestimet olivat pääosin kallellaan George W. Bushiin ja tämän edustamaan konservatiiviseen ideologiaan päin. Esitelmän jälkeen yleisö kertoi omia näkemyksiään siitä, mikä oli mahdollisesti ollut synnä siihen, että media oli asettunut toisen ehdokkaan puolelle vahvemmin kuin toisen. Itse arvelin, että yksi syy saattaa olla yhdysvaltalaisen median vahva kaupallisuus ja julkisesti rahoitetun yleisradiotoiminnan puuttuminen. Kellner piti näkemystäni oikeana ja uskoi, että se selittää ilmiötä ainakin osaltaan.

¹⁰ Haastateltavat on lueteltu kirjallisuusluettelon jälkeen. Teemahaastattelussa keskustelu etenee tiettyjen etukäteen määriteltyjen teemojen varassa, mutta kysymyksiä ei ole lyöty lukkoon yksityiskohtaisesti. Tämä antaa haastateltaville mahdollisuuden kertoa asioista omilla sanoillaan. Teemahaastattelu on vapaampi kuin lomakehaastattelu, mutta ei täysin vapaa kuten syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.)

Minulla on sellainen kuva, että voin vaikuttaa ihan sataprosenttisesti siihen, mitä juttuni pitää sisällään. Saan itse valita, ketä haastattelen. Kun valitsee henkilön, sieltä saa juuri sitä, mitä on etukäteen halunnut tietää. Eivät ihmiset vaihda kantojaan kovin nopeasti. Kyllä siihen pystyy vaikuttamaan ihan täydellisesti, mitä juttu pitää sisällään. On sitten omastatunnosta kiinni, tekeekö siitä tasa-puolisen. Tietysti kun jotain raporttia referoi, kyllä siinä pitää olla se pääkuvio mukana, mutta painotuksiaahan voi tehdä vaikka mihin suuntaan. On hyvin ratkaisevaa, mitä nostaa otsikkoon, koska monet lukevat lähinnä vain otsikon ja jutun alkupään. Jos haluaa leikitellä, niin itselleen epämieluisan aineiston voi jättää jutun häntäpäähän. Kyllä sitä voi pelata niin paljon kuin haluaa. Yleensä sitä kuitenkin varoo pelaamasta, koska ei ole yksin. Samaa aihetta voi käsitellä sata muuta toimittajaa. Kyllä kaikki yleensä pyrkivät käsittelemään aihetta korrektisti, vaikka valitsevatkin vähän eri näkökulmia.

(Helsingin Sanomien turvallisuuspolitiikkaan erikoistunut toimittaja Arto Astikainen)

Haastattelujen perusteella Nato-journalismista piirtyy esiin selvä jakolinja: *toimittajat sanovat olevansa varsin itsenäisiä aiheiden käsittelytavan ja haastateltavien valinnassa, mutta Nato-keskustelun yleiseen päiväjärjestykseen he eivät juuri koe vaikuttavansa. Asiaa havainnollistaa seuraava katkelma uutistoimiston edustajan haastattelusta.*

Tutkija: *Nyt tämmöinen vähän provosoiva kysymys. Kun kuitenkin suurin osa Nato-juttujenkin aiheista tulee ikään kuin viralliselta taholta, eikä niin että täällä toimituksessa mietittäisiin mikä on yhteiskunnallisesti tärkeää, vaan agenda määräytyy pitkälti siellä, niin eikö tämä millään tavalla kavenna toimitustyön itsenäisyyttä, kun ylhäällä määritellään tavallaan se, mikä on tärkeää ja mistä pitää tehdä juttuja? Vai kuuluuko se ollenkaan esimerkiksi uutistoimiston rooliin? Oletteko te portinvartijoita?*

Haastateltava: [naurahtaa hieman] Se on öö, voisi sanoa poliittikkomaisesti, että hyvä kysymys! [nauraa yhdessä haastattelijan kanssa]. Kyllähän sitäkin ajatusta voisi puolustaa, että pitäisi nostaa esiin uusia näkökulmia ja sillä tavalla, mutta kyllä realismi sanoo sen, että ei siinä hirveästi mahdollisuuksia kuitenkaan... ihan työn organisoinnin kannalta ole. Kyllä sitä välillä esimerkiksi kun olen

jossain seminaarissa niin kuuntelin Pekka Visuria, joka heitti tämän hyvin provokatiivisen kannanoton, että ihan turha koko Natosta on enää edes puhua, koska se on jo passé ja se on kuihtuva organisaatio eikä ollenkaan merkittävä. Se oli minusta sen verran pirstävä ajatus, että minä sitten soitin hänelle erikseen ja haastattelin häntä. Ei ole pelkästään ”juupas–eipäs”, vaan pannaan siihen väliin yksi ”hällä väliä”.

Mutta onko tämä sitten enemmän työn organisoimiskysymys?

Kyllä näissä pakollisissa kuvioissa menee sen verran aikaa, että kyllä se vaatisi aikamoisen linjaratkaisun, että jättäisi väliin jonkin asian, josta tiedetään että tiedotusvälineet odottavat, että me hoidamme sen – sen sijaan että menisimme haastattelemaan jotakin rauhantutkijaa Tampereelle tai kalanmyyjää Savonlinnan torille kysymään, mitä mieltä he ovat Natosta. Se on tämmöinen ikuisuus-kysymys, miten jakaa itse nostettaviin asioihin ja tällaisiin pakollisiin kuvioihin.

Eli se liittyy tähän STT:n rooliin, että teidän pitää palvella monia tiedotusvälineitä?

Ennen vanhaan STT:ssä oli tämmöinen ideaali – joka saattaa kyllä monella olla vielä takaraivossa, vaikka se nyt virallisesti ei millään tavalla ole kirjattu – että STT:n juttu on hyvä, kun se julkaistaan sekä Uudessa Suomessa että Tiedonantajassa [naurahtaa, ja haastattelijakin nauraa].

(STT:n politiikan toimituksen varaesimies Nina Törnudd)

Journalismin rutiinit ovat kehittyneet vastauksena toimitustyön käytännöllisiin haasteisiin (Shoemaker & Reese 1991, 87). Kuten kenen tahansa työntekijän, journalistin tavoitteena on ensisijaisesti tehdä se työ, jota häneltä odotetaan, ja ansaita siten leipänsä. Erilaisten työkäytäntöjen ja rutiinien tarkoitus on helpottaa tämän päämäärän saavuttamista. Toimittajan asema journalismin kentällä vaikuttaa luonnollisesti siihen, millaisia paineita häneen kohdistuu. Paradoksaalista kyllä, sekä uransa alkuvaiheessa olevan kesätoimit-tajan että eläkepäiviä jo odottelevan vanhan sotaratsun asemaan liittyy konformistinen, yhdenmukaistava voima: aloitteleva toimittaja joutuu mukautumaan alalla vallitseviin pelisääntöihin vakiinnuttaakseen paikkansa, ja varttuneelle kollegalle on puolestaan muodostunut niin paljon kokemusta, että se tuo työn tekemiseen

rutiininomaisuutta. Tämä on tietenkin karkea yleistys, ja varmasti poikkeuksia on työuran eri vaiheissa olevien kohdalla.

Toimittajien puheissa tulee esille, että pyytäessään kommenttia toimittaja tietää yleensä jo etukäteen, mitä tuleman pitää. Tässä mielessä voidaan sanoa, että julkinen keskustelu on eräänlaista peliä, jossa pelaajat tietävät roolinsa ja useimmiten myös pysyvät siinä. Julkisuus on yksi iso kokonaisuus, jonka sisällä on useita kenttiä; näiden kenttien välinen ja sisäinen vuorovaikutus määrittää julkisuuden rakennetta ja sisältöä.

Kyllähän toimittaja yleensä soittaessaan jollekin tutkijalle tai kommentaattorille tietää, mitä sieltä tulee. Että tähän pitäisi saada joku kriittinen, myötäsukainen tai mikä lienee kannanotto. Harvemmin toimittaja soittaa tutkijalle tai kommentaattorille tullakseen yllätehtyksi, että mitähän se mahtaa tästäkin olla mieltä.

(Nina Törnudd)

Siitä huolimatta, että toimittajat valikoivat juttuihinsa etukäteen tiedossa olevia lausuntoja, uutisilla on usein taipumus häivyttää tietoisiin valintoihin perustuva syntymistapansa ja esittää tapahtumat luonnollisina sattumuksina (Schlesinger 1978, 47). Ajatellaan vaikkapa uutista, joka kertoo suuren yhtiön markkinaosuuden kasvamisesta. Tuskin koskaan uutinen alkaa niin, että toimittaja kuvailisi sitä prosessia, jonka seurauksena uutinen on syntynyt: esim. ”Yhtiö X järjesti toimittajille tiedotustilaisuuden saadakseen parantuneen tuloksensa sijoittajien tietoon”. Useimmissa uutisissa syntytapa käy kyllä ilmi viimeistään toisessa tai kolmannessa kappaleessa, mutta se on hävytetty taka-alalle. Joskus myös uutiseen vivahtaneet koukeroiset ja byrokraattiset sanamuodot paljastavat tarkalle lukijalle, että uutinen on peräisin jonkin tahon lähettämstä tiedotteesta.

Utisten uskottava vaikutelma johtuu paljolti niiden institutio-naalisesta asemasta ja vakiintuneesta esitysmuodosta; uutisen uskottavuus on eräänlainen sanaton sopimus toimittajien ja yleisön välillä. Tv-uutisten vastaanottoa tutkittaessa on havaittu, että arkinen näkemys uutisista ikkunana maailmaan elää ihmisten mielissä vahvana (Ridell 1998, 210). Esimerkiksi uutiskoneistojen takana olevia taloudellisia ja rakenteellisia tekijöitä ei juurikaan oteta huo-

mioon. Ridellin (emt, 328) mukaan tv-uutisten ja katsojien suhdetta säätelevä ”lajityyppisopimus” perustuu valtasuhteeseen, jossa katsojat kokevat olevansa tiedollisesti altavastajaan asemassa toimittajiin nähden. Yhteenvetona Ridell (emt.) toteaa, että tulkitsemalla tv-uutisia vakiintuneella ymmärtämistavalla katsojat samalla osallistuvat vallitsevan yhteiskunnallisen järjestelmän ylläpitämiseen.

Toimituksen roolit

Edellä olen hahmotellut journalismin kentän muotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Nyt siirryn edellistä konkreettisempaan näkökulmaan ja tarkastelen sitä, millaisista tekijöistä journalistinen kenttä rakentuu. Tarkasteluni liikkuu kahdella tasolla: ensin toimitusorganisaation ja sitten yksittäisen toimittajan tasolla (vrt. Bourdieu 1999, 60). Oman erotteluni mukaan toimitustyössä on kolmenlaisia tapoja, joilla jokin asia nousee uutiseksi: reagoiva, jatkava ja aloitteellinen. Niistä tyypillisin on reagointi, jolloin journalismi välittää toimituksen ulkopuolelta alkunsa saaneita tapahtumia ja puhetekoja julkisuuteen. Toinen tapa on ensimmäistä aloitteellisempi, sillä journalismi voi nostaa asioita esille myös itse. Näiden välillä on harmaa vyöhyke, jossa journalismi ei pelkästään reagoi tapahtumiin mutta ei varsinaisesti ole itse aloitteen tekijä. Taulukolla 3.1 pyrin havainnollistamaan erilaisia uutisen syntymisen tapoja.

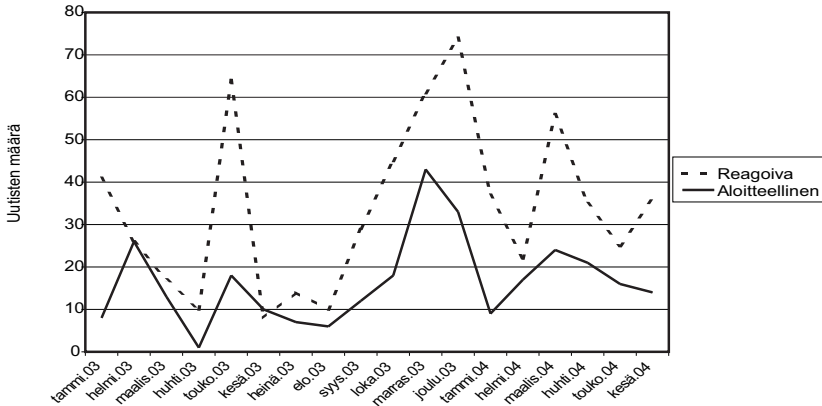
Taulukko 3.1
Toimituksen roolit uutistyössä

	Reagoiva	Jatkava	Aloitteellinen
Uutisen alkulähde	Konkreettinen tapahtuma tai puheteko, aloite tulee toimituksen ulkopuolelta	Joku on sanonut julkisuudessa jotain sellaista, että toimitus päättää jatkaa aiheen uutisoimista	Toimitus on itse havainnut jonkin asiantilan ja päättää nostaa sen uutiseksi
Uutisen ensisijaiset toteutus-tavat	Valmiin lausunnon (esim. tiedotteen) referoiminen tai paikan päällä havainnointi	Toimittaja pyytää kommenttia tai sisällyttää itse jatkon ainekset omaan tekstiosuuteensa	Haastattelut, havainnointi, aiemmin julkaistun lähdeaineiston referoiminen
Esimerkki-uutinen	Nato päättää hyväksyä seitsemän uutta jäsenmaata. Toimittaja raportoi, että näin on tapahtunut	Ministeri X on sanonut, että Naton laajeneminen vaikuttaa Suomen asemaan. Toimittaja pyytää jotakuta kommentoimaan ministerin lausuntoa	Toimitus ihmettelee, pakottaisiko Nato-jäsenyys suomalaiset ulkomaille sotimaan. Toimittaja tekee tähän kysymykseen vastaavan jutun

Aloitteellisia uutisia on ollut Nato-journalismissa noin kolmasosa. Määrä on yllättävänkin suuri, kun otetaan huomioon, että Suomessa on vähän turvallisuuspolitiikkaan perehtyneitä toimittajia. Uutistoimituksessa työskentelevä toimittaja joutuu tekemisiin hyvin monenlaisten aiheiden kanssa, ja siksi on ymmärrettävää, että vain harva journalisti voi olla asiantuntija juuri Nato-kysymyksessä. Toisaalta aiheet myös kasautuvat toimituksissa niin, että jotkut toimittajat seuraavat jotain tiettyä aihepiiriä aktiivisemmin kuin muut.

Kuvio 3.2

Aloitteellinen ja reagoiva Nato-journalismi Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Kuviossa 3.2 näkyy, miten Nato-aiheisten uutisten määrä on vaihdellut puolentoista vuoden aikana ja miten suuri osa niistä on ollut reagoivia, miten suuri osa aloitteellisia. Mukana ovat neljän sanomalehden, Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien, Aamulehden ja Iltalehden, kaikki Nato-aiheiset uutiset kyseiseltä ajalta (aineiston tarkempi kuvaus on luvussa 6). Koska jatkavan rooli mukaisia uutisia on vain vähän, jatkavat uutiset on kuviossa 3.2 laitettu samaan joukkoon aloitteellisten uutisten kanssa. Näin on saatu kaksi luokkaa, joissa toimituksen rooli on erilainen. Kaikista uutisista aloitteellisia on noin yksi kolmasosa ja reagoivia kaksi kolmasosa.

Kuviosta 3.2 nähdään, että aloitteellisten ja reagoivien uutisten yleisyys kulkee pääpiirteittäin samaan tahtiin. Välillä käyrät kuitenkin erkaantuvat kauaksi toisistaan. Esimerkiksi tammikuussa 2003, toukokuussa 2003 ja maaliskuussa 2004 aloitteellisten Nato-uutisten määrä jäi hyvin pieneksi verrattuna niihin uutisiin, joissa toimitus oli reagoinut johonkin ulkoiseen tapahtumaan. Julkisen keskustelun ymmärtämiseksi on tärkeää pohtia, miksi välillä toimistusten ulkopuoliset tahot määrittelevät Nato-keskustelua näin voimakkaasti.

Kaikkia niitä ajanjaksoja, joissa aloitteellisten uutisten osuus on pienimmillään, yhdistää eräs seikka: niissä ovat esillä vallakkaat toimijat. Tammikuuta 2003 leimasi toisaalta ylätason poliittinen keskustelu mahdollisesta Nato-jäsenyydestä sekä toisaalta Naton pääsihteerin George Robertsonin Suomen-vierailu ja sen aiheuttama keskustelu. Tammikuun 2003 Nato-uutisointi oli siis hyvin eliittivetoista. Toukokuussa 2003 juttujen suuri määrä johtui siitä, että neljä EU-maata ehdotti unionin yhteisen puolustuksen tiivistämistä. Tällöin useimpien Nato-aiheisten uutisten aloite tuli ulkomaisilta päättäjiltä ja ehdotusta kommentoineilta suomalaisilta vallanpitäjiltä ja asiantuntijoilta. Maaliskuussa 2004 puolestaan tapahtui suuri rakenteellinen muutos, jossa journalismilla ei ollut aloitteellista roolia: Nato sai seitsemän uutta jäsenmaata. Tämäkin aihe kyllä poiki lukuisia uutisia, jotka saivat alkunsa toimituksista, mutta aloitteellisten uutisten osuus jäi silti suhteellisesti pienemmäksi kuin useimpina muina kuukausina.

Päinvastaisia tapauksia ei aineistosta sitten löydykään. Helmikuussa 2003 aloitteellisten uutisten määrä tosin saavuttaa muualla tuotetun agendan ja kesäkuussa 2003 jopa ylittää sen hiuksenhienosti. Kesällä 2003 aloitteellisten uutisten suhteellinen osuus oli suurimmillaan, koska silloin Nato-keskustelussa ei tapahtunut paljon mitään uutta. Kuviosta 3.2 havaitaan myös se, että aloitteellisten uutisten määrä vaihtelee selvästi vähemmän kuin reagoivien juttujen määrä. *Toimitukset siis pitävät Nato-kysymystä julkisuudessa silloinkin, kun Nato-keskustelua on muuten vähän.* Tässä mielessä lehdet täyttävät paikkansa julkisen keskustelun ylläpitäjinä ja varmistavat, että aihe ei pääse livahtamaan pois kriittisen tarkkailun piiristä.

Reagoiva-aloitteellinen on vain yksi journalismin toimintaa kuvaava ulottuvuus, mutta se kertoo journalismin ja julkisen keskustelun suhteesta yhtä sun toista. Jos lähtökohdaksi otetaan se, että demokraattisessa ja avoimessa yhteiskunnassa median ja vallanpitäjien välit eivät saisi olla liian läheiset, aloitteellisten uutisten suuri määrä on myönteinen merkki. Jos kaikki Nato-uutiset olisivat reagoivia, julkisen keskustelun agendan määrittelisivät lähes yksinomaan uutisten lähteet eli poliittiset päättäjät ja virkamiehet. Tämä johtaisi siihen, että journalismi ei kovin hyvin edustaisi kansalaisten näkemyksiä. Kuviossa 3.2 on demokratialle myönteistä erityi-

sesti se, että Nato-keskustelun ollessa kuumimmillaan syystalvella 2003 merkittävä osa uutisista oli tehty toimitusten omasta aloitteesta. On tietysti kiistanalaista, noudattavatko toimitusten omat uutiskriteerit kovin hyvin kansalaisten näkemyksiä, mutta joka tapauksessa ne tarjoavat demokratian kannalta tärkeän vastapainon päättäjien muodostamalle agendalle.

Tässä kohdassa kriittisellä lukijalla herää varmasti kysymys siitä, onko toimituksen aloitteellisuus käytännössä edes mahdollista. Kuvioista 3.2 nimittäin havaitaan selvästi, varsinkin syksyn 2003 kohdalla, että myös aloitteellinen rooli on yhteydessä journalismin ulkopuolisiin tapahtumiin. Bourdieun (2005, 33) mukaan journalismin kentällä on hyvin heikko autonomia suhteessa muihin kenttiin, kuten politiikan ja talouden kenttiin. Tämän perusteella aloitteellisen journalismin mahdollisuudet näyttävät vähäisiltä. Mutta niin heikkoa kuin journalismin itsenäisyys onkin, se on kuitenkin jossain määrin itsenäinen. Ilman journalismin kentän oman toimintalogiikan tuntemista ei voida ymmärtää, mitä journalismissa tapahtuu (emt.).

Osa Nato-journalismista on siis aidosti aloitteellista ainakin siinä mielessä, että journalismi nostaa jutunaiheita esiin oman kiinnostuksensa pohjalta. Aina näillä ”nostoilla” ei tarvitse olla yhteyttä median ulkopuoliseen agendaan. Muutaman kappaleen päässä (toimittajan roolit, itsenäinen) on tästä mainio esimerkki: siinä toimitus on tehnyt Nato-kysymystä käsittelevän jutun, vaikka tuohon aikaan, helmikuussa 2003, aihe ei ollut muuten kovinkaan vahvasti esillä julkisuudessa (ks. kuvio 3.2).

Toimittajan roolit

Edellä erittelin kolmenlaisia tapoja, joilla toimitus voi päättää jonkin asian nostamisesta uutiseksi. Sitten kun organisaation tasolla, esimerkiksi toimituspalaverissa, on tehty päätös uutisesta, langat siirtyvät yksittäisen toimittajan käsiin. Nato-keskustelun – niin kuin muunkin julkisen keskustelun – uutisoinnissa toimittaja voi omaksua erilaisia rooleja suhteessa tietolähteisiinsä. Roolin valinnasta taas riippuu paljolti se, millaisen kuvan juttu välittää yleisölle. Tämä valinta voi olla enemmän tai vähemmän tiedostettu.

Toimittajan rooleja voidaan kuvata erilaisilla ulottuvuuksilla, joista tärkein on itsenäinen/riippuvainen (vrt. Kunelius 1994, 29). Uutisten tutkimisessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, onko toimittaja lisännyt juttuun omia tulkintojaan vai onko hän vain raportoinut haastateltavien lausuntoja. Toimittaja voi tuoda uutiseen lisää elävyyttä kahdella tavalla: joko hän vain täydentää juttua tai sitten heittää haasteen jutun toimijoille. Näillä perusteilla olen erottanut toimittajan neljä vaihtoehtoista roolia: 1. riippuvainen, 2. itsenäinen, 3. täydentävä ja 4. haastava.

Seuraavaksi havainnollistan esimerkein, miten eri tavoin journalisti voi toimia Nato-keskustelun välittäjänä. Sitä ennen on vielä syytä huomauttaa, että tarkoitukseni ei ole arvostella kyseisiä tekstejä hyvästä tai huonosta journalismista, vaan pyrin erottelemaan erilaisia rooleja, joita toimittajan on mahdollisuus hyödyntää journalistisen tuotoksen luomisessa.

1. Riippuvainen

Suurin osa uutisjournalismista on riippuvaista. Tämän roolin omaksumunut toimittaja ei aseta toimijoiden näkemyksiä kriittiseen yhteyteen tai haasta heitä, vaan toimittaja ja muut toimijat puhaltavat yhteen hiileen. Toimijoiden suoria lainauksia ympäröivät toimittajan rakentamat epäsuorat esitykset, jotka nekin koostuvat toimijoiden esittämistä näkemyksistä. Tyypillistä on myös, että haastateltavan näkemykset saavat vauhtia toimittajan omasta tekstiosuudesta, kuten seuraavasta katkelmasta nähdään.

Suomea ollaan kaikessa hiljaisuudessa hivuttamassa Naton jäseneksi. Yhteistyö Naton kanssa on niin tiivistä, että voidaan kysyä, onko Suomi enää liittoutumaton, kirjoittavat toimittaja Pekka Ervasti ja kansanedustaja Jaakko Laakso (vas.) keskiviikkona julkaisussa kirjassaan. (...)

Kaikki toimet ovat kirjoittajien mielestä suunnattu siten, että ne helpottaisivat Suomen Nato-yhteensopivuutta. Ervasti ja Laakso katsovat, että Suomen lähentymistä on viety eteenpäin osin tietoisesti yleistä mielipidettä sumuttaen. Askeleita kohti tiiviimpää yhteistyötä on vähätelty ja peitelty.

”Suomi on paljon syvemmällä Naton toiminnassa ja rakenteissa kuin yleensä tiedetään”, Ervasti sanoo.

Ervastin mukaan sotilaat ovat lähteneet Nato-yhteistyöhön mielellään, koska se on antanut mahdollisuuksia korottaa määrärahoja ja tehdä uusia hankintoja. (...)
("Suomea hivutetaan Natoon" STT/Kaleva 22.3.2001)

Tällaiselle uutistyyliille on tyypillistä, että haastateltavan näkemyksiä ei kyseenalaisteta edes epäsuorasti asettamalla niitä vastakkaisen argumenttien vaikutuksen alaisiksi. Toimittajan tekstiosuus resonoi haastateltavan lausuntojen kanssa hieman samalla tavalla kuin keinussa istuva lapsi, joka juuri oikealla liikeradan kohdalla ojentaa jalkojaan eteenpäin lisätäkseen vauhtiaan. Äärimmillen myötäily menee silloin, kun haastateltavan näkemykset esiintyvät uutistekstissä sellaisinaan ilman lainausmerkkejä tai viittausta toimijaan (toisen kappaleen viimeinen virke, joka alkaa "Askeleita kohti tiiviimpää..."). Myötäilevä uutisteksti on usein informatiivista, mutta siitä puuttuvat sisäiset jännitteet.

2. Itsenäinen

Joissakin uutisteksteissä ei ole lainkaan haastateltavien lainauksia, ei edes epäsuoria, vaan toimittaja on itsenäisesti määritellyt jutun näkökulman ja sisällön. Jotta toimittaja voisi omaksua tällaisen roolin, hänen on oltava jonkin sortin asiantuntija tai ainakin tavallista enemmän kiinnostunut kyseisestä aiheesta. Seuraava katkelma on laajasta uutissivun artikkelista, jossa toimittaja pohtii mahdollisen Nato-jäsenyyden käytännöllisiä vaikutuksia. Juttu alkaa Hornet-lentäjän, yliluutnantti X:n harjoituslennon kuvailulla. Sitten toimittaja ottaa ohjokset käsiinsä.

(...) Harjoitus on ohi. Tunnelma Pirkkalan kentällä on rento. Mutta miten olisi, jos Suomi kuuluisi Natoon?

Natossakaan lentäjien nimiä ei saisi turvallisuussyistä julkaista lehdessä, mutta kuinka paljon suomalaislentäjien päivittäisrutiinit poikkeaisivat nykyisestä.

Tarkkaa vastausta ei tiedä kukaan. Todennäköisesti Nato vaikuttaisi sotilaiden toimintaan vain vähän – ainakin rauhanaikana.

Koulutuksessa käytäisiin läpi vieraskielisiä komentosanoja, sotilaat saisivat opetella uusia turvallisuuspoliittisia iskulauseita ja joissakin harjoituksissa tunkeuduttaisiin kuvitteellisen vihollisen

maaperälle. Kantahenkilökunta joutuisi sitoutumaan tehtäviin, jotka ovat vaarallisempia kuin nykyiset rauhanturvatehtävät. (...)
("Nato muuttaisi armeijaa monella tavalla"
Teemu Luukka, Helsingin Sanomat 15.2.2003)

Kaikki jutussa esiintyvät ajatukset eivät tietenkään ole toimittajan omia, vaikka hän olisi asiantuntija, vaan hän on kahlannut läpi alaa koskevaa kirjallisuutta ja muita dokumentteja sekä kenties haastatellut nimettöminä pysytteleviä sotilaita tai muita asiantuntijoita. Joka tapauksessa tässä jutussa toimittaja on harvinaisen itsenäisesti määritellyt, millainen kuva hänen juttunsa käsittelemästä aihepiiristä välittyy. Itsenäiselle journalismille on kuvaavaa erityisesti sisäsyntyinen dialogi: toimittaja esittää kysymyksiä, joihin hän vastaa itse.

3. Täydentävä

Toimittajan rooli on täydentävä silloin, kun hän tekee juttuun lisäyksiä mainitsemalla jotain sellaista, minkä haastateltavat jättävät sanomatta joko tarkoitushakuisesti tai tahattomasti. Täydentävä rooli eroaa haastavasta siten, että täydentävä toimittaja vain tuo jonkin uuden ajatuksen esiin, mutta ei haasta sillä toimijoita. Seuraava katkelma on jutusta, joka kertoo presidentti Tarja Halosen pitämästä puolustusvoimain lippujuhlapäivän puheesta.

(...) Presidentti ei tässä puheessa suoraan maininnut ajatusta Suomen Nato-jäsenyydestä, jolla tuoreen mielipidetiedustelun mukaan on noin 11 prosentin kannatus kansalaisten keskuudessa. (...)
("Halonen näkee turvallisuuspolitiikassa yksimielisyyden"
STT/Turun Sanomat 5.6.2002)

Muuten juttu on lähes pelkkää Halosen puheen suoraa ja epäsuoraa referointia, mutta Nato-näkökulma on toimittajan itse lisäämä. Valinta kertoo paitsi toimittajan vaikutusmahdollisuuksista yleensä, myös Nato-kysymyksen kiinnostavuudesta ja uutisarvosta – toimittajat löytävät usein viitteitä Nato-jäsenyydestä sieltäkin, missä sitä ei sanota ääneen.

4. Haastava

Myös haastava toimittaja täydentää uutista, mutta eri tavalla kuin täydentävä toimittaja. Seuraava esimerkkijuttu kertoo Elinkeinoelämän valtuuskunnan julkaisemasta kirjasta, jossa esitetään 24 kysymystä Natosta ja sitten vastataan niihin. Toimittaja aloittaa jutun varsin rutiininomaisella raportoinnilla, mutta hieman edempänä hän ottaa hyvinkin haastavan roolin:

(...) Varsinaiset vastaukset Natoa koskeviin kysymyksiin ovat kirjoittaneet Karoliina Honkanen ja Janne Kuusela. Vastausten ongelma on niiden uskottavuus tarkoitushakuisen johdannon jälkeen.

[Evan johtajan Risto] Penttilän mukaan vastaukset kysymyksiin on pyritty pitämään objektiivisina, johdannosta erillisinä.

Kuusela sanoo ymmärtävänsä, että tällainen uskottavuusongelma syntyy. Hänen mukaansa vastaukset eivät ole tarkoitushakuisia, vaikka niissä omat näkökulmat tulevat väistämättä esiin.

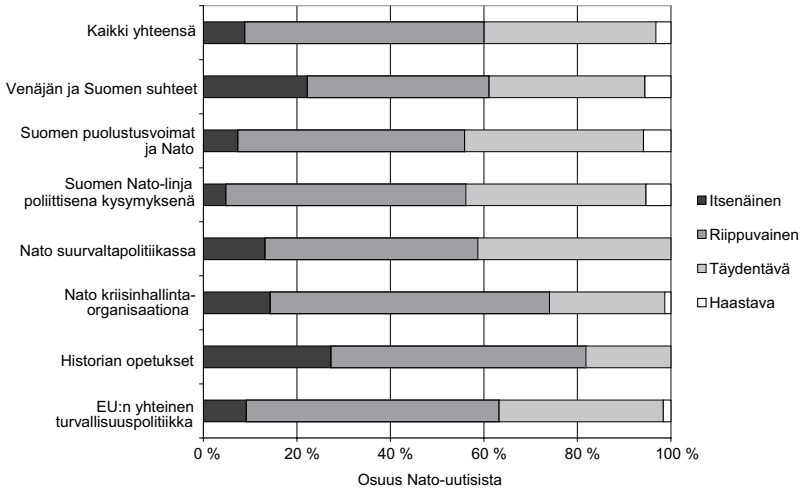
Molemmat kirjoittajat ovat töissä puolustushallinnossa.

(”Eva suosittaa Suomelle Naton jäsenyyttä ja EU:n puolustusta”
Olli Pohjanpalo, Helsingin Sanomat 23.10.2003 –kursivointi JR)

Tässä jutussa toimittaja esittää kriittisen väitteen (“Vastausten ongelma on niiden uskottavuus tarkoitushakuisen johdannon jälkeen.”) ja haastaa muut toimijat pohtimaan kysymystä. Näin hän onnistuu luomaan juttuun hieman vuorovaikutusta. Tässä jutussa toimittaja esittää melko voimakkaan tulkinnan, joka yksin esiintyessään olisi uutistekstiin sopimaton. Toimittaja antaa kuitenkin haastateltaville tilaisuuden vastata syytökseen, joten uutinen säilyy tasapainoisena. Itse asiassa toimittajan esittämä tulkinta vastausten uskottavuusongelmasta ei olekaan ehdoton väite, vaan se toimii tässä haastavana ja kriittisenä kysymyksenä.

Kuvio 3.3

Toimittajan roolit puheenaiheittain Helsingin Sanomissa, Iltta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Kuviosta 3.3 näkyy, kuinka yleisiä toimittajien roolit ovat Nato-utisissa (N=904). Ylimmässä palkissa tarkasteltavana ovat kaikki uutiset, kun taas muissa palkeissa toimittajan roolit on jaoteltu uutisen vallitsevan puheenaiheen mukaan. Hieman enemmän kuin joka toisessa uutisessä toimittajan suhde lähteisiinsä on ollut riippuvainen. Täydentävä rooli on yli kolmanneksessa uutisista, kun taas itsenäisiä uutisia on kymmenesosa ja haastavia alle viisi prosenttia.

Mitä kauempana uutisen näkökulma on poliittisen eliitin suosimista puheenaiheista, sitä suurempi on sellaisten uutisten osuus, joissa toimittajan rooli suhteessa lähteisiinsä on itsenäinen. Tällaisia aiheita ovat ennen kaikkea Suomen ja Venäjän suhteet sekä historian opetukset. Diplomaattisista ja ulkopoliittisista syistä päättäjät varovat kytkemästä Nato-kysymystä Venäjän-suhteisiin tai historiallisiin pohdiskeluihin. Nämä näkökulmat ovat kuitenkin erittäin tärkeitä Nato-kysymyksen syvälliseksi ymmärtämiseksi.

Kuvio 3.3 osoittaa sen, että jos journalistit eivät itse nosta erilaisia näkökulmia ja puheenaiheita julkiseen keskusteluun, ne jää-

vät pimentoon. Se taas on uhka keskustelun demokraattisuudelle ja avoimuudelle. Vaikka vallanpitäjät – oman kenttensä voimien vaikutuksesta – tulevat ohjanneeksi Nato-keskustelua ja sitä koskevaa uutisointia tiettyihin näkökulmiin, yleisönosastokirjoitukset paikkaavat tätä epäsuhtaa, sillä niissä on varsin paljon keskustelua muun muassa historian opetuksista ja Venäjän-suhteista.

Kun puheenaihemuuttuja ristiintaulukoidaan ensin toimituksen roolin ja sitten toimittajan roolin kanssa, havaitaan samansuuntaisia riippuvuuksia. Sellaisissa uutisissa, joissa Nato-kysymys kytketään historian opetukseen, on selvästi eniten aloitteellisia uutisia. Venäjän ja Suomen suhteiden osalta aloitteellisten uutisten osuus tosin ei ole keskiarvoa suurempi, mikä on hieman yllättävää. Muutenkaan toimituksen rooli ja toimittajan rooli eivät aina mene yksiin. Usein on esimerkiksi niin, että toimituksen johto reagoi johonkin tapahtumaan, vaikkapa Venäjän entisen Suomen-suurlähettilään lausuntoon, mutta toimittaja käsittelee aihetta hyvinkin itsenäisesti ja kriittisesti.

Vastaavasti voi käydä niin, että toimituksen johto nostaa itse uutisaiheen julkisuuteen (eli toimii aloitteellisesti), mutta uutista tehdessään toimittaja onkin riippuvainen valitsemistaan lähteistä. Nämä ovat kuitenkin poikkeustapauksia: ristiintaulukoimalla toimituksen rooli -muuttuja toimittajan rooli -muuttujan kanssa nähdään, että ylivoimaisesti suurin osa reagoivista jutuista on tehty riippuvaisesti tai täydentävästi. Toisaalta aloitteellisen roolin yhteyks itsenäiseen rooliin ei ole yhtä selvä (taulukko 3.2)

Taulukko 3.2

Toimituksen rooli suhteessa toimittajan rooliin

	Toimituksen rooli			
	<i>Reagoiva</i>	<i>Jatkava</i>	<i>Aloitteellinen</i>	<i>Yhteensä</i>
Toimittajan rooli				
<i>Riippuvainen</i>	365	45	53	463
<i>Täydentävä</i>	217	35	80	332
<i>Itsenäinen</i>	17	5	58	80
<i>Haastava</i>	11	4	14	29
Yhteensä	610	89	205	904

Toimituksen ja toimittajan roolit eivät ole toisistaan kokonaan irrallisia, vaan usein niiden välillä on suora vaikutussuhde. Ajatellaan esimerkiksi seuraavanlaista tilannetta: toimitus on sopinut haastattelun puolustusministerin kanssa, ja toimituksen aamupalaverissa tehdään linjaus, jonka mukaan ministeristä pitää saada puristetuksi mahdollisimman selvä kanta Nato-jäsenyyteen. Tämä linjaus varmasti johdattaa toimittajaa valitsemaan haastavan roolin. Jos hän ei saa ministeristä irti riittävän yksiselitteistä lausuntoa, hän saattaa sen vuoksi turvautua täydentävään rooliin kirjoittamalla esimerkiksi, että ”ministeri ei ota suoraan kantaa Nato-jäsenyyteen, mutta hänen lausuntojensa perusteella voidaan päätellä...” Aina toimituspalaverissa ei voida ennakoida, miten jutunteko tulee käytännössä etenemään. Siinä missä toimituksen rooli perustuu yleensä etukäteen tehtävään harkintaan, toimittajan rooli saattaa valikoitua hyvinkin spontaanisti ja nopeasti se mukaan, miten esimerkiksi haastateltava vastailee kysymyksiin.

Yksi tapahtuma, monta erilaista uutista

Journalismin kentän ominaisuuksien tunteminen on tärkeää, koska samojakin asioita voidaan esittää uutisissa monin eri tavoin. Toisia näkökulmia voidaan korostaa, kun taas toiset voidaan jättää vähälle huomiolle tai kokonaan mainitsematta. Seuraavat esimerkit havainnollistavat erilaisia journalistisen esittämisen tapoja. Kaikki esimerkkiuutiset on julkaistu 31.1.2003, ja ne kertovat samasta uutistapahtumasta, Naton silloisen pääsihteerin George Robertsonin Suomen-vierailusta. Esimerkeissä kiinnitän huomiota erityisesti siihen, millä tavalla eri lehdet ottivat jutuissaan huomioon Robertsonin vierailun yhteydessä järjestetyt Nato-vastaiset mielenosoitukset.

(...) Robertson piti lehdistötilaisuuden yhdessä puolustusministeri Jan-Erik Enestamin ja ulkoministeri Erkki Tuomiojan kanssa ulkoministeriön lehdistötiloissa Katajanokalla. Heitä oli vastassa kourallinen mielenosoittajia.
(Helsingin Sanomat)

(...) Lehdistötilaisuutta ulkoministeriön tiloissa säesti 20–30 osanottajan vahvuinen joukko mielenosoittajia, joka kadun toiselta puolelta käsin vastusti sotaa Irakia vastaan ja Natoa yleensä. Järjestäjä oli vasemmistoliiton nuorisojärjestö.

(Iltalehti)

Rytmiikkäät Nato-vastaiset huudot ja punaiset soihdut valaisivat Helsingin kylmää, pimeää iltaa, kun puolustusliitto Naton pääsihteeri George Robertson saapui lehdistötilaisuuteensa torstai-iltana. Pakkasessa odottanut 20–30 hengen joukko vaati muun muassa Natoa pitämään näpit erossa Irakista. (...)

(Aamulehti)

(...) Lehdistötilaisuutta ulkoministeriön tiloissa säesti iskulausein 20–30 hengen vahvuinen joukko mielenosoittajia, joka kadun toiselta puolelta käsin vastusti sotaa Irakia vastaan ja Natoa yleensä. Järjestäjä oli vasemmistoliiton nuorisojärjestö, Vasemmistonuoret. ”Suurpääoma on maailman rosvo, Nato maailman terroristi”, todettiin yhdessä banderollissa.

(Keskisuomalainen)

Edellä esitetyt katkelmat muodostavat eräänlaisen jatkumon, jossa mielenosoittajien saama huomio lisääntyy juttu jutulta. Vähiten huomiota mielenosoittajat saavat Helsingin Sanomissa ja eniten Keskisuomalaisessa. Helsingin Sanomien jutussa mielenosoittajien toiminta kuitataan viidellä sanalla jutun lopussa. Vaikka mielenosoittajien merkitystä kuvaillaan epämääräisellä ilmauksella ”kourallinen”, heidän protestinsa on kuitenkin katsottu niin tärkeäksi, että siitä on ollut tarpeen panna uutiseen edes lyhyt maininta. Silti mielenosoittajien rooli jää uutisessa hyvin vähäiseksi, eikä heidän taustojaan ja motiivejaan selitetä.

Toisin on Keskisuomalaisen uutisessa, josta käy ilmi muun muassa mielenosoituksen järjestäjä, osallistujien määrä ja heidän viestinsä. Huomionarvoista on myös se, että Keskisuomalaisessa mielenosoittajat pääsevät esiintymään uutisessa suoralla sitaatilla. Tässäkään jutussa mielenosoittajien nimiä ei mainita, mutta he eivät jää täysin kasvottomiksi ja äänettömiksi niin kuin Helsingin Sanomien jutussa. Iltalehden uutinen on ilmeisesti peräisin samasta STT:n jutusta kuin Keskisuomalaisen uutinen, mutta Iltalehdessä juttua on lyhennetty niin, että siinä ei ole mukana mielenosoitta-

jien sanomaa. Aamulehden uutisessa on silmiinpistävää, että koko juttu alkaa mielenosoittajien toiminnan kuvailulla. Jutun päähenkilö George Robertson pääsee ääneen vasta toisessa kappaleessa, mielenosoittajien jälkeen.

Jo neljän lehden vertailla osoittaa, että samasta uutistapahtumasta voidaan välittää hyvinkin erilainen vaikutelma. Lehden linjan lisäksi myös uutisen kirjoittajan henkilökohtaiset näkemykset ja uutistyöhön liittyvät rutiinit vaikuttavat jutun sisältöön. Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä jutun kirjoittaja oli lehden oma toimittaja. Keski-suomalaisen jutun alkuun oli merkitty pelkästään STT. Iltalehden uutinen oli nimetön, mutta sanamuodoista päätellen sekin oli tullut Suomen tietotoimiston kautta. Valtakunnallisten uutisten välittämisessä STT:llä on merkittävä rooli, koska ilta-päivälehdet ja monet maakuntalehdet turvautuvat yleensä sen palveluihin. Myös tiedottajien näkemykset puoltavat havaintoa, että STT on kenties maan merkittävin tiedon portinvartija. Esimerkiksi puolustusministeriö lähettää vuosittain hieman yli sata lehdistötiedotetta, ja arvion mukaan niistä 80 prosenttia on sellaisia, että STT tekee niistä uutisen. Vaikka puolustusministeriö lähettää tiedotteita myös suoraan lehdille, tiedon välittymiseksi on tärkeää, että uutinen pääsee STT:n listalle, koska siitä valtakunnalliset uutiset useimmiten valitaan.

Toinen esimerkki erilaisista journalistisen esittämisen tavoista on presidentti Mauno Koiviston tv-haastattelun pohjalta tehty STT:n uutinen. Kun lehdet poimivat juttuja STT:n päivälialta, ne muokkaavat niitä omiin tarpeisiinsa sopiviksi. Usein juttuja lyhennellään ja otsikoita muutetaan, jotta ne sopisivat taittoon ja lehden tyyliin. Kysymys voi kuitenkin olla myös siitä, että uutisen kärkeen nostetaan sellaisia näkemyksiä, jotka istuvat parhaiten lehden edustamaan arvomaailmaan tai poliittiseen näkemykseen. Seuraavissa katkelmissa on otsikko ja jutun ensimmäinen kappale kahdesta eri lehdestä samalta päivältä, 23.2.2003.

Presidentti Koivisto: Ei ole syytä liittyä Natoon

Presidentti **Mauno Koiviston** mielestä Suomen Nato-jäsenyys ei ole ajankohtainen vuosikausiin eikä ehkä milloinkaan. Yle:n Lauan-taiseura-ohjelmassa vierailleen Koiviston mielestä mikään ei tällä hetkellä puhu Suomen Nato-jäsenyyden puolesta. Koiviston mu-

kaan Nato on kriisissä Irakin tilanteen vuoksi. Koivisto oli huolissaan myös YK:n asemasta. (...)

(Keskisuomalainen)

Koivisto huolissaan YK:n jyräämisestä

Presidentti **Mauno Koivisto** on huolissaan YK:n roolista Irakin kriisissä. Hänen mukaansa sotaa Irakia vastaan ollaan nyt kylmän harkitusti aloittamassa, ja maailmanjärjestö päättää siitä minkä sen annetaan päättää. Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä Koivisto ei pidä lainkaan ajankohtaisena asiana vuosikausiin. (...)

(Helsingin Sanomat)

Uutisen rakennetta kuvataan usein vertaamalla sitä kärjellään seisovaan kolmioon. Se tarkoittaa, että uutisen tärkeimmät asiat kerrotaan alussa. Useimmiten otsikko on se kohta, joka ensimmäiseksi kiinnittää lukijan huomion (varsinkin jos uutisessa ei ole kuvia). Edelliset esimerkkiuutiset kuvastavat Keskisuomalaisen ja Helsingin Sanomien Nato-uutisoinnin yleistä sävyä. Keskisuomalainen on katsonut Koiviston tärkeimmäksi sanomaksi Nato-kielteisyyden, kun taas Helsingin Sanomat on arvioinut Nato-kysymyksen vasta toiseksi tärkeimmäksi asiaksi. Lehtien välillä on vivahde-eroja myös Nato-kysymyksen käsittelytavassa. Helsingin Sanomien jutun mukaan Koivisto ei pidä Nato-jäsenyyttä ajankohtaisena ”vuosikausiin”, mutta jäsenyyden mahdollisuus jää enemmän auki kuin Keskisuomalaisen jutussa. Siinä Koiviston mielipidettä kuvaillaan lopulliselta kuulostavalla ilmauksella ”ei ehkä milloinkaan”.

Edellä kuvatut esimerkit tuovat journalismin kenttälouhteesta esiin erään merkittävän seikan: vaikka yksittäisellä journalistilla on periaatteessa valta päättää juttunsa näkökulma, *käytännössä sen määrittää hyvin pitkälti hänen asemansa journalismin kentällä*. Jos toimittaja työskentelee esimerkiksi Keskisuomalaisessa, hän todennäköisesti ohjautuu enemmän Nato-kriittiseen näkökulmaan kuin Helsingin Sanomissa työskentelevä kollegansa. Tämä ohjautuminen on, Bourdieun sanoin, yhtä aikaa tiedostettua ja tiedostamatonta. Perinteisesti on ajateltu, että lehden linja näkyy vain pääkirjoituksissa, mutta yllä olevat esimerkit osoittavat sen vaikuttavan ainakin epäsuorasti myös uutisaineiston näkökulmiin ja painotuksiin.

Tässä luvussa olen käsitellyt journalismin kentän rakenteita analysoimalla sekä lehtiaineistoa että toimittajien omia kertomuk-

sia. Journalismin kentällä vallitsee erilaisia voimia ja odotuksia, joista päälimmäisenä on pyrkimys itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen. Riippumattomuutta korostetaan ennen kaikkea suhteessa poliittisiin vallanpitäjiin, ja tämä pyrkimys aiheuttaa muitakin seurauksia journalismin kentällä. Merkittävin seuraus on se, että *journalistit pyrkivät juttujensa näkökulmilla erottautumaan poliittisen eliitin puhetavoista*. Luvuissa 6 ja 7 tarkastelen lähemmin, miten tämä journalismin kentän ominaisuus näkyy Nato-keskustelussa.

4. Nato-keskustelu kielipelinä

Bourdieuun kenttäteorian filosofiset juuret ovat toisaalta Martin Heideggerin ontologiassa ja Maurice Merleau-Pontyn fenomenologiassa, toisaalta Ludwig Wittgensteinin ajatuksissa kielen ja todellisuuden suhteesta. Näitä kaikkia ajattelijoita yhdistää se, että he ovat pyrkineet selittämään filosofisin keinoin sitä, mitä ihmisen oleminen on. Heidegger ja Merleau-Ponty ovat muotoilleet yleisellä tasolla inhimillistä toimintaa määrittäviä rakenteita, mutta vasta Bourdieuun idea habituksesta saa nämä ajatukset toimimaan konkreettisesti. (Dreyfus & Rabinow 1993, 38.)

Bourdieuun työssä myös Wittgensteinin puhtaasti filosofinen ajatus kielipeleistä saa sosiologisen ja empiirisen merkityksen. Esimerkiksi kritisoidessaan uusliberalismia Bourdieu kiinnitti huomiota siihen, miten kieli oikeuttaa ja ylläpitää vallitsevaa yhteiskunnallista järjestystä antamalla – usein julkilausumatta – ymmärtää, mikä on oikeaoppinen tapa tiedostaa ja tehdä asioita. (Grenfell 2004, 166.) Eri kentillä vallitsevat erilaiset kielipelit, ja yhteiskunnallisen toiminnan ymmärtämiseksi on tunnettava näiden kielipelien rakenne. Tässä luvussa pyrin tekemään selkoa siitä, mitä kielipeli oikeastaan tarkoittaa ja miten sitä voi hyödyntää julkisen keskustelun tutkimisessa. Luvun on tarkoitus toimia teoreettis-metodologisena pohjustuksena journalistisen kielen ymmärtämiselle. Aloitan yksinkertaisella ajatusleikillä:

Kuvitelkaamme tilanne, jossa ihmiset keskustelevat kielestä. Yksi kysyy: ”Miten kieli toimii?” Toinen vastaa: ”Näin”, ja sanoo sitten jotain.

Vastaus on tyhjentävä, koska kuvatessaan kielen toimintaa vastaaja joutuu käyttämään sitä kieltä, jota hän kuvaa. Tässä mielessä voidaan sanoa, että olemme kieleemme vankeja. Kun sanomme jotain maailmasta, joudumme toimimaan kielijärjestelmämme ehdoilla; emme voi tarkastella omaa kieltämme ulkopuolisina. Emme myöskään voi siirtää omia ajatuksiamme ja kokemuksiamme *sellaisinaan* toisten ihmisten mieliin, vaan joudumme aina käyttämään kieltä välikkappaleena. Tämä johtaa siihen, että tuskin koskaan on mah-

dollista ilmaista ajatuksia niin, että kaikki ymmärtäisivät ne täsmälleen sillä tavalla kuin puhuja itse on tarkoittanut.

Jopa arvostetuimmat asiantuntijat näkevät Nato-kysymyksen erilaisista lähtökohdista. Paitsi että heidän luonteenpiirteissään on synnynnäisiä eroja, heillä on mielessään valtava määrä elämäntokemuksen ja tutkimustyön muokkaamaa tietoa (vrt. habitus: menneisyyttä, joka säilyttää itsensä nykyisyydessä), eikä kenelläkään toisella voi olla täsmälleen samanlaista henkilöhistoriaa. Kommunikaation kannalta on suuri puute, että he eivät pysty siirtämään kaikkea kokemustaan ja tietoaan toisille ihmisille, koska kieli on aina enemmän tai vähemmän epätäydellistä ja tulkinnanvaraista. Wittgenstein kuvaa tätä perustavanlaatuaista ongelmaa näin:

Minulla on omiin sanoihini aivan eri asenne kuin muilla. (...) Jos kuuntelisin suuni puhetta, voisin sanoa, että joku toinen puhuu minun suullani.

(Wittgenstein 1981, 300; Suom. Heikki Nyman)

Wittgensteinin (1981, 183) mukaan inhimillinen viestintä on eräänlaista kielipeliä, ja nämä kielipelit perustuvat sopimukseen. Kielipelien luonteeseen kuuluu, että ne on opittava. Symbolit ja äänteet eivät tarkoita mitään, ennen kuin olemme oppineet liittämään ne joihinkin merkityssisältöihin. Merkitysten lisäksi myös kielipelin säännöt ovat sopimuksenvaraisia. Ajatellaan vaikkapa tilannetta, että Yhdysvalloista Suomeen tullut turisti hikoilee helteisessä kesäsäässä ja sanoo: ”Täällä on ainakin sata astetta lämmintä!” Joku joka ei tiedä, että Yhdysvalloissa on käytössä Fahrenheit-asteikko, saattaisi pitää turistin toteamusta mielettömänä tai tulkita sen vitsikkääksi lioitteluksi. Sikäläisen kulttuurin jäsenille taas Celsius-asteikolla ilmoitettu lämpötila ei ehkä sanoisi mitään. Celsius-asteikon logiikka on heille vieras – he eivät ole tottuneet siihen *peleihin*. (Emt.)

Analyttisessä filosofiassa tehdään ero loogisen ja faktuaalisen eli luonnollisen kielen välille. Logiikan kieli on täsmällistä ja tyhjentävää, mutta se kertoo vain päättelyn muodon eikä siis sano mitään reaali maailmasta. Tämän itsestään selvän mutta silti mullistavan oivalluksen esitti Wittgenstein kuuluisassa *Tractatus Logico-Philosoficus* -teoksessaan 1920-luvulla. Faktuaalinen kieli on ilmaisultaan rikasta, mutta se synnyttää helposti epätäsmällisyyttä

ja tulkinnanvaraisuutta. Puhdas logiikka ei sisällä mitään yllätyksiä, koska kaikki sen lauseet ovat todistettavissa niistä itsestään käsin; ne ovat tautologioita. Faktuaalisessa kielessä ei sitä vastoin koskaan päästä sataprosenttiseen täsmällisyyteen ja varmuuteen. Reaalimaailmaa koskevien lauseiden todennäköisyyttä ja informaatiota määrittäviä tekijöitä voidaan tulkita frekventistisesti (tarkastelemalla niiden esiintymistajuuksia) tai subjektiivisesti, mutta ei puhtaasti loogisen todennäköisyyskäsitteksen näkökulmasta (Hintikka 1982, 253).

Kun tutkitaan keskustelua, on olennaista tarkastella siinä esitettyjen lausumien sisältöä eli informaation määrää. Lauseen sisällön mittaaminen perustuu oivallukseen siitä, että *lauseen sisältö on sitä suurempi, mitä enemmän mahdollisuuksia se sulkee pois* (Hintikka 1982, 237). Mitä vähemmän erilaisia vaihtoehtoja minun täytyy ottaa huomioon lukiessani vaikkapa pääministerin kannanottoa Suomen Nato-jäsenyyteen, sitä enemmän tiedän hänen näkemyksistään. Päättäjien mielipiteiden tunteminen on tärkeää edustuksellisen demokratian toiminnalle, koska miten muuten äänestäjä voisi tietää, kenelle äänensä antaa?

Kuten edellisessä luvussa todettiin, Bourdieun kenttäteoriaan liittyy habituksen käsite. Habitus tarkoittaa sitä, että tietyn viiteryhmän, kuten ammattikunnan tai sosiaaliluokan, jäsenet omaksuvat kyseiselle viiteryhmälle ominaisia käyttäytymisen muotoja ja toimintatapoja. Ilman oikeanlaisen habituksen omaksumista esimerkiksi sotilaan on vaikea edetä urallaan armeijan hierarkiassa, ja sama pätee poliitikkoihin politiikan kentällä ja tutkijoihin akateemisella kentällä. Tämän tutkimuksen teko on osa oman akateemisen habitukseni rakentamista, koska tarvitsen sitä voidakseni työskennellä tieteenteon parissa.

Kun toimijat omaksuvat tietynlaisen habituksen, samalla he sisäistävät omalle kentälleen ominaisen kielipelin. Niin habitukselle kuin kielipelille on luonteenomaista, että niissä toimijat eivät välttämättä tiedosta toimivansa tietyllä tavalla. Habitukset on sisäistetty niin luonnollisiksi osiksi ihmisen toimintaa, että niiden olemassaoloa ei huomata (Bourdieu 1990, 56). Ihmiset toimivat kentällä tavallaan ”sokeasti” oman habituksensa ja kielipelinsä määrittäminä. Se kielipeli, joka on luonnollista journalismin kentällä, ei välttämättä ole käypä jollakin muulla kentällä.

Makrostrukturi arkijärjen paljastajana

Habitus ja kielipeli liittyvät läheisesti siihen, mitä kutsutaan ”arkijärjeksi”. Habitus on kentällä olevien toimijoiden omaksumien ominaisuuksien muodostama systeemi, kielipeli on tietyn viiteryhmän yhteisesti tuntema kommunikaatiojärjestelmä. Näitä kumpaakin määrittää koko kulttuurin tasolla toimiva, jaettujen uskomusten kokonaisuus eli arkijärki.

Kulttuuri on täynnä erilaisia merkityksen tuottamisen rakenteita, jotka kulttuurin jäsenet ovat sisäistäneet arkijärjellään. Lingvisti Teun A. van Dijk (1980) mukaan uutistekstien arkijärkisiä rakenteita voidaan paljastaa ns. makrostruktuurien avulla (ks. Hoikkala 1990, 151–157). Makrostrukturi on propositioista koostuva järjestynyt sarja. Makrostruktuurin päättelysäännöt eivät ole logiikan mukaisia formaalisääntöjä, koska niiden kohteena on luonnollinen kieli, joka perustuu aina tiettyihin todennäköisyyksiin. Asioiden väliset suhteet päätellään siis reaali maailmasta lähtöisin olevalla kokemuspäisellä tiedolla (ns. kulttuurin hiljainen tieto). Toisin sanoen arkijärkeä käytetään sen itsensä paljastamiseksi.

Makrostruktuurin avulla tutkija voi hahmottaa tekstin sisältämän ydinajatuksen, joka muuten pysyisi kätkössä. Idea on siinä, että kulttuuristen konventioiden avulla lukijat osaavat mielessään yhdistää yksittäiset väittämät yhtenäiseksi kokonaisuudeksi – tähän perustuu myös vitsien toiminta. Nekin edellyttävät kulttuurin sisäistä tietämystä, jota ei yleensä ole lausuttu julki. Seuraavassa kokeilen, miten eräs lehti uutinen tiivistyy makrostruktuuriksi. Juttu on julkaistu Helsingin Sanomissa 22.11.2002 otsikolla ”Esitys EU:n ja Naton yhteisharjoituksista yllätti Suomen”. Eritellen jutusta jokaisen proposition (propositio on kielen käytön pienin semanttinen yksikkö, joka voi olla tosi tai epätosi, esim. ”Nato saa seitsemän uutta jäsenmaata”). Vasemmalla ovat mikropropositiot ja oikealla niistä konstruoidut ensimmäisen tason makropropositiot.

Taulukko 4.1

Mikro- ja makropropositiot Helsingin Sanomien
Nato-utisessa 22.11.2002

1. Naton Turkin aloitteesta tekemä tarjous yhteisistä sotaharjoituksista EU:n kanssa oli hienoinen yllätys Prahaan torstaina illan suussa saapuneelle ulkoministeri Erkki Tuomiojalle.	KONSTR. M1 Nato ja EU suunnittelevat yhteisiä sotaharjoituksia, ja asia koskee myös Suomea.
2. ”Se saattaa merkitä, että Turkki olisi viimein suostumassa pitkään jarruttamaansa EU:n ja Naton sopimukseen Naton voimavarojen käytöstä EU-operaatioissa”, Tuomioja arveli.	KONSTR. M2 Sotaharjoituksille ei ehkä ole enää esteitä.
3. Yhteisharjoituksista on virkamieslähteiden mukaan keskusteltu jo toista vuotta.	KONSTR. M1
4. Esillä ovat olleet lähinnä Brysselissä tapahtuvat simulaatioharjoitukset,	KONSTR. M1
5. joissa kokeiltaisiin EU:n ja Naton yhteistyökykyä.	KONSTR. M1
6. Harjoittelemisen olisi mielekästä,	KONSTR. M3 Harjoitukset ovat mielekkäitä, koska EU tarvitsee Natoa.
7. koska EU haluaa käyttää kriisinhallinnassaan tarvittaessa Naton resursseja.	KONSTR. M3
8. Prahan huippukokouksen torstaisissa päätöksissä oli Suomen kannalta merkittävää,	KONSTR. M4 Nato-kumppanuus ja mahdollinen jäsenyys ovat Suomelle merkittäviä.
9. että Nato ilmoitti pysyvänsä avoimena mahdollisille uusille jäsenille	KONSTR. M4
10. ja lupasi pitää ei-jäseniä koskevan rauhankumppanuusohjelman elinvoimaisena.	KONSTR. M4
11. Yhteistyön luonne muuttuu,	KONSTR. M5

12. kun seitsemän rauhankumppania siirtyy Naton jäseniksi KONSTR. M5 Entistä harvempi Euroopan maa ei ole Naton jäsen.
13. ja ohjelmaan jäävät toisaalta EU:n neljä puolueetonta maata ja Sveitsi, toisaalta joukko Keski-Aasian ja itäisimmän Euroopan maita. KONSTR. M5
14. Suomi pitää rauhankumppanuutta tärkeänä keinona pysyä mukana kriisinhallinnassa eli käytännön rauhanturvatyössä. KONSTR. M4
15. Prahin kokous ilmoitti lisäävänsä kumppanuusmaiden mahdollisuuksia olla mukana yhteisten toimintojen suunnittelussa ja valvonnassa. KONSTR. M6 Nato-yhteistyö tiivistyy
16. Suomi on myös tyytyväinen siihen, KONSTR. M7 Suomi on tyytyväinen, että EU:n ja Naton yhteistyö lisääntyy
17. että Naton perustamat uudet, nopean vastatoiminnan joukot ja EU:n kriisinhallintajoukot eivät huippukokouksen julkilausuman mukaan ole ristiriidassa keskenään vaan "voimistavat" toisiaan KONSTR. M6

Suuraavaksi tiivistän makropropositiot entistä yleisemmiksi väittämiksi niin, että lopulta jäljelle jää vain yksi propositio, jutun ydinajatus.

TASO 1	TASO 2	TASO 3
M1 Nato ja EU suunnittelevat yhteisiä sotaharjoituksia, ja asia koskee myös Suomea.		
M2 Sotaharjoituksille ei ehkä ole enää esteitä.	EU:n ja Naton yhteistyö tiivistyy.	
M3 Harjoitukset ovat mielekkäitä, koska EU tarvitsee Natoa.		
M4 Nato-kumppanuus ja mahdollinen jäsenyys ovat Suomelle merkittäviä.	Suomen kannalta on merkittävää, että se voi tulevaisuudessa olla mukana Naton toiminnassa.	Suomen olisi hyvä liittyä Natoon.
M5 Entistä harvempi Euroopan maa ei ole Naton jäsen.		
M6 Nato-yhteistyö tiivistyy.	Naton merkitys Euroopassa kasvaa.	
M7 Suomi on tyytyväinen, että EU:n ja Naton yhteistyö lisääntyy.		

Analyysin lopputulos osoittaa, miten näennäisen objektiivinen *uutinen* voi painottua jotakin kantaa puoltaviin näkemyksiin. Erityisen kriittinen kohta uutistekstissä on propositio 8, jossa toimittaja ottaa asiakseen määritellä, mikä on ”Suomen kannalta merkittävää”. Tämä kohta oli se ensimmäinen sytyke, joka sai minut tarttumaan juuri kyseiseen uutiseen. Näin median vaikutusvalta toimii: sen sijaan, että uutisissa sanottaisiin suoraan, mitä Suomen pitää tehdä, uutiset toistavat arkijärkeen vetoavia, itsestäänselvyyksinä pidettyjä asioita ja sitä kautta antavat ymmärtää yleisölle, mikä maailmassa on luonnollista.

Kansallinen ja kansainvälinen puhetapa

Poliitikon tärkein taito on kyky tulla valituksi päättävään asemaan. Koska valtuutuksen antavat äänestäjät, poliitikon on pyrittävä vetoamaan mahdollisimman laajaan äänestäjäkuntaan. Tämä on politiikan kentän erityinen ominaisuus – se on keskeinen voima, joka määrittää politiikan kentällä olevien toimintamahdollisuuksia, aivan kuten pyrkimys uutisvoittoihin luonnehtii journalismin kenttää. Tämä voima johtaa usein politiikan keskustahakuisuuteen ja tiukkojen kannanottojen välttelyyn. Erityisen tukalassa välikädessä poliitikko on silloin, kun häneltä tivataan mielipidettä johonkin tulevaisuutta koskevaan kysymykseen, kuten Nato-jäsenyyteen.

Journalistisen työn tekijöille ongelma on siinä, että johtavilta poliitikoilta ei tahdo saada yksiselitteisiä Nato-lausuntoja lypsämälläkään. Johtavat poliitikot rakentavat lausuntonsa jokaiselle jotakin -periaatteen mukaan. He pyrkivät löytämään optimaalisen yleisyystason, joka antaa sopivasti informaatiota mutta ei riitä vieraannuttamaan keskivertokuulijaa. Seuraava uutinen on malliesimerkki siitä, miten tätä periaatetta sovelletaan turvallisuuspoliittiseen lausuntoon. Uutisen otsikko on ”Lipposen mukaan Suomella ei paineita liittyä Natoon”.

Suomella ei ole suunnitelmaa liittyä Natoon, sanoi pääministeri Paavo Lipponen ulkomaisille turvallisuuspolitiikan asiantuntijoille Lontoossa. Helsingin Sanomat kertoi lauantaina, että Lipposelta oli kyselty Suomen Nato-suhteista suljetussa keskustelutilaisuudessa Clatham Housessa.

– Suomella ei ole nyt paineita liittyä, ei sisältä, ei ulkoa. Tämän kerroin myös tapaamisessa, Lipponen sanoi tilaisuuden jälkeen.

Clatham House on riippumaton kansainvälistä politiikkaa ja taoloutta tutkiva instituutio.

– Suomella ei ole nyt suunnitelmaa liittyä, mutta vuoden 2004 (turvallisuus- ja puolustuspoliittisen) selonteon jälkeen Euroopan tilanne pitää analysoida uudelleen, vastasi Lipponen kysymyksiin Baltian maiden ja Venäjän Nato-suhtautumisen vaikutuksista.

– Liittoutumattomuudessa on kuitenkin se hyvä puoli, että siitä voi tarvittaessa luopua. Nato ei ole kaiken kaikkiaan enää niin draamaattinen asia kuin joskus ennen, muistutti Lipponen.

Hänen mielestään Suomen tulisi kuitenkin ruveta kehittämään tehostettua yhteistyötä Naton kanssa. Tässä Suomen kumppanina toimisi naapurimaa Ruotsi.
(Turun Sanomat 17.2.2002)

Lipponen antoi lausuntonsa tilanteessa, jossa mielipidemittaukset toistuvasti kertoivat suomalaisten enemmistön olevan Nato-jäsenyyttä vastaan. Toisaalta poliitikkona hänen ei olisi ollut järkevää lyödä kantaansa lukkoon, koska se olisi rajoittanut hänen liikkumavaraansa vuosiksi eteenpäin. Lipposen piti siis vedota samassa puheenvuorossa sekä Nato-jäsenyyden vastustajiin että kannattajiin. Miten tämä käytännössä onnistui? Pura seuraavassa Lipposen lausunnon retorisiin elementteihin ja pyri näin paljastamaan hänen käyttämiään vaikuttamiskeinoja.

Taulukko 4.2

Pienin yhteinen nimittäjä Lipposen Nato-puheesta kertovassa uutisessa 17.2.2002

Identiteetti, johon vedotaan	Kansallisuus ja perinteet	Kansainvälisyys ja muutos
Lipposen lausunto	"Suomella ei ole nyt paineita liittyä, ei sisältä, ei ulkoa."	"Liittoutumattomuudessa on kuitenkin se hyvä puoli, että siitä voi tarvittaessa luopua."
Premissit, joita argumentoinnissa painotetaan	Kansallistunne, omaleimainen kulttuuri, alueellinen puolustus, "talvisodan henki", maanpuolustustahto, isänmaallisuus, pysyvyys	Tunne yhteisestä Euroopasta, länsimainen kulttuuri ja arvopohja, Suomen puolustusvoimat osana kansainvälistä yhteistyöjärjestelmää, "pöydät, joissa tehdään Suomeakin koskevia päätöksiä", muuttuva maailma
Lausunnon ajallinen sijainti	Sidotaan nykyisissä oloissa vallitseviin realiteetteihin (yleinen mielipide Nato-jäsenyyttä vastaan)	Siirretään tulevaisuuteen mahdollisena vaihtoehtona
Mitä puolia Natosta korostetaan?	Perinteinen sotilasliitto, turvatakuut, mahdollisen Nato-jäsenyyden yhteys Suomen ja Venäjän välisiin suhteisiin	Läntisten demokratioiden yhteistyöjärjestö, kriisinhallinta, terrorismin vastainen taistelu, transatlanttiset suhteet

Nato-keskustelussa kansallinen–kansainvälinen on merkittävä jakolinja, sillä suomalaisessa poliittisessa elämässä keskusta–periferia- ulottuvuus on voimakkaampi puolueita jakava tekijä kuin oikeiston ja vasemmiston välinen vastakkaisuus (Nousiainen 1998, 45). Kun poliitikot vastaavat kysymyksiin Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä, heidän pitää tavalla tai toisella vedota sekä kansallisesti että kansainvälisesti ajatteleviin, koska kummallakin puhetavalla on laaja kannatus ja toisen huomiotta jättäminen saattaisi heikentää poliitikon suosiota.

Lipponen on lausunnossaan onnistunut ottamaan huomioon molemmat puhetavat, vaikka ne ovat osittain vastakkaisia. Tämä on mahdollista, koska toinen identiteetti on siirretty tulevaisuuteen; samanaikaisesti niitä ei voi sovittaa yhteen. On kuitenkin syytä huomata, että puhetavat ovat käsitteellisiä konstruktioita, eivätkä kaikki ihmiset ole puhtaasti jomman kumman kannalla. Esimerkiksi jotkut sotaveteraanit ovat esittäneet Nato-myönteisiä kannanottoja, vaikka heidän ajatteluunsa vaikuttaa talvisodan henki – ja vieläpä omakohtaisesti koettuna. Tämä poikkeus yleisestä trendistä on kuitenkin selitettävissä sillä, että sotaveteraanit pitävät Nato-jäsenyyden suurimpana hyötynä turvatakuita, kun taas Nato-myönteiset poliitikot perustelevat kantaansa useimmiten sillä, että Suomen pitäisi olla mukana niissä ”pöydissä, joissa meitäkin koskevia päätöksiä tehdään”. Virallisessa poliittisessä kielenkäytössä ei ole ollut kovinkaan tavallista, että Nato-jäsenyyttä koskevia mielipiteitä olisi perusteltu viittaamalla suoraan Venäjän ja Suomen välisiin suhteisiin. Tällaisia kannanottoja on kyllä näkynyt varsin usein lehtien yleisönosastokirjoituksissa.

Luvussa 6. tarkastelen lähemmin yllä esitettyä jakoa muuttuva maailma- ja perinteet -puhetapoihin. Määrällisen aineiston avulla tutkin, miten ne suhteutuvat Nato-journalismin kokonaisuuteen ja toisaalta, miten ne ovat edustettuna tutkittavissa lehdissä (Helsingin Sanomat, Ilta-Sanomat, Aamulehti ja Iltalehti).

Nato-keskustelun retoriikkaa

Retoristen keinojen tutkimus perustuu konstruktionistiseen todellisuuskäsitykseen, jonka lähtökohtana on ajatus todellisuuden

sosiaalisesta rakentumisesta (ks. luku 2). Konstruktionistinen journalistikäsitys on parin viime vuosikymmenen aikana tullut varsin suosituksi mediatekstien tulkitsevan tutkimuksen lisääntyessä (V. Pietilä 1997, 302). Konstruktionistisissa tutkimuksissa tarkastellaan usein sitä, miten media ja muut toimijat tuottavat puheissaan jonkin yhteiskunnallisen ongelman tai asiantilan. Konstruktionistisella näkökulmalla korostetaan sitä, että julkisessa keskustelussa ei ole kyse vain passiivisesta reagoimisesta yhteiskunnan tapahtumiin, vaan määrittelemällä todellisuutta toimijat myös samalla luovat sitä.

Diskurssianalyysissä pyritään tekemään näkyviksi kielenkäyttöön sisältyviä, usein piileviä olettamuksia siitä, mikä maailmassa on luonnollista. (Jokinen ym. 1993, 18–19.) Konstruktionismilla on annettavaa sellaisillekin tutkimuserinteille, jotka ensi istumalta näyttävät hyvinkin positivistisilta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa alkunsa saaneeseen agenda setting -tutkimukseen liittyy konstruktionistinen aspekti, koska nostamalla puheenaiheita julkisuuteen viestimet rakentavat tietynlaista todellisuutta (Suhonen 1994, 47). Oma näkemykseni todellisuuden luonteesta on pitkälti samanlainen kuin Bourdieun edustama strukturalistinen konstruktionismi (ks. luku 2).

Retoriikan ja ylipäänsä kielen tutkimusta kritisoidaan joskus arkipuheessa sillä perusteella, että teot ratkaisevat ja sanat sinänsä ovat merkityksettömiä. Tästä kertoo esimerkiksi sanonta ”pelkkää retoriikkaa”, jolla tarkoitetaan tyhjää sanahelinää tai katteettomia juhlapuheita. Retoriikan tutkimuksessa lähdetään kuitenkin siitä, että sanatkin ovat tekoja.

Esimerkiksi turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon (Valtioneuvosto 2004) jokainen sana on tarkkaan punnittu, koska kyseisessä kirjassa asetetaan rajat sille, mitä puolustusvoimissa ja Suomen turvallisuuspolitiikassa voi tehdä. Syksyllä 2004 puolueet kävivätkin kiivasta keskustelua selonteon sanamuodoista. Muita puolueita myönteisemmin Nato-jäsenyyteen suhtautunut kokoomus vaati lausumaa, jonka mukaan Nato-jäsenyys on Suomen ”todellinen vaihtoehto”, kun taas hallituspuolueet pitivät kiinni ilmaisusta, että Nato-jäsenyys on Suomelle ”mahdollisuus”. Määrittelykamppailua käytiin myös Suomen senhetkisestä turvallisuuspoliittisesta asemasta. Eräät kansanedustajat vaativat, että Suomi

ei enää määritteli itseään sotilaallisesti liittoutumattomaksi. Tälöin ei tosin viitattu Nato-jäsenyyteen vaan EU:ssa tehtävään sotilaalliseen yhteistyöhön, kuten osallistumiseen nopean toiminnan kriisinhallintajoukkoihin.

Naton omaa kielenkäyttöä tutkinut Riikka Kuusisto (2001, 36) huomauttaa, että kun ”läntisen puolustusliiton itseymmärryksen retoriikka yhä useammin muuttuu konkreettisiksi sotilaallisiksi toimiksi ympäri maailman, saattaa ’Nato-johtajien sanahelinällä’ ja ’pelkillä visiointipapereilla’ olla kouriintuntuvia seurauksia myös suomalaisille”. Kielellisten vaikutuskeinojen ymmärtäminen on niin jokapäiväinen asia, ettei sen tärkeyttä tule aina ajatelleeksi.¹¹

Retorisia keinoja voidaan jaotella monella tavalla. Oma luokitteluni perustuu osittain Arja Jokisen ym. (1993; 1999) analyysiin vakuuttavasta ja suostuttelevasta retoriikasta. Heidän tutkimuksensa kohdistuvat kuitenkin lähinnä kasvokkai keskusteluihin, siis tilanteisiin, joissa keskustelijoiden välillä on suora ja välitön vuorovaikutus. Koska oma tutkimukseni koskee mediateksteissä ilmenevää retoriikkaa, olen päätenyt hieman erilaisiin jaotteluihin kuin Jokinen ym. Periaatteessa retoriikka on kuitenkin tutkimuskohteenä samanlainen, käytettiinpä sitä keskusteluissa tai uutisteksteissä; siinä on aina kysymys puhujan pyrkimyksestä saada muut vakuuttuneiksi hänen mielipiteidensä painavuudesta. Alla on oma jaotteluni retorisisista vaikuttamiskeinoista.

Painopisteen suuntaaminen Kategorisointi Luonnolliseksi tekeminen	} Rakenteelliset keinot
Piilo-olettamusten käyttäminen Vetoaminen yhteisiin arvoihin Vetoaminen ulkoiseen pakkoon	} Makrotason kielelliset keinot
Kvantifiointi Metaforien käyttäminen Ääri-ilmausten käyttäminen	} Mikrotason kielelliset keinot

¹¹ Kuvaava esimerkki retoriikan merkityksestä on, kun olin reserviläisenä mukana eräässä Nato-johtoisessa kriisinhallintaharjoituksessa Ruotissa. Kun kävi ilmi, että teen tutkimusta Nato-keskustelusta ja siinä käytettävästä retoriikasta, eräs suomalainen eversti tokaisi hieman

Retoriset keinot voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan: 1) **Rakenteelliset keinot** ovat kaikkein järeimpiä ja myös vaikeimmin havaittavia. Niillä pyritään vaikuttamaan keskustelun perusteisiin eli siihen, mikä on ylipäänsä keskustelun arvoinen näkökulma. Rakenteelliset keinot ovat siis ikään kuin retoriikan agenda settingiä. 2) **Makrotason kielelliset keinot** ovat edellisiä hieman helpommin havaittavissa, ja ne toimivat kokonaisten tekstien (esim. uutisjuttu) tasolla. Tällä tasolla määräytyvät argumenttien kehykset, eli voidaan puhua retoriikan framingistä. (Luvussa 6. käsittelen tarkemmin agenda setting- ja framing-teorioita.) 3) **Mikrotason kielelliset keinot** ovat kaikkein ilmeisimpiä vaikuttamistapoja. Ne toimivat yksittäisten sanojen ja virkkeiden tasolla. Seuraavaksi tarkastelen retorisia vaikuttamiskeinoja kutakin erikseen ja havainnollistan niitä Nato-keskustelusta otetuilla esimerkeillä.

Painopisteen suuntaaminen

Puhujalle on hyödyllistä, jos hän onnistuu suuntaamaan keskustelun painopisteen sellaiseen aihepiiriin, että hän pystyy mahdollisimman hyvin välttämään kiusalliset kysymykset. Samalla hän myös muokkaa maaperää otolliseksi omalle argumentaatiolleen. Hyvin usein tällaista retoriikkaa hyödyntävät puhujat aloittavat lauseensa ilmauksella ”kyse on siitä, että...”.

(...) Kyse ei ole siitä, että kaikki kansainväliset operaatiot on alistettu Nato-johtoisiksi. Kyse on ennemminkin siitä, että Nato on luonut käytännöt ja sillä on tarvittava kalusto näiden operaatioiden menestykselliseen hoitamiseen ja että niiden hyödyntämättä jättämisellä kukaan ei voittaisi mitään. (...)

(”Tarvittiin sotilas väentämään Nato-totuus rautalangasta”
Pääkirjoitus, Karjalainen 3.9.2002)

Jos kirjoittaja onnistuu vakuuttamaan lukijansa siitä, että kyse on hänen väittämästään asiasta eikä jostain muusta, hänen on helppompaa vakuuttaa lukija myös itse argumentin pätevyydestä. Paino-

---

ivallisesti: mitä järkeä sellaista on tutkia? Kuitenkin sama upseeri oli erittäin tarkkana sanavalintojen suhteen, kun kirjoitin harjoituksesta lehdistötiedotetta.

pisteen suuntaaminen on tavallaan retorista agenda settingiä: sen tavoitteena on pyrkiä määräämään koko keskustelun rajat.

Kategorisointi

Kategoria tulee kreikan kielen verbistä *kategorein*, joka tarkoittaa julkista syyttämistä (esim. ”sinä olet tyyppillinen opettaja!”). Kategorioiden voima on siinä, että niiden taustalla olevat olettamukset ovat yleensä piilotettuja ja ne otetaan itsestäänselvyyksinä. (Bourdieu 2005, 38.) Kategorisointi on perustavanlaatuisimpia retorisia keinoja; itse asiassa kaikki inhimillinen toiminta perustuu kategorisointiin, koska maailman hahmottaminen ei olisi mahdollista, jos emme jakaisi asioita jonkinlaisiin luokkiin. Arkipäiväinen puheemme vaikkapa ”suomalaisista”, ”pakettiautoista” tai ”kodinkoneista” perustuu siihen, että luokittelemme tietyn joukon olioita näihin kategorioihin joidenkin niitä yhdistävien tekijöiden perusteella. Luokittelut eivät yleensä ole luonnollisia tai ehdottomia, vaan niihin sisältyy aina myös vallankäyttöä. Jos puhuja onnistuu muut saamaan vakuuttuneiksi hänen esittämiensä kategorioiden oikeellisuudesta, hänen sanomansa retorinen teho lisääntyy. Seuraavassa esimerkissä samaa kategorisointia pönkitetään peräti kaksi kertaa.

(...) Nato-haukoille Vanhasen hallituksen turvallisuus- ja puolustuspoliittiset linjaukset – joilla on muuten takanaan kansan laaja tuki – ovat vastenmielistä luettavaa. Nato-intoilijat ovat jääneet julkisessa keskustelussa alakynteen. Heiltä puuttuvat vetävät argumentit, joilla Nato-jäsenyyttä voisi suomalaisille markkinoida. (”Nato politiikan keskiöön vain kokoomuksen nousun myötä” Pääkirjoitus, Ilkka 30.9.2004)

Tekstissä luodaan kahtiajakoa ”Nato-intoilijoiden” ja Suomen kansan välille. Siinä pyritään luomaan vaikutelma, että suunnilleen kaikki tavalliset kunnon suomalaiset vastustavat Nato-jäsenyyttä mutta siitä huolimatta ”Nato-haukkojen” joukko yrittää viedä Suomen Natoon. Viittaus ”haukkoihin” on retorisesti tehokas sikälikin, että sillä nimellä on totuttu kutsumaan Yhdysvaltojen hallituksen oikeistolaisinta siipeä.

Kategorisointi Nato-haukkoihin ja muihin suomalaisiin tehdään kolmessa virkkeessä peräti kaksi kertaa, tosin eri sanoin.

Nato-jäsenyyden kannattajat asetetaan vastakkain paitsi ”kansan laajan tuen” myös ”suomalaisten” kanssa. Jos tämän kategorisoinnin ottaa itsestäänselvyytenä, kirjoituksessa esitettävät väitteet näyttävät hyvin vakuuttavilta.

Luonnolliseksi tekeminen

Tämä retorinen keino tähtää siihen, että puhujan kannattama asiointi saadaan tuntumaan luonnolliselta, jopa väistämättömältä. Luonnolliseksi tekeminen on perinteisesti ollut ennen kaikkea oikeistopoliitikkojen suosiossa, sillä konservatiiviseen ideologiaan kuuluu ainakin jossakin määrin oletus arvojen suoraviivaisuudesta ja historiallisesta muuttumattomuudesta. Tunnettu esimerkki on Britannian pääministerinä 1980-luvulla toimineen Margaret Thatcherin TINA-retoriikka (There Is No Alternative), joka esitti tietyn poliittisen katsantokannan pohjalta tehdyt ratkaisut ainoina mahdollisina (konservatismista ks. Heywood 1998; thatcherismista esim. Hall 1992).

Suomalaisessa konsensusta arvostavassa poliittisessa kulttuurissa kovin suoraviivainen argumentointitapa ei menisi läpi, joten meikäläiset poliitikot pyrkivät tekemään sanomaansa vakuuttavaksi hienovaraisin keinoin. Suosituin tapa on vedota logiikkaan tai ulkoiseen pakkoon, josta enemmän hieman edempänä. Koska logiikka kertoo vain päättelyn muodon eikä ota kantaa arvokysymyksiin, siihen vetoamalla oma mielipide saadaan helposti näyttämään neutraalilta ja luonnolliselta. Esimerkin tarjoaa katkelma eräästä pääkirjoituksesta.

(...) Puolustusvoimain komentaja, amiraali Juhani Kaskeala alleviivaa poliitikkoja selkeämmin, ettei Suomen pidä missään tapauksessa sulkea ennalta pois EU:n yhteiseen puolustukseen osallistumista: on loogista hyväksyä unionin yhteinen puolustus yhä syvenevän integraatiokehityksen seuraavana askeleena. (...)

(”Turvallisuus on tehtävä” Pääkirjoitus, Suomen Kuvalehti 26.9.2003)

Kirjoituksessa lähdetään oletuksesta, että Euroopan integraatio etenee loogisesti askel askeleelta. Myös kirjoituksen sanavalinta on merkittävä. Euroopassa tekeillä olevia ratkaisuja kuvataan myönteisesti.

seltä kalskahtavalla tai vähintäänkin neutraalilla sanalla ”kehitys”. Vertailun vuoksi on syytä mainita, että monet Nato-jäsenyyden vastustajat käyttävät Euroopan unionin puolustukseen tähtäävistä toimenpiteistä ilmausta ”EU:n militarisointi”, jolla on selvästi kielteinen sävy.

Piilo-olettamusten käyttäminen

Englantilainen loogikko ja filosofi Bertrand Russell painiskeli 1900-luvun alkupuolella perustavanlaatuisen kielenfilosofisen ongelman kanssa. Klassiseen aristoteliseen logiikkaanhan kuuluu, että väittäjä voi olla joko tosi tai epätosi. Jos väittäjä ei ole kumpaakaan, se on mieletön eli vailla merkitystä. Russellille aiheutti harmaita hiuksia eräs lause: ”Ranskan nykyinen kuningas on kalju”. Koska Ranskassa ei ollut enää silloin kuningasta, lause ei voinut pitää paikkaansa. Toisaalta lause ei myöskään ollut epätosi, koska siinä ei väitetty, että Ranskassa olisi ollut kuningas. Tämä esiolettamus kyllä sisältyi lauseeseen, mutta sitä ei sanottu, ja tämän takia lause oli mieletön. Russell ratkaisi ongelman loogisella analyysillä eli purkamalla lauseen esioletukset kielellisiksi väittämiksi tähän tapaan: ”On olemassa yksi ja vain yksi olento, joka on Ranskan nykyinen kuningas, ja tämä olento on kalju”. Tässä muodossa lause noudattaa logiikan lakeja, ja se on mielekäs. Loogisen analyysin etu on siinä, että se antaa lauseelle uuden ja tarkentuneen muodon, joka kuvastaa lauseen ilmaisemien asiantilojen loogista rakennetta paremmin kuin alkuperäinen lause. (Von Wright 1982, 132.)

Looginen analyysi auttaa hahmottamaan myös Nato-keskustelussa käytettäviä retorisia keinoja, koska sen avulla tekstistä voidaan tehdä näkyviksi julkilausumattomia piilo-oletuksia. Tekniikka toimii niin, että muutetaan staattisessa muodossa olevat piilo-olettamukset aktiivisiksi väittämiksi.

(...) Ovatko suomalaiset niin tietämättömiä Naton roolista Irakissa, että he sen takia hyljeksivät Natoa entistäkin kiihkeämmin? Perustuuko Nato-vastaisuuden kasvu väärinymmärrykseen?

Vai ovatko propagandapuheet meidän poikiemme kotiinpaluusta sinkkiarkuissa kaukaisilta sotatantereilta pelottaneet ihmisiä niin paljon, etteivät he enää halua ymmärtää Naton todellista luon-

netta länsimaisten demokratioiden itsepuolustusjärjestönä? (...)
("Nato-vastaisuutta väärin perustein"
Veikko Vuorikosken kolumni, Aamulehti 1.4.2003)

Edellisessä katkelmassa on pari kohtaa, joihin loogista analyysyä voi soveltaa. Voidaan esimerkiksi katsoa, mitä kirjoittaja itse asiassa väittää, kun hän sanoo, "etteivät he enää halua ymmärtää Naton todellista luonnetta..." Kirjoittaja antaa ymmärtää, että Natolla on jokin (yksi) luonne, ja juuri tämä kirjoittajan kuvaama luonne on todellisuutta vastaava. Tästä väittämästä seuraa, että Natolla oletetaan olevan myös väärä luonne tai useita vääriä luonteita. Piilotettu esiolettamus voitaisiin pukea sanoiksi seuraavalla tavalla: "On olemassa asia, joka on Naton todellinen luonne, ja tämä asia on länsimaisten demokratioiden itsepuolustusjärjestö". Näin muotoiltuna lauseesta on helppo nähdä ne esiolettamukset, joiden varaan tekstin argumentaatio rakentuu. Toinen tekstiin sisältyvä piilo-olettamus on kysymys, ovatko "propagandapuheet" pelottaneet ihmisiä. Vaikka kysymykseen vastaa myöntävästi tai kieltävästi, piiloväite (propagandapuheiden olemassaolo) jää voimaan (Leiwo & Pietikäinen 1996, 93). Vastaajan pitäisikin ensin kyseenalaistaa kysymyksen oikeutus ja aloittaa vastaus kysymällä: "Onko tällaisia propagandapuheita olemassa?"

Vetoaminen yhteisiin arvoihin

Mielipiteen esittäjä voi tehdä itsestään vakuuttavan tuntuisen antamalla vaikutelman, että hän edustaa yhteistä hyvää. Jos puhuja ilmoittaa ajavansa vain itsensä tai taustaryhmänsä pyrkimyksiä, sanoman teho saattaa heikentyä, koska sille otollisen yleisön määrä supistuu. Vetoaminen yhteisiin arvoihin on eniten käytettyjä retorisia keinoja. Käytän tässä esimerkkinä uutista, jossa puhujana on vasemmistoliiton puheenjohtaja Suvi-Anne Siimes.

(...) – Kansalaisten selvä enemmistö vastustaa Suomen Nato-jäsenyyttä. Siitä huolimatta jäsenyyttä tunnutaan ajavan kuin käärmettä pyssyyn, Siimes muistutti (...)

Nato-jäsenyys on Siimeksen mielestä hyvä esimerkki siitä, kuinka päättäjät polkevat kansalaisten tärkeinä pitämiä arvoja. Saman-

laista demokratiavajetta hän näkee terveydenhuollon yksityistämisessä. (...)

(”Nato-intoilu on vastoin kansan tahtoa”

Vesa Somppi, Keski-suomalainen 25.1.2003)

Tässä esimerkissä sanoman retorinen vakuuttavuus rakentuu sille pohjalle, että puhuja esittää asiansa ikään kuin koko kansan nimissä. Tässä puhuja vielä tehostaa sanomaansa kategorisoinnilla. Monesti retorisiin vakuuttamiskeinoihin kuuluu niin sanottu olkiukkoketju. Se tarkoittaa, että puhuja rakentaa itselleen sopivan vastustajan, olkiukon, jota hän sitten mätkee omilla argumenteillaan. Tässä tapauksessa olkiukkoja ovat Siimeksen mainitsemat päättäjät, jotka eivät kuulemma piittaa yleisestä mielipiteestä eivätkä tavallisten ihmisten tärkeinä pitämistä arvoista. Olkiukoksi valitaan aina mahdollisimman osuva kohde, jotta omat argumentit saataisiin näyttämään niin päteviltä kuin suinkin.

Vetoaminen ulkoiseen pakeroon

Pauli Kettunen (1987, 287) toteaa suomalaisen yhteiskunnan historiaa käsittelevässä artikkelissaan, että 1900-luvun lopulta alkaen poliittiselle kulttuurille on ollut ominaista päätösten perusteleminen ulkoisella pakolla. Sen sijaan, että politiikantekijät toimisivat suunnannäyttäjinä vetoamalla normatiivisiin päämääriin, he vahvistavat kuvaa, että yhteiskunnallinen muutos on jotain meidän intentionaalista toiminnastamme riippumatonta – jotain johon on vain sopeuduttava (ks. myös Kantola 2002).

2000-luvun tämä näkökulma on edelleen ajankohtainen, kenties entistäkin kouriintuntuvampi: monia ratkaisuja perustellaan ulkoisella pakolla, ja näin politiikasta pyritään tekemään epäpoliittista. Usein esiteltyjen perustelujen mukaan esimerkiksi Viron liittyminen Euroopan unioniin ”pakotti” Suomen laskemaan alkoholi-veroaan, energiankulutuksen kasvaminen ”pakottaa” rakentamaan lisää ydinvoimaa, ja väestön ikääntyminen ”pakottaa” eläkejärjestelmän uudistamiseen ja opintoaikojen lyhentämiseen.

Pakko-retoriikka näkyy yleisesti myös turvallisuuspoliittisessa argumentoinnissa. Puhutaan ”turvallisuusympäristön” muutoksesta, ikään kuin kyseessä olisi jokin luonnonvoiman kaltainen, ihmisten ratkaisuista riippumaton kehityssuunta, joka vääjäämättä vie

Suomen uuden turvallisuuspoliittisen ratkaisun eteen. Seuraava katkelma on kirjoituksesta, jossa perustellaan sotilaallisen liittoutumisen tarvetta Suomen ulkopuolisilla muutoksilla.

(...) Itsenäisten maiden suvereenius on tullut entistä suhteellisemmaksi sitä mukaa kuin talous on kansainvälistynyt, tietoliikenne moninkertaistunut ja valtioiden ja niiden kansalaisten yhteydet lisääntyneet. Näitä siteitä ei käy katkominen. Kaikki joutuvat otamaan huomioon toisensa, eikä kukaan voi linnoittautua kauas maailmasta.

Itsenäinen isänmaa ei muuttuneessa maailmassa ole korkeakirkollinen ihanne. Isänmaa on yhteiskunta, jonka jäsenten parasta Suomen suvereeni asema antaa mahdollisuuden tavoitella. Suomalaisen omassa vallassa on valita keinot, joiden avulla sopeutua maailman muuttumiseen. (...)

(”Kannattaako tarjotut takuut torjua?” Pääkirjoitus, Iltä-Sanomat 5.12.2003)

Maailman muutoksen korostaminen – parikin kertaa samassa kapaleessa – tukee sitä näkökantaa, että Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus on aikansa elänyt. Tärkeintä tässä on huomata se, että myös vetoaminen ulkoiisiin tosiasioihin on retorista vaikuttamista. Vaikka asiat sinänsä olisivat yleisen näkemyksen mukaan tosia, niitä voidaan valita ja painottaa monin eri tavoin. Nato-kysymyksessä on kyllä sellaisiakin reaali maailman asioita, jotka jo itsessään ovat niin painavia, että ne vaikuttavat julkiseen keskusteluun riippumatta siitä, millaisia retorisia keinoja niiden kuvaamiseen käytetään. Tällainen on esimerkiksi se fakta, että Venäjän toiseksi suurin kaupunki Pietari sijaitsee noin 200 kilometrin päässä Suomen rajalta. Tätä tosiasiaa ei voida retoriikalla muuksi muuttaa, vaikka kyseisestä asiantilasta voidaan tehdä hyvinkin erilaisia johtopäätöksiä.

Kvantifiointi

Kvantifiointi tarkoittaa, että puhuja pyrkii lisäämään sanomansa uskottavuutta käyttämällä puheessa lukuja ja numeroita. Numerot ovat perusuonteeltaan loogisia ja sellaisinaan yksiselitteisiä, joten kvantifiointi on usein tehokas retorinen keino. Numerot ovat

sikälikin vakuuttavia, että niistä voidaan päästä kiistattomaan yksimielisyyteen; ne ovat loogisesti joko tosia tai epätosia. Ajatellaan vaikkapa väittämiä ”*Suomen puolustusbudjetti on 1,2 prosenttia bruttokansantuotteesta*” tai ”*EU:n 25 jäsenmaasta 23 kuuluu Natoon*”. Edellinen väittäjä on tosi, jälkimmäinen puolestaan epätosi. Kvantifioidut väittämät ovat ainutlaatuisia, sillä muunlaisten väittämien oikeellisuutta ei voida yleensä ratkaista yksiselitteisesti – esimerkiksi väittäjä ”*Nato-jäsenyys olisi Suomen edun vastaista*” aiheuttaa varmasti eriäviä mielipiteitä.

Numeroilla voidaan perustella monenlaisia asioita, mutta erityisen käyttökelpoisia ne ovat silloin, kun vertaillaan kahta erilaista vaihtoehtoa (esim. liittoutuminen vs. liittoutumattomuus) tai pyritään osoittamaan jonkin asian määrällinen suhde muihin asioihin. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja pyrkii vakuuttamaan lukijansa siitä, että suuren sotilasvoimansa ansiosta Yhdysvallat olisi Suomellekin arvokas liittolainen ja että Suomen kannattaisi sen vuoksi hakeutua Naton jäseneksi. Kvantifioinnilla kirjoittaja pyrkii siihen, että lukija päätyisi hänen esittämiensä lukujen kautta ”oikeaan” johtopäätökseen.

(...) Yhdysvallat käyttää puolustukseen lähes enemmän rahaa kuin muut suuret yhteensä – ja niistäkin suuri osa on sen liittolaisia. Muilla ei ole rahaa rakentaa esimerkiksi viisi miljardia dollaria (4,5 miljardia euroa) maksavia lentotukialuksia, joita Yhdysvalloilla on toiminnassa 12, vain yhden esimerkin mainitakseni.

(...) Valtaosa EU:n jäsenistä on vetänyt nykytodellisuudesta johtopäätöksensä. Ensi vuonna EU:n kaikkiaan 25 jäsenestä 19 kuuluu myös Natoon. Ulkopuolella ovat liittoutumattomat Suomi, Ruotsi, Irlanti ja Itävalta sekä Kypros ja Malta. Niissä elää viitisen prosenttia kasvaneen EU:n väestöstä, eli 95 prosenttia on molempien järjestöjen jäseniä.

(”Maailmantilojen hallinta” Olli Kivisen kolumni
Helsingin Sanomissa 6.11.2003)

Myös seuraava katkelma on malliesimerkki siitä, miten sinänsä neutraaleja lukuja sopivasti käyttämällä voidaan luoda halutun suuntainen vaikutelma. Kirjoituksessa käsitellään Suomen Nato-jäsenyyden ja jalkaväkimiinojen kustannuksia.

(...) Miinoista luopumista perustellaan imagosyin: Suomi on väärässä seurassa, kun muut EU-maat ovat mukana Ottawan sopimuksessa. Sopimuksen ulkopuolella ovat kuitenkin mm. Yhdysvallat, Venäjä, Kiina, Pakistan, Intia – samalla ulkopuolella on myös yli 95 prosenttia maailman varastoiduista henkilömiinoista. (...) ("Naton ja henkilömiinojen kustannukset vertailussa" Pääkirjoitus, Kainuun Sanomat 3.3.2004)

Kun asia esitetään yllä olevalla tavalla, puhujan mielipide tuntuu hyvinkin pätevältä: mitä järkeä pienen Suomen on mennä mukaan sellaiseen miinasopimukseen, jonka ulkopuolella on 95 prosenttia miinoista? Miinakiellon kannattajan on puolestaan edullista valita sellainen prosenttiluku, joka tukee vaikutelmaa Ottawan sopimuksen kattavuudesta, esimerkiksi sopimukseen kuuluvien valtioiden osuus maailman tai EU:n maista.

Huolimatta numeroiden retorisesta voimasta Nato-keskustelussa kvantifiointi on ollut suhteellisen harvinaista, ja argumentointi on liikkunut enimmäkseen poliittisella tasolla. Ehkä tämä kertoo siitä, että Nato-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien on ollut vaikea löytää teknisiä, puhtaasti "tosiasioihin" pohjautuvia perusteluita oman kantansa tueksi.

Numeroiden ja "totuuden" suhde on kahtalainen: Toisaalta voidaan saavuttaa yksimielisyys siitä, *kuinka suuri jokin luku on*. Mutta kun kysytään, *mitä jokin luku merkitsee ja millaisia johtopäätöksiä sen pohjalta pitäisi tehdä*, ollaankin jo kiistanalaisella alueella.

Metaforien käyttäminen

Metafora tulee kreikan sanoista *meta* (yli, taakse) ja *pherein* (kantaa). Metafora tekee tuntematonta ja usein abstraktia asiaa ymmärrettäväksi liittämällä siihen merkityksiä jostakin tutusta ja konkreettisesta asiasta. Iina Hellstenin (1997, 75–78) mukaan metaforilla on journalismissa muun muassa seuraavanlaisia tehtäviä: konkretisointi, tiivistäminen, kertomuksen rakentaminen ja dramatisointi.

Nato-keskustelua havainnollistetaan usein sotametaforilla, koska niiden avulla keskustelun pienetkin käänteet ja asetelmat saadaan tuntumaan dramaattisilta. Useimmiten tarkoituksena on

vain lisätä jutun kiinnostavuutta, mutta sotametaforia voidaan käyttää myös oman sanoman tehostamiseen, kuten seuraavassa esimerkissä.

(...) Turvallisuuskeskustelu on ajautunut – tai ajettu – uralle, jossa pääkysymykseksi on muodostunut se, onko Suomella kiire vai tuli-palokiire ratkaista kantansa Nato-jäsenyyteen. (...)

Nato-jäsenyyden sisällöistä tässä aikataulukeskustelussa ei puhuta sanaakaan, mikä saattaa olla keskustelun ylläpitäjien tarkoituksin. *Väsytystaktiikka murtaa vastarinnan* ja opettaa näkemään Nato-option ainoaksi turvallisuuspoliittisen muutoksen vaihtoehdoksi. (...)

(“Väsytystaktiikka puree” Pääkirjoitus, Vihreä Lanka 14.11.2003, *kursivointi JR*)

Metaforan voima on siinä, että sen avulla abstrakti asia voidaan kertoa jonkin tutun ja konkreettisen asian avulla. Ongelmana on kuitenkin, että metaforat muuttuvat helposti itsestäänselviksi hokemiksi ja jättävät vaihtoehtoiset näkökulmat pimentoon.

Helsingin Sanomissa käydystä Nato-keskustelusta pro gradu -työnsä tehnyt Panu Uotila on havainnut, että keskustelua käydään pitkälti vanhojen ja tuttujen sota-, liike- ja tilametaforien avulla. Esimerkiksi kirjallisuudesta, kuvataiteesta, urheilusta tai historiasta juontuvat metaforat puuttuvat keskustelusta kokonaan. ”Entäpä jos Suomen Nato-jäsenyyspolitiikka olisikin shakkia, jossa Sdp:n puoluejohto peluutti Kalliomäkeä lähettinä tehdäkseen poliittista liikkumatilaa asemansa vuoksi pienin askelin liikkumaan pystyväälle kuningas-Lipposelle? Vai voisiko Nato-keskustelu olla formula-kilpailuja, joissa Nato-suostuttelun aika-ajoissa paalupaikalle kommentoi itsensä kokoomuksen Kimmo Sasi?” Uusiin merkitysympäristöihin viittaavien metaforien käyttäminen laajentaisi keskustelun sisältöä ja saattaisi tuoda siihen aivan uusia näkökulmia. (Uotila 2002, 72.)

Eräs metaforaa muistuttava kielellinen vaikuttamiskeino on *rinnastaminen*. Siinä missä metaforalla tehdään jokin vieras ja abstrakti asia ymmärrettäväksi tutun asian avulla, rinnastamisessa vertailtavat asiat ovat keskenään yhtä konkreettisia. Esimerkiksi seuraavassa uutisessa, jossa puhujana on ministeri Jaakko Iloniemi,

Suomen turvallisuuspoliittista perusratkaisua kuvataan rinnastamalla se arkielämää lähempänä olevaan tilanteeseen.

(...) – Koska olemme jo EU:n puolustuksessa mukana, Naton ulkopuolelle jääminen tarkoittaisi sitä, että jättäydymme äänettömäksi yhtiömieheksi yhtiössä, jonka osakas olemme ja joka tekee turvallisuutemme olennaisesti vaikuttavia päätöksiä. (...)

(”Suomen Nato-suunta jo valittu” Kotimaa 14.3.2003)

Rinnastamisen kohteeksi voidaan valita joko kielteisenä tai myönteisenä pidetty asia. Valinta riippuu paljolti siitä, minkälaisen vaikutelman puhuja haluaa antaa kyseessä olevasta asiasta tai ilmiöstä.

Ääri-ilmausten käyttäminen

Sanoma saa lisää vakuuttavuutta, jos puhuja onnistuu tekemään omista argumenteistaan ehdottoman tuntuisia. Tätä vaikutelmaa voidaan tavoitella käyttämällä ääri-ilmauksia, joita ovat esimerkiksi *aina, ei koskaan, täydellisesti, kaikki, ehdottomasti* ja *ei mikään*. Ääri-ilmausten teho piilee siinä, että kiisteltäväksi asiaksi jää helposti vain väitteen äärimmäisyys ja itse väite saattaa jäädä vähemmälle huomiolle (Jokinen ym. 1999, 151). Seuraava tekstinäyte on peräisin samasta kolumnista, jota käsiteltiin kvantifiointia koskevassa kohdassa. Ääri-ilmausten käytöllä kirjoittaja pyrkii antamaan kuvan Yhdysvalloista ylivoimaisena sotilasmahtina, jonka liittolaiseksi Suomenkin olisi parasta ryhtyä. Havainnollisuuden vuoksi olen kursivoinut tekstissä käytetyt ääri-ilmaukset.

(...) Viimeksi kulunut vuosikymmen on osoittanut, että Naton johdettava jäsen Yhdysvallat on noussut *ehdottomaan ainoan* supervallan asemaan. Sen sotilaallinen mahti on niin *ylivoimainen*, että se pystyy auttamaan liittolaisiaan *kaikkialla* maailmassa. (...)

Yhdysvaltain sotilasmahti on niin *järjestyttävän suuri*, että sitä on vaikea edes ymmärtää. (...)

Yhdysvallat on nyt ja lyhyellä aikavälillä sotilaallisesti niin *ylivoimainen*, ettei *mikään* muu maa voi sitä haastaa. Ydinsukellusveneet hallitsevat merten pinnanalaista osaa, laivasto avomeriä ja ilmavoimat ilmatilaa 5 000 metrin yläpuolella. Avaruudessa Yhdysvallat

on yhtä *ylivoimainen*. Muut maat voivat vain hetkellisesti haastaa Yhdysvallat, toiseen yritykseen *ei jää enää mahdollisuutta*. (...) ("Maailmantilojen hallinta" Olli Kivisen kolumni Helsingin Sanomissa 6.11.2003)

Sana *ylivoimainen* tai *ylivoima* mainitaan samassa kolumnissa kuusi kertaa. Ääri-ilmausten käyttäminen viestii siitä, että tekstillä on korostetusti kantaaottava tehtävä. Suomalaisessa vähäeleisessä ja hillityssä keskustelukulttuurissa kovin voimakas argumentointi ei kuitenkaan välttämättä johda puhujan toivomaan lopputulokseen. Edellisen esimerkin kaltainen ääri-ilmausten runsas käyttö onkin ollut Nato-keskustelussa varsin harvinaista.

Retoriset keinot eivät riipu substanssista

Retoriikka on yksi kolmesta merkityksellistämisen tavasta, joita erottelen tässä tutkimuksessa. Muut ovat päiväjärjestyksen asettaminen ja kehystäminen (tarkastelen niitä lähemmin luvussa 6.). Retoriikka on niistä kaikkein yksittäisin, eli siinä merkityksellistämisen toimii aina vain tietyn puheteon tasolla. Kehystäminen puolestaan liikkuu kokonaisen jutun tasolla, ja päiväjärjestyksen asettamisessa onkin kyse jo pitkän aikavälin juttukokonaisuuksista. Päiväjärjestyksen asettaminen ja kehystäminen määräytyvät paljolti kentillä vallitsevien voimien ja suhteiden mukaan. Sen sijaan jonkun toimijan asema omalla kentällään ei sinänsä määrää sitä, mitä retorista keinoa hän kulloinkin käyttää. Nato-jäsenyyden kannattaja ja vastustaja voivat käyttää samaa keinoa tilanteesta riippuen. Kuten tämän luvun alussa käy ilmi, retoristen vaikuttamiskeinojen tutkiminen perustuu analyyttiseen filosofiaan ja viime kädessä logiikkaan. Esittelemäni retoriset keinot eivät ole riippuvaisia substanssikysymyksistä; niitä voidaan käyttää periaatteessa minkä hyvänsä asian perustelemiseen.

On kuitenkin havaittavissa joitakin yhtymäkohtia kentän ja retoriikan välillä. Esimerkiksi vetoaminen ulkoiseen pakkoon on yleistä niiden toimijoiden keskuudessa, jotka ovat talouden kentän tai poliittisen kentän oikean laidan vaikutuspiirissä. Voidaan tietenkin kysyä, onko vetoaminen ulkoiseen pakkoon oikeastaan reto-

rinen keino vai onko se pikemminkin eräänlainen kehys. Olen kuitenkin laskenut välttämättömyyspuheen retorisiin keinoihin, koska sen käyttämisessä on aina pyrkimys jonkinlaiseen vaikuttamiseen. Joka tapauksessa välttämättömyysretoriikka loksahdaa paremmin yhteen uudistamiseen kuin säilyttämiseen tähtäävän ideologian kanssa. Niinpä se sopii luontevasti Nato-jäsenyyden kannattajien kielelliseen työkalupakkiin.

5. Kylmästä sodasta 2000-luvulle

Tässä luvussa tutkin, miten Nato-journalismi on kehittynyt Naton perustamisesta 2000-luvun alkuun. Ajanjakson pituuden vuoksi analyysi ei ole kovin kattava eikä yksityiskohtainen. Tavoitteena on pikemminkin hahmottaa Nato-keskustelun kehityksen suuria linjoja ja pyrkiä sitä kautta ymmärtämään, miten Nato-keskustelu on muotoutunut sellaiseksi kuin se on nykyään. Kysymykseni kuuluu, miten journalismin, politiikan ja asiantuntijuuden kentät ovat kehittyneet tuona aikana ja miten se on vaikuttanut nykyisen Nato-keskustelun lähtökohtiin. Käytän tässä luvussa pääasiallisesti jo olemassa olevaa poliittisen historian tutkimuskirjallisuutta, ja lehtiaineiston avulla pyrin viemään näkökulmaa lähemmäksi journalismin tutkimusta. Tärkeä osa lukua ovat teemahaastattelut, joissa turvallisuuspolitiikan asiantuntijat kertovat kylmän sodan aikaisesta Nato-keskustelusta sellaisena kuin he itse sen muistavat.

Paasikivi ja lehdistön vastuu

Pohjois-Atlantin sopimusjärjestö¹² perustettiin 1949, mutta suomalaisen Nato-keskustelun perinteet eivät ole yhtä pitkät. Toisen maailmansodan jälkeen Suomen kansainvälisen aseman määrittelivät Paasikiven-Kekkonen linjana tunnettu puolueettomuuspolitiikka ja Neuvostoliiton kanssa tehty Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus, minkä vuoksi sotilaallinen liittoutuminen Naton kanssa oli pitkään poissa laskuista. Ulkopoliitikassa pyrittiin kansalliseen yhtenäisyyteen ja hyvien idänsuhteiden vaalimiseen. Tässä työssä myös tiedotusvälineet kantoivat kortensa kekoon. Esimerkiksi sanomalehtien pääkirjoituksissa ei vain tulkittu Suomen ulkopoliittista linjaa; niissä tehtiin ulkopoliitikkaa (Alasuutari 1996, 163). Pääkirjoituksia laadittiin tietoisina siitä, että niitä eivät lukeneet

¹² Natosta käytetään suomessa useimmiten nimitystä (Pohjois-Atlantin/läntinen) sotilasliitto, puolustusliitto tai liitto. Pohjois-Atlantin sopimusjärjestö on suora käännös Naton englanninkielisestä nimestä North Atlantic Treaty Organization.

ainoastaan oman maan kansalaiset, vaan myös neuvostoliittolaiset ja muut ulkomaiset tarkkailijat. Lehdistö toimi enimmäkseen virallisen ulkopoliittikan jatkeena isänmaallisessa konsensushengessä.

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana valtamedian heijastamaa julkisuuden kenttää hallitsi ajatus, että Suomi halusi pysyä suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella. Julkisuuden kannalta tilanne oli jännittynyt. Välirauhansopimus ja sitä valvovan liittoutuneiden valvontakomission läsnäolo sekä sotasyllisyyssyysmykset kuumensivat tunteita. Sodanjälkeisiä olosuhteita kuvaa hyvin se, että suomalaislehtiin suivaantunut valvontakomissio vaati välirauhansopimukseen vedoten eräiden ”vihamielisten” lehtien toiminnan lopettamista. Kireän tilanteen vuoksi presidentti Paasikivi piti parikin kertaa lehdistölle puhuttelun ulkopoliittisesta vastuusta. ”Hallitus ja kansa saavat aina maksaa ne ikkunalasit, jotka sanomalehdistö rikkoo”, Paasikivi huomautti Saksan rautakansleriin Bismarckiin viitaten. (Apunen 1977, 22.) Presidentin viesti oli selvä: lehdistön tuli välttää kirjoittamasta mitään sellaista, joka olisi saattanut tehdä hallaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteille.

Paasikiven linja jatkui Urho Kekkosen tultua valtionpäämieheksi 1956. Kylmän sodan jännitteiden ollessa voimakkaimmillaan 1960-luvun alussa Kekkonen määritteli vaalipuheessaan Suomen puolueettomuuspolitiikan edellytykset: ”Puolueettomuuspolitiikan voidaan katsoa nojaavan neljään pilariin: 1) että se on ulkovaltojen tunnustama; 2) että ulkovallat luottavat siihen; 3) että oma kansa on sen takana ja 4) että maa on valmis ja kykenevä torjumaan puolueettomuuden loukkaukset.” (Visuri 2003, 27.) Näistä kohta 2 ja erityisesti kohta 3 olivat medialle tärkeitä, koska ne liittyivät politiikan julkisuuskuvaan.

Suomi eli kylmän sodan aikana ulkopoliittisesti tukalaa aikaa. Toisen maailmansodan voittajavaltioiden asettamat rauhanehdot rajoittivat puolustusvoimien aseistusta ja vahvuutta, ja toisaalta yysopimuksella Suomi sitoutui puolustamaan aluettaan kaikin mahdollisin keinoin. Vaikka puolustusvoimat onnistuivat täyttämään tämän tehtävänsä varsin hyvin, puolustuksen kehittämistä vaivasi jatkuvasti voimavarojen niukkuus, minkä vuoksi puolustusvalmius pääsi välillä laskemaan kriittisen alhaiselle tasolle. Vasta 1980-luvulta lähtien arkistojen avauduttua on paljastunut, kuinka suuri ristiriita todellisuudessa olikaan Paasikiven linjan myyttisen

julkisuus kuvan ja sen takana olevien turvallisuusongelmien välillä. (Visuri 1994, 9–10.)

Nato perustettiin Washingtonin sopimuksella, joka allekirjoitettiin 4.4.1949. Helsingin Sanomat käsitteli seuraavana päivänä sopimusta (jota nimitettiin myös Atlantin sopimukseksi) parin sivun laajalla artikkelikokonaisuudella, jossa aihetta lähestyttiin monesta näkökulmasta. Kerrottiin muun muassa, että Tanska, Norja ja muut A-sopimusmaat olivat saaneet Neuvostoliitolta nootin, jossa esitettiin vastalause Atlantin sopimuksen vuoksi. Pääjutun otsikossa Yhdysvaltojen presidentti Harry S. Truman vakuutteli, että ”meillä ei ole hyökkäysaikeita”.

Viereisessä jutussa esiteltiin muutamien Nato-maiden ulkoministerien mielipiteitä. Vastapainona oli referaatti neuvostoliittolaisen Pravda-lehden artikkelista, jossa arvosteltiin Atlantin sopimusta. Mukana oli myös faktapitoinen taustajuttu, jossa vertailtiin ”idän” ja ”lännen” asevoimien vahvuuksia.

Helsingin Sanomien artikkelikokonaisuus käsitteli Naton perustamista varsin tasapuolisesti, ja lehden oma uutisteksti pyrki pysymään neutraalina:

Pravda ennustaa

Yhdysvallat koettaa uudella sotilaallisluontoisella lend-lease järjestelmällään saada Euroopan mannermaan sotilaskoneistonsa rattaaksi, kirjoittaa Pravda käsitellessään maanantaina Atlantin sopimusta. Lehti hyökkää uudelleen sopimuksen kimppuun sanoen sen puolustusteknillisen luonteen olevan tarua.

Atlantinsopimuksen takana ovat angloamerikkalaiset kapitalistipiirit, joiden maailmanhallitsemis-unelmat ovat tehneet heidät täysin sokeiksi, arvelee Pravda. (...)

Kommentaattori Marinin kirjoittaa, että ”Atlantin sopimuksen allekirjoittamisesta voidaan vetää se johtopäätös, että amerikkalaiset militaristit aikovat nyt käyttää paljon enemmän aikaa Länsi-Euroopan maiden amerikkalaistamiseen ja kiirehtiä tätä. Uusi lainaus- ja vuokrasopimus, amerikkalaisten aseiden toimittaminen Länsi-Euroopan maille, muodostaa Atlantin sopimuksen toiminnan pohjan. Erilaisten sotatarvikkeiden vienti ja tehokkaat hyökkäysvalmistelut ovat amerikkalaisten ulkopoliittikan tärkeimpiä tehtäviä.” (...)

Atlantin sopimus on allekirjoitettu.

Truman: Meillä ei ole hyökkäysaikeita

(...) Päivän tärkeimmäksi katsottavassa puheessa lausui Truman seuraavaa: Atlantin liiton tarkoitus on turvata liittoon yhtyneiden kansakuntien rauhankaipuu ja menestys. (...)

Sopimuksen solmiminen ei tarkoita sen jäsenten etujen vähentämistä. Se ei myöskään vähennä muiden alueiden, kuten Lähi-Idän turvallisuutta tai hyvinvointia.

Meillä ei ole mitään hyökkäystarkoituksia muita vastaan. Olemme päättäneet etteivät inhoittavat ja aiheettomat hyökkäykset saa enää toistua. Jos sopimus olisi ollut olemassa jo vuosina 1914 ja 1939, se olisi estänyt kaksi ensimmäistä maailmansotaa.

Järjestäessään eri kansat ja erilaiset sivistysalueet yhtä ainoaa tarkoitusta varten se on täysin vastakkainen poliisivaltiojärjestelmälle. Se mitä sopimuksella tarkoitamme, on naapurien välistä yhteistoimintaa. Olemme eräällä tavalla samassa talossa asuvia, jotka päättävät ilmentää yhtenäisyytensä solmimalla liiton itsepuolustukseen.” (...)

(Molemmat artikkelit Helsingin Sanomista 5.5.1949)

Atlantin sopimus (joksi Washingtonin sopimusta lehdissä nimitettiin) tuli voimaan 24.8.1949. Sitä ei uutisoitu yhtä näytävästi kuin sopimuksen allekirjoittamista, ainakaan Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä, joihin enimmäkseen nojaudun tässä historiallisessa katsauksessa. Aamulehden uutisessa, joka oli otsikoitu ”Atlantin sopimus tullut voimaan”, ei ollut suoria lainauksia, mutta Helsingin Sanomissa puhujana oli presidentti Harry S. Truman. Tärkeä havainto on, että suomalaisissa valta-lehdissä Naton perustamisesta kerrottiin varsin myönteiseen sävyyn. Helsingin Sanomien uutisessa, joka oli otsikoitu ”A-sopimus voimassa”, Yhdysvalloille suotuisa näkökulma tuli korostetusti esille.

(...) ”Tämä on kohtalokas silmänräpäys”, presidentti lausui lyhyessä juhlatilaisuudessa Valkoisessa talossa. ”Tällä sopimuksella pyrimme Atlantin valtojen suojaamisen lisäksi edistämään ja turvaamaan rauhaa kaikkialla maailmassa. Ainoankaan kansakunnan ei tarvitse pelätä meidän yhteistyömme tuloksia ja tarkoitusta. Päinvastoin, mitä kiinteämmin Atlantin valtiot työskentelevät yhdessä rauhan turvaamiseksi sen parempi kaikille kansakunnille.” (...)

(Helsingin Sanomat 25.8.1949)

Tässä uutisessa presidentti Truman pääsee käyttämään klassista suurvaltajohtajien retoriikkaa vapaasti, sillä toimittaja ei ole liittänyt uutiseen toisenlaisia näkemyksiä tai muuten asettanut lausuntoa kriittiseen yhteyteen. Puhumalla ”meistä” Truman luo yhtenäisyyden vaikutelmaa sinänsä varsin heterogeeniseen jäsenvaltiojoukkoon. Lisäksi hän pyrkii etäännyttämään Naton päämäärät Yhdysvaltojen omista intresseistä antamalla kuvan, että järjestön etu on sama kuin koko maailman yhteinen etu – rauhaan vetoaminen on aina retorisesti tehokasta. Toki kysymys on myös tuolle ajalle ominaisesta tyylistä ja asioiden esittämistavasta, joka on silminnähdn juhllisempaa ja muodollisempaa kuin nykyinen tyyli.

Naton perustamisen aikoihin Suomen turvallisuuspoliittinen liikkumavara oli kapea, mutta läntisissä naapurimaissa puolustusratkaisuihin käytiin tiivistäkin keskustelua, mikä näkyi myös mediassa. Esimerkiksi Aamulehti kertoi 25.8.1949, että ”Ruotsin oikeistolehdistä arvostellaan kirpeästi maan puolueettomuuspolitiikkaa”. Helsingin Sanomat julkaisi puolestaan seuraavana päivänä suuren jutun otsikolla ”Norjan puolustuskeskustelu jatkuu”. Yhteistä näille uutisille oli, että niissä ei käsitelty Suomen asemaa. Suomella oli oma valittu linjansa, ja sen takana seisoivat myös lehdistö, joskin porvarillisten ja sosialististen sekä sitoutumattomien lehtien välillä oli painotuseroja: kommunistit korostivat Suomen suhdetta Neuvostoliittoon, kun taas sitoutumattomat ja porvarilliset pitivät tärkeimpänä asiana Suomen puolueettomuuspolitiikkaa. On syytä muistaa, että lehdistön rooli oli tuon ajan julkisessa keskustelussa nykyistä merkittävämpi, koska televisio ei ollut vielä mukana kuvioissa.

Tanskan ja Norjan liittyminen Atlantin sopimukseen kiristi Suomen strategista asemaa, koska Neuvostoliitto alkoi kiinnittää entistä enemmän huomiota valtakuntansa luoteisten rajojen tilanteeseen. Tämän vuoksi Neuvostoliitto piti erityisen tarkasti silmällä Suomen puolueettomuutta. Suomen hallitus pyrki pitämään tilanteen vakaana vakuuttaen, että maa aikoo pysyä läntisten sotilasliittoutumien ulkopuolella. Puolueettomuuspolitiikan mukaisesti Suomi piti suhteensa Natoon etäisenä; sitä ei kehuttu, muttei paljon haukuttukaan. Tämä näkyi sekä virallisissa kannanotoissa että lehdistön suhtautumisessa. Suoria kontakteja Natoon vältettiin, koska Neuvostoliitto olisi todennäköisesti reagoinut niihin kiel-

teisesti. Näkyvin osoitus Nato-kritiikistä on vuodelta 1965, jolloin presidentti Kekkonen vastusti puheessaan Naton monikansallisten ydinvoimien hanketta (Forsberg 2002, 246). Tämäkin lausunto on helppo nähdä osana Suomen puolueettomuuspolitiikkaa, jonka etujen mukaista oli paitsi pysytellä suurvaltakonfliktien ulkopuolella myös ehkäistä niiden syntymistä.

Ulkopoliittisesti korrekta journalismia

Kylmän sodan aikaisille ulkopoliitiikan puhetoivoille oli ominaista valtion virallisen linjan kunnioittaminen. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden vaarantamista vältettiin – jopa niin, että “väärin” mielipiteiden esittäjät pyrittiin vaientamaan. Esimerkiksi Helsingin Sanomat arvosteli 30.4.1948 erästä maaseutulehteä siitä, että tämä oli suhtautunut kriittisesti ydy-sopimukseen ja esittänyt siitä “maan etua vahingoittavia” tulkintoja. (Alasuutari 1996, 157.) Poliittisesti oikeansävyistä journalismia edustaa puolestaan seuraava uutinen, joka on otsikoitu ”Ystävyyssopimus lujittanut suhteitamme Neuvostoliittoon”.

Valtioneuvosto oli eilen järjestänyt Suomen ja Neuvostoliiton välisen ystävyys-, yhteistoiminta- ja keskinäisen avunantosopimuksen solmimisen viisivuotispäivän johdosta B-messuhalliin juhlatilaisuuden, jota tasavallan presidentti Paasikivi kunnioitti läsnäolollaan.

(...) Ministeri Törngren palautti mieliin sen erinomaisen ymmärtämyksen, jota Neuvostoliiton äsken manalle mennyt suuri valtiomies Stalin osoitti kansaamme ja maatamme kohtaan. Hän totesi, että Stalinin henkilökohtainen kosketus Suomeen oli todennäköisesti se pohja, jolta hän osasi arvostella ja arvostaa oikein kansamme vapauden- ja itsenäisyyden kaipuun. (...)

(Helsingin Sanomat 7.4.1953)

Tämän päivän lukijasta vaikuttaa ehkä oudolta, että uutistekstissä käytetään näin dramaattista ja paatoksellista kieltä – varsinkin kun se esiintyy toimittajan omassa tekstiosuudessa eikä sitaateilla erotetussa lausunnossa. Olisi kuitenkin liian yksioikoista tulkita tällaisen kielenkäytön johtuneen pelkästään siitä, että toimittajat olisivat pelänneet Neuvostoliiton mahdollisia reaktioita. Kyse oli myös

kohteliaisuudesta, jolla haluttiin ylläpitää hyviä suhteita naapuri-maahan, olihan Suomella kylmän sodan aikana idänkaupan vuoksi mittavia taloudellisia intressejä Neuvostoliittoa kohtaan.

On kuitenkin selvää, että sodanjälkeistä journalismia sävytti usein varovaisuus ja kunnioitus Neuvostoliiton suurvalta-asemaa kohtaan. Myös 1970-luvun alun lehtitekstien sävy viittaa monesti siihen, että idänsuhteiden vaaliminen oli suomalaisen journalismin keskeisiä tehtäviä. Esimerkiksi kokoomuksen puheenjohtaja joutui eräässä haastattelussa vakuuttelemaan, että hänen puolueensa politiikka oli Paasikiven-Kekkosen linjan mukaista. Uutisen neuvostomyönteisyys on sikäli huomiota herättävää, että haastattelu julkaistiin oikeistopuolueen, kokoomuksen, äänenkannattajassa. Juttu oli otsikoitu "Väärinkäsitykset ovat syynä neuvostolehdistön epäluuloon".

(...)[Puheenjohtaja Juha] Rihtniemi kysyi, mitkä tekijät ovat aiheuttaneet epäluulot kokoomuksen harjoittaman politiikan vilpittömyydestä. Kokoomus on Rihtniemen mukaan johdonmukaisesti korostanut Suomen ja Neuvostoliiton välisten ystävällisten ja luotamuksellisten suhteiden keskeistä merkitystä maamme ulkopoliitikassa.

(...) Rihtniemi tuomitsi kansanedustaja Tuure Junnilan mielipiteet jokin aika sitten eduskunnassa hallituksen tiedonannon pohjalta käydyssä ulkopoliittisessa keskustelussa. Rihtniemen mukaan Junnilan esittämät näkemykset ovat vastoin kokoomuksen ulkopoliittista ohjelmaa. Rihtniemi korosti kuitenkin Junnilan käyttäneen puheenvuoronsa yksityisenä edustajana eikä ryhmän valtuuttamana.

(Aamulehti 15.11.1970)

Sotien jälkeisinä aikoina jokainen vastuunsa tunteva lehti kannatti maan virallista ulkopoliittista linjaa ja pyrki oikaisemaan muunlaiset käsitykset. Tähän oli ilmeisen painavia syitä, sillä ulkopoliittikan takana vaikuttivat kovat puolustuspoliittiset realiteetit, ja samaan aikaan puolustusvoimille asetetut tehtävät kasvoivat nopeammin kuin sille myönnettyt voimavarat (Visuri 1994, 238). Presidentti-instituution vahvimpina vuosina sananvapauden rajoittamisessa käytettiin keinoja, jotka saattavat tämän päivän näkökulmasta tuntua ylilyönneiltä. Esimerkiksi kun vuonna 1965 puolustusvoimien

komentaja valitteli tiedotusvälineille puolustusmäärärahojen riittämättömyyttä, Kekkonen käski myllykirjeellä puolustusministeriä huolehtimaan siitä, että ”puolustusvoimien korkeimman päällystön taholta ei tästä lähtien esitetä eduskuntaan ja hallitukseen kohdistuvaa kritiikkiä riittämättömien määrärahojen johdosta”. Vuonna 1970 vaiennettavana oli puolestaan merivoimien komentaja, joka niin ikään oli kritisoinut julkisesti voimavarojen niukkuutta. (Emt, 239.)

Vaikka 1960- ja 1970-lukujen radikalismi nakersi sodanjälkeisen jälleenrakennuskauden ajalle ominaista yhtenäiskulttuuria, ”talvisodan henkeä”, ulkopoliitikassa menttiin tarkasti sovittujen nuottien mukaan. Noihin aikoihin suomalainen mielipideilmasto oli hyvin yhtenäinen, ja perustavanlaatuisista ulkopoliittisista kysymyksistä vallitsi yksimielisyys (Nousiainen 1998, 27). Samalla elettiin tilanteessa, jossa pienikin poikkeama hyväksytystä linjasta järkytti herkkää tasapainoa. Esimerkiksi kun Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan vuosittainen mielipidetutkimus osoitti 1970-luvun lopulla yya-sopimuksen kannatuksen hivenen laskeeneen, Neuvostoliiton suurlähetystö vaati selitystä mielipiteiden muuttumiselle (Suhonen 1991, 61).

Toimituksen oma rooli on lisääntynyt

Miten puolustusasioita käsittelevä journalismi on muuttunut kylmän sodan alkua ajoista 2000-luvun vaihteeseen? Selvittääkseni tätä kysymystä keräsin systemaattisen juttuotoksen Helsingin Sanomien puolustuspoliittisesta uutisoinnista kuudelta eri vuosikymmeneltä. Aineistoon on valittu sellaiset lehtijutut, jotka käsittelevät Euroopan maiden ja Neuvostoliiton/Venäjänsä turvallisuus- ja puolustusasioita. Mukana ovat ensinnäkin kaikki sellaiset jutut, jotka koskevat Pohjois-Atlantin sopimusjärjestöä tai Varsovan liittoa. Lisäksi aineistoon on kelpuutettu jutut, joissa käsitellään Suomen puolustusvoimia, esimerkiksi sen omia sotaharjoituksia ja ruohonjuuritasolla tapahtuvaa armeijan kehittämistä. Vaikka näissä jutuissa ei olisi halaistua sanaa turvallisuuspolitiikasta, nekin kyllä liittyivät läheisesti suuriin poliittisiin kuvioihin, sillä kylmän sodan aikana puolustusvoimat toimivat Suomen puolueettomuuspolitiikan

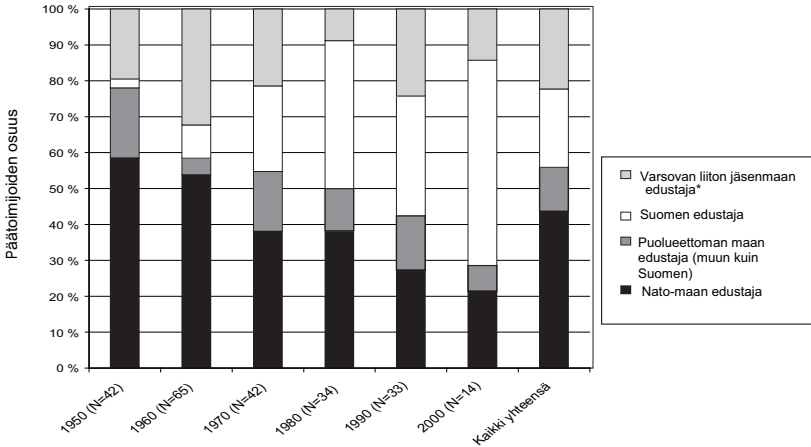
keskeisenä välineenä (Visuri 2003, 27–28). Kaikissa aineiston uutisissa ei siis välttämättä mainita Natoa tai Varsovan liittoa. Otoksen ulkopuolelle on rajattu kaukaiset suurvaltakonfliktit, jotka eivät suoraan koskettaneet Suomea tai sen lähiympäristöä, kuten Korean sota sekä Kiinan ja Neuvostoliiton rajariidat.

Tässä kappaleessa esiteltävän määrällisen analyysin aineisto on kerätty vain Helsingin Sanomista. Rajausta voi perustella sillä, että kylmän sodan aikana merkittävä osa Nato-jutuista oli ulkomaan uutisia. Niistä taas useimmat tulivat Suomeen kansainvälisten uutistoimistojen kautta (Vehmas 1964, 118; Rantanen 1987, 87–93). Tietyin varauksin Helsingin Sanomia voidaan pitää eräänlaisena indikaattorina, joka kuvaa kylmän sodan aikaisen Nato-journalismin suuria linjoja.

Mukana on kaikkiaan 230 uutista, jotka on julkaistu Helsingin Sanomissa lokakuun kahtena ensimmäisenä viikkona. Aineiston keruun menetelmänä on tasavälinen otanta: uutiset on kerätty samalta ajanjaksolta kymmenen vuoden välein. Kyseiset ajanjaksot olivat varsin ”normaaleja”, eli silloin turvallisuuspolitiikassa ei ollut erityisen merkittäviä tapahtumia, kuten suuria kansainvälisiä operaatioita tai kriisejä. Tällaiset poikkeamat olisivat vääristäneet aineistoa. Lokakuun valitseminen tutkimusajankohdaksi on sikäläkin perusteltua, että siihen aikaan poliittinen keskustelu on yleensä hyvässä vauhdissa – kesä lomineen on jo kaukana takana, mutta joulun pyhät eivät paina vielä päälle.

Kun tehdään pitkittäistä tutkimusta, on tärkeää pyrkiä siihen, että eri vuodet olisivat lähtökohdiltaan mahdollisimman tasavertaisia. Tässä tapauksessa vuodet ovat keskenään vertailukelpoisia, sillä satunnaisesti valitusta tarkastelujaksosta huolimatta jokaiselle vuodelle on osunut kohtuullisen paljon havaintoyksikköjä ja niiden määrä eri vuosina on samaa suuruusluokkaa. Tosin vuonna 1965 uutisia kertyi selvästi keskimääräistä enemmän (65) ja vuonna 2000 taas vähemmän (14). Aineistosta nousee kuitenkin esiin muutamia niin selviä tilastollisia eroavuuksia, että niiden pohjalta voidaan tehdä suuntaa antavia havaintoja kylmän sodan aikaisesta Nato-journalismista.

Kuvio 5.1
Uutisten päätoimijat Helsingin Sanomissa kylmän sodan
alusta vuoteen 2000

*Vuoden 2000 uutisissa tähän luokkaan on luettu Venäjän edustajat

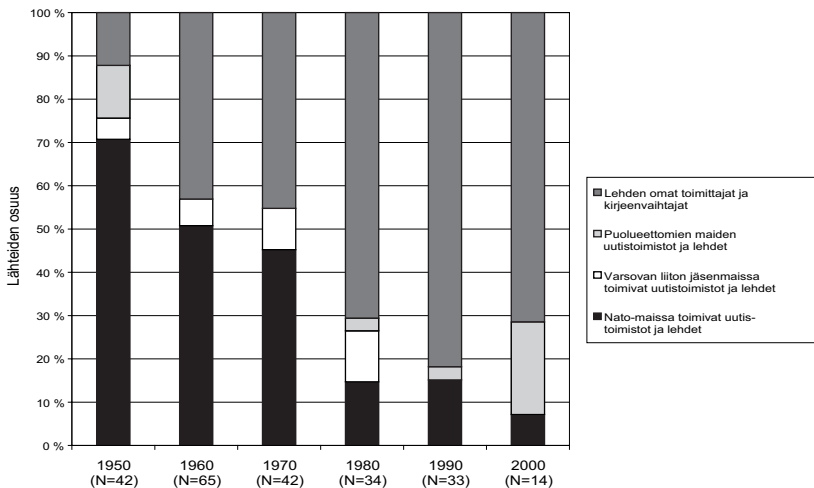
Havaintoyksikkönä on uutinen (N=230). Kultakin vuodelta on otettu mukaan lokakuun kahtena ensimmäisenä viikkona julkaistut Natoa sekä Euroopan maiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa koskevat uutiset. Päätoimijaksi on luokiteltu se puhuja, jonka näkökulma on uutisessa hallitsevimmissa asemassa. Tämä tarkoittaa sitä, että kyseinen näkökulma esiintyy joko otsikossa, ingressissä tai uutisen leipätekstin kolmessa ensimmäisessä kappaleessa. Jos toimijoita on useita, päätoimijaksi luokitellaan se, joka esiintyy näkyvimmin (esim. otsikko on näkyvämpi kuin ingressi, ingressi on näkyvämpi kuin leipätekstin ensimmäinen kappale jne.).

Kuvion 5.1 tärkeimmät havainnot ovat:

- 1) Vuodesta 1950 lähtien sotilasliittojen edustajien suhteellinen osuus on jatkuvasti pienentynyt.
- 2) Suomen edustajat ovat vähitellen lisänneet osuuttaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa käsittelevissä lehtijutuissa.

Vuonna 1960 Varsovan liiton edustajien osuus uutisissa oli tavallista suurempi. Tämä johtuu paljolti siitä, että Neuvostoliiton johtaja Nikita Hrustshev esiintyi näkyvästi kansainvälisen politiikan areenoilla. Hän sai paljon palstatilaa, mutta joutui myös toimittajien kriittiseen käsittelyyn. Varsinkin yhdysvaltalaisen UPI-uutistoimiston toimittajat esittivät Hrustsheville kiperiä kysymyksiä, ja jutuisa esiintyi myös dialogista vuorovaikutusta. Tällaista toimittajan roolia kutsun *haastavaksi* (ks. luku 3). Vuoden 1960 palkista näkyy myös se, että kylmän sodan jännittyneisyys oli tuolloin vahva: ylivoimaisesti suurinta osaa jutuista hallitsivat sotilasliittojen edustajat, kun taas puolueettomien maiden ääni ei paljon kuulunut. Idän ja lännen vastakkainasettelu oli jyrkimmillään.

Kuvio 5.2
Uutisten lähteet Helsingin Sanomissa kylmän sodan alusta vuoteen 2000

Kuvion 5.2 tärkeimmät havainnot ovat:

- 1) Vuodesta 1950 vuoteen 2000 Nato-maissa toimivien uutistoimistojen osuus on vähentynyt jyrkästi, ja samaan aikaan

lehti on alkanut tehdä juttuja entistä enemmän omin voimin.

- 2) Varsovan liiton jäsenmaissa, lähinnä Neuvostoliitossa, toimivien uutistoimistojen osuus on ollut kaiken aikaa hyvin pieni.

Kuviosta 5.2 näkyvät tulokset vahvistavat aikaisemmissakin tutkimuksissa esille tullutta havaintoa, että jo kylmän sodan aikana Suomen ulkomaan uutisten välitystä hallitsivat länsimaiset, Nato-maissa toimivat uutistoimistot, kuten englantilainen Reuter, yhdysvaltalaiset Associated Press (AP) ja United Press International (UPI) sekä ranskalainen Agence France Press (AFP). Niiden neuvostoliittolainen vastine Telegrafnoe Agentsvto Sovetskogo Souiza (TASS) oli useimmissa lehdissä hyvin pienessä roolissa. Sanomalehtien ulkomaan uutisia tutkinut Raino Vehmas (1964, 118) päätyikin havaintoon, jota hän kuvasi paradoksaaliseksi:

Levikillisesti merkittävä osa neutraliteettiaan tähdentävän, ulkopolitiittisesti arkaluontoisessa asemassa olevan Suomen lehdistöstä kertoo rajanaapurinsa Neuvostoliiton uutisista suurimman osan amerikkalaisten uutistoimistojen suulla.

Kylmän sodan aikana yhdysvaltalaisia uutistoimistoja käyttivät sitoutumattomat ja porvarilliset lehdet sekä Yleisradio (Kivikuru & Rantanen 2002, 138). Vain kommunistiset tiedotusvälineet suosivat neuvostoliittolaisia lähteitä. On kuitenkin syytä huomata, että Suomessa käytettiin TASS:ia uutislähteenä runsaammin kuin muissa läntisen Euroopan maissa (emt, 136). Puoluelehdille oli tarjolla myös niin sanottuja poliittisia uutistoimistoja, jotka kattoivat puoluekentän laidasta laitaan (emt, 138).

Vaikka esimerkiksi Helsingin Sanomat lukeutui sitoutumattomiin lehtiin, toimituksen sisällä oli selkeä näkemys neuvostoliittolaisista uutislähteistä, kuten lehdessä pitkän uran tehnyt Olli Kivinen asian muistaa¹³:

---

¹³ Olli Kivisen haastattelu 22.3.2004. Ennen eläkkeelle jäämistään Kivinen työskenteli Helsingin Sanomissa yhteensä 44 vuotta muun muassa Lontoon-kirjeenvaihtajana, ulkomaanosaston esimiehenä ja kolumnistina.

Eihän TASS ollut oikeastaan mikään uutistoimisto. Se oli neuvostohallituksen yksi propagandaelin. Sen kautta saatiin oikeastaan vain joitakin onnettomuusutisia – ja niissäkin he pyrkivät valehtelemaan.

Olli Kivisen näkemyksen mukaan maan suurin päivälehti oli jo alusta asti valinnut puolensa kylmän sodan ideologisessa taistelussa.

Kun lukee suomettumisen aikaisia Hesareita, voi sanoa, että ei meillä ole niiltä ajoilta mitään hävettävää. Kyllä me pidimme lippua korkealla vaikeinakin aikoina. Syvimpänäkin taistolaisuuden ja suomettumisen aikana sanoma oli hyvin selkeä: Suomi on jo pitkään ollut länsimainen demokratia, ja Nato on yksi demokraattinen järjestö muiden joukossa. Venäjä on täysin erilainen maa. Ei siellä ole koskaan ollut samoja ihanteita ja demokratiaa kuin Suomessa ja muualla Länsi-Euroopassa.

Vielä 1970-luvulla länsimaiden mediassa – ja paljolti Suomessa – vallitsi varsin yksioikoinen käsitys Suomen idänpolitiikasta. Se kuvattiin lähes täydellisenä alistumisena Kremlin kieltoihin ja määräyksiin. Vasta 1990-luvulla tutkimukset ovat osoittaneet, että Suomen idänsuhteet ja median toiminta olivat kylmän sodan aikana paljon monitahoisempia ja vivahteikkaampia kuin muualla Euroopassa kuviteltiin. (Salminen 2000, 31–32.) Suomalaisen journalismin välittämästä maailmankuvasta kertoo sekin, että Yhdysvalloista julkaistiin tuolloin huomattavasti enemmän kirjoituksia kuin Neuvostoliitosta (Salminen 1988, 291). Lisäksi angloamerikkalainen populaarikulttuuri televisio-ohjelmineen ja elokuvineen on ollut Suomessa merkittävässä asemassa jo siitä lähtien, kun Coca-Cola aloitti Suomen-valloituksensa Helsingin olympialaisten jälkeen (ks. Varis 1973, 256).

Kuvio 5.2 kertoo siitä, että Natoa käsittelevien uutisten tuottamisessa *journalismin kentän asema on vahvistunut*. Uutistoimistojen suuri osuus johtaa sisällön yksipuolistumiseen. Vastaavasti mitä enemmän lehden oma toimitus vastaa uutistyyöstä, sitä enemmän lehti tekee ”omannäköisiä” juttuja. Journalismin kentän aseman vahvistuminen merkitsee, että toimittajilla on ainakin näennäisesti entistä suurempi valta määritellä Nato-kysymyksestä yleisölle välittyvää kuvaa. Havaintoa voi tulkita luvussa 2. hahmottelemani

kahden tulkintakehyksen kautta. Affirmatiivisesta näkökulmasta kehitystä voidaan tulkita niin, että toimitukset ovat tulleet entistä itsenäisemmiksi ja niin ollen pystyvät yhä paremmin toteuttamaan tehtävänsä demokraattisen yhteiskunnan tukipilarina. Kriittisestä näkökulmasta kehitys näyttää puolestaan sellaisena, että journalismin kentän aseman vahvistumisen myötä journalismin sisältöä määrittelevät entistä enemmän ammatilliset käytännöt, rutinit, julkilausumattomat säännöt, kilpailu yleisöstä ja mainostajista sekä muut enemmän tai vähemmän huomaamattomat tekijät (ks. Bourdieu 1999b, 37; Bourdieu 2005, 42.)

Natoa käsiteltiin Suomelle etäisenä asiana

Helsingin Sanomat irtautui puoluesidonnaisuudesta jo 1930-luvulla, kun monet muut suuret sanomalehdet, kuten Aamulehti, pysyivät puolueensa äänenkannattajina 1980-luvun loppuun asti. Helsingin Sanomien aatteellisena pohjana pidetään nuorsuomalaisuutta, joka perustuu kansainvälisen liberalismien ideologiaan. Pyrkimys tasapuolisuuteen näkyi muun muassa yleislakon aikaan 1956, jolloin Eljas Erkon määräyksestä poliittinen toimitus toi uutispalstoilla esiin sekä työntekijä- että työnantajapuolen näkemyksiä, vaikka monet porvarilliset lukijat eivät tästä pitäneet. Helsingin Sanomien riippumattomuudelle ja itsenäiselle kannanmäärittelylle antoi pohjan jo kylmän sodan aikana muodostunut vahva taloudellinen asema. (Salminen 1988, 154–158.)

Helsingin Sanomien tavoin Aamulehtikin ilmoitti pyrkimykseen välittää objektiivista tietoa, vaikka oli puolueensa äänenkannattaja. 1970-luvulla päätoimittajana toimineen, tiedotustutkijanakin tunnetun professori Raino Vehmaksen mukaan Aamulehti pyrki edistämään niitä perinnäisiä arvoja, joiden varaan maan itsenäinen asema ja yhteiskuntajärjestelmä rakentuivat. Puoluesidonnaisuudesta kertoo se, että Vehmaksen mielestä nämä arvot ja normit oli parhaiten ilmaistu kokoomuksen ohjelmassa. 1970-luvulla maan toiseksi suurimmaksi päivälehdiksi kohonnut Aamulehti tunnusti avoimesti poliittista väriä, mutta salli myös omasta linjastaan poikkeavien näkemysten julkittomisen sivuillaan. Lehden riippumattomuudesta kertoo se, ettei se muuttanut ulkopoliittisten

kirjoitustensa linjaa, vaikka presidentti Kekkonen moitti niitä useita kertoja. Esimerkiksi Pohjolan puolustusliittoa koskevat spekuloinnit saivat Kekkonen kritisoimaan Aamulehteä ankarasti. 1970-luvun puolivälin tietämällä Aamulehden – kuten muidenkin kokoomuslaisten lehtien – ulko- ja sisäpoliittiset kannanotot alkoivat muuttua puolueväritteisestä mielipiteiden ilmaisusta entistä monipuolisempaan ja analyttisempään suuntaan. (Salminen 1988, 183.)

Ottaen huomioon sodanjälkeisen ulkopoliittisen tilanteen ei ole yllättävää, että Natoa ei juuri mainittu Suomea koskevissa julkisissa puheenvuoroissa. Saadakseni käsityksen kylmän sodan aikaisen Nato-journalismin puhetavoista keräsin juttuotoksen Helsingin Sanomista ja Aamulehdestä vuosilta 1955, 1970 ja 1990. Kultakin vuodelta tutkin marraskuun toisen viikon kaikki lehdet ja poimin sieltä sellaiset uutiset ja pääkirjoitukset, joissa mainittiin Nato.¹⁴ Tarkasteluviikot on valittu satunnaisesti, eivätkä ne olleet Naton suhteen mitenkään erikoisia. Kun otetaan huomioon, että tarkastelujakso oli vain yksi viikko, Nato-kirjoituksia löytyi aineistosta yllättävän paljon: 1955 niitä oli seitsemän, 1970 ja 1990 kahdeksan. Otos on varsin suppea, mutta sen tarjoamat esimerkit kuvailevat elävästi aikakautensa poliittisia puhetapoja ja journalistisia esitystyyplejä.

Vuosien 1955 ja 1970 otokselle on ominaista, että Natoa käsiteltiin Suomelle kaukaisena asiana. Otsikoihin nousivat muun muassa sellaiset aiheet kuin Norjan ja Neuvostoliiton suhteet, kiista Naton Pohjois-Euroopan komentajan kansallisuudesta sekä yhdysvaltalaisen Nato-joukkojen määrä Länsi-Euroopassa. Pidättyväisyydestä huolimatta Suomen ja muiden Pohjoismaiden, myös Nattoon kuuluvien, yhteiset piirteet tuotiin varovasti esiin.

(...) Neuvostoliitto haluaa luoda vakiintuneet ja kestävät suhteet Fenno-Scandian valtioihin. Tämä seikka on merkillepantava, ei ainoastaan sen vuoksi, että näissä valtioissa on voimassa toisenlainen poliittinen järjestelmä kuin Neuvostoliitossa, vaan myös siksi, että Norja kuuluu Atlantin liittoon, jota Moskova ainakin propagandas-

¹⁴ Vuonna 1955 Suomen lehdistössä käytettiin vielä nimitystä “Atlantin liitto”, 1970 puhuttiin jo “Natosta”.

saan pitää itseään vastaan suunnattuna sotilaallisena järjestönä.
(Helsingin Sanomat 17.11.1955)

Pääkirjoituksessa on huomionarvoista, että se kyseenalaistaa kylmän sodan jakolinjat. Näin kirjoitus osallistuu idän ja lännen vastakkainasettelun lievennyttämiseen, mikä oli tietenkin puolueettoman Suomen edun mukaista. Kirjoituksessa on myös poliittisesti tulenarkoja aineksia, korostetaanhan siinä Pohjoismaiden ja Neuvostoliiton eroja muistuttamalla siitä, että maissa on erilaiset poliittiset järjestelmät. Samalla kirjoitus tekee epäsuorasti pesäeroa Neuvostoliiton ja Suomen välillä. Kiinnostavinta on se, että kirjoituksessa puhutaan kautta rantain Nato-maa Norjan ja Suomen samankaltaisuudesta.

Tästä nousee esiin ilmiselvä ristiriita, vaikei sitä suoraan sanotakaan: samaan aikaan, kun Suomella on yya-sopimuksen kautta erityissuhde suuren itänaapurin kanssa, se joutuu pitämään etäisyyttä toiseen naapurimaahansa Norjaan, vaikka tämä on poliittisesti ja kulttuurisesti lähempänä Suomea kuin Neuvostoliitto. Pohjoismaisuuden ja idänsuhteiden välinen ristiriita tuli esiin jo 1952, kun Suomi jättäytyi pois Pohjoismaiden neuvostosta, koska Neuvostoliitto piti sitä Naton peiteorganisaationa. Eduskunnan puhemies K.A. Fagerholm antoi kuitenkin jo tuolloin ymmärtää, että Suomi kyllä liittyisi neuvostoon, kunhan aika olisi siihen otollinen (Apunen 1977, 116).

Vaikka kylmän sodan aikaisessa Nato-journalismissa näkyi suurvaltojen vastakkaisuus, uutiset eivät olleet kovin dramaattisia. Kylmän sodan aikana Nato-journalismissa olisi ollut paljonkin jännitysnäytelmän aineksia, mutta ajan hengen mukaisesti suomalaislehdet raportoivat tapahtumista viileästi ja etäisyyttä ottaen. Esimerkiksi maltillisesta Nato-uutisoinnista käy vaikkapa seuraava katkelma. Uutinen on otsikoitu ”Atlantin liitto nyt lujitettava, sanoo Moskovasta tullut Pearson”.

Erikoisesti Helsingin Sanomille. O t t a w a, Kanada. 17.11. (UP)

Se mitä Kanadan ulkoministeri Lester Pearson näki ja kuuli Neuvostoliitossa, vahvisti hänen käsitystään, että 15 maata käsittävän Pohjois-Atlantin sopimusjärjestön on jatkuvasti säilyttävä voimakkaana ja yhtenäisenä.

”Uskon tällä hetkellä enemmän kuin koskaan ennen, että me emme saa tehdä mitään, mikä heikentäisi Pohjois-Atlantin sopimusjärjestön voimaa ja yhtenäisyyttä”, selitti Pearson keskiviikkona järjestämällään lehdistövastaanotolla palattuaan Neuvostoliittoon tekemältään matkalta.

Toinen Pearsonin päävaikutelma oli, että

Neuvostoliiton johtajat elävät länsivaltojen taholta uhkaavan hyökkäyksen aiheuttaman pelon vallassa. Ainakin he ”väittävät” pelkäävänsä tällaista hyökkäystä, sanoi Kanadan ulkoministeri. (...)

Pearson korosti, että se vaikutelma, jonka hän sai neuvotteluistaan Neuvostoliiton pääministerin Nikolai Bulganinin ja kommunistisen puolueen ensimmäisen sihteerin Nikita Hrushtsevin kanssa, vahvisti yhdessä Geneven ulkoministerikonferenssin ”masentavan kielteisten tulosten” kanssa hänen käsitystään kuinka elintärkeätä on säilyttää Atlantin liitto vahvana ja yhtenäisenä. (...)
(Helsingin Sanomat 18.11.1955)

Uutisen silmiinpistäviä piirteitä ovat toisteisuus ja asiatietojen vähäisyys. Haastateltavan viesti, vaatimus Naton yhtenäisyyden säilyttämisestä, ilmaistaan lähes samoin sanoin sekä otsikossa ja aloituskappaleessa että sitä seuraavassa sitaatissa – ja mainitaan vielä kaksi kertaa tämän jälkeenkin. Kylmän sodan aikana toimittajat ovat olleet nykyistä riippuvaisempia haastateltavistaan, koska lausuntoihin ei ole voinut hakea taustatietoja yhtä helposti ja nopeasti kuin digitaalisten viestintävälineiden aikakaudella. Tämä selittää ainakin osaksi sen, että vanhoissa Nato-uutisissa on niukanlaisesti faktoja, kun taas poliittisten johtajien julistuksia löytyy senkin edestä.

Journalististen esitystapojen kehitys on kulkenut käsi kädessä yhteiskunnan yleisen muutoksen kanssa. Nykyisin lähes kaikissa uutisissa on toimittajan nimi, lukuun ottamatta yhden palstan pikku-uutisia. Vielä 1990-luvun alussa isotkin artikkelit olivat nimetömiä, joten ne tuntuvat ainakin tämän päivän lukijasta etäisemmiltä kuin nykyiset uutiset. Nimen puuttuminen myös heikentää lukijan mahdollisuuksia arvioida jutun pätevyyttä, koska kirjoittajasta ei ole tietoa. Lisäksi vanhojen uutisten kieli on usein muodollista, ja tämä puolestaan rakentaa hierarkiaa, jossa uutinen on korkeammalla kuin lukija. Muodollinen kieli myös kuvastaa uutisen kirjoittajan kunnioittavaa – ehkä myös kritiikitöntä – asennetta

haastateltavia kohtaan. Seuraava katkelma on uutisesta, joka kertoo Norjan pääministerin vierailusta Neuvostoliitossa.

(...) Suomen liittymistä pohjoismaiseen neuvostoon ja suhtautumista siihen ei ole pohdittu Moskovan neuvottelujen aikana, mainitsi pääministeri Gerhardsen tiistaina Norjan suurlähetystössä pidetyn lehdistövastaanoton aikana. Eräaseen toiseen kysymykseen Gerhardsen vastasi, ettei hän usko muilla Atlantin sopimuksen valtioilla olevan mitään hänen matkaansa ja neuvottelujaan vastaan.

Neuvostoliiton pääministeri Bulganin huomautti Kremlissä järjestetyllä vastaanotolla Neuvostoliitossa annettavan suurta arvoa neuvottelujen tuloksille, jotka eivät koske yksinomaan Norjan ja Neuvostoliiton välisiä suhteita vaan koko kansainvälistä tilannetta ja työskentelyä rauhan hyväksi. (...)
(Aamulehti 17.11.1955)

Nykyajan lukijan huomio kiinnittyy tekstin monimutkaisiin sanamuotoihin, esimerkiksi sivulauseet on usein korvattu lauseenvastikkeilla. Tällainen kielenkäyttö tuo mieleen pikemminkin juhlapuheen kuin uutisen. Kiinnostavaa vanhoissa uutisissa on myös se, että haastateltavien lausuntoja ei ole useinkaan pantu lainausmerkeihin, vaan heidän sanomansa esitetään ikään kuin kyseenalaistamattomina totuuksina. Journalistiset esitystavat heijastavat luonnollisesti oman aikansa yleisiä normeja. On helppo panna merkille, että niin tavallisten ihmisten puheissa kuin vaikkapa mainosteksteissäkin teitittely on jäänyt pikku hiljaa taka-alalle, ja nykyisin siirtelu on yleisin tapa puhutella ihmisiä. Ylipäänsä voidaan todeta, että viime vuosikymmeninä kaikenlainen muodollisuus on vähentynyt, ja ihmisten kanssakäyminen on entistä välittömämpää.

Samalla, kun yhteiskunta ja sen mukana journalistiksi ovat muuttuneet entistä moniarvoisemmiksi ja itsetietoisemmiksi, toimittajat ovat yhä aktiivisemmin alkaneet osallistua asioiden määrittelyyn sen sijaan, että he vain mekaanisesti raportoisivat maailman tapahtumista. Edellinen esimerkki kylläkin osoittaa, että jo 1950-luvun uutisissa toimittajat vaikuttivat aktiivisesti uutisten näkökulmien rakentumiseen. Sen lisäksi, että kerrottiin mitä jossakin oli sanottu, mainittiin myös, mitä *ei ollut* sanottu, silloin kun tämä nähtiin lukijoiden kannalta relevantiksi ("Suomen liittymistä... ei ole pohdittu..."). Tässä tapauksessa toimittaja on arvioinut, että uutisessa on tärkeää tuoda esiin Suomen näkökulma, vaikkei

se tullutkaan esiin itse kokouksessa. Tällaista uutistyyppiä kutsun *täydentäväksi* (ks. luku 3).

Journalismin kenttää ajatellen on kiinnostavaa havaita, että kylmän sodan aikaisessakin ilmapiirissä suomalaiset lehdet julkaisivat Naton edustajien kriittisiä näkemyksiä Neuvostoliitosta. Uutinen, josta seuraava katkelma on peräisin, on otsikoitu isoin kirjaimin: ”Naton pääsihteeri: ET-konferenssista NL:n kontrollikeino”.

Haag (Reuter) Euroopan turvallisuuskonferenssista saattaa tulla välikappale Neuvostoliitolle Euroopan kontrolloimiseksi, varoitti Naton pääsihteeri Manlio Brosio maanantaina Haagissa alkaneessa liiton parlamentaarikkojen vuosikokouksessa. (...)

”Varsovan liiton maiden tarkoituksena on Euroopan turvallisuuskokouksen avulla luoda uudenlainen turvallisuusjärjestelmä Eurooppaan, sellainen, joka ei enää perustuisi voimien tasapainoon, vaan sopimuksiin ja instituutioihin. Lopullinen tavoite olisi Naton asteittainen heikentäminen ja hajottaminen sekä Yhdysvaltain läsnäolon lopettaminen Euroopassa”, sanoi Brosio. (Helsingin Sanomat 10.11.1970)

Näin avoimesti Neuvostoliittoa kritisoivan tekstin julkaiseminen lienee ollut mahdollista, koska uutistekstin katsottiin vain neutraalisti heijastavan maailman tapahtumia eikä kertovan mitään toimittajien omista arvoista ja asenteista. 1970-luvulla uutinen oli lajityyppinä kehittynyt niin pitkälle, että se oli helppo erottaa muista journalistisista tuotoksista, kuten pääkirjoituksista, joiden tehtävänä on lehden linjan ilmaiseminen. Edellisessä esimerkissä Naton pääsihteerin näkemysten ja lehden toimituksen välistä etäisyyttä korostaa vielä se, että uutisen ilmoitetaan olevan kansainvälisen uutistoimiston välittämä. Lainausmerkkien käytöllä toimittaja erottaa vieraan puheen omasta tekstiosuudestaan ja samalla lisää vastuuta haastateltavalle (Tuchman 1978, 96).

Kylmän sodan aikainen Nato-journalismi asiantuntijoiden näkökulmasta

Historiallisten tapahtumien todellinen merkitys paljastuu usein vasta vuosia tai vuosikymmeniä itse tapahtumien jälkeen – kuka-

pa olisi vielä kylmän sodan aikana uskonut, että 2000-luvun alussa Suomessa keskusteltaisiin Natoon liittymisestä? Kylmän sodan aikainen Nato-journalismi saa nykyään erilaisia tulkintoja kuin jos sitä olisi tutkittu silloin, kun jutut ilmestyivät. Historiaa tutkimalla voidaan ymmärtää, miten ja miksi asiat ovat kehittyneet sellaisiksi kuin ne nykyään ovat.

Tässä kappaleessa tarkastelen Nato-journalismia sellaisena kuin asioita seuranneet sen muistavat. Tutkimusmenetelmänä on teemahaastattelu, jossa käytetään etukäteen laadittua kysymysrunkoa mutta keskustelun sallitaan kulkea varsin vapaasti annetun aiheen ympärillä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Haastatteluista on muun muassa se hyöty, että siinä ihmiset pääsevät kertomaan tapahtumista omilla sanoillaan, sellaisina kuin he ovat ne kokeneet. Toinen hyöty on siinä, että voin peilata omia havaintojani ja tulkintojani muiden tietämykseen, ja tätä kautta Nato-keskustelusta syntyvä kuva tarkentuu.¹⁵

Haastateltavat ovat kokeneita, Nato-keskustelua pitkään seuranneita turvallisuuspolitiikan asiantuntijoita. Ministeri Jaakko Iloniemi (s. 1932) toimi parinkymmenen vuoden ajan ulkoministeriössä eri tehtävissä, muun muassa alivaltiosihteerinä, Yhdysvaltojen suurlähettiläänä ja Etyj-suurlähettiläänä. Hän on julkaissut kolme teosta kansainvälisistä suhteista. Haastattelu tehtiin 8.5.2003 hänen työpaikallaan, presidentti Martti Ahtisaaren Crisis Management Initiative-toimistossa Helsingissä. Iloniemi kannattaa Suomen Nato-jäsenyyttä. Haastattelun tekoaikana Iloniemi oli jo ollut vuosia eläkkeellä, joten oli vahva syy olettaa, että hän pystyi puhumaan kokemuksistaan ja näkemyksistään varsin vapautuneesti. Näin hän tuntui uskovan itsekin.

Olin ulkoasiainhallinnon virkamies vuodesta -61 vuoteen -83, ja tietysti virkamies noudattaa hallituksensa politiikkaa, eikä siinä sen kummempaa. Kun -83 jätin ulkoasiainhallinnon ja sillä lailla,

¹⁵ Tein haastattelut kasvokkain haastateltavan kanssa, ja ne kestivät reilusta tunnista kahteen tuntiin. Nauhoitin haastattelut ja litteroin ne. Luettavuuden vuoksi olen alla olevasta tekstistä karsinut puhekielelle tyypillisiä täytesanoja ja murteellisia ilmauksia, mutta muuten haastateltavien lausunnot on kirjattu sanasta sanaan.

voi sanoa, saavutin täyden sananvapauden [naurahtaa], sen jälkeen vuosien varrella, kasvavassa määrin, olen esiintynyt myös turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä ja ottanut siinä kantaakin.
(Jaakko Iloniemi)

Valtiotieteen tohtori, eversti Pekka Visuri (s. 1942) on Suomen johtavia turvallisuuspolitiikan asiantuntijoita. Hänen erikoisalanaan on muun muassa kylmän sodan ajan poliittinen historia. Hän on kirjoittanut puolustukseen liittyvistä asioista kymmenen kirjaa ja useita kymmeniä artikkeleita. Sotilasuransa jälkeen hän on toiminut Ulkopoliittisen instituutin tutkijana ja Maanpuolustuskorkeakoulun dosenttina. Haastattelu tehtiin 25.4.2003 kotonani Nokian Siurossa. Visuri ei kannata Suomen Nato-jäsenyyttä.

Kun pyysin haastateltavia kuvailemaan kylmän sodan aikaisesta Nato-keskustelusta, molemmilta tuli samansuuntainen vastaus: Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä ei julkisesti keskusteltu, mutta Natoa ja sen roolia kyllä analysoitiin.

Voisitteko arvioida, millaista oli kylmän sodan aikainen Nato-keskustelu Suomessa.?

Kylmän sodan aikana melkein kaikki sellaiset, jotka vakavissaan osallistuivat tähän keskusteluun, olivat valtakunnan virallisen ulkopoliittisen linjan kannattajia, ja meillä oli hyvin vähän keskustelua itse linjasta. Yksinkertaisesti sellaisena kuin tasavallan presidentti ja hallitus sen määrittelivät sitä myös kannatettiin julkisuudessa, ja poikkeamat olivat poliittiselta merkitykseltään vähäisiä. Näin ollen voi melkein sanoa niin, että se oli hyvin yksiarvoista keskustelua. Vaihtoehtoja ei juurikaan esiintynyt.
(Jaakko Iloniemi)

Ei Suomessa mitään erityistä Nato-keskustelua tietenkään käyty kylmän sodan aikana. Silloin oli pikemminkin tärkeämpää käydä keskustelua siitä, mikä on Suomen asema. Kyllä siinä puolueettomuuskysymykset, puoluepolitiikka ja yya-sopimus olivat etusijalla. Suomessahan koettiin aika yleisesti tämmöinen symmetria, että kylmän sodan asetelmassa on kaksi vahvaa sotilasliittoa vastakkain. Vaikka Nato-keskustelua ei ollutkaan, tietysti ulkoministeriön ja puolustusvoimienkin virkamiesten piirissä oli pakko seurata aika tarkkaankin, mitä näissä asioissa tapahtuu. Esimerkkinä voi mainita ydinasevarustelun etenemisen Euroopassa, joka liittyi vahvasti siihen, että Naton perusaseistus oli ydinase ja se oli nimenomaan

Natolle tyypillistä. Yleisesti arvioitiin, että Varsovan liitto oli tavanomaisessa aseistuksessa vahvempi nimenomaan Keski-Euroopassa ja että Natolla oli ikään kuin oikeutus ja ainoa mahdollisuuskin ydinaseilla puolustautumiseen.

(Pekka Visuri)

Ministeri Iloniemen haastattelussa tuli esiin, että vaikka puolueettomuudella oli Suomessa laaja kannatus, varsinkin vasemmiston piirissä monet korostivat, että Suomen asema määrittyi nimenomaan suhteessa Neuvostoliittoon eikä niinkään puolueettomuuteen. Joka tapauksessa virallisena linjana oli pysytteleminen puolueettomana suurvaltojen välisten ristiriitojen suhteen.

Oliko lehdistö virallisen ulkopoliittisen linjan takana?

”Hyvin suuressa määrin oli asianlaita juuri näin, ja jos joitain poikkeamia sattui, ei ollut lainkaan harvinaista, että poliittinen johto nuhteli tällaisista poikkeamista.”

Tarkoittiko mainitsemanne keskustelun yksiarvoisuus sitä, että esimerkiksi muunlaisista turvallisuusratkaisuista ei edes neuvoteltu tai keskusteltu?

Ei niistä juurikaan keskusteltu. Eroja oli kyllä korostuksissa, kuten siinä, kuinka paljon korostettiin puolueettomuuspolitiikkaa, kuinka paljon taas suhdetta Neuvostoliittoon yya-sopimukseen vedoten. Ja se jännite, joka tässä kentässä syntyi, oli ennen kaikkea keskustelua siitä, onko puolueettomuuspolitiikka ensisijainen määritelmä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiselle linjalle vai onko se kenties, niin kuin varsinkin kommunistit arvelivat, Suomen suhde Neuvostoliittoon yya-sopimuksen kautta.

(Jaakko Iloniemi)

Iloniemen mukaan oikeistolehdet – ja siihen aikaan vielä oli nimenomaan poliittisesti sitoutuneita sanomalehtiä – painottivat yleensä vahvasti puolueettomuuspolitiikkaa, kun taas vasemmiston lehdet korostivat enemmänkin yya-sopimusta. Muut jakautuivat sitten tähän välimaastoon niin, että ne lehdet, jotka olivat lähellä keskustapuoluetta tai vanhaa maalaisliittoa, olivat pikemminkin korostamassa suhdetta Neuvostoliittoon kuin sanaa puolueettomuus. Iloniemi katsoo, että monille puolueettomuus oli eräänlainen po-

liittinen koodisana, joka todellisuudessa tarkoitti Suomen riippumattomuutta Neuvostoliitosta.

Kylmän sodan aikana myös oikeistoa edustavat piirit – muun muassa elinkeinoelämän johtajat – pitivät tärkeänä vaalia läheisiä suhteita Neuvostoliittoon. Idänkaupan edut painoivat vaakakupissa enemmän kuin sosialistista valtiota kohtaan tunnettu ideologinen vastenmielisyys. Elinkeinoelämän valtuuskunnassa vaikuttaneelle Iloniemelle tämän asian myöntäminen ei tuota vaikeuksia. Hänen mukaansa talouselämässä oltiin valmiita poliittisiin myönnytyksiin, jotta taloudellinen suhde säilyisi mahdollisimman hyvänä.

Yleisesti hyväksytyyn näkemykseen mukaan kylmän sodan aikana Suomessa ei käyty varsinaista Nato-keskustelua. Kysymys voidaan esittää myös lievemässä muodossa: yrittikö kukaan kylmän sodan aikana tehdä keskustelun avauksia turvallisuuspoliittisen linjan muuttamisesta? Haastateltavat näkevät asian niin, että yya-sopimus oli sen ajan julkisessa keskustelussa järkkymätön lähtökohta, jota ei kyseenalaistettu.

Gorbatschovhan tuli Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeriksi maaliskuussa -85 ja aloitti perestroikan ja glasnost-politiikan. Niihin aikoihin vilkastui meilläkin keskustelu siitä, mikä on Suomen asema Euroopassa, kun rupesi näyttämään siltä, että Neuvostoliiton politiikka hakeutuu enemmän yhteistyöhön. Mutta ei tässä mitään suuria irtiottoja ollut. Esimerkiksi kysymys yya-sopimuksen merkityksestä, kyllä se oli sellainen hyväksytty perusperiaate aina Berliinin muurin sortumiseen saakka ja vielä vähän sen jälkeenkin.

(Jaakko Iloniemi)

Visurin vastauksessa näkyy hänen edustamansa reaalipoliittinen näkökulma. Kysymys kuului, muistaako hän kylmän sodan ajalta jotakin tutkijaa tai kollegaa joka olisi halunnut puhua Nato-jäsenyyden puolesta, mutta ei tohtinut sitä tehdä.

No kyllä varmaankin, mutta eipä nyt oikein tämmöistä tule mieleen. On selvää, että lukemattomat ihmiset olisivat halunneet tehdä näin. Mutta toisaalta kysymys pitäisi oikeastaan esittää niinkin päin, että pitivätkö he Nato-jäsenyyttä realistisena. Kannattiko sellaisen puolesta lähteä esittämään mielipiteitä? Vaikka olisi ollut mitä mieltä tahansa, vaikka sitä mieltä että Karjala on vallattava

takaisin, niin harva kai uskoi, että sellaista ohjelmaa kannattaa ajaa ja alkaa perustaa uutta Akateemista Karjala-seuraa. Se olisi ollut liian rankkaa. Vasta sitten, kun kylmä sota päättyi, alkoi tulla tällaisia mielipiteitä. Minusta on ihan turhanaikaista kauheasti pohdittua, kuka oli ensimmäinen ja kuka oli toinen ja ketkä tätä esittivät, koska siinä oli nyt enemmänkin kysymys siitä, ketkä halusivat nostaa omaa profiliaan.

(Pekka Visuri)

Kun kysyin asiantuntijoilta, oliko kylmän sodan aikainen media suomettunut Nato-kysymyksessä, molemmat vastasivat periaatteessa myönteisesti mutta lähtivät heti perään tarkentamaan, mitä suometumisella itse asiassa tarkoitetaan.

No, se riippuu paljon siitä, mitä sanalla suomettuminen tarkoitetaan. Sehän on kaikkea muuta kuin yksiselitteinen sana. Jos tuota [Timo] Vihavaisen kirjaa tutkii, "Kansakunta rähmällään", niin siitä saa sellaisen vaikutelman, että kyllä se oli varsin pitkälle menevää, siis sellainen suomettuminen, jolla tarkoitettiin Neuvostoliiton tavoitteiden pitkälle menevää ymmärtämistä tai ainakin kriittistä pidättäytymistä. Tai jos otetaan vertailukohdaksi toinen puoluettomuuspolitiikkaa harjoittava maa, Ruotsi, ja kysytään, mikä oli suomalaisen ja ruotsalaisen journalismin ero näissä asioissa, niin voi sanoa, että ruotsalaisessa journalismissa arvioitiin Neuvostoliiton politiikkaa usein hyvinkin kriittisin äänenpainoin, mutta niin tehtiin myös Yhdysvaltoihin päin, varsinkin Vietnamin sodan aikana. Suomalaisissa tiedotusvälineissä oltiin ehkä keskimäärin ottaen pidättyväisempiä Yhdysvaltojen arvostelussa, mutta Neuvostoliiton arvostelu oli hyvin varovaista, lukuun ottamatta muutamia suuria kriisihetkiä, niin kuin vuonna -56, jolloin Unkarissa oli kansannousu, ja -68, jolloin Tšekkoslovakia uudelleen miehitettiin. Näinä aikoina oli selkeitä kriittisiä lausumia hyvin monenlaisissakin lehdistössä. Mutta ilman tällaisia varsinaisia kohokohtia oltiin kyllä aika hyvin ruodussa hallituksen toivomusten mukaisesti.

(Jaakko Iloniemi)

No varmaankin oli. Siitä on tehty montakin selvitystä, ja ainakin 70-luku on nähty semmoisena. Se tarkoitti käytännössä sitä, että Neuvostoliitosta ei käytetty sellaista voimakkaan propagandistista kieltä, joka oli länsilehdistössä ihan tyyppillistä. Suomen lehdistössä vältettiin esimerkiksi pohdintaa siitä, mikä oli Baltian maiden asema ja Varsovan liiton luonne miehitysorganisaationa. Oli selvää,

että koko Suomen lehdistössä – ehkä paria poikkeusta lukuun ottamatta – Neuvostoliitosta käytettiin varovaisia sanankäänteitä.
(Pekka Visuri)

Käytin haastattelussa sellaista menetelmää, että vertasin omia tutkimusaineistosta tekemiäni havaintoja haastateltavien näkemyksiin. Näin pyrin saamaan keskustellevuutta eri havaintosijoiden välille ja testaamaan omien havaintojeni pätevyyttä. Yksi havaintoni oli, että suomalaisessa mediassa Natoa kyllä käsiteltiin, mutta sitä käsiteltiin etäisenä asiana. Iloniemen vastauksesta näkyy, että hän ei ajattele tässä niinkään median välittämää kuvaa kuin sen taustalla vallinnutta todellista poliittista ja strategista tilannetta:

Etäinen se siinä mielessä tietysti olikin, että eihän ollut ollenkaan ajateltavissa, että me olisimme sen jäseniä. Mutta se oli läheinen maantieteellisesti, koska Norja oli jo Nato-maa, ja itse asiassa se seikka johtikin eräisiin sellaisiin asioihin kuin vuoden 1963 Kekkonen aloite Pohjolan ydinaseettomasta vyöhykkeestä tai 1965 rajarauhassopimus. Nämä olivat esimerkkejä juuri siitä, miten haluttiin hoitaa suhdetta Nato-maa Norjaan.

Pekka Visuri painotti haastattelussa sotilaspoliittisia ja strategisia seikkoja, ennen muuta Naton ja Varsovan liiton vastakkaisuutta. Pyrin kuitenkin ohjaamaan keskustelua median ja julkisuuden suuntaan, ja se onnistuikin: Visuri kertoi niistä vaikutelmista, joita hänelle oli syntynyt mediassa olleen materiaalin välityksellä. Visurilla oli sellainen vaikutelma, että Varsovan liiton arvioitiin olevan tavanomaisessa aseistuksessa Natoa vahvempi Keski-Euroopassa. Hänen mukaansa Suomessa myös arvioitiin, että Natolla oli oikeutus ja ainoa mahdollisuus ydinaseilla puolustautumiseen.

Onko tämä se vaikutelma, joka teille on tutkijana muodostunut, vai välittyikö se median kautta?

En ole johdonmukaisesti tutkinut kylmän sodan aikaista mediaa, mutta olen tutkinut hyvin paljon sitä materiaalia, joka mediassakin liikkui. Natosta syntynyt mielikuva Suomessa on ehkä ollut voittopuolisesti semmoinen, että se on vahvasti ydinaseisiin nojaava Yhdysvaltain johtama sotilasliitto ja että Yhdysvallat käyttää Natoa välikappaleena moniin asioihin. Aivan vastaavasti Neuvostoliitto

muodosti Varsovan liiton tavallaan omaksi satelliittivaltiojärjestelmäkseen, ja siitä syntyi tämmöinen peilikuva. Natosta haluttiin antaa ulospäin kuva meri- ja ilmatilaa hallitsevana ja ydinaseisiin nojaavana Yhdysvaltain johtamana sotilasliittona, kun taas Varsovan liitosta oli kuva, että se on panssaripitoinen Neuvostoliiton järjestelmä, jolla hallitaan Itä-Eurooppaa. Nato oli laajempi, vahvempi ja siviilimäisempikin, vaikka tämä itse asiassa oli väärä mielikuva.

Mistä johtui, että tämmöinen mielikuva oli hallitseva?

Se johtui siitä, että maailmalta Suomeen tullut tiedotusmateriaali antoi tällaisen mielikuvan. Kaikki materiaali oli juuri tämänsuuntaista.

Visurin mukaan sekä Natolla että Varsovan liitolla oli yhteinen intressi pitää sellaista mielikuvaa, että hyökkäys heitä vastaan ei kannata. Siinä mielessä molemmilla oli taipumusta myös liioitella omaa voimaansa. Poliittisista syistä kummankin liiton julkisuuskuva oli rauhantahtoinen. Visurin näkemykset sopivat yhteen sen ajatuksen kanssa, että Suomessa puolueettomuuspolitiikalla oli vahva kannatus – ei haluttu uskoa kummankaan sotilasliiton propagandaan.

Suomalaisille tämä ei mennyt perille. Suomalaiset eivät tähän propagandaan uskoneet, ainakaan laajasti. En nyt pysty sanomaan, kun ei ole mitään mittauksia, kuinka suuri osa kansaa uskoi mihinkin. Minä tunnen lähinnä virkamieskunnan. Virkamieskunnassa oli hyvin vahvasti poliittisen realismin leima – mielikuva siitä, että molemmat ovat sotilasliittoja ja sillä siisti.

Heijastuiko tämä sitten mediassakin? En kysy tässä nyt tutkittua tietoa vaan teidän henkilökohtaista käsitystänne.

Kyllä se symmetria oli jotenkin vaikuttava. Suomessa oli niin vahvana tämä paasikiviläinen oppi ja Kekkonen linja. Se omaksuttiin laajalti ja maailmaa katsottiin siitä näkökulmasta, ja se helpotti myös näiden kahden vastakkaisen liittokunnan arviointia. Niitä ei pidetty sellaisina rauhanliittoina kuin propaganda ne esitti, vaan kilpavarusteluun aktiivisesti osallistuvina sotilasliittoina. Tämä muuten on ihan totta. Jos ajatellaan sitä historiallista faktaa, niin kyllähän ne olivat todella raskaasti aseistettuja sotilasliittoja ja monessa asiassa symmetrisiä. Siis minä puhun nyt ihan näistä sotilaisista faktoista.

Tästä herää kysymys, osasiko suomalainen media olla kriittistä, kun katseltiin asioita ikään kuin ulkopuolelta?

Minun mielestäni kyllä osasi. Suomessa oli tämmöinen peruskriittinen asenne molempiin suuntiin. Varsovan liittoa ei haluttu missään tapauksessa osoitella, että se olisi jokin hyökkäysliitto. Mutta sitten vastaavasti Natostakin oltiin vähän varovaisempia. Yritettiin vain kuvata niiden luonnetta, eikä mitään viholliskuvaa esitetty. Ja vaikka Suomella oli yya-sopimus Neuvostoliiton kanssa, ei täällä Natosta minkäänlaista viholliskuvaa luotu.

Painottaakseni haastattelussa medianäkökulmaa pyysin Visuria esittämään oman tulkintansa eräästä kylmän sodan aikaisesta Nato-journalismin näytteestä.

Suraavaksi luen teille katkelman kylmän sodan aikaisesta sanomalehden pääkirjoituksesta. Sanokaa sitten, mitä tällainen teksti mielestänne kertoo silloisesta Nato-journalismista.

”Neuvostoliitto haluaa luoda vakiintuneet ja kestävät suhteet Fennoskandian valtioihin. Tämä seikka on merkillepantava, ei ainoastaan sen vuoksi, että näissä valtioissa on voimassa toisenlainen poliittinen järjestelmä kuin Neuvostoliitossa, vaan myös siksi, että Norja kuuluu Atlantin liittoon, jota Moskova ainakin propagandassaan pitää itseään vastaan suunnattuna sotilaallisena järjestönä.”

(Helsingin Sanomat 17.11.1955)

Tämä oli aika kuvaava. Jos ajatellaan sen ajan lehdistöä, niin se oli voimakkaasti jakautunut kahteen leiriin. Esimerkiksi äärivasemiston lehdissä käytettiin aika rajua retoriikkaa, joka oli suoraan peräisin Moskovan propagandateksteistä. Mutta kyllä kun ajatellaan, kuinka suuri valta levikin puolesta ja muutenkin oli Helsingin Sanomilla ja Uudella Suomella, niin vaikka siellä ei Varsovan liitosta käytetty samanlaista retoriikkaa, niin kyllähän lehtien kanta tuli esille sillä lailla, että kaikki näkivät, mistä oli kyse. Kyllä siinä tietynlaista symmetriaa syntyi tätäkin kautta.

(Pekka Visuri)

Suomen Nato-jäsenyyden kannattajat tulkitsevat historiaa usein niin, että kylmän sodan aikana Suomen ideologinen ja poliittinen ilmapiiri ei ollut suotuisa vallitsevaa yya-totuutta kyseenalaistavalle keskustelulle. Esimerkiksi Risto E.J. Penttilän (1991, 149) mukaan ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun lisääntyminen 1980-

luvulla johtui kotimaisen ilmapiirin yleisestä liberalisoitumisesta, joka taas oli seurausta Kekkosen valtakauden päättymisestä ja toisaalta myös Gorbatshovin liennytysoptiikasta. Visuri painottaa yhteiskunnallisen ilmapiirin sijaan reaalioliittisia tekijöitä, kuten sitä, että yya-sopimus oli Suomea sitova valtiosopimus. Hän ei allekirjoita näkemystä, jonka mukaan Nato-keskustelu olisi kulkenut kylmän sodan aikaisista vaikenemisen vuosista nykyiseen avoimuuden aikaan.

Kylmän sodan aikaista maailmanpoliittista jännitystä voi selettää paitsi kommunismin ja kapitalismin välisellä kamppailulla, myös tiedonkulkuun liittyvien näkemysten eroilla. Kaarle Nordenstrenin (1975, 58–59) mukaan läntinen filosofia katsoi, että vapaan tiedonkulun ja ihmisten välisten kosketusten lisääminen automaattisesti parantaisi turvallisuutta, kun taas sosialistiset maat lähtivät siitä oletuksesta, että tiedonvälityksen vapautuminen olisi pikemminkin seurausta turvallisuuden lisääntymisestä. Eroja oli myös siinä, että sosialistinen ideologia korosti erityisesti valtion ja muiden instituutioiden yhteyksiä, kun taas länsimainen käsitys painotti yksilöiden välistä tiedonkulun vapautta. Näitä ristiriitoja pyrittiin sovittamaan yhteen vuonna 1975 laaditussa Ety-asiakirjassa, jonka tarkoitus oli lieventää Neuvostoliiton ja länsimaiden, erityisesti Natoon kuuluvien, välistä jännitettä. Kansainväliset sopimukset eivät kuitenkaan kyenneet poistamaan perustavanlaatuisia ideologisia jakolinjoja, joten kylmä sota jatkui myös tiedotusrintamalla.

”Puolueettomuus” muuttuu ”liittoutumattomuudeksi”

Kun kylmän sodan aikaista julkista keskustelua oli luonnehtinut varovaisuus ja puolueettomuuden korostaminen, merkitsi 1990-luvun taite Suomen länsi-integraation syventämistä niin taloudellisella kuin poliittisellakin tasolla. Suomi oli tosin jo vuonna 1973 solminut vapaakauppasopimuksen Euroopan talousjärjestön EEC:n kanssa ja 1986 liittynyt Euroopan vapaakauppajärjestön Eftan täysjäseneksi, mutta ne olivat olleet vasta varovainen alku Suomen tiellä kohti länsimaista yhteistyötä.

Turvallisuuspoliittinen keskustelu lisääntyi Suomessa huomattavan nopeasti. Vielä 1980-luvun alussa ei ollut paljonkaan Suomen puolustusta käsitteleviä tutkimuksia, mutta saman vuosikymmenen loppupuolella aiheesta oli jo tehty lukuisia akateemisia opinnäytteitä, ja puolustukseen liittyviä kysymyksiä puitiin säännöllisesti niin lehdistössä kuin tieteellisissä julkaisuissa. (Penttilä 1991, 149.) 1980-luvun lopulla Neuvostoliitto ei enää entiseen tapaan puuttunut Suomen politiikkaan. Näkyvä merkki tilanteen muuttumisesta saatiin kevättalvella 1987, kun pari vuosikymmentä hallituksen ulkopuolella ollut oikeistopuolue kokoomus voitti eduskuntavaalit ja sai pääministerin paikan. Kokoomuksen pitkään oppositiotaipaleeseen olivat toki vaikuttaneet sisäpoliittisetkin syyt, mutta Neuvostoliiton vaikutusvalta ei ollut siinä asiassa vailla merkitystä.

Hornet F-18 -hävittäjien ostaminen vuonna 1992 oli käänne Suomen ulkopoliitiikan suunnassa. Kauppa merkitsi lähentymistä Yhdysvaltoihin, vaikka kyseisen konetyypin valintaa on usein perusteltu puhtaasti teknisillä ja taloudellisilla syillä. Olivatpa hävittäjäkaupan poliittiset kytkökset millaisia hyvänsä, Hornetien hankinta johti käytännössä siihen, että Suomen koko ilmapuolustus – kalusto, lentäjien koulutus, kieli, johtamisjärjestelmät ja logistiikka – oli muuttumassa yhteensopivaksi Naton järjestelmien kanssa (Ries 1999, 65). Samoihin aikoihin Suomessa alettiin virallisestikin puhua Natosta erilaisessa valossa kuin aikaisemmin. Esimerkiksi pääministeri Esko Aho painotti toukokuussa 1992 pitämässään puheessa Naton historiallista merkitystä Tanskan ja Norjan turvallisuuden takaajana. (Jussila ym. 1996, 319.)

Suomen kansainvälisen aseman muuttumisesta huolimatta perinteiset uhkakuvat hallitsivat turvallisuuspoliittista keskustelua vielä 1990-luvun alussa. Neuvostoliiton sisäinen kehitys ja sen mukanaan tuomat riskit askarruttivat päättäjiä ja asiantuntijoita. Kylmän sodan rakenteiden romahtamista pidettiin uhkana rauhan ja vakauden jatkumiselle. 1990-luvun alkua leimasi toisaalta epävarmuus, toisaalta toive valoisasta tulevaisuudesta. Nato-keskustelun kehittymiseksi oli kuitenkin olennaista, että poliitikot ja asiantuntijat ottivat aiempaa avoimemmin kantaa Suomen ulkopoliitiikan suuntaan. Natoa varottiin edelleen lausumasta ääneen, mutta ”län-siliukuma” oli jo luettavissa rivien välistä esimerkiksi seuraavasta

uutisesta, jonka otsikko on ”Rehn: Suomen selvitetävä integraation vaikutus turvallisuuspolitiikkaan”.

Puolustusministeri Elisabeth Rehn (r) kehottaa Suomea miettimään, mitä turvallisuuspoliittisia seurauksia Euroopan taloudellisesta integraatiosta on maallemme. Hänen mukaansa myös Itä-Euroopan muutokset voivat edellyttää turvallisuuspolitiikkamme uudelleen arviointia. (...)

Hänen mukaansa maamme tulisi tarkkailla aktiivisesti EY:n poliittista suuntaa. Muun muassa pääministeri Harri Holkeri (kok), ulkoministeri Pertti Paasio (sd) ja pääesikunnan päällikkö Gustav Hägglund ovat arvelleet, että EY-jäsenyys ei sopisi Suomen puolueettomuuspolitiikkaan.

(Helsingin Sanomat 13.11.1990)

Rehn ei uutisessa suoraan anna ymmärtää, että Suomen tulisi haakeutua Naton jäseneksi, mutta kun otetaan huomioon hänen sijoitumisensa poliittisella kentällä, ei ole vaikea päätellä, mihin ilmaisuuntaan Rehnin tarkoittama turvallisuuspolitiikan ”uudelleen arviointi” Suomea veisi. Poliitikoille tyypilliseen tapaan Rehn ei sano suoraan, miten haluaisi asioiden kehittyvän, vaan toivoo asiasta keskustelua tai arviointia. Voidaankin ajatella, että poliitikkojen päivittäinen työ on agenda settingiä: he käyvät julkisuudessa kampanjaa sen puolesta, että heidän tärkeäksi kokemansa aiheet nousisivat julkiseen keskusteluun.

Vielä 1990-luvun alussa puhuttiin yleisesti Suomen ”puolueettomuuspolitiikasta”, mutta saman vuosikymmenen loppupuolelle tultaessa käsite oli muuttunut pelkäksi ”sotilaalliseksi liittoutumattomuudeksi”. Jäsenyys Euroopan unionissa ja rahaliitossa olivat muuttaneet Suomen kansainvälistä asemaa siinä määrin, että Paasikiven-Kekkonen linjasta oli jäljellä enää sotilaallinen liittoutumattomuus. Maailmanpoliittisen muutoksen syvyyttä tuskin kukaan pystyi tarkasti arvioimaan vielä 1990-luvun alussa. Esimerkiksi Puola suunnitteli muuttuvansa puolueettomaksi Varsovan liiton hajoamisen jälkeen ja ilmoitti, ettei aio liittyä Natoon¹⁶. Vuosikymmenen lopulla maasta tuli kuitenkin Naton jäsen yhdessä Tšekin ja Unkarin kanssa. Itäisen Euroopan sotilaspoliittinen muutos sai vii-

¹⁶ ”Puola pyrkii muuttumaan sotilaallisesti puolueettomaksi”. Helsingin Sanomat 16.11.1990.

meisimmän silauksensa marraskuussa 2002, kun Nato kutsui seitsemän uutta jäsentä, joukossa kaikki Baltian maat.

Puolueettomuus-sanasta luopuminen liittyy Suomen EU-jäsenyyteen. Usein on kuitenkin ajateltu, että EU-kansanäänestyksen yhteydessä Nato-keskustelu ei ollut juurikaan pinnalla. Esimerkiksi ministeri Jaakko Iloniemi¹⁷ kuvailee suomalaisen Nato-keskustelun kehittymistä näin:

Kyllä Neuvostoliiton luhistumisen jälkeen se [Nato-jäsenyys] alkoi olla sellainen keskustelun aihe, jota ei enää pidetty sopimattomana niin sanoakseni yksityisissä keskusteluissa. Mutta meillä oli vähän toisenlainen tilanne, koska meillä keskustelua dominoi EU-jäsenyys. Ne, jotka näihin asioihin olivat paneutuneet, halusivat varmaankin, että hoidetaan nyt asia kerrallaan. Ja kun vielä EU-keskusteluun liittyi, ehkä ei niin kovin selvästi korostettuna mutta kuitenkin, ainakin asiantuntijapiireissä selvästi ymmärrettynä, että se ratkaisee ainakin osan meidän turvallisuuspoliittisesta problematiikastamme, niin Nato-keskustelulle ei noina vuosina oikein ollut tarvetta.

Vasta vuoden 1995 jälkeen olemme olleet sellaisessa tilanteessa, jossa on ollut tilaa tällaiselle keskustelulle. Ja silloinkin on ollut taas toinen kysymys, kysymys meidän suhteestamme Emuun, joka on toinen integraatiopoliittinen ulottuvuus. Voi olla hyvin niinkin, että vaikka Emu-keskustelu ja Nato-keskustelu ovat selvästi eri asioita, molemmat ovat silti kysymyksiä läntisestä integraatiosta. Kyllä minä sanoisin, että varsinainen Nato-keskustelu, sellaisena kuin sitä käydään tänä päivänä, alkoi vasta tuossa 1990-luvun loppupuolella. Nato-keskustelusta tuli vuonna 1999 presidentinvaalikysymys, ja sillä oli varmasti merkitystä kansalaisten käsityksiin turvallisuuspolitiikasta juuri sen johdosta, että yksi kandidaateista, Elisabeth Rehn, otti toistuvasti esille tarpeen selvittää suhteemme Natoon.

Iloniemen kertomus on jossain määrin ristiriidassa tämän tutkimuksen aineiston kanssa: Suomalainen Nato-keskustelu alkoi heti 1990-luvun alussa¹⁸. Vuonna 1993 liberaalinen kansanpuolue vaati

¹⁷ Jaakko Iloniemen teemahaastattelu 8.5.2003

¹⁸ Erot haastateltavan lausunnossa ja tutkijan aineistossa saattavat johtua siitä, että olemme katsoneet journalismia eri tavoin. Iloniemi muistaa

jo suoraan, että Suomen olisi aloitettava neuvottelut Natoon liittymisestä. Toisin kuin usein annetaan ymmärtää, Nato-keskustelu oli näkyvästi esillä suomalaisessa lehdistössä jo lokakuussa 1994, kun Suomi valmistautui kansanäänestykseen EU-jäsenyydestä. Monissa jutuissa keskusteltiin siitä, veisikö EU-jäsenyys Suomen aikaa myöten myös Natoon. Tuon ajan Nato-keskustelussa oli vielä nähtävissä kylmän sodan ajalle tyypillinen suurvaltastrateginen näkökulma. 2000-luvulle tultaessa keskustelu oli muuttunut enemmänkin poliittis-ideologiseksi, eikä Naton yhteydessä juurikaan mainittu esimerkiksi ydinaseita.

Kun kylmän sodan aikaa oli luonnehtinut totutun ulkopoliittisen linjan noudattaminen, 1990-luvun alusta alkaen hallitus lähti siitä, että Suomen turvallisuusratkaisut riippuisivat tulevaisuudessa kulloinkin vallitsevasta tilanteesta (Jussila ym. 1996, 319). Tämä linjaus antoi tilaa ajatuksille, että sotilaallinen liittoutuminenkaan ei olisi mahdotonta, jos tilanne sitä edellyttäisi. Muuttunut ulkopoliittikka heijastui myös mielipidemittausten tuloksiin: idänsuhteet jäivät ulkopoliittikan kysymyksissä laajempien kansainvälisten tapahtumien, kuten Persianlahden sodan ja Kiinan opiskelijaliikkeen, varjoon. Enää ei myöskään nähty isänmaalliseksi velvollisuudeksi olla samaa mieltä virallisen ulkopoliittikan kanssa. (Suhonen 1991, 69.)

Uuden vuosituhannen vaihteessa Nato oli jo tullut kiinteäksi osaksi ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua. Useimmat poliitikot puhuivat Natosta kuitenkin niukkasanaisesti, koska mielipidemittausten mukaan kansan enemmistö suhtautui mahdolliseen jäsenyyteen kielteisesti. Nato-kysymys ei noussut esille sen paremmin presidentin- kuin eduskuntavaaleissakaan, vaikka tiedotusvälineet jatkuvasti pyrkivät ohjaamaan keskustelua siihen suuntaan.

---

kokemuksensa perusteella, että 1990-luvun alkupuolella ei vielä ollut merkittävässä määrin Nato-keskustelua. Minä taas olen tutkijana varta vasten etsinyt vanhoja Nato-juttuja, joten annan löytyneille muutamalle kymmenelle jutulle ehkä suuremman painoarvon kuin sellainen henkilö, joka on tarkkaillut turvallisuuspoliittista keskustelua yleisemmästä näkökulmasta.

Nato-keskusteluun vaikuttavat median ulkopuoliset tekijät

Yhteiskunnallista keskustelua käydään aina tietyissä historiallisissa ja poliittisissa tilanteissa, eivätkä maailmanpolitiikan yleiset kehityslinjat voi olla vaikuttamatta myös Suomen turvallisuuspolitiikan muotoilemiseen – olkoonkin, että Nato-kysymys on ainakin muodollisesti Suomen valtion sisäinen asia. 2000-luvun alussa oli monia asioita ja ilmiöitä, jotka tavalla tai toisella sävyttivät suomalaista Nato-keskustelua. Seuraavassa tarkastelen niitä lyhyesti.

Venäjän ja Naton lähentyminen

Naton ja Venäjän uusi suhde alkoi hahmottua jo ennen syyskuun 11. päivän iskuja kesällä 2001, kun Venäjän presidentti Vladimir Putin ja Yhdysvaltain presidentti George W. Bush tapasivat Sloveniassa lämminhenkisissä tunnelmissa. Suomen-vierailullaan saman vuoden syyskuussa Putin lievensi huomattavasti kantaansa Baltian maiden mahdolliseen Nato-jäsenyyteen. Pian tämän jälkeen Venäjä ryhtyi tukemaan Yhdysvaltoja ja Natoa terroristien etsintäoperaatioissa, ja lokakuussa Venäjä ilmoitti sulkevansa kylmän sodan aikaiset tukikohtansa Vietnamissa ja Kuubassa. Viimeistään toukokuussa 2002 solmitun Venäjän ja Naton välisen yhteistyösopimuksen jälkeen kaikki merkit viittasivat siihen, että Venäjän ja Naton suhde oli syvenemään päin ja Venäjä oli asteittain sitoutunut yhä enemmän Naton rakenteisiin sen sijaan, että se olisi pyrkinyt etsimään Natolle vaihtoehtoja. (Saari 2002, 8–15.) Yhteinen vihollinen, terrorismi, lähensi Natoa ja Venäjää, jotka vuonna 2002 institutionalisoivat yhteistyönsä perustamalla yhteisen neuvoston. Edes Irakin sodasta seuranneet kansainväliset ristiriidat eivät riittäneet mitätöimään tämän yhteistyön lähentävää vaikutusta, joka tuli myös mediassa näkyvästi esille.¹⁹

Kansainvälisessä politiikassa suhdanteet muuttuvat kuitenkin nopeasti ja usein ennalta-arvaamattomasti. Kun vielä 2000-luvun kahtena ensimmäisenä vuonna julkisuudessa puhuttiin innos-

---

¹⁹ ”Nato–Venäjä-neuvosto tuomitsi terrori-iskut” Helsingin Sanomat 14.5.2003

tuneesti Naton ja Venäjän suhteiden lämpenemisestä, vuonna 2004 tilanne näytti jo toisenlaiselta. Kun Irakin sodan aiheuttamista pahimmista kiistoista oltiin jo pääsemässä yli, koitti Naton laajenemisen aika. Venäjää kivisti erityisesti sen rajanaapurien Viron, Latvian ja Liettuan liittyminen sotilasliittoon 29.3.2004. Venäjä uhkaili vastatoimilla, jos Nato perustaisi tukikohtia rajan tuntumaan tai jos sotilasliiton hävittäjät alkaisivat partioida Baltian maiden ilmatilassa liian lähellä Venäjän rajaa. Samoihin aikoihin Venäjä käynnisti neljät suuret sotaharjoitukset näyttääkseen voimaansa. Suomalaisia tiedotusvälineitä seuraamalla asiasta sai melkein sellaisen vaikutelman, että kylmä sota oli alkamassa uudelleen.

Suomen ja Venäjän suhteet

Pitkän yhteisen historian aikana Suomi on omaksunut Venäjän/Neuvostoliiton suhteen varovaisen mutta hyviin suhteisiin perustuvan linjan: Suomi pyrkii hienovaraisesti ennakoimaan itäisen suurvallan aikeet ja pitämään tilanteessa kuin tilanteessa aloitteen omissa käsissään. Tekemällä myönnytyksiä toissijaisissa kysymyksissä, kuten Nato-jäsenyydessä, Suomi voi parantaa liikkumatilansa kaikkein tärkeimmissä asioissa, ennen kaikkea EU:n kautta tapahtuvassa taloudellisessa ja poliittisessa integraatiossa. (Alapuro 1997, 194).

Neuvostoliiton hävittyä maailmankartalta Suomen suhteet suureen itänaapuriin muuttuivat perusteellisesti. Edelleen Suomi kuitenkin seuraa Venäjän mielipiteitä tarkasti ja ottaa ne ainakin virallisella tasolla vakavasti. Tilannetta mutkistaa se, että Venäjän ja Suomen nykyinen suhde ei ole enää kahdenvälinen, vaan maiden väliset suhteet ovat kytköksissä laajemminkin Venäjän ja EU:n väliin suhteisiin (Pursiainen 2001, 110).

Venäjällä tarkkaillaan jatkuvasti Suomessa esitettyjä Natakannanottoja. Venäläisten tutkimuslaitosten 2000-luvun alun raporteissa Suomen Nato-jäsenyyttä pidettiin selvästi kielteisenä tulevaisuudenkuvana. Venäjän strategisten tutkimusten instituutti RISS, joka edustaa suhteellisen virallista asiantuntijalinjaa, kannatti Suomen ja Ruotsin liittoutumattomuutta ja oli huolestunut maiden syvenevästä Nato-yhteistyöstä. RAU-tutkimuslaitos puolestaan edustaa perinteisempää ja kansallishenkisempää linjaa kuin

RISS. RAU:n raportin mukaan historialliset ja ”objektiiviset tekijät” puhuivat sen puolesta, että Suomen tulisi tehdä nykyistä tiiviimpää sotilaallis-teknologista yhteistyötä Venäjän kanssa. Vuoden 2000 lopulla tehtiin puolestaan kysely venäläisille riviupseereille. Lähes kaikki heistä olivat sitä mieltä, että paras vaihtoehto Suomelle on sotilaallinen liittoutumattomuus. Eräät lisäsivät vielä, että Suomen Nato-jäsenyys saattaisi aiheuttaa Venäjälle paineita lisätä sotilaalista aktiivisuuttaan Suomen lähialueilla. (Pursiainen & Saari 2002, 19–21.)

Baltian maiden Nato-jäsenyys

Baltian maat ovat kautta historiansa olleet ympärillään vaikuttavien suurvaltojen kiinnostuksen kohteina. Niitä ovat hamunneet valtapiiiriinsä niin Preussi, Puola ja Ruotsi kuin tsarinen hallitsema Venäjä. Kaiken aikaa Baltian maissa on kuitenkin ollut vahva kieleen ja kulttuuriin perustuva kansallisliike, joka on pitänyt kansakunnat hengissä vieraan vallan ajanakin. Neuvostoliiton lakkauttamisen jälkeen 1990-luvun alussa Baltian maat ottivat yhdessä Puolan, Tšekin, Slovakian ja Unkarin kanssa suunnan kohti Euroopan unionin ja Naton jäsenyyttä. (Apunen 1998, 342.) Määrätietoisen lännen-politiikan toinen päätavoite, Nato-jäsenyys, toteutui syksyllä 2002. EU:hun maat liittyivät vuonna 2004.

Viron, Latvian ja Liettuan jo etukäteen lähes lukkoon lyötynä pidetty Nato-jäsenyys aiheutti runsaasti keskustelua jo ennen marraskuun 2002 huippukokousta, jossa uusista jäsenmaista päätettiin. Suomen virallinen linja lähti siitä, että jokainen valtio päättää itse turvallisuuspoliittisista ratkaisuisistaan eikä Baltian maiden Nato-jäsenyys vaikuttaisi Suomen liittoutumattomuuteen. Tällainen linjaus oli ymmärrettävä, sillä muutenhan Suomi olisi antanut maailmalle viestin, että Baltian maiden liityttyä Natoon Suomi lähes automaattisesti hakisi jäsenyyttä. Monet poliitikot kuitenkin myönsivät julkisesti, että Baltian maiden liittoutuminen vaikuttaisi myös Suomen turvallisuuspoliittiseen asemaan. Baltian maiden Nato-jäsenyyden suhteen suomalainen media oli vahvasti etukenossa, sillä jäsenyyttä käsiteltiin tapahtuneena tosiasiana jo kuukausia ennen kuin päätös tehtiin. Laajoja hankkeita ja suunnitelmia käsittelevälle uutisoinnille on tyyppillistä, että tulevaisuutta koskevat skenaariot

esitetään ilman varauksia ja ehdollistavia ilmauksia, kuten ”ehkä” tai ”mahdollisesti”, jolloin syntyy helposti vaikutelma prosessin vääjäämättömyydestä (Fairclough 1997, 12).

Suomen Nato-kumppanuus

Suomi on vuodesta 1994 osallistunut Naton Pfp-rauhankumppanuusohjelmaan (Partnership for Peace), johon kuuluu myös muun muassa Venäjä ja kymmeniä muita Natoon kuulumattomia maita. Kumppanuustoimintaa ohjaavan Euro-atlanttisen kumppanuusneuvoston (Euro-Atlantic Partnership Council) työskentelyyn Suomi on osallistunut vuodesta 1997, ja samana vuonna perustettiin Suomen Nato-edustusto. Merkittävin osa Suomen sotilaallista Pfp-työtä on Kosovossa toimiva suomalainen rauhanturvapataljoona. Tämän lisäksi Suomi on osallistunut useisiin Nato-johtoisiin harjoituksiin ja operaatioihin. Suomen Nato-kumppanuudelle antaa painoarvoa myös Niinisalossa sijaitsevan Puolustusvoimien kansainvälisen keskuksen asema Pfp-koulutuskeskuksena.

Toukokuussa 2003 suomalainen prikaatikenraali Paavo Kiljunen ryhtyi johtamaan Kosovossa toimivaa monikansallista prikaatia. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun Natoon kuulumattomaan upseeri johti Nato-operaatiota. Asiasta kertoneessa uutisessa toimittaja kysyi Kiljuselta tämän kantaa Suomen Nato-jäsenyyteen, mutta kenraali totesi vain, että ”sotilaan on helppo olla hallituksen linjalla”. Häivyttääkseen tehtäväänsä liitetyt poliittiset ulottuvuudet Kiljunen sanoi vielä, että suomalaisten rooli Kosovon Nato-operaatiossa on jäsenyyskeskustelusta ”täysin irrallaan oleva ja tekninen asia”.²⁰ Toimittajan esittämä kysymys kuitenkin osoittaa, että kaikki eivät uskoneet vakuutteluja Suomen Nato-yhteistyön ”tekniisyydestä”. Näin toimittaja pyrki myös toteuttamaan median erästä tärkeintä tehtävää, vallanpitäjien kontrolloimista.

Vuosina 2000–2002 Nato-keskustelussa nousi usein esille ajatus, että Suomen Nato-yhteistyö on jo edennyt niin pitkälle, että ennen pitkää Suomi vääjäämättä liittyisi jäseneksi. Tämän näkemysten hallitus pyrki parhaansa mukaan torjumaan. Poikkeuksena

²⁰ ”Suomalainen kenraali Kiljunen johtaa Nato-operaatiota Kosovossa”
Pyry Lapintie, Helsingin Sanomat 13.2.2003

oli puolustusministeri Enestam, jonka lausunnot kehittyivät vuonna 2002 entistä selvemmin Nato-jäsenyyttä kannattaviksi. Esimerkiksi STT:n uutisessa 22.9.2002 Enestam arvioi tilannetta suorasanaisesti: ”Logiikka sanoo, että me olemme menossa kohti jäsenyyttä ja että sen estämiseksi tarvitaan aktiivinen poliittinen päätös”. Ulkoministeri Erkki Tuomioja ilmaisi asian Enestamia varovaisemmin. STT:n haastattelussa 3.4.2001 hän myönsi, että Suomen turvallisuuspoliittinen linja on liukunut pois puolueettomuudesta. Samaa hengenvetoon hän kuitenkin kiisti, että maata vietäisiin Naton jäseneksi jollakin tietoisella juonella. Lausunnollaan Tuomioja osallistui keskusteluun, joka oli lähtenyt liikkeelle toimittaja Pekka Ervastin ja vasemmistoliiton kansanedustajan Jaakko Laakson kirjasta, jossa he väittivät ulkopoliittisen johdon hivuttavan Suomea Natoon.

Yleinen mielipide

Mielipidemittauksilla ja niiden raportoinnilla on Nato-keskustelussa keskeinen rooli. Julkaistessaan mielipidemittausten tuloksia tiedotusvälineet toteuttavat niitä tehtäviä, jotka muuten kuuluvat puolueille, etujärjestöille ja muille poliittisille toimijoille. Gallup-journalismi osallistuu paitsi kansan tahdon edustamiseen, myös identiteetin rakentamiseen ja vallankäytön kontrollointiin. (Suhonen 2000, 5.) Nato-keskustelussa yleinen mielipide on vaikuttanut julkisiin puheenvuoroihin kenties enemmän kuin missään muussa yhteiskunnallisessa kysymyksessä, sillä jäsenyyden vastustus on ollut jatkuvasti korkea. Esimerkiksi maaliskuussa 2003 alkanut Irakin sota tukahdutti Nato-keskustelun useiksi viikoiksi. Jonkin verran keskustelua sentään herätti Taloustutkimuksen tekemä mielipidemittaus, joka osoitti Naton vastustuksen lisääntyneen Suomessa jo 74 prosenttiin ja kannatuksen vähentyneen 12 prosenttiin. Vielä tammikuussa lukemat olivat olleet 64 ja 20 prosenttia²¹.

Toinen tapa selvittää yleinen mielipide on kansanäänestys. Mahdollinen kansanäänestys olikin Nato-journalismin keskeisiä puheenaiheita jo vuosina 2000–2003, vaikka jäsenyyttä ei ol-

²¹ ”Naton vastustus kasvoi Irakin sodan alkaessa” Unto Hämäläinen, Helsingin Sanomat 30.3.2003

lut edes päätetty hakea. Keskustelijat lähestyivät Nato-kysymystä kahdesta erilaisesta näkökulmasta. Toisten mielestä jäsenyydestä olisi järjestettävä kansanäänestys, koska kyseessä on niin merkittävä ja laajoja ihmisjoukkoja koskettava päätös. Toiset puolestaan katsoivat, että tavallisilla ihmisillä ei ole riittävästi tietoa eikä ymmärrystä Nato-kysymyksestä, joten ratkaisu olisi syytä antaa kansanedustajien päätettäväksi. Näkemuserot johtuvat erilaisista demokratiakäsityksistä. Vapaan mandaatin kannattajien mielestä kansan valitsemien päättäjien tulee tehdä kaikki päätökset oman harkintansa perusteella, kun taas sidotun mandaatin kannattajien mukaan edustajien tulee noudattaa äänestäjien tahtoa, miten tämä tahto sitten ilmaistaankin (Paloheimo & Wiberg 1997, 162).

Yleinen mielipide liittyy deliberatiiviseen demokratiakäsitykseen, jossa parhaisiin päätöksiin katsotaan päästävän laajan julkisen harkinnan ja keskustelun kautta (ks. Setälä 2003, 15). Nykyaikaisessa yhteiskunnassa teetetään runsaasti mielipidemittauksia. Paljon on kuitenkin kiistelty siitä, miten yleistä mielipidettä pitäisi tulkita ja miten se tulisi ottaa huomioon päätöksenteossa. Jopa samat tahot, jotka teettävät jatkuvasti mielipidekyselyitä, kyseenalaistavat niiden painoarvon varsinaisessa päätöksenteossa. Monien suurten lehtien pääkirjoituksissa ja päätoimittajien kolumneissa näkyy hyvin varauksellinen suhtautuminen yleisen mielipiteen merkitykseen, mistä seuraavassa on tyypillinen esimerkki.

Avainkysymys poliittisen johtajuuden kannalta on se, myötäilekö Suomen poliittinen johto kansan mielialoja vai käyttääkö se vain kansaa verukkeena, kun siltä tivataan perusteluja sille, miksi Suomi ei voi liittyä Natoon EU-maiden enemmistön tavoin. Jos se myötäilee, sitä voidaan moittia Ahtisaaren tavoin huonosta johtajuudesta. Johtajan kun pitää johtaa. Juuri siksi heidät on valittu korkeisiin tehtäviinsä.

(Päätoimittaja Risto Uimosen kolumni, Kaleva 23.10.2005)

Kirjoituksen taustalla on edustuksellista demokratiaa korostava ideologia, jonka mukaan kansalaisvaikuttaminen rajoittuu äänestämiseen. Kun päättäjät on valittu, sen jälkeen kansa pitäköön suunsa kiinni seuraaviin vaaleihin asti. Tällaisen suppean kansalaiskäsitöksen yleisyys päätoimittajien keskuudessa saattaa osittain johtua siitä, että suurin osa heistä on sitä sukupolvea, jonka vanhemmat

ovat kokeneet sodan. Hokema, jonka mukaan ”suomalaisia johdetaan edestä”, elää yhä suomalaisessa yritysmaailmassa ja poliittisessa kulttuurissa, vaikka kriisiajoista on kulunut jo kuusi vuosikymmentä. Väestö- ja elinkeinorakenteeltaan samantyyppisessä, mutta yli 200 vuotta sodilta säästyneessä naapurimaassamme Ruotsissa on selvästi vahvempi ”diskuteeraamisen” ja konsensushakuisuuden kulttuuri, joka näkyy myös julkisessa keskustelussa (ks. esim. Reunanen 2003).

Nato-keskustelun viisi aaltoa

Tuomas Forsbergin (2002, 266–267) mukaan Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä käyty keskustelu on kulkenut neljässä aallossa.

1. Ensimmäinen aalto 1990-luvun alussa oli seurausta kylmän sodan päättymisestä. Se nosti pintaan lähinnä teoreettisen pohdiskelun siitä, olisiko Natoon liittyminen ylipäänsä realistinen vaihtoehto.
2. Toinen aalto kuohui vuosikymmenen puolivälin jälkeen, jolloin Naton odotettavissa ollut laajeneminen ja toisaalta Venäjän liberaalidemokraattisen puolueen puheenjohtajan Vladimir Zhirinovskin puheet Venäjän historiallisten rajojen palauttamisesta herättivät epävarmuutta. Jäsenyyden kannattajien tärkein argumentti oli, että Suomen pitäisi hankkia turvatakuut hyvän sään aikana.
3. Kolmannessa aallossa keskustelun painopiste siirtyi perinteisistä turvatakuista poliittiseen suuntaan. Jäsenyyden kannattajien mielestä Suomi saisi enemmän vaikutusvaltaa Naton jäsenenä kuin liittoutumattomana maana.
4. Neljäs aalto puolestaan sai alkusysäyksensä Naton syksyllä 2002 toteutuneen laajentumiskierroksen myötä, jolloin keskustelua sävyttivät muun muassa terrorismin vastainen taistelu, Naton laajentuminen Baltiaan, Venäjän ja Naton suhteiden paraneminen ja vuodelle 2004 suunniteltu turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko.

Vuoden 2002 jälkeen Suomen turvallisuuspoliittisessa toimintaympäristössä on tapahtunut merkittäviä muutoksia, joista viimeisin tapahtui keväällä 2003, kun kysymys Euroopan unionin yhteisestä puolustuksesta nousi turvallisuuspoliittisen keskustelun tärkeäksi määrittäjäksi. Onkin perusteltua sanoa, että tästä alkoi suomalaisen Nato-keskustelun viides aalto.

Vuosina 2000–2003 vallinneen virallisen näkemyksen mukaan Suomi ottaisi kantaa Nato-jäsenyyteen vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon yhteydessä. Tätä ennen Nato-keskustelu oli varsin varovaista, ja Suomen hallitus huomautti usein, ettei keskustelua kannattaisi vielä viedä liian pitkälle. Toisaalta yksittäiset poliitikot ottivat jo hyvinkin selvästi kantaa Nato-kysymykseen. Mielenkiintoista oli puolustusministeri Jan-Erik Enestamin kannanottojen kehittyminen. Vuonna 1999 hän sanoi lehtihaastattelussa, että ”tiivistyneistä Nato-suhteista huolimatta Suomi luottaa edelleen sotilaalliseen liittoutumattomuuteen”.²² Reilut pari vuotta myöhemmin Enestamin puheen sävy viittasi jo selvästi Suomen Nato-jäsenyyteen.²³ Jutun ingressissä hän sanoi, että ”Suomi on aina järjestelmällisesti pyrkinyt integroitumaan länteen”. Enestamin mielestä Suomen Nato-jäsenyys voisi olla ”johdonmukainen jatko viimeisten 50 vuoden aikana noudatetulle linjalle”. Tällainen luonnollisuusretoriikka näkyi Enestamin puheiden lisäksi myös muiden muassa entisen presidentin Martti Ahtisaaren Nato-kannanotoissa.

Harva poliitikko otti kuitenkaan selvää kantaa Nato-kysymyksen vuosina 2000–2002. Tärkeimpänä syynä tähän pidettiin maaliskuun 2003 eduskuntavaaleja. Natosta varottiin kaikin keinoin tekemästä vaaliteemaa, koska jäsenyyden kannatus oli mielipidemittausten mukaan vain parinkymmenen prosentin luokkaa. Asiantuntijat kuitenkin arvioivat, että vaalien jälkeen tilanne muuttuisi täysin. Esimerkiksi maanpuolustuskorkeakoulun erikoistutkija Tomas Ries arvioi Karjalaisessa 2.4.2002, että eduskuntavaalien jälkeen Suomen johtavat poliitikot kääntyisivät nopeasti Suomen

²² ”Enestam puolusti liittoutumattomuutta ja yleistä asevelvollisuutta” Pohjalainen 20.10.1999

²³ ”Enestam: Suomi voisi liittyä Natoon ilman Ruotsia” Pohjalainen 7.2.2002

Nato-jäsenyyden kannalle ja ryhtyisivät kääntymään kansalaismielipidettä liittymisen kannalle.

”Vuoden 2004 turvallisuuspoliittisen selonteon johtopäätös on, että Suomen tulisi liittyä Natoon. Siihen mennessä julkinen mielipide on kääntynyt riittävästi jäsenyydelle suopeaksi, jotta kansanäänestystä ei tarvita”, Ries ennusti.²⁴ Hän ei ollut kuitenkaan yksin arvionsa kanssa: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan teettämässä mielipidekyselyissä kävi ilmi, että suomalaisten enemmistö uskoi maan ennemmin tai myöhemmin liittyvän Natoon, vaikka samaan aikaan jäsenyyttä kannatti vain reilu kymmenesosa väestöstä. Taustalla olivat kokemukset Suomen EU-jäsenyyteen johtaneista tapahtumista. Tutkimusjaksolla ilmestyi myös kaksi kirjaa²⁵, joiden mukaan Suomea oli jo pitkään hivutettu Natoon kansan tietämättä. Johtavat poliitikot tekivät parhaansa tällaisen käsityksen torjumiseksi ja luodakseen vaikutelmaa konsensuksesta.

Konsensusajattelun rakentajia olivat presidentti Tarja Halosen ohella pääministeri Paavo Lipponen, puolustusministeri Jan-Erik Enestam, ulkoministeri Erkki Tuomioja ja pääministerin nimittämän turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän puheenjohtaja Antti Kalliomäki. Heidän puheissaan korostui se, että he haluavat seisoa hallituksen virallisen linjan takana. Tästä joukosta Nato-kriittisin oli Tuomioja ja Nato-myönteisin Enestam. Hekin silti painottivat pysymistään virallisella linjalla. Konsensuksen rakentaminen ei kuitenkaan saanut tukea kaikilta, vaan erityisesti oppositio pyrki horjuttamaan hallituksen yhtenäisyyttä. Myöskään mediassa yksi-

---

²⁴ Jutun kirjoittaja Jukka Löytömäki mainitsi, että Ries on norjalais-amerikkalainen ja äidin puolelta suomalaista sukua. Tällainen käytäntö, jossa toimittaja valottaa haastateltavan taustaa, voisi olla journalismissa nykyistä yleisempi. Se auttaisi lukijoita ymmärtämään, minkälaisista lähtökohdista haastateltava näkemyksiään esittää. Todennäköisesti tutkijan johtopäätökset olisivat olleet varsin erilaisia, jos hänen sukujuurensa olisivat olleet esimerkiksi Venäjällä. Tutkijatkin ovat ihmisiä, ja maailma näyttää aina hieman erilaiselta riippuen siitä, mistä näkökulmasta sitä katsoo.

²⁵ Ervasti, Pekka & Laakso, Jaakko 2001: Karhun naapurista Naton kaina-loon; Seppänen, Esko 2002: Hei, meitä Natotetaan.

mielisyys ei täysin uskottu, vaan konsensusta horjutettiin muun muassa kriittisissä kolumneissa²⁶.

Prahan huippukokous, Naton imagovoitto

Historian siivet havisivat, kun Naton ja kymmenien maiden johtajat kokoontuivat 21.–22.11.2002 Tšekin pääkaupunkiin Prahaan päättämään Naton sisäisistä uudistuksista ja uusista jäsenmaista. Kokous oli suurin Natoa koskeva mediatapahtuma aikoihin, joten sen uutisointia on syytä tarkastella tässä erillisenä tapauksena.

Televisiouutiset

Tutkimusta varten nauhoitin kolmen suomalaisen tv-kanavan pääuutislähetykset ajalta 20.–22.11.2002 Jokaisesta lähetyksestä mitasin Nato-aiheisten juttujen ja vinkkien pituudet ja kirjasin niissä esiintyvät toimijat. Taulukkoon 5.1 olen tiivistänyt Nato-kokouksesta kertovien televisiouutisten tärkeimpiä piirteitä.

Taulukko 5.1

Prahan Nato-kokouksen uutisointi Nelosen, MTV3:n ja Ylen tv-uutisissa 20.–22.11.2002

Kanava	Päivä	Juttujen kesto (min. sek)	Toimijat, jotka puhuvat jutuissa omalla äänellään	Toimijat, joiden puhetta referoidaan	Juttujen hallitsevat puheenaiheet
Nelonen	20.11.	–	–	–	–
Yle	20.11.	4.53	Presidentti Bush 2 kertaa, ulkomainen tutkija, liettualais-nuori, suomalainen tutkija	Bush 2 kertaa, Bulgarian puolustusministeri	Kokouksen turvatoimet, Naton muuttuva viholiskuva, Liettua ja Nato, USA:n asema Euroopassa

²⁶ ”Nato-erimielisyydet repivät Suomen ulkopoliittista johtoa” Tuulikki Ukkola, Kaleva 29.9.2001

Kanava	Päivä	Juttu- jen kesto	Toimijat, jotka puhuvat jutuissa omalla äänellään	Toimijat, joiden puhetta referoidaan	Juttujen hallitsevat puheenaiheet
MTV3	20.11.	2.20	Ulkoministeri Tuomioja	Bush, Tuomioja, Max Jakobson	Bush pyysi Suomelta apua Irak-sotaan, Suomi ei tarvitse Natoa, YK tärkeämpi
Nelonen	21.11.	3.18	Bush, Tuomioja	Bush, pääsihteeri Robertson	Uudet jäsenmaat, "nopean toiminnan joukot", terrorismisota
Yle	21.11.	4.50	Robertson 2 kertaa, Bush, unkarilainen upseeri ja Unkarin puolustusministeri	Bush	Uudet jäsenmaat, "iskujoukot", Naton sisäinen remontti, Unkari lisää puolustusmenojaan
MTV3	21.11.	5.19	Ulkopoliittisen instituutin johtaja Tapani Vaahtoranta (studiossa)	Viron pääministeri, Bush	Uudet jäsenmaat, Naton ja Venäjän muutos, terrorismisota, "pikaiskujoukot"
Nelonen	22.11.	2.26	Presidentti Halonen, tomaatteja heitelleet mielenosoittajat	Halonen	Rauhan-kumppanuus-ohjelman tulevaisuus, mielenosoitus
Yle	22.11.	4.43	Halonen, tomaatteja heitelleet mielenosoittajat	Halonen	"Suomella ei kiirettä Natoon", mielenosoitus
MTV3	22.11.	2.37	–	Robertson, Halonen, mielenosoittajat	Suomen "jääminen Naton ulkopuolelle", mielenosoitus

Yleiskuva Naton kokouksen tv- uutisoinnista oli selvästi USA-veitoinen: Yhdysvaltojen presidentti George W. Bush oli useimmiten uutisten toimijana ja hän pääsi myös määrittelemään vahvasti niitä näkökulmia, joiden puitteissa Natosta puhuttiin (muun muassa sota terrorismia vastaan). Toisaalta ulkoministeri Erkki Tuomiojan Nato-kriittiset näkemykset saivat uutisissa huomattavan painoarvon.

Kokouksen aattona, keskiviikkona 20.11., Nelosen uutiset ei maininnut Natoa tai kokousta sanallakaan. Yle sen sijaan käsittelee aihetta kahdella jutulla. Uutisten ehdoton päähenkilö oli Yhdysvaltojen presidentti Bush, joka esiintyi kaksi kertaa omalla äänellään ja lisäksi kaksi kertaa toimittajan referoimana. Uutisen tärkeimpiä puheenaiheita olivat kokouksen tiukat turvatoimet ja Naton muuttuva viholliskuva. Turvatoimista huolimatta jutussa ei näkynyt vilaustakaan mielenosoittajista. Jutussa haastateltiin myös turvallisuuspolitiikan asiantuntijaa, Atlantic Council -tutkimuslaitoksen tutkijaa, joka puhui Yhdysvaltain ja Euroopan välillä vallitsevasta ”sotilaallisesta kuilusta”. Lisäksi jutussa nousi esiin Naton suunnitelma perustaa uudet, 20 000 sotilaan vahvuiset joukot.

Ylen toisessa Nato-jutussa haastateltiin tavallista liettualaisnuorta, joka hieman epävarmoin sanoin arveli Nato-jäsenyyden olevan hyväksi kotimaalleen. Hän sivusi puheessaan Venäjän uhkaa sanomalla, että jos Nato ei ota meitä, ehkä Venäjä ottaa. Tämä oli varsin tyypillinen Baltian maan kansalaisen kommentti. Samalla, kun virallinen taho Bushia ja Robertsonia myöten korosti, ettei Naton laajeneminen liity mihinkään turvallisuusuhkaan, tavalliset ihmiset Virossa, Latviassa ja Liettuassa näkivät Nato-jäsenyyden tuovan heille turvaa nimenomaan Venäjää vastaan. Tämä ristiriita virallisen ja arkisen puhutavan välillä kummitteli taustalla lähes aina, kun puhuttiin Baltian maiden Nato-suhteesta.

Yle oli rakentanut 20.11. lähetyksensä Nato-juttuihin draamaohjelmien tapaisen kaavan, jossa on selvästi alku ja loppu. Vinkissä Bush ja Tšekin presidentti Vaclav Havel kävelevät Tšekin ja Yhdysvaltojen lippujen reunustamasta ovesta sisälle loisteliaaseen saliin salamavalojen välkkyessä – kohtauksessa on historiallisen tapaamisen makua. Lähetyksen viimeisen Nato-jutun lopussa kamera zoomaa panssarivaunun kylkeen, jossa on Liettuan lipun värit sekä liettuan- ja englanninkielinen teksti: Pasiruoše Nato – Ready for Nato. Loppukohtausta jättää katsojan odottamaan seuraavaa päivää, jolloin näytelmän on määrä huipentua uusien jäsenmaiden kutsumiseen. Tällainen ilmaan jäävä loppuratkaisu, jossa katsoja jätetään jännitykseen, on osoitus uutistoiminnan kerronnallisesta luonteesta. Kerronnallisuuden esiin nostaminen muistuttaa siitä, että saman asian olisi voinut kertoa toisinkin. Tämä horjuttaa sitä jo muuten-

kin vanhentunutta käsitystä, että uutiset olisivat yksinkertaisesti ”ikkuna maailmaan”. Ainakin tämä ikkuna vaikuttaa siihen, millaisena maailma sen läpi näyttäytyy (V. Pietilä 1996).

MTV3:n lähetyksessä 20.11. Natolle suotiin huomiota vinkillä ja jutulla, joiden kärkenä oli Bushin liittolaisilleen esittämä avunpyyntö Irak-sotaa varten. Toinen kärki oli kokoukseen osallistuneen ulkoministeri Erkki Tuomiojan lausunto, jonka mukaan Suomi ei menetä mitään poliittisia etuja jäämällä Naton ulkopuolelle. Tämä väite sai MTV3:n uutisissa huomattavan suuren painoarvon, koska uutisankkuri esitti sen omassa juonnossaan. Jutussa käytiin keskustelua kahden toimijan välillä siten, että ensin toimittaja esitelti Helsingin Sanomissa julkaistun Max Jakobsonin kolumnin, ja heti perään Tuomioja pantiin tyrmäämään Jakobsonin ajatukset siitä, että Suomi saisi Nato-jäsenyydestä poliittisia etuja.

Uutisille on usein tyypillistä monimutkaistenkin asioiden esittäminen henkilöiden välisinä kiistoina. Myös MTV3:n Nato-jutuisa oli selvä draamallinen kaari. Toisen jutun lopussa toimittaja referoi Tuomiojan näkemyksiä: ”Tuomiojan mielestä YK tai jo olemassaolevat alueelliset turvallisuusjärjestelmät ovat niitä tahoja, joihin Euroopan ulkopuolisissa kriiseissä pitäisi ensimmäiseksi kääntyä.” Puheen aikana kuvissa näkyy YK:n sinibarettisia rauhanturvaajia Libanonin aavikolla. Yhden sotilaan hihassa vilahtaa Suomen lippu. Juttu päättyy siihen, kun rauhanturvaaja heilauttaa ystävällisesti kättään ohi kulkevalle autolle.

Torstaina 21.11. Nato kutsui jäsenikseen seitsemän maata, Liettuan, Latvian, Viron, Slovenian, Slovakian, Bulgarian ja Romanian. Tämä oli odotetusti kaikkien kanavien uutislähetysten pääaihe. Nelonen avasi lähetyksensä kahdeksan sekunnin vinkillä. Siinä ankkuri kuvasi tapahtumia usein käytetyllä metaforalla: ”Ovet jätettiin auki seuraaville”. Nelosen uutisissa oli silmiinpistävää, että toimittaja käytti omassa tekstissään nimitystä ”terroristi- ja rois-tovaltiot” puhuessaan Naton vihollisista. Ilmaus vaikuttaa selvältä kannanotolta, ja siksi on hieman yllättävää, että se on päässyt uutistekstiin (V. Pietilä 1996, 25).

Nelosen jutussa omalla äänellään pääsivät puhumaan Bush ja Tuomioja, joka toisti valtiojohdon virallista näkemystä, että Naton laajeneminen ei vaikuta Suomen linjaan. Kaiken kaikkiaan Nelosen jutun voi tulkita varsin Nato-myönteiseksi. Jutussa myös mainit-

tiin, että Naton laajenemisen jälkeen sotilasmenot kasvavat yhdeksässä maassa. Puolustusbudjetin kasvaminen on ollut suomalaisessa Nato-keskustelussa yksi jäsenyyden vastustajien argumenteista, joskaan sitä ei ole käytetty kovin paljon.

Muiden kanavien tavoin Yle noteerasi Naton laajentumisen pääuutisen arvoiseksi. Aihetta käsiteltiin vinkillä ja kahdella uutisjutulla. Ensimmäisessä jutussa omalla äänellään puhuivat Bush ja Robertson, joka julisti uudet jäsenmaat kutsutuiksi liittoon. Toimittaja kuvasi uusien joukkojen perustamista ja muita Naton päätöksiä järjestön ”sisäiseksi remontiksi”. Remonttimetafora sai jatkoa Ylen toisessa jutussa, jossa oli reportaasi unkarilaisesta lentotukikohdasta. Jutussa haastateltiin unkarilaista upseeria ja maan puolustusministeriä. Kävi ilmi, että Unkari aikoi korottaa puolustusbudjettiaan Naton edellyttämään kahteen prosenttiin bruttokansantuotteesta. Samoin kuin Nelonen, myös Yle ruokki jutullaan epäilystä siitä, että Suomenkin puolustusbudjettia jouduttaisiin korottamaan, jos Nato-jäsenyys toteutuisi. Ylen uutisissa Natosta ei annettu aivan ehjää ja särötöntä kuvaa, vaan toimittaja toi esille ”sisäisen remontin” lisäksi Unkarin sopeutumisongelmat. Tässäkin jutussa toimittaja käytti tuttua metaforaa sanomalla, että ”Naton ovea kolkuttaa paljon Unkaria köyhempiä maita”.

MTV3 oli nostanut uutisiinsa saman kärjen kuin muut kanavat eli Naton laajenemisen. Myös metafora oli tuttu – uutisankkuri mainitsi, että uusien jäsenvalintojen jälkeenkin ”ulkopuolelle jää vielä kolme jäsenehdokasta”. Muuten MTV3 käsitteli aihetta eri tavalla kuin Yle ja Nelonen. Ainoa omalla äänellä esiintynyt toimija oli studioon kutsuttu asiantuntija, Ulkopoliittisen instituutin johtaja Tapani Vaahtoranta. Hänen keskeinen viestinsä oli, että Nato on muuttunut, eikä Venäjä ole enää uhka. Niin muodoin Venäjä ei Vaahtorannan mukaan enää ole este Suomen Nato-jäsenyydelle niin kuin joskus takavuosina. Nämä lausunnot asettuivat osaksi koko julkista Nato-keskustelua leimannutta vastakkainasettelua: Toisaalta toimittajat ja asiantuntijat kertoivat jatkuvasti, miten lähellä Suomi oli jo Nato-jäsenyyttä. Toisaalta valtiojohto vakuutti, että Suomen linjana olisi edelleen sotilaallinen liittoutumattomuus.

Nelosen uutisissa ei enää 22. päivän lähetyksessä ollut vinkkiä Natosta, kahden ja puolen minuutin juttu kuitenkin. Siinä toimittaja esitti epäilyn, että Suomen olo kävisi pian yksinäiseksi, kun

entistä harvempi Euroopan maa ei ole Naton jäsen. Haastattelussa presidentti Halonen kiirehti torjumaan moiset epäilyt. Jutun loppupuolella pääosaan nousi kaksi venäläismiestä, jotka heittivät mättiä tomaatteja kohti kokouksen loppusanoja lausunutta pääsihteeri Robertsonia. Tomaattimiehet olivat ainoita Naton vastustajia, jotka pääsivät esille Nelosen, Ylen ja MTV3:n uutisissa. He vieläpä pääsivät julkisuuteen omilla sanoillaan: ”Nato on pahempi kuin Gestapo”. Tomaatinviskojat saivat kaikkien kanavien uutisissa varsin paljon lähetyaika, mutta heidän toimintaansa ei kommentoitu juuri lainkaan. Katsojille jäi arvoitukseksi, keitä mielenosoittajat olivat ja miksi he olivat nähneet vaivaa soluttautuakseen kokoustiloihin.

22.11. Ylen ensimmäisessä jutussa oli symbolinen lataus: Ensin Halonen juttelee väenvilinässä Bushin kanssa, joka taputtaa Suomen presidenttiä tuttavallisesti olkapäälle. Seuraavaksi kuvassa näkyy Naton suuri pyöreä kokouspöytä, jonka ääreen Halonen istahtaa. Vieressä istuva Ranskan presidentti Jacques Chirac nousee seisomaan ja antaa Haloselle herrasmiesmäisen käsisuudelman. Uutisen merkitykset kasvavat vertauskuvalliseksi tarinaksi, jossa suurten valtioiden johtajat kilvan liehittelevät hymyilevää Suomi-neitoa eli Tarja Halosta. Kuvien aikana toimittaja vahvistaa kuvan sanomaa selostamalla, miten Suomi ”pääsee samaan pöytään” Nato-maiden kanssa.

Samassa jutussa olleessa haastattelussa Halonen sanoi, että Baltian maiden Nato-jäsenyys vakauttaisi Itämeren alueen turvallisuustilannetta. Tämän jälkeen toimittaja tivasi Haloselta, eikö myös Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyys toimisi samalla tavalla vakauttava tekijänä. Tätä Halonen ei lähtenyt kiistämään, vaan väisti kysymyksen toteamalla: ”Varmasti jos Suomi ja Ruotsi tekevät joskus hakemuksen, he lähtevät juuri näistä samoista premisseistä.” Puheessa on kiinnostavaa, kuinka Halonen etäännyttää Nato-ratkaisua itsestään. Ensinnäkin hän käyttää pronominia ”he”, kun useimmiten poliittiset johtajat puhuvat kansasta me-muodossa. Toiseksi hän ehdollistaa Nato-jäsenyyden kahdella sanalla, ”jos” ja ”joskus”. Jutun lopussa kuva ja sana tukevat toisiaan niin kuin ensimmäisessäkin jutussa, jossa Suomi ”pääsi samaan pöytään” Nato-maiden kanssa. Kuvassa Halonen kävelee kaikessa rauhassa kongressikennun käytävällä ja juttelee avustajiensa kanssa. Toimittaja puhuu kuvan päälle: ”Ainakaan kiirettä Natoon ei presidentin mielestä

siis ole, mutta esteetkin taitavat olla häviämään päin.” Jälkimmäisellä lauseella toimittaja virittää katsojan pohtimaan tulevaisuutta: Suomi taitaa sittenkin olla liittymässä Natoon lähivuosina, vaikka valtiojohto sen yrittääkin kiistää.

Nelosen tavoin MTV3 ei enää 22.11. pitänyt Naton kokousta vinkin väärinä. Reilun kahden ja puolen minuutin mittainen juttu tarjosi kuitenkin muutaman kiintoisan näkemyksen. Juttu koostui enimmäkseen raportista, jossa Prahassa ollut kirjeenvaihtaja puhui suoraan kameralle. Erikoista jutussa oli, että hän käytti Suomesta nimitystä ”puolueeton maa” – tavallisesti käytettiin ilmauksia ”liittoutumaton” tai ”Naton ulkopuolinen” maa. Kun jutussa näytettiin uutiskuvaa tomaatinheittelijöistä, toimittaja kertoi, että ”onhan täällä ollut myöskin katumielenosoituksia jonkin verran”. Silmiinpistävää on, että koko kolmen päivän uutislähetyksissä tämä oli ainoa maininta mielenosoituksista.

Yhteenvedona voidaan todeta, että televisiouutiset välittivät Naton kokouksesta sopuisan ja ristiriidattoman vaikutelman – kokouksen uutisointi oli Naton imagovoitto. Natolle myönteiset näkemykset olivat hallitsevassa asemassa, mutta toimittajat laajensivat juttujen lähdepohjaa reportaaseilla sekä asiantuntijoiden ja poliitikkojen haastatteluilla. Prahan kokouksen uutisoinnin tarkasteleminen vahvistaa aikaisemmassa tutkimuksessa saatuja tuloksia, joiden mukaan Suomessa valtakunnallisten tv-kanavien pääuutislähetysten profiloituminen on maltillista (Salste 2000, 94). Kiristyvästä kilpailutilanteesta huolimatta eri kanavien uutislähetykset eivät kuitenkaan ole toistensa kopioita, vaan lähetyksissä on toisista poikkeavia yksittäisiä piirteitä. Eniten eroa on Nelosen ja TV1:n uutislähetyksissä, kun taas MTV3:n uutiset sijoittuvat monella ulottuvuudella niiden välimaastoon (emt.).

Sanomalehdet

Lehtiaineisto on samoilta päiviltä kuin tv-uutiset, eli 20.–22.11.2002. Lähitarkastelussa on kolme sanomalehteä: Aamulehti, Helsingin Sanomat ja Keski-suomalainen. Lehdet on valittu sillä perusteella, että ne ovat laajalevikkisiä omien alueidensa ykkösjulkaisuja ja niillä on erilaiset kannat Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen. Näiden kolmen lehden lisäksi mukana on muutama muu sanomalehti.

Taulukko 5.2

Prahan Nato-kokouksen uutisointi Aamulehdessä, Kainuun Sanomissa, Keski-suomalaisessa, Iltalehdessä, Ilta-Sanomissa, Satakunnan Kansassa ja Helsingin Sanomissa 20.–21.11.2002

Lehti	Uutisten määrä	Uutisten volyymi*	Yleisin lähde	Yleisin Naton määritelmä
Aamulehti	10	29	Oma toimittaja/ avustaja	”Sotilasliitto”
Kainuun Sanomat	4	10	STT	”Sotilasliitto”
Keski-suomalainen Iltalehti	4	13	STT	”Sotilasliitto”
Ilta-Sanomats	7	20	Oma toimittaja/ avustaja	”Puolustusliitto”
Satakunnan Kansa	4	13	Ulkomainen uutistoimisto	”Puolustusliitto”
Helsingin Sanomats	11	32	STT	”Sotilasliitto”
			Oma toimittaja	”Liitto/järjestö”

*Uutisten volyymi on saatu laskemalla yhteen uutisten koot (1=yhden palstan, 2=kahden palstan, 3=kolmen palstan, 4=neljän–kuuden palstan ja 5=väh. puolen sivun uutinen; kuva tuo volyymiin yhden lisäpisteen)

Taulukosta 5.2 näkyvät lehdille tyypilliset erot. Helsingin Sanomat ja Aamulehti antoivat Naton kokoukselle selvästi enemmän palstatilaa ja huomiota kuin niitä pienemmät lehdet ja iltapäivälehdet. Siinä missä pienemmät lehdet turvautuivat uutistoimistojen tuottamaan materiaaliin, Helsingin Sanomat ja Aamulehti käyttivät lähinnä toimituksen omaa väkeä.

Helsingin Sanomat on urbaanin, yleisliberaalin linjansa mukaisesti länsi-integraation kannattaja ja pitää Nato-jäsenyyttä luonnollisena osana tätä yhdentymistä. Helsingin Sanomien uutisissa Natoa kuvailtiin useimmiten ”liitoksi” tai ”järjestöksi”. Nämä ilmaukset korostavat Naton poliittista ulottuvuutta. Sitä vastoin STT:n välittämässä uutisissa Natosta käytettiin perinteisempää nimitystä ”sotilasliitto”, joka painottaa Naton sotilaallista roolia. Helsingin Sanomien tavoin Aamulehtikin on länsi-integraation kannalla, mutta

se käsittelee asioita hieman kansanomaisemmin kuin Helsingin Sanomat. Lisäksi Aamulehdessä näkyy eräänlainen oikeistolais-autoritaarinen perusvire, joka tulee ilmi muun muassa järjestysvallan edustajien näkökulman korostumisena. Keski-suomalaisen uutisoinnissa näkyy puolestaan Nato-kriittisyys, joka johtuu paljolti lehden keskustalaisesta taustasta. Keski-suomalaisen suhtautuminen Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen voidaan nähdä osana lehden perinteistä isänmaallis-konservatiivista, suomalaisen elämänmuodon ja yhteiskuntajärjestelmän paremmuutta korostavaa linjaa.

Aamulehti, Suomen toiseksi laajalevikkisin päivälehti, käsittelee Natoa laajasti jo kokouksen aattona. Juttuja oli kolme, ja ne täyttivät miltei kokonaisen sivun. Sivun yläreunassa oli STT:n välittämä lyhyt, yhden palstan uutinen, jonka otsikko on ”Prahasta löytyi pommi Nato-kokouksen alla”. Pääjuttuna oli oman toimittajan tekemä yli puolen sivun kokoinen tausta-artikkeli, jonka otsikkona oli ”Nato perustaa nopean toiminnan joukot”. Jutussa arvioidaan neutraaliin sävyyn, mitä nopean toiminnan joukkojen perustaminen ja uusien jäsenmaiden liittyminen merkitsee liitolle. Jutun mukaan Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä on jännitettä, koska eurooppalaiset valtiot eivät ole kovin halukkaita lisäämään puolustusmenojaan ja koska eurooppalaiset eivät yksituumaisesti kannata presidentti Bushin politiikkaa. Sen sijaan Venäjän ja Yhdysvaltain suhteiden arvioidaan olevan entistä lämpimämmät. Kuvituksena on Euroopan kartta, jossa vertaillaan Naton jäsen ehdokkaiden väkilukuja, asevoimia ja puolustusmenoja. Kaiken kaikkiaan juttu on hyvin neutraali ja informatiivinen.

Toinen Aamulehden juttu on lähes puolen sivun kokoinen, ja sekin on lehden oman toimittajan käsialaa. Näkökulma ja painotukset ovat kuitenkin selvästi puolueellisempia kuin ensimmäisessä jutussa. Otsikko kuuluu: ”Ukraina ja Valko-Venäjä ovat putoamassa Nato-kelkasta”. Kelkkametaforan käytöllä lienee tavoiteltu lennokuutta ja iskevyyttä, mutta samalla juttu tulee ottaneeksi varsin voimakkaasti kantaa siihen, miten Naton laajentumisprosessiin pitäisi suhtautua. Tällainen esitystapa on jossakin määrin ristiriidassa uutisjournalismin objektiivisuusihanteen kanssa. Ei ole välttämättä itsestään selvää, että Naton laajeneminen on kuin kelkka, josta voi pudota.

Ensimmäisessä kappaleessa lähdetään olettamuksesta, että Euroopan unioniin ja Natoon kuuluminen on automaattisesti hyvä ja toivottava asia, kun taas muunlainen kehitys epätoivottavaa: ”Skandaalien ryvettämällä polulla rämpivät Ukraina ja Valko-Venäjä ovat jäämässä eurooppalaisen yhteistyön ulkopuolelle *vaarallista* vauhtia.” Jutusta ei kuitenkaan selviä, millä tavalla toimittajan kuvaama kehitys on vaarallista. Seuraavassa virkkeessä toimittaja jatkaa samaa linjaa kirjoittamalla, että nämä kaksi maata ovat jäämässä ”kansainväliseen paitsioon”. Paitsiometafora luo mielikuvaa, että Ukraina ja Valko-Venäjä ovat jäämässä syrjään pelistä ja kaiken lisäksi rikkovat yhteisiä sääntöjä.²⁷ Kuvituksena on henkilökuvat Ukrainan ja Valko-Venäjän presidenteistä. Miehet näyttävät kuvissa huolestuneilta, eivätkä syyttä. Kuvatekstissä näet kerrotaan, että presidentit haluaisivat maansa länteen, mutta skandaalien takia he ovat joutumassa kansainvälisen yhteisön silmissä ”hylkiöiden asemaan”.

Ulkomaanuutisia koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että media usein pitää yllä kaavamaisia näkemyksiä hyvistä ja pahoista. Media ei ole ainakaan edelläkävijä asenteiden uudistamisessa, vaan päinvastoin uutisissa näkyy vahvasti jatkuvuuden ja hierarkkisen järjestyksen kunnioittaminen (Kivikuru 1998, 208). Tämän toteaminen ei tarkoita, etteikö esimerkiksi Valko-Venäjän ja Ukrainan kuvailemiseen edellä mainitulla tavalla olisi perusteita. Varmasti maiden poliittisessa järjestelmässä, ihmisoikeustilanteessa ja muissa asioissa on sellaisia piirteitä, että niiden pohjalta voidaan tehdä kyseisessä jutussa esitettyjä johtopäätöksiä. Kysymys onkin oikeastaan siitä, tekeekö iskevyyden ja räväkkyuden vaatimus uutisista liian yksioikoisia. Sopiiko kovin kärjistävä esitystapa monimutkaisia kansainvälispoliittisia asioita käsittelevään journalismiin?

21.11. Aamulehden Nato-uutisointi painottui kokouksen turvatoimien kuvailuun. Etusivulla vinkatun yli puolen sivun kokoisen jutun otsikko on ”Praha elää Nato-kokouksen tiukasti vartioituna”. Toisessa Nato-jutussa ulkoministeri Erkki Tuomioja vakuutti, että

²⁷ Tässä yhteydessä paitsiometafora on virheellinen. Jalkapallossa paitsio tarkoittaa tilannetta, jossa kenttäpelaaja on edennyt vastustajan puolustustajien taakse ennen kuin hänelle tarkoitettu syöttö on lähtenyt liikkeelle. Paitsio ei siis ole sama asia kuin jääminen jostain paitsi, vaikka arkikielessä ilmausta usein käytetäänkin tässä merkityksessä.

Naton laajeneminen ei vaikeuta Suomen rauhankumppanuutta. Tuomiojan lausunto on tyypillinen näyte Suomen valtiojohtoon ulkopoliittisesta puhetavasta, jonka kuvaavia piirteitä ovat maltillisuuden korostaminen ja kaikenlaisen dramatiikan välttäminen. Samalla sivulla oleva uutinen asettaa kuitenkin Tuomiojan lausunnot ristiriitaiseen valoon. Uutisessa Tšekin presidentti Vaclav Havel ihmetteli Suomen ja eräiden muiden maiden puolueettomuutta ja pitää tällaista politiikkaa aikansa eläneenä. Vaikka Havel ja Tuomioja eivät varsinaisesti keskustelleet toistensa kanssa, juttujen taittaminen samalle sivulle kehitti heidän välilleen virtuaalisen dialogin ja horjutti kokouksen uutisointia muuten hallinnutta yksimielisyyden vaikutelmaa.

Helsingin Sanomat pohjusti Naton kokousta oman toimittajansa jutulla, jonka otsikko on: ”USA:ssa ristiriitaisia tulkintoja Naton roolista”. Jutussa haastateltiin kahta Washingtonissa toimivaa turvallisuuspoliittista asiantuntijaa, joista toinen oli entinen Yhdysvaltain apulaisulkoministeri. Vaikka otsikossa mainittiin sana ristiriitainen, itse jutussa ristiriitoja ei juuri ollut. Pohdittavana oli lähinnä se, onko Natolla enää päätösvaltaa vai tekeekö ”sotilaallisesti niin mahtava” Yhdysvallat päätökset omin nokkinensa. Suomen Nato-jäsenyyttä jutun asiantuntijat pitivät toivottavana tulevaisuudenkuvana. Koko Helsingin Sanomien Nato-uutisointi pohjautui Natolle myönteisiin näkemyksiin. Tätä vielä korostivat uutissivulla julkaistu Naton pääsihteerin kirjoitus ja lehden pääkirjoitus.

Helsingin Sanomat avasi juttukokonaisuutensa näyttävällä vinkillä, jossa oli kolme kuvaa. Suurimmassa kuvassa Ranskan presidentti Jacques Chirac suutelee Latvian presidentin Vaira Vike-Freibergan kättä Bushin ja Havelin hymyillessä heidän vierellään. Myös kahdessa muussa kuvassa näkyy iloisina juhlivia ihmisiä. Ylemmässä pikkukuvassa Belgian pääministeri Guy Verhofstadt ojentaa liittymissopimukset Robertsonille, joka kuvatekstiin pujahtaneen kirjoitusvirheen vuoksi kutsutaan Naton pääministeriksi. Alemmassa pikkukuvassa bulgarialaisnuori suihkuttaa kuohuviiniä maansa Nato-jäsenyyden. Molemmat pikkukuvat julkaistiin myös monissa muissa lehdissä, mikä kertoo ulkomaan uutisoinnin yhdenmukaisuudesta. Helsingin Sanomien vinkki oli otsikoitu suurin kirjaimin: ”Sotilasliitto Nato hyväksyi seitsemän uutta jäsenvaltiota”. Kun kuvat juhlivista ihmisistä rinnastettiin Naton laajenemiseen, lukijalle

syntyi rikkeetön vaikutelma: uusien jäsenmaiden mukaantulo on iloinen asia – niin päättäjille kuin tavalliselle kansalle.

Prahan huippukokous oli odotetusti ulkomaanosaston pääuutinen. Helsingin Sanomilla oli kokouksessa kaksi omaa toimittajaa, joten sillä oli ainakin mahdollisuus erottua niistä lehdistä, jotka käyttivät vain uutistoimistojen välittämää aineistoa. Pääjuttu oli otsikoitu: ”Nato varoitti Irakia ja suuntasi uusiin uhkiin”. Seitsemän uuden jäsenmaan valinta oli jutussa vasta toiseksi tärkein asia. Jutussa kerrottiin neutraaliin sävyyn kokouksen päätöksistä, ja toimittaja arvioi niiden merkitystä omassa tekstiosuudessaan. Toimittaja myös kuvaili kokouksen tunnelmia, jolloin lukijalle syntyi tapahtumiin läheisempi kosketus kuin jos toimittaja olisi vain tyytynyt selostamaan kokouksen päätöksiä. Omakohtainen tulkinta oli muutenkin vahvasti läsnä Helsingin Sanomien Nato-kokousta käsittelevässä journalismissa. Esimerkiksi eräässä kolumnissa toimittaja luonnehti Naton huippukokousta ”lavastetuksi menestykseksi”. Kolumnissa myös puhuttiin Yhdysvaltojen ja Euroopan Nato-maiden ajattelutapojen eroista tavalla, joka antaa Natosta varsin ristiriitaisen vaikutelman.

Samalla sivulla oli pieni, kevyt juttu otsikolla ”Nato-kutsu vei parran Viron ex-pääministeriltä”. Tähänkin juttuun sisältyy Suomen ja Naton suhdetta käsittelevä kannanotto. Siinä Viron entinen pääministeri Mart Laar kommentoi maansa Nato-jäsenyyttä sanomalla: ”Olemme helpottuneita ja iloisia ja toivomme, että Suomi seuraa perässä”. Sivun alaosassa on suurehko juttu, jossa kerrotaan ”Naton uusien alokasmaiden” tilanteesta. Jutun yhteydessä on Euroopan kartta ja luonnehdinnat kaikkien seitsemän uuden Nato-maan asevoimista. Jutussa toimittaja selvitti varsin monipuolisesti, mitä Nato uusilta jäsenmailtaan edellyttää. Toimittaja ei kuitenkaan maininnut puolustusmenojen nostamista, vaan puhui ”asevoimien tehostamisesta”. Tämä vahvistaa aikaisemmastakin tutkimuksesta tuttua havaintoa, että Helsingin Sanomien Nato-uutisoinnissa käyttämät puhetavat ovat lähellä poliittisen eliitin käsitteenmuodostusta (Uotila 2002).

Monien Helsingin Sanomien uutisten johtolankana oli ajatus, että uudet jäsenmaat eivät toisi Natolle kovinkaan paljon sotilaalista lisäarvoa, mutta laajentuminen vahvistaisi Naton asemaa Euroopassa. ”Tämänkertainen laajennus on ennen muuta poliittinen”,

toimittaja tiivistä eräässä jutussa. Yhteenvetona voidaan sanoa, että Helsingin Sanomilla oli Nato-kokouksen uutisoinnissa omaperäinen, pienemmistä lehdistä poikkeava ote, mutta jutuista puuttuivat Natoa kriittisesti arvioivat toimijat.

Keskisuomalainen antoi Nato-kokoukselle huomattavasti vähemmän palstatilaa kuin Aamulehti ja Helsingin Sanomat. Kokouksen aattona lehdessä oli vain yksi pieni STT:n uutinen, ”Prahasta löytyi pommi Nato-kokouksen aattona”. Keskisuomalaisen kanta Suomen Nato-jäsenyyteen on kielteinen, mikä käy ilmi lehden pääkirjoituksesta 22.11. Otsikkona on: ”Laajeneva Nato ei houkuta Suomea”. Pääkirjoituksessa tulee esille lehden arvomaailma, joka pohjautuu paljolti agrariiyhteiskunnan arvoihin. Suomen keskustaa lähellä oleva lehti on monissa pääkirjoituksissa ilmaissut kriittisen suhtautumisensa Helsingin Sanomien kannattamaan urbaaniin ajattelutapaan ja länsi-integraatioon, johon myös Nato liittyy. Mielipidemittausten mukaan maaseudun asukkaat vastustavat Nato-jäsenyyttä enemmän kuin etelän suurissa asutuskeskuksissa asuvat (esim. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta 2005).

Yksi osa Keskisuomalaisen Nato-kriittisyyttä on se, että jäsenyyden nähtäisiin vievän Suomea entistä syvemmälle yhdysvaltaisten arvojen ja intressien palvelukseen, ja samalla unohtettaisiin tavallisen kansalaisen näkökulma. Keskisuomalainen kirjoittaa: ”Kansalaiset ovat todella avainasemassa Nato-jäsenyykeskustelunkin osalta. (...) Tämä näkökohta usein tuntuu unohtuvan silloin kun ylätasoista Nato-keskustelua maassa käydään.”

Yhdenmukaista journalismia

Prahan-kokouksen uutisoinnin tutkiminen vahvistaa jo aikaisemmin esille tullutta havaintoa, että Suomessa eri tiedotusvälineiden ulkomaanjournalismi on monilta osin varsin yhdenmukaista. Suomen kaltaisessa vauraassa, mutta perifeerisessä maassa ulkomaanuutisten tarjonta on välttämätöntä lukijoiden palvelemiseksi, mutta toisaalta ulkomaanuutiset eivät kuulu tiedonvälityksen tärkeimpiin tehtäviin (Kivikuru 1998, 205). Lisäksi ulkomaantoimitajien käytettävissä olevat lähteet ovat vakioituneet ja toimituskäytännöt ovat muutenkin rutinoituneempia kuin muissa journalismin

lohkoissa. Ei liene väärin väittää, että ulkomaan uutiset ovat muodoltaan ja sisällöltään stereotyyppisempiä kuin kotimaan uutiset (emt).

Prahan huippukokouksen uutisoinnin yhdenmukaisuus näkyi sekä kuvissa että teksteissä. Muutama kuva oli samana päivänä ainakin neljässä lehdessä, Kainuun Sanomissa, Aamulehdessä, Satakunnan Kansassa ja jopa Helsingin Sanomissa, joka muuten pyrki hakemaan Nato-uutisointiinsa omaperäistä näkökulmaa. Myös uutistekstit olivat varsin yhdenmukaisia, koska ne tulivat joko STT:n tai ulkomaisten uutistoimistojen, lähinnä Reutersin kautta. Varsinkin pienemmät lehdet, Keskisuomalainen, Kainuun Sanomat ja Satakunnan Kansa, tukeutuivat uutisoinnissaan pitkälti uutistoi-
mistoihin. Helsingin Sanomat ja Aamulehti pyrkivät hakemaan uutisiin omaa näkökulmaa enemmän kuin muut lehdet. Ilta- ja aamulehdet luottivat perustavaran hankinnassa uutistoimistoihin, mutta lähestyivät tapahtumia sensaatiohakuisesti ja pitkälti henkilöiden kautta.

Kaikkein selvimmin yhdenmukaisuus näkyi metaforien käytössä. Nato kuvattiin lähes poikkeuksetta jonkinlaisena tilana. Kun kyseessä oli Natoon liittyminen, puhuttiin ”pääsemisestä”. Kun taas puhuttiin muista kuin Nato-maista, käytettiin ilmausta ”jäädä ulkopuolelle” tai ”jäädä rannalle”. Nato-jäsenyys kuvattiin miltei yksinomaan myönteisenä asiana. Tällaisia metaforia toistettiin journalismissa itsestäänselvytyksenä myös Suomen EU:hun liittymisen kaikissa vaiheissa. EU kuvattiin selvärajaisena tilana, jonka sisälle pääsy merkitsee lämpöä ja seuraa, ulos jääminen puolestaan yksinäisyyttä ja turvattomuutta (Hellsten 1997, 130).

Päätelmiä historialuvusta: miten tähän on tultu?

Kylmän sodan aika ei ollut Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa yhtenäinen kausi, vaan esimerkiksi puolueettomuus oli välillä vahvemmalla, välillä heikommalla pohjalla. Kaiken aikaa puolueettomuus ja yya-sopimus säilyivät kuitenkin perustavina lähtökohtina, joista keskustelua käytiin. Tätä status quota media tuki ja vahvisti omalla toiminnallaan, ajoittaisista säröistä huolimatta.

Tässä luvussa olevissa Iloniemen ja Visurin haastatteluissa tuli esiin – runsaan historiallisen tietomäärän lisäksi – se tärkeä seikka, että eliitin keskuudessa on ollut Nato-kysymyksestä aitoa keskustelua ja mielipide-eroja jo 1990-luvun alusta lähtien. Juuri eliitin erimielisyys on ollut se keskeinen särö, josta journalismin kenttä on ammentanut käyttövoimansa ja antanut toimittajille myös aloitteellisuuden resurssveja.

Nato-keskustelun kentällä on erilaisia pääomia, ja niiden sopivalla yhdistelmällä toimija voi saada kentällä vaikutusvaltaisen aseman. Koska Nato-jäsenyys on poliittinen kysymys, johon liittyy laaja julkinen keskustelu, pääomat nivoutuvat läheisesti yleiseen mielipiteeseen. Edellä on muun muassa lehtiartikkeleista ja haastatteluista käynyt ilmi, että kylmän sodan aikana politiikan kentällä pääomaa tuotti hyvien idänsuhteiden korostaminen, johon samalla kuitenkin liittyi tietyn etäisyyden pitäminen molempiin supervaltoihin. 1990-luvulle tultaessa Suomi on sotilaallisella tasolla jatkuvasti lähentynyt Yhdysvaltoja (esim. Ries 1999), mutta toisaalta Nato-jäsenyyden kannatus on pysynyt jo 1990-luvun puolivälistä lähtien 20–30 prosentin tuntumassa (Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta 2005, 27).

Reaalinen lähentyminen Natoon ei ole juuri näkynyt Nato-keskustelun kentän rakenteissa. Ilmeisesti vuosikymmeniä kestänyt erikoislaatuinen suhde Neuvostoliittoon lujitti julkisuuden kentän rakenteet niin syvällisesti, että niistä ei hevin irtauduta, vaikka maailma ympärillä on muuttunut. Tässä luvussa oleva suppeahko lehtiaineisto viittaa siihen, että suomalainen journalismin kenttä suurelta osin mukaili poliittista kenttää. Noilta ajoilta on julkisen keskustelun rakenteissa yhä syvään juurtunut käsitys Venäjästä uhkaavana ja arvaamattomana, lähes myyttisenä naapurina. Tämä käsitys antaa argumentoinnin aineksia sekä Nato-jäsenyyden kannattajille että vastustajille.

1990-luvun alussa alkaneessa Nato-keskustelussa on ollut joi-takin samoja piirteitä kuin vuosikymmenen puolivälissä käydyssä Suomen EU-kansanäänestystä edeltäneessä keskustelussa. Molemmissa on ollut aiheena suuri kansallinen kysymys, ja aiheen kokoluokan ja etäisyyden vuoksi tiedotusvälineiden välittämällä informaatiolla on ollut kansalaisten mielipiteenmuodostukselle suuri merkitys. Myös sisältökysymykset olivat osittain samoja: ennen

syksyn 1994 EU-kansanäänestystä mediassa käytiin melko vilkkaasti keskustelua Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä²⁸.

Prahan huippukokouksen jälkeen suomalaisen Nato-keskustelun ympäristön olisi voinut olettaa muuttuvan uuteen uskoon. Nato-jäsenyyden kannattajat saattoivat nyt perustella kantaansa sillä, että koska moni Neuvostoliittoon tai sen vaikutuspiiriin kuulunut valtio liittyi Natoon, kylmän sota oli lopullisesti lakannut samoin kuin Suomen syyt olla liittoutumatta. Prahan kokous jätti kuitenkin Nato-keskustelun kentän perusrakenteet lähes koskemattomiksi. Yhteiskunnissa vallitseva ideologinen syvärakenne eli ”mentaalinen kenttä” muuttuu hitaammin kuin maailmanpolitiikan ja median reaaliset, institutionaaliset puitteet, ”materiaalinen kenttä”. Jos Baltian maiden liittyminen ylipäänsä vaikuttaa Suomen Nato-keskusteluun, tämä vaikutus nähdään vasta useiden vuosien kuluttua.

Vaikka kylmän sodan päättymisestä on jo yli 15 vuotta, Nato on yhä käymässä läpi syvällistä muutosta. Se sai muodollisesti alkunsa Washingtonin huippukokouksessa vuonna 1999 hyväksytystä uudesta strategisesta konseptista, jonka seurauksena Naton painopiste on muuttunut sotilaallis-poliittisesta pikemminkin poliittis-sotilaalliseen suuntaan. Uutta on ennen kaikkea sotilaallisen toiminnan mahdollisuus liittokunnan rajojen ulkopuolella, mikä tuli Prahan kokouksen uutisoinnissakin näkyvästi esille. Vuonna 1949 allekirjoitettu Naton peruskirja, Washingtonin sopimus, on tosin edelleen voimassa, ja Nato on niin ollen yhä perusluonteeltaan sotilasliitto. (Berner 2003, 129.)

Kansainväliset tapahtumat ovat saaneet Suomen mediassa varsin paljon näkyvyyttä jo ennen Prahan huippukokousta – joka oli todellinen mediakokous, taitavasti järjestetty näytös. Siitä huolimatta Nato-jäsenyys koetaan niin vahvasti kansallisen turvallisuuden kysymykseksi, ettei kansainvälisillä vaikutteilla ole ollut keskusteluun kovin suurta vaikutusta. Median historia kansallisvaltion elimellisenä osana on vielä omiaan lisäämään kansallisen näkökulman painottumista.

---

²⁸ Havaintoni EU-kansanäänestyksen aikaisesta Nato-keskustelusta perustuvat Helsingin Sanomissa ja Demarissa 1.–14.10.1994 julkaistuihin juttuihin.

Lyhyesti sanottuna: Nato-jäsenyyteen suhtaudutaan Suomessa yhä paljolti Paasikiven hengen mukaisesti. Tämä voi länsi-integraation puolestapuhujien näkökulmasta olla haitallista ja Suomen kehitystä hidastavaa. Yhtä perusteltua on kuitenkin sanoa, että paasikiviläisyys on viisautta. Voihan olla niin, että Naton ja suurvaltapolitiikan näennäisestä muuttumisesta huolimatta perinteinen reaalipoliittinen näkökulma on edelleen relevantti. Ehkä geopolitiittiset näkökohdatkaan eivät ole menettäneet merkitystään, ja toisaalta pienen maan on edelleen tehtävä puolustusratkaisunsa omista lähtökohdistaan, jotka ovat erilaisia kuin suurvalloilla (ks. Visuri 2003).

Lopuksi täytyy vielä mainita eräs hyvin tärkeä Nato-keskustelun kentän rakenteita muokannut tekijä, joka tuli esiin myös Helsingin Sanomien uutisaineiston (1950–2000) määrällisessä analyysissä: Suomeen tullut ulkomaanuutisten ja tv-ohjelmien virta on toisesta maailmansodasta lähtien ollut suurelta enemmistöltään angloamerikkalaista (Vehmas 1964, 118; Rantanen 1987, 87–93). Sama pätee muihinkin kulttuurituotteisiin, kuten televisioon ja elokuvaan (Varis 1973, 256). Ajoittaisesta itsesensuurista²⁹ huolimatta suomalainen Nato-journalismi, niin kuin koko yhteiskuntakin, on jo yli puoli vuosisataa ollut voittopuolisesti länsisuuntautunut. Tämä antaa kiinnostavan lähtökohdan nykyisen Nato-keskustelun arvioimiseen.

---

²⁹ Esimerkki kylmän sodan aikaisesta itsesensuurista oli Yleisradion päättös lokakuussa 1979 jättää esittämättä BBC:n tuottama Karhun naapurina -ohjelma, jonka katsottiin sisältävän asenteellisia ja pahantahtoisia käsityksiä Suomen ja Neuvostoliiton suhteesta. Toisaalta länsimaisen sananvapauden idea eli ja näkyi voimakkaasti myös yya-Suomen julkisuudessa; esimerkiksi Helsingin Sanomat arvosteli pääkirjoituksessaan 5.10.1979 Yleisradiota ”vaikenemisesta”.

6. Määrällinen analyysi vuosilta 2003–2004

Tässä luvussa käyn määrällisen sisällönanalyysin avulla läpi Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien, Aamulehden ja Iltalehden kaikki Natoa ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat kirjoitukset puolentoista vuoden ajalta, tammikuun alusta 2003 kesäkuun loppuun 2004. Tuona aikana käytiin syksyn 2004 turvallisuuspoliittista selontekoa pohjustanut julkinen keskustelu. Tutkimusjaksona juttuja kerätyi kaikkiaan 1362. Kaikissa tämän luvun analyyseissä havaintoyksikkönä on juttu (se voi olla joko uutinen, pääkirjoitus, kolumni tai yleisönosastokirjoitus). Aineistoon on otettu kaikki sellaiset jutut, joissa mainitaan Nato. Lisäksi mukana ovat sellaiset Suomen ja EU:n turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa käsittelevät jutut, joissa Natoa ei ole mainittu nimeltä mutta jotka liittyvät ainakin epäsuorasti Nato-keskusteluun.

Luvun tutkimuskysymys on: Miten neljä suurinta päivälehteä sijoittuvat journalismin kentälle vuosina 2003–2004 käydyssä Nato-keskustelussa? Tätä selvitän koodaamalla jutuista erilaisia muuttujia ja muodostamalla luvun lopuksi niistä lehden sijaintia kuvaavan mittarin. Ennen kuin käyn käsiksi analyysiin, valotan seuraavassa hieman määrälliseen tutkimukseen liittyviä ongelma-kohtia ja omaa käsitystäni paljon keskustelua herättäneestä laadullisen ja määrällisen tutkimuksen suhteesta. Tässä tutkimuksessaan käytän molempia lähestymistapoja.

Laadullinen vai määrällinen tutkimus?

Suhtautuminen määrälliseen ja laadulliseen tutkimukseen jakaa tutkijoita jossain määrin eri leireihin. Mielestäni jyrkkään erontekoon ei ole aihetta, sillä tutkimustyössä tarvitaan usein molempia. Vaikka määrällistä tutkimusta pidetään joskus – ehkä aiheellisestikin – pinnallisena ja kaavamaisena, “tosiasiassa syvällisyydellä ja pinnallisuudella ei ole lainkaan tekemistä laadullisen ja määrällisen kanssa”, kirjoittaa Pertti Töttö (2004, 12) ja jatkaa, että “sen paremmin laadullista kuin määrällistä tutkimusta ei ole olemassa. On

vain tutkimusta, joka käyttää erilaisia aineistoja ja kysyy erilaisia kysymyksiä.”

Niin mediatutkimus kuin muukin tieteellinen ajattelu perustuu viime kädessä loogiseen päättelyyn. Pelkistetysti ilmaistuna tieteellinen tutkimus on etenemistä “jos, niin” -päättelyketjun avulla kysymyksestä vastaukseen. Vastoin yleistä käsitystä logiikka ei ole pelkkää kaavamaista itsestään käsin todistettavien tautologioiden esittämistä, vaan siinä on myös luova puolensa, joka on läsnä kaikessa tieteellisessä päättelyssä (Hintikka 2001, 169). Tieteellisessä päättelyssä on kahdenlaisia sääntöjä: määrittelevät ja strategiset säännöt (emt, 150–151). Näistä ensimmäiset ovat kuin shakin pelisäännöt. Esimerkiksi torni voi liikkua vain eteen tai sivulle, kun taas kuningatarta saa siirtää myös viistoon. Määrittelevät säännöt ilmoittavat kuitenkin vain sen, mitä shakkilaudalla saa tehdä; ne eivät kerro mitään siitä, mitkä siirrot ovat hyviä ja mitkä huonoja. Voidakseen tehdä menestyksellisiä siirtoja shakinpelaajan täytyy toki ensin tuntea määrittelevät säännöt, mutta sen lisäksi hänen on omaksuttava koko joukko strategisia sääntöjä – ja niiden oivaltamiseen tarvitaan inhimillistä luovuutta.

Jaakko Hintikan (2001, 152) mukaan strategisten sääntöjen ja sen myötä luovan ajattelun merkitys on laiminlyöty logiikan opetuksessa. Sama on käynyt yhteiskuntatieteissä määrällisen tutkimuksen kohdalla, mikä on johtanut sen aliarvostukseen muun muassa mediatutkimuksen piirissä. Määrällisen tutkimuksen opetus on keskittynyt “temput ja kuinka ne tehdään” -näkökulmaan, ja luovuus on jäänyt liian vähälle huomiolle (Töttö 2004, 205). Kyösti Raunio (1999) toteaa sosiaalitutkimusta käsittelevän kirjansa esipuheessa, että yhteiskuntatutkimuksen perusteisiin johdattelevat teokset keskittyvät tavallisesti opettamaan käytännön tutkimuksessa tarvittavia taitoja, jolloin metodologiset perustat jäävät vähälle huomiolle. Liisa Rantalaiho (1998, 17–18) puolestaan ihmettelee, miksi määrälliseen tutkimukseen liittyvää paikallisuutta ja kontekstisidonnaisuutta ei yleensä tarkastella kriittisesti niin kuin laadullisen tutkimuksen kohdalla tehdään, vaan määrällisen tutkimuksen ajatellaan perustuvan jonkinlaisiin itsestäänselvyksiin.

Kritiikki johtuu paljolti siitä, että määrällistä tutkimusta arvioitaessa otetaan yleensä huomioon vain sen tekninen, suorittava vaihe ja samalla unohdetaan muuttujien muodostamisessa ja tulkin-

nassa tarvittava luova työ. Myös määrälliseen tutkimukseen liittyy laadullista tulkintaa siinä vaiheessa, kun tulkitaan, mihin luokkaan mikäkin havaintoyksikkö kuuluu; ilman havaintojen muuttamista määrälliseen muotoon ei voi saada kattavaa tietoa yhteiskunnallisista ilmiöistä.

Agenda setting ja framing³⁰

Tämän luvun teoreettinen viitekehys nojautuu agenda setting- eli päiväjärjestystutkimuksen perinteeseen. Siihen liittyy läheisesti toinenkin huomattava tiedotusopillinen traditio, framing- eli kehysanalyysi. Vain osa Nato-journalismista on varsinaista Nato-keskustelua eli mahdollista jäsenyyttä koskevaa mielipiteiden vaihtoa. Paljon on myös sellaisia juttuja, joissa puhutaan Natosta mutta ei esitetä argumentteja liittoutumisen puolesta tai sitä vastaan. Miten siis pystyn tutkimaan Nato-keskustelua, kun vain pienessä osassa juttuja on Nato-keskustelua?

Nato-keskustelun ymmärtämiseen ei riitä, että tutkitaan argumentteja ja niiden retoriikkaa, vaan tarkastelu täytyy laajentaa koskemaan sitä kokonaiskuvaa, jonka media välittää Natosta ja sitä koskevista puheenvuoroista. Tähän työhön oivan välineen tarjoaa päiväjärjestys- ja kehysanalyysin yhdistelmä. Ensin katson, miten paljon Nato on ollut esillä tietyissä viestimissä tietynä ajanjaksona. Sitten tarkastelen, miten Nato on kehystetty näissä jutuissa.

Agenda setting -teorian kantava ajatus on, että viestimet luovat yhteiskunnallista päiväjärjestystä nostamalla erilaisia puheenaiheita julkiselle asialistalle. Bernard Cohenin (1963) klassisen muotoilun mukaan viestimet eivät juuri vaikuta siihen, mitä mieltä ihmiset ovat asioista, mutta sen sijaan niillä on paljonkin vaikutusta siihen, mistä asioista ihmisillä ylipäänsä on mielipiteitä. Agenda

³⁰ Suomenkielisessä tekstissä, tieteellisessä tai muussa, on mielestäni pyrittävä mahdollisimman pitkälle käyttämään suomenkielisiä ilmauksia. Agenda setting kääntyy varsin luontevasti päiväjärjestyksen asettamiseksi ja framing kehystämiseksi. Koska molemmat tutkimusperinteet kuitenkin tunnetaan niiden alkuperäisillä nimillä, käytän tässä tutkimuksessa myös englanninkielisiä ilmauksia.

setting -käsitteen ottivat käyttöön Maxwell McCombs ja Donald Shaw vuonna 1968 tutkimuksessaan, joka koski Yhdysvaltojen presidentinvaalien julkisen asialistan yhteyttä äänestäjien mielipiteisiin. Tutkimuksen mukaan medialla oli selvästi havaittava vaikutus siihen, mitä vaaliteemoja ihmiset pitivät tärkeimpinä (McCombs & Shaw 1972, 180). Myöhemmin samat tutkijat ovat laajentaneet alkuperäistä lähtökohtaansa toteamalla, että media vaikuttaa paitsi siihen, mitä asioita ihmiset ajattelevat, myös siihen, mitä mieltä he ovat niistä (McCombs & Shaw 1993, 62).

Journal of Communication -lehti julkaisi vuonna 1993 teemanumeron agenda setting -tutkimusperinteen 25-vuotisen taipaleen kunniaksi. Siinä todetaan muun muassa, että agenda settingistä oli neljännesvuosisadan aikana kasvanut merkittävä teoreettinen perinne, mikä näkyy paitsi julkaisujen suuressa määrässä (vuoteen 1993 mennessä yli 200 erillistä artikkelia ja toistakymmentä kirjaa) myös sen kyvyssä laajentua yhä uusille alueille (Rogers 1993). Vuonna 2004 agenda setting -tutkimusten määräksi laskettiin jo noin 350 (Chyi & McCombs 2004, 23).

Journal of Communicationin teemanumerossa Gerald M. Kosicki (1993) tuo esiin agenda setting -tutkimuksen ongelmia. Hänen mukaansa sen alkuperäinen käsitys viestinnästä pohjautuu väkinäiseen ärsyke–reaktio-malliin, josta tosin myöhemmät agenda setting -tutkijat ovat ponnistelleet päästäkseen eroon. Kosicki myös peräänkuuluttaa agenda settingin ja muiden teorioiden yhteistyön tiivistämistä.

Tutkijat ovat kasanneet laajan joukon empiirisiä yleistyksiä, mutta heillä on ollut ongelmia kehittää yhteyksiä yhteiskuntaa, uutistyyötä ja ihmisen psykologiaa koskeviin teorioihin, joiden avulla [agenda setting] näkökulmasta voisi tulla oikeasti hyödyllinen teoria tutkittaessa, miten puheenaiheet kehittyvät yhteiskunnassa. Onneksi näillä rintamilla on tapahtunut edistystä, olkoonkin että edistys on välillä tullut [joukko- viestinnän tutkimuksen] kentän ulkopuolelta ja joskus myös ravistelemalla meidän normaalia tieteellistä lähestymistapaamme.

(Kosicki 1993, 100; suom. JR)

Kosicki osuu kritiikissään sikäli naulan kantaan, että pelkällä puhtaaksiviljellyllä agenda setting -tutkimuksella ei saavuteta kovin syvällistä näkemystä joukkoviestinnästä. Hän kehritteleekin yhdessä Zhongdang Panin kanssa agenda settingiä täydentävää journalismin tutkimustapaa (Pan & Kosicki 1993). Panin ja Kosickin mukaan agenda setting -tutkimus jättää huomiotta sen näkökulman, millä tavoin kyseessä olevasta puheenaiheesta keskustellaan jutuisissa ja miten nämä tavat kytkeytyvät aiheen kehittymiseen poliittisissa väittelyissä.

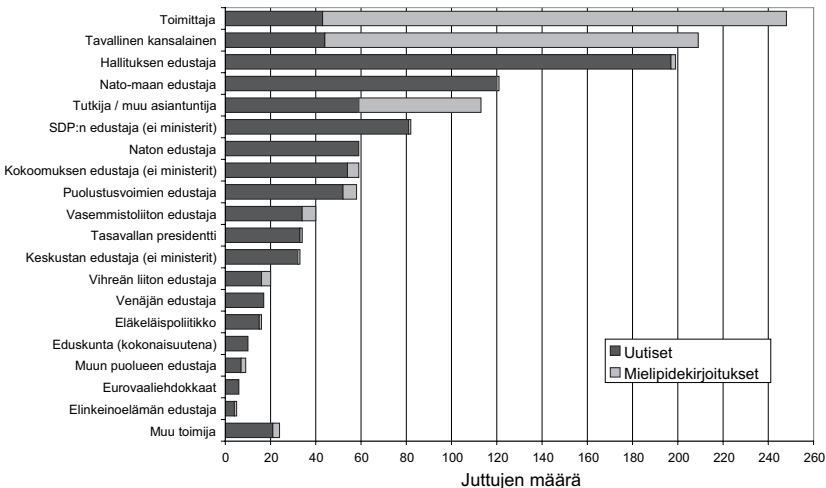
Pan ja Kosicki esittävät, että ratkaisu ongelmaan on kehysanalyysi. Sen perusideana on, että tehdessään maailmaa merkitykselliseksi journalistit omaksuvat erilaisia kehyksiä, joiden läpi he tarkastelevat maailmaa. Kehyksistä riippuu paljolti se, millaisen painoarvon eri näkökulmat saavat (Entman 2002). Kehysanalyysi on tärkeä innovaatio koko mediatutkimukselle, mutta sekään ei yksin riitä. Kehysanalyysin heikkous on siinä, että sen avulla on vaikea saada otetta laajoista juttukokonaisuuksista. Paras tulos saavutetaankin niin, että agenda setting ja framing yhdistetään kaksivaiheiseksi tutkimusmenetelmäksi. McCombs ja Shaw (1993, 62) toteavat, että sekä puheenaiheiden esille tuominen että niiden painotuksiin vaikuttavat kehykset liittyvät kumpikin vahvasti viestinten agenda setting -rooleihin.

Päättäjät hallitsevat uutisia

Kuviosta 6.1 näkyy, ketkä esiintyvät useimmin turvallisuuspolitiikkaa koskevassa julkisuudessa. Kuviossa on eritelty, esiintyykö henkilö uutisessa (kotimaan- ja ulkomaan uutiset) vai mielipidekirjoituksessa (pääkirjoitus, kolumni tai yleisönosastokirjoitus).

Kuvio 6.1

Nato-juttujen päätoimijat³¹ Helsingin Sanomissa, Iltta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

³¹ Päätoimijaksi luokitellaan se puhuja, jonka näkökulma on uutisessa hallitsevimmissa asemassa. Tämä tarkoittaa sitä, että kyseinen näkökulma esiintyy joko otsikossa, ingressissä tai uutisen leipätekstin kolmessa ensimmäisessä kappaleessa. Jos toimijoita on useita, päätoimijaksi luokitellaan se, joka esiintyy näkyvimmin (esim. otsikko on näkyvämpi kuin ingressi, ingressi on näkyvämpi kuin leipätekstin ensimmäinen kappale jne.). Pääkirjoitusten ja toimituksen omien kolumnien kohdalla päätoimijaksi luokitellaan aina toimittaja, vaikka kirjoituksessa referoitaisiin jonkun muun lausuntoja. Eräissä mielessä toimittaja on aina

Päätoimijoiden luokittelussa on noudatettu sitä logiikkaa, että heidän kaikkien katsotaan edustavan jotakin viiteryhmää. Lähtökohdiana on jo tutkimuksen alussa todettu teoria, jonka mukaan yhteiskunnallisessa keskustelussa kohtaavat erilaiset kentät, eivät vain yksilöt (Bourdieu 2005, 31). Usein tämä viiteryhmä myös määrittää sen, mitä henkilöt voivat julkisuudessa sanoa. Esimerkiksi hallituksen edustaja ei voi ainakaan kovin paljon poiketa hallituksen linjasta, eivätkä puolueidenkaan edustajat pysty yleensä osallistumaan Nato-keskusteluun ilman, että joutuisivat ottamaan huomioon puolueensa kannan. Kaikkein tarkimmin sanomisiaan joutuvat tarkkailemaan turvallisuuspolitiikasta vastaavat valtioneuvoston jäsenet. Tästä aiheutuu julkisen keskustelun paradoksi: ne, joiden mielipiteillä on eniten merkitystä, voivat sanoa vähiten.

---

jutun päätoimija, koska hän valikoi, yhdistelee ja järjestelee muiden toimijoiden tuottaman tiedon journalistiseksi jutuksi. Mutta koska uutisissa toimittajan omat mielipiteet ja arvostukset eivät saisi tulla esiin, päätoimijaksi on luokiteltu jutun pääasiallinen lähde.

Taulukko 6.1

Uutisten päätoimijat lehdittäin Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

	AL	HS	IL	IS	Yht.	Yht.
	%	%	%	%	%	N
Hallituksen edustaja	25	20	19	20	22	197
Nato-maan edustaja	10	18	1	7	13	120
Sdp:n edustaja (ei ministerit)	7	10	13	9	9	81
Naton edustaja	5	9	4	0	7	59
Tutkija/muu asiantuntija	9	4	8	13	7	59
Kokoomuksen edustaja (ei ministerit)	7	5	9	7	6	54
Puolustusvoimien edustaja	6	5	12	7	6	52
Tavallinen kansalainen	3	6	3	9	5	44
Toimittaja	4	5	4	7	5	43
Vasemmistoliiton edustaja	4	3	9	5	4	34
Tasavallan presidentti	5	3	3	4	4	33
Keskustan edustaja (ei ministerit)	3	3	6	4	4	32
Venäjän edustaja	1	2	1	4	2	17
Vihreän liiton edustaja	2	2	0	2	2	16
Eläkeläispoliitikko	2	1	1	0	2	15
Eduskunta (kokonaisuutena)	2	0	5	0	1	10
Muun puolueen edustaja	2	0	0	0	1	7
Eurovaaliehdokkaat	1	1	0	2	1	6
Elinkeinoelämän edustaja	0	0	1	2	0	4
Muu toimija	1	4	0	0	2	21
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	294	477	77	56		904

Uutisten päätoimijoiden esiintymisessä ei ole suuria lehtien välisiä eroja. Suurin ryhmä on hallituksen edustajat, mikä johtuu siitä, että kaikki lehdet seuraavat pääosin samoja uutisaiheita. Toiseksi ja neljänneksi suurimmissa ryhmissä eroja alkaa jo syntyä. Helsingin Sanomissa on suhteellisesti enemmän Nato-maiden ja Naton edustajia kuin muissa lehdissä. Tämä havainto on linjassa sen tuloksen kanssa, että Nato-kysymyksessä Helsingin Sanomilla on selvästi muista lehdistä erottuva kansainvälinen painotus. Vastaavasti iltapäivälehtien keskittyminen kansalliseen tarkastelutasoon näkyy Nato-maiden ja Naton edustajien vähäisyytenä. Tässä kuten monessa muussakin vertailussa Aamulehti sijoittuu iltapäivälehtien ja Helsingin Sanomien välimaastoon.

Muissa toimijaluokissa kokonaismäärät ovat niin pieniä (vain muutamia kymmeniä), että niistä ei kannata tehdä lehtien eroja koskevia johtopäätöksiä. Yksi kohta on kuitenkin maininnan arvoinen: puolustusvoimien edustajat näyttävät esiintyvän erityisen runsaasti Iltalehdessä, mikä kertoo lehden muita suuremmasta painottumisesta puolustusta koskeviin käytännön kysymyksiin.

Mielipidekirjoituksia (pääkirjoitukset, kolumnit ja yleisönosastokirjoitukset) laativat henkilöt kuuluvat lähes aina johonkin seuraavista ryhmistä: 1) toimittajat, 2) tavalliset kansalaiset tai 3) tutkijat. Muut ryhmät esiintyvät lähes pelkästään uutisissa.

Taulukko 6.2

Mielipidekirjoittajat lehdittäin Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

	AL	HS	IL	IS	Yht.	Yht.
	%	%	%	%	%	N
Toimittaja	38	43	56	51	45	205
Tavallinen kansalainen	47	25	32	36	36	165
Tutkija/muu asiantuntija	13	21	1	3	12	54
Puolustusvoimien edustaja	1	4	0	0	1	6
Vasemmistoliiton edustaja	0	1	4	2	1	6
Kokoomuksen edustaja (ei ministerit)	0	2	0	3	1	5
Vihreän liiton edustaja	1	0	3	0	1	4
Hallituksen edustaja	0	0	1	2	0	2
Muun puolueen edustaja	0	1	0	2	0	2
Elinkeinoelämän edustaja	0	1	0	0	0	1
Eläkeläispoliitikko	0	1	0	0	0	1
Keskustan edustaja (ei ministerit)	0	0	1	0	0	1
Nato-maan edustaja	1	0	0	0	0	1
SDP:n edustaja (ei ministerit)	0	0	0	2	0	1
Tasavallan presidentti	0	0	1	0	0	1
Muu toimija	0	2	0	0	1	3
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	165	138	94	61		458

Iltapäivälehdissä toimittajat ovat suhteellisen usein jutun päätoimijoina. Aamulehdessä puolestaan tavalliset ihmiset esiintyvät useammin kuin Helsingin Sanomissa. Nato-maiden ja Naton edustajien näkyvyydessä Helsingin Sanomat on omaa luokkaansa, mikä johtuu sen Nato-journalismin kansainvälisestä painotuksesta ja ulkomaa- nuutisten suuresta osuudesta. Aamulehdessä esiintyy tutkijoita ja muita asiantuntijoita suhteellisesti enemmän kuin muissa lehdissä. Tämä johtuu paitsi yleisönosastokirjoitusten ja asiantuntijoiden kolumnien suuresta määrästä myös siitä, että Aamulehdellä (ja myös iltapäivälehdillä) on usein tapana viedä eteenpäin jotakin julkisuu-

nessa esitettyä puheenvuoroa pyytämällä siihen jatkokommentteja asiantuntijoilta.

Kenttien rakenne on varsin pysyvä

Kuviossa 6.1 olen esittänyt läpileikkauksen Nato-keskustelun toimijoista tietyissä lehdissä tiettynä aikana. Nyt pyrin pääsemään askeleen lähemmäksi toimintaa: taulukossa 6.3 olen valinnut aiheistosta sellaiset kuukaudet, jolloin Nato-keskustelu oli kaikkein vilkkaimmillaan. Jokaisen kuukauden kohdalta olen tutkinut, miten eri kentät ovat edustettuina. Mielenkiinto kohdistuu tässä kysymykseen, ovatko kenttien voimasuhteet aina samat vai vaihtelevatko ne keskustelun eri vaiheissa.

Taulukko 6.3

Nato-keskustelun kentät valittuina ajankohtina (% toimijoista)

	Tammi 2003	Touko 2003	Marras 2003	Joulu 2003	Maalis 2004
Politiikan kenttä	33	46	51	35	37
Journalismin kenttä	15	14	19	21	18
Kansalaisyhteiskunta	32	2	15	18	10
Suomen ulkop. toimijat	10	19	6	13	23
Akateeminen kenttä	4	9	7	8	6
Sotilaallinen kenttä	5	9	2	3	3
Muut	1	1	0	2	3
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100
Yhteensä (N)	97	97	162	168	115

Taulukon perusteella näyttää siltä, että kentät ovat suhteellisen samankokoisia Nato-keskustelun eri vaiheissa. Merkittäviä vaihtelevuutta esiintyy ainoastaan kansalaisyhteiskunnan ja Suomen ulkopuolisten toimijoiden kohdalla, ja nämäkin poikkeukset voidaan selittää. Tammikuussa 2003 Nato-keskustelu liikkui paljolti kotimaan kysymyksissä, ja puhuttiin muun muassa yleisen asevelvol-

lisuuden tulevaisuudesta. On luonnollista, että tämäntyyppisiin puheenaiheisiin kansalaiset osallistuvat suhteellisen aktiivisesti muun muassa yleisönosastokirjoituksilla. Toukokuussa 2003 keskustelu puolestaan liittyi paljolti EU:n yhteiseen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan, josta kansalaiset eivät olleet kovinkaan kiinnostuneita. Muina ajankohtina kansalaisyhteiskunta oli varsin tasaaisesti edustettuna lähinnä gallupien ja yleisönosastokirjoitusten välityksellä. Suomen ulkopuoliset toimijat, johon on luettu muun muassa ulkomaiset poliitikot ja diplomaatit sekä Naton edustajat, esiintyivät kaikkein runsaimmin toukokuussa 2003 ja maaliskuussa 2004, jolloin Naton laajentuminen seitsemään uuteen maahan poiki runsaasti uutisia. Vastaavasti marraskuussa 2003, jolloin keskustelu pyöri Suomen oman Nato-suhteen ympärillä, ulkomaisten toimijoiden osuus oli pieni.

Tämän analyysin perusteella Nato-keskustelun puheenaiheet tuotetaan pääosin politiikan kentällä. Poliitiikan kenttään on sijoitettu kaikki kotimaan puoluepolitiikkaan liittyvät toimijat, mutta ei esimerkiksi ulkomaisia poliitikkoja, sillä he ovat hyvin harvoin viitanneet Suomen Nato-kysymykseen. Toiseksi merkittävin kenttä toimijoiden määrän perusteella on journalismin kenttä, johon tässä on sijoitettu kaikki ne jutut, joissa toimittajan voidaan katsoa olevan näkökulman ensisijainen määrittäjä (esim. kolumnit ja pääkirjoitukset).

Tutkimuksessa olen jakanut juttutyypit neljään: uutiset, pääkirjoitukset, kolumnit ja yleisönosastokirjoitukset. Selvästi yleisin Nato-jutun tyyppi kaikissa lehdissä on kotimaanuutinen. Ulkomaa-
nuutisten kohdalla tulee esiin jo monessa yhteydessä todettu Hel-
singin Sanomien kansainvälinen painotus.

Taulukko 6.4

Juttutyypit lehdittäin Helsingin Sanomissa, Iltä-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Juttutyyppi	AL	HS	IL	IS	Yhteensä	Yhteensä
	%	%	%	%	%	N
Kotimaanuutinen	49	46	45	44	46	635
Ulkomaanuutinen	15	31	0	3	20	269
Pääkirjoitus	8	4	22	15	8	110
Kolumni	11	10	14	14	12	151
Yleisönosastokirjoitus	17	9	19	24	14	197
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	459	615	171	117		1362

Juttutyyppien erittely kertoo, että Nato-julkisuuden tärkein foorumi ovat uutiset, etenkin kotimaanuutiset. Helsingin Sanomissa mielipidekirjoittajat eivät ole saaneet ääntään kuuluviin kovin voimakkaasti suhteessa koko juttumäärään, vaan uutisissa esiintyvät viralliset päättäjät ovat määritelleet puheenaiheet. Iltapäivälehdissä erilaisten mielipidekirjoitusten osuus on selvästi suurempi kuin Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä, mikä johtuu osittain siitä, että iltapäivälehdissä ei ole juuri lainkaan Natoa käsitteleviä ulkomaanuutisia.

Nato-kysymyksestä välittyvä poliittinen kuva

Kuten edellä todettiin, tämän luvun pohjana on agenda setting- ja framing-analyysin pohjalta luotu teoreettinen malli. Sen ydinajatuksena on, että tiedotusvälineet vaikuttavat keskustelun kulkuun *painottamalla asioista erilaisia näkökulmia* (ks. Entman 2002). Pelkästään argumentteja tutkimalla Nato-julkisuudesta ei saada kattavaa kuvaa, koska suuressa osassa jutuista ei ole Nato-jäsenyyttä koskevaa suoraa argumentointia. Puheenaiheiden erittelyllä voidaan selvittää sitä, millaista piiloargumentaatiota Nato-julkisuuteen sisältyy.

Kuvio 6.2 kertoo, millaisiin puheenaiheisiin Nato-kysymys on kytketty Suomen neljässä suurimmassa päivälehdessä. Ennen kuviota ja siitä tehtyjä johtopäätöksiä esittelen, miten kustakin jutusta on koodattu tärkein puheenaihe. Analyysissä on siis yksi puheenaihe juttua kohden.

1) Nato-linja Suomen sisäisenä poliittisena kysymyksenä

Kaikki jutut, joissa mahdollista Nato-jäsenyyttä ja/tai EU:n yhteistä puolustusta käsitellään *Suomen kansallisesta näkökulmasta ja poliittisena kysymyksenä*. Usein jutut liittyvät puoluepoliittiseen kädenvääntöön. Esimerkkejä: Sdp:n linjaerimielisyydet, puoluekokousten julkilausumat, kotimaan gallup-utiset, Nato vaaliteemana, presidentin uudenvuodenpuhe.

2) EU:n yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka

Jutuissa puhutaan Euroopan unionin puolustushankkeista niin, ettei Suomen kansallinen näkökulma ole päällimmäisenä esillä (jos pääasia on Suomen näkökulma, juttu kuuluu edelliseen luokkaan). Tässä analyysissä on lähtökohtana se, että aina kun puhutaan EU:n yhteisestä turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta, puhutaan ainakin epäsuorasti myös Natosta – onhan EU:n 25 jäsenmaasta 19 Nato-maita. Natoa ei silti välttämättä mainita nimeltä näissä jutuissa. Esimerkkejä: Neljä EU-maata ehdottaa puolustusytimen perustamista, EU-huippukokouksessa linjataan unionin yhteistä turvallisuuspolitiikkaa, Esko Seppänen vastustaa EU:n ”militarisointia”.

3) Nato suurvaltapolitiikassa

Sellaiset jutut, joissa Natoa käsitellään kansainvälisenä toimijana eikä Suomen kansallinen näkökulma ole keskeisesti mukana. Esimerkkejä: Irakin sodan aiheuttama Naton sisäinen kriisi, EU:n ja USA:n suhteet, Naton laajeneminen Baltian maihin. Lähes kaikki tämän luokan uutiset on julkaistu ulkomaanosastossa.

4) Nato kriisinhallintaorganisaationa

Nato kuvataan rauhanturvatehtävissä tai ns. uusien uhkien kuten terrorismin torjuna (erotukseksi perinteisestä aluepuolustukseen tarkoitettusta sotilasliitto-Natosta). Esimerkkejä: Naton operaatiot Makedoniassa ja Afganistanissa, suomalaiset rauhanturvaajat Balkanilla.

5) Suomen puolustusvoimat ja Nato

Nato-kysymystä käsitellään siitä näkökulmasta, mitä jäsenyys merkitsisi käytännön tasolla Suomen puolustusjärjestelmälle. Esimerkkejä: Nato-jä-

senyyden vaikutukset puolustusmenoihin, joutuisivatko suomalaiset taistelemaan ulkomaille, pysyisikö yleinen asevelvollisuus.

6) Historian opetukset

Nato-keskusteluun haetaan pohjaa historian tapahtumista ja kokemuksista. Esimerkkejä: Suomi ei olisi selvinnyt jatkosodasta ilman Saksan apua, liittoutumattomuus on palvellut Suomen etua. Tähän luokkaan kuuluu hyvin paljon yleisönosastokirjoituksia.

7) Venäjän ja Suomen suhteet

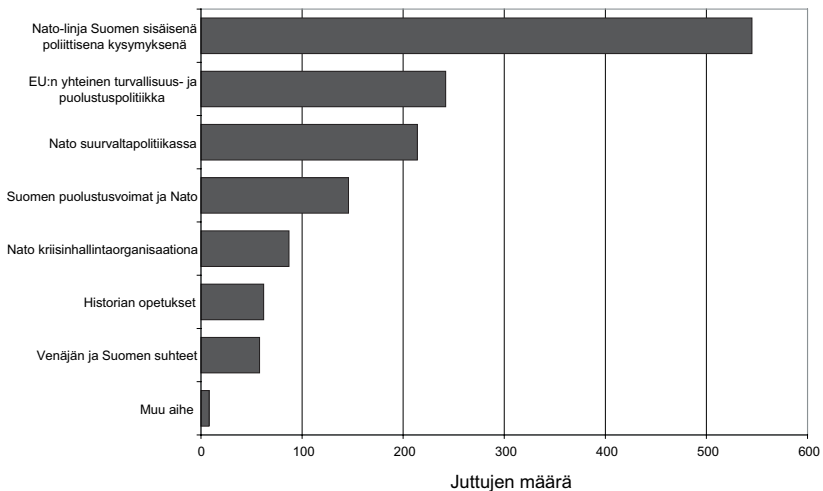
Arvioidaan mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksia Suomen ja Venäjän välisten suhteiden näkökulmasta. Esimerkkejä: Juri Derjabin kommentoi Suomen Nato-keskustelua, tavallinen kansalainen ilmaisee yleisönosastossa huolensa Venäjän mahdollisista aikoimuksista.

8) Muu aihe

Kaikki aiheet, jotka eivät ole sopineet yllä oleviin luokkiin. Nämä aiheet ovat keskenään niin erilaisia, että niitä on kutakin vain muutama.

Kuvio 6.2

Nato-juttujen puheenaiheet Helsingin Sanomissa, Iltä-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Tärkein kuviosta 6.2 tehtävä havainto on, että Nato-jäsenyyttä on käsitelty enimmäkseen Suomen sisäisenä poliittisena asiana. Sotilaallinen puoli on näin ollen jäänyt vähälle huomiolle. Tätä tulosta vahvistaa myös Nato-juttujen kuvitus (ks. kuvio 6.3). Nato-julkisuuden painottuminen poliittiseen merkitysympäristöön johtuu paljolti siitä, että useimmiten uutisaihe tulee jonkun päättävässä asemassa olevan henkilön lausunnosta.

Taulukko 6.5

Puheenaiheet lehdittäin Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

	AL	HS	IL	IS	Yht.	Yht.
	%	%	%	%	%	N
Nato-linja Suomen sisäisenä poliittisena kysymyksenä	39	33	54	59	40	545
EU:n yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka	20	20	11	8	18	241
Nato suurvaltapoliitikassa	14	23	2	3	16	214
Suomen puolustusvoimat ja Nato	12	8	17	13	11	146
Nato kriisinhallinta-organisaationa	6	9	3	3	6	87
Historian opetukset	5	4	7	3	5	62
Venäjän ja Suomen suhteet	3	3	6	10	4	58
Muu aihe	1	1	0	0	1	8
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	459	615	171	117		1362

Puheenaiheiden erittely paljastaa sen, että eri lehdissä puhutaan osittain ”eri Natosta”. Ensimmäisen luokan kohdalla eroja ei juuri ole, mutta toisessa puheenaiheessa (EU:n yhteinen turvallisuuspolitiikka) erot ovat jo huomattavia. Sekä Aamulehden että Helsingin Sanomien jutuissa turvallisuuspoliittinen keskustelu liikkuu

usein Euroopan unionin tasolla, kun taas iltapäivälehdissä pitäydytään selvästi enemmän Suomen kansallisessa näkökulmassa. Aamulehti ja varsinkin Helsingin Sanomat ovat hyvin euromyönteisiä, ja kummassakin lehdessä on EU-asioihin erikoistuneita toimittajia, jotka ovat tehneet juttuja EU-puolustuksesta myös oma-aloitteisesti.

Kolmanneksi yleisimmässä puheenaiheessa (Nato suurvaltapolitiikassa) lehtien väliset erot ovat kaikkein suurimpia. Iltapäivälehdissä ei käsitellä Natoa kansainvälisenä, Suomesta irrallisena toimijana juuri nimeksikään. Sitä vastoin varsinkin Helsingin Sanomissa tällaisten juttujen osuus on merkittävä.

Neljännessä luokassa (Suomen puolustusvoimat ja Nato) lehdet ovat hyvin lähellä toisiaan, vaikka Helsingin Sanomissa on lähes neljä kertaa niin paljon Nato-juttuja kuin Iltalehdessä ja noin 150 juttua enemmän kuin Aamulehdessä. Iltapäivälehdissä Nato-kysymys on suhteellisen usein pyritty kytkemään puolustusvoimia koskeviin käytännön kysymyksiin, kun taas Helsingin Sanomissa puhe on liikkunut enemmänkin ylätasolla. Aamulehti sijoittuu välimaastoon: se on virallisempi kuin iltapäivälehdet mutta maanläheisempi kuin Helsingin Sanomat.

Aikaisemmassakin Nato-journalismin tutkimuksessa on havaittu, että Helsingin Sanomien Nato- uutisoinnin puhetavat ovat lähellä poliittisen eliitin käsitteenmuodostusta (Uotila 2002). Lisäksi Helsingin Sanomien juttujen kerronnallinen tyyli on moniin muihin lehtiin verrattuna vähäeleinen (Reunanen 2003, 517), mikä tekee sen uutisjournalismista usein virallisen tuntuista. Tämän havainnon kanssa sopii yhteen myös se, että Helsingin Sanomissa Natoa koskevien yleisönosastokirjoitusten määrä on suhteellisen pieni. Toki on huomattava, että absoluuttisesti mitattuna Helsingin Sanomat on kirjoittanut varsin paljon myös mahdollisen Nato-jäsenyyden käytännöllisistä vaikutuksista. Lehden koko juttumäärään suhteutettuna tällaiset ruohonjuuritason jutut ovat kuitenkin pieninä vähemmistönä.

Kun puhutaan Natosta modernina kriisinhallintaorganisaationa, Helsingin Sanomat erottuu muista lehdistä selvästi. Helsingin Sanomien Nato-jutuissa on yleisenä piirteenä eräänlainen *muuttuva maailma* -puhetapa. Toki myös Iltalehden, Ilta-Sanomien ja Aamulehden pääkirjoituksissa ja kolumneissa toistuvasti patistellaan

päittäjiä tekemään nopeita ratkaisuja, jottei Suomi putoaisi muuttuvan maailman kerkasta, mutta Helsingin Sanomissa tällainen puhetapa ulottuu selvemmin myös uutisiin. Helsingin Sanomienkaan uutisissa ei suoraan sanota, mitä Suomen pitäisi tehdä, mutta uutisten kansainvälinen, kriisinhallintaa ja sodankäynnin modernisoitumista korostava merkitysympäristö antaa lukijalle epäsuorasti sellaisen vaikutelman, että maailma muuttuu nopeasti ja Suomenkin on oltava tarkkana, ettei se jää menneen maailman vangiksi.

Nato-kysymys kytketään historialliseen yhteyteen harvoin, ja silloin asialla ovat useimmiten yleisönosastoihin kirjoittavat tavalliset kansalaiset. Tässä suhteessa lehtien välillä ei ole suuria eroja, joskin Iltalehdessä on sen koko juttumäärään suhteutettuna varsin paljon Nato-kysymyksen historiallista tarkastelua. Kaikki lehdet käsittelevät Venäjän ja Suomen suhteita hyvin vähän. Suurin syy tähän lienee se, että päivittäisen uutistyön kiire ja rutiininomaisuus ohjaavat journalisteja noudattamaan virallisten päättäjien määrittelemää päiväjärjestystä. Suurin osa uutisten toimijoista on hallituksen edustajia ja muita poliitikkoja (ks. kuvio 6.1). Kun he eivät puhu Venäjästä, ei siitä juuri puhuta mediassakaan. Iltapäivälehdissä aihe on kuitenkin esillä selvästi useammin kuin Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa.

Kehysanalyysin puutteena on pidetty sitä, että se rajoittuu helposti vain yksittäisiin juttuihin ja kokonaiskuva jää saavuttamatta (Pan & Kosicki 1993). Kehyksen käsitteen voi kuitenkin laajentaa koskemaan juttukokonaisuuksia. Esimerkiksi taulukossa 6.5 jokainen sarake on tavallaan oma kehyksensä. Eri lehdissä Nato-juttujen kokonaisuus on kehystetty eri tavoin (esimerkiksi iltapäivälehtien Nato-kehyksessä on vähemmän kansainvälisyyttä ja enemmän käytännölläheisyyttä kuin Helsingin Sanomien Nato-kehyksessä).

Kuvissa Natolla on kravatti kaulassa

Lehtijuttujen kuvitus on sikäli tärkeää, että kuvallinen juttu kiinnittää lukijan huomion yleensä tehokkaammin kuin kuvaton artikkeli. Kuvat myös pystyvät sanoja tehokkaammin välittämään tunnelmia ja luomaan mielikuvia esitettävästä asiasta. Kuvat puhuttelevat osin tiedostamattomalla tasolla ja vaikuttavat siihen,

millainen yleisvaikutelma lukijoille syntyy Natosta. Tässä mielessä kuvien tutkiminen pohjautuu hieman samanlaiseen teoriaan kuin edellä esitelty puheenaiheiden analyysi: kuvat kytkevät Nato-kysymyksen tietynlaiseen merkitysympäristöön.

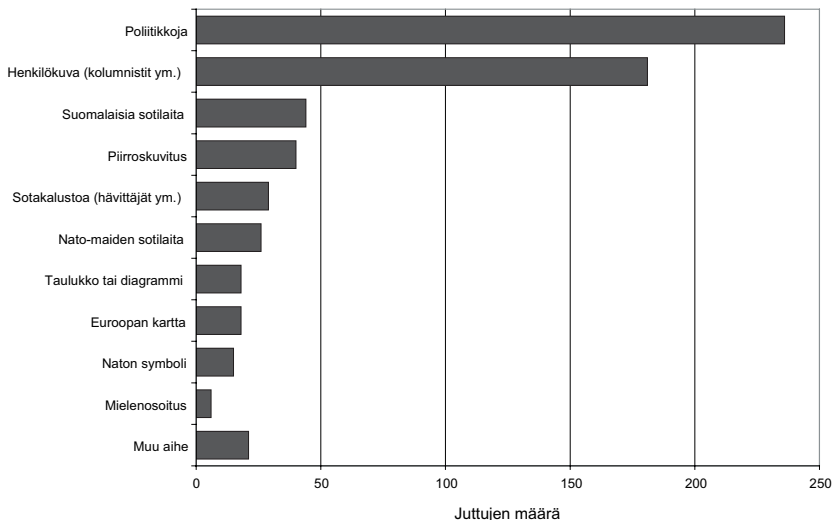
Taulukko 6.6

Kuvitettujen ja kuvittamattomien juttujen osuus Helsingin Sanomissa, Iltä-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

	AL	HS	IL	IS	Yhteensä	Yhteensä
	%	%	%	%	%	N
Kuvitettuja juttuja	30	44	77	80	47	633
Kuvittamattomia juttuja	70	56	23	20	53	728
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	459	615	171	117		1362

Kuvio 6.3

Nato-juttujen kuvitus Helsingin Sanomissa, Iltä-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Taulukko 6.7

Kuvitus aiheittain Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Kuvan aihe	AL %	HS %	IL %	IS %	Yhteensä %	Yhteensä N
Poliitikkoja	40	37	38	32	37	236
Henkilökuva (kolumnistit ym.)	24	27	38	25	29	181
Suomalaisia sotilaita	6	4	11	11	7	44
Piirroskuviutus	5	9	3	5	6	40
Sotakalustoa (hävittäjät ym.)	7	3	2	11	5	29
Nato-maiden sotilaita	6	6	0	2	4	26
Euroopan kartta	4	5	0	0	3	18
Taulukko tai diagrammi	3	5	1	0	3	18
Naton symboli	3	0	5	3	2	15
Mielenosoitus	1	1	0	2	1	6
Muu aihe	1	3	2	10	3	21
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	137	273	131	93		634

Vajaa puolet kaikista turvallisuuspolitiikkaa käsittelevistä jutuista on kuvitettuja. Iltapäivälehdissä kuvallisia juttuja on suhteellisesti paljon enemmän kuin Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa. Yleisen mielipiteen kannalta ei ole yhdentekevää, näyttäytykö Nato mediassa hampaisiin asti aseistautuneena, kaukaisilla mailla taistelevana sotilasliittona vai siistinä ja virkamiesmäisenä, lähinnä poliittiseen yhteistyöhön keskittyvänä demokraattisten maiden toimielimenä. Kuten kuviosta 6.3 ja taulukosta 6.7 havaitaan, näistä ääripään vaihtoehtoista kuvitus on ollut lähempänä jälkimmäistä. Huomionarvoista on, että Natoon liittyvässä uutisoinnissa kuvitus on painottunut poliitikkoihin silloinkin, kun meneillään on ollut sota. Eräässä julkaisemattomassa projektissa tutkin yli 500 Kosovon sodan aikana kesäkuussa 1999 julkaistua lehtijuttua. Vaikka sotatoimet kävivät tuohon aikaan kiivaina, sotakuvat eivät olleet läheskään niin yleisiä kuin poliitikkoja esittävät kuvat.

Nato-jutuissa selvästi yleisimpiä ovat poliitikkoja esittävät uutiskuvat. Kun mielipidekirjoittajien henkilökuvat ovat toiseksi yleisin kuvatyyppi, voidaan todeta, että kuvituksen tasolla Nato-kysymyksestä välittyy vahvasti henkilökeskeinen, siisti vaikutelma. Vaikka Natossa on pohjimmiltaan kysymys sotilaallisesta toiminnasta ja liittokunnan puolustus nojautuu viime kädessä ydinaseisiin, sotilaalliset ja strategiset näkökulmat tulevat Nato-juttujen kuvituksessa vain vähän esille.

Iltaapäivälehdissä on suhteellisesti enemmän sotilaita ja sotakalustoa esittäviä kuvia kuin Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä. Helsingin Sanomien kansainvälinen painotus näkyy Nato-maiden sotilaita esittävien kuvien runsautena, kun taas iltaapäivälehtien kuvissa sotilaat ovat lähes yksinomaan suomalaisia. Kansainvälinen näkökulma tulee Helsingin Sanomissa esiin myös siinä, että karttoja on käytetty kuvituksena enemmän kuin muissa lehdissä. Iltaapäivälehdissä noin 80 prosenttia Nato-jutuista on kuvitettuja. Helsingin Sanomissa osuus on 44 ja Aamulehdessä 30 prosenttia. Iltaapäivälehdet ovat hakeneet Nato-kysymyksen kuvittamiseen tavanomaisesta uutiskäytännöstä poikkeavia, rohkeita ratkaisuja, kuten kuvakollaaseja ja kuvituskuvia.

Identiteetti on yleisin argumentoinnin peruste

Nato-keskustelun argumentointia on vaikea tutkia määrällisesti, koska suurimmassa osassa jutuista ei esitetä selvästi havaittavaa mielipidettä Suomen liittoutumiseen. Argumentointi on pikemminkin epäsuoraa, ja sen voi jäljittää erittelemällä erilaisia puheenaiheita. Aineiston jutuista 448 eli noin kolmannes on sellaisia, että niistä löytyy selvä argumentti Nato-jäsenyyden puolesta tai sitä vastaan.

Helposti luokiteltavaa argumentointia löytyy lähinnä yleisönosastokirjoituksista ja kolumneista; niissä ollaan useimmiten selvästi jompaakumpaa mieltä ja esitetään perusteluja kannan tueksi. Pääkirjoituksista kannanottoja joutuu usein etsimään rivien väliltä. Uutisissa haastateltavat argumentoivat silloin tällöin näkyvästi Nato-kantojaan, mutta yleensä kanta ei tule ilmi, eikä perustelujakaan silloin esitetä. Monet eläkkeelle siirtyneet päättäjät, kuten presidentit Martti Ahtisaari ja Mauno Koivisto, ovat puolestaan

tuoneet kantansa selvästi esille ja perustelleet sitä. Taulukossa 6.8 Nato-keskustelun argumentit on luokiteltu seitsemän keskeisen asian perusteella. Sekä kannattaja että vastustaja voivat perustella kantaansa vetoamalla samaan asiaan. Nämä ovat eräänlaisia yleisesti tunnustettuja hyviä asioita, joiden kannattamisesta kaikki ovat periaatteessa samaa mieltä:

1) Identiteettiin vetoavat Nato-jäsenyyden vastustajat ovat usein sitä mieltä, että Nato edustaa vain rikkaita kristittyjä länsimaita (Turkкия lukuun ottamatta) ja on osa maailman epätasa-arvoisuutta. Kannattajien mielestä taas Suomen paikka on demokraattisten länsimaiden ”perheessä”, johon Nato liittäisi Suomen entistä kiinteämmin. Vastustajilla identiteetti on tärkein argumentoinnin perusta, kannattajilla toiseksi tärkein.

2) Turvallisuuteen voivat vedota Nato-jäsenyyden kannattajat sanomalla esimerkiksi, että Suomi tarvitsee Naton turvatakuita mahdollista sotilaallista uhkaa vastaan ja että jäsenyys lisäisi puolustuksen ennaltaehkäisevää pelotevaikutusta. Yhtä lailla jäsenyyden vastustajat voivat sanoa, että Nato-jäsenyys heikentäisi Suomen turvallisuutta, koska se tekisi Suomesta terroristeille entistä houkuttelevamman kohteen ja saattaisi vetää Suomen kansainvälisen kriisin osapuoleksi. Turvallisuus on aineiston perusteella Nato-jäsenyyden kannattajien yleisin argumentointiperuste, kun taas vastustajat vetoavat siihen harvoin.

3) Vaikutusvalta. Kannattajien yleisimpiä argumentteja on, että ”Suomen on oltava mukana niissä pöydissä, joissa meitäkin koskevista asioista päätetään”. Vastustajat ovat puolestaan sitä mieltä, että Suomella on EU-maana jo kylliksi vaikutusvaltaa eikä Nato-jäsenyys sitä olennaisesti lisää. Vaikutusvaltaan vetoavat lähes yksinomaan kannattajat.

4) Demokraattinen päätöksenteko. Kaikki ovat ainakin julkisesti sitä mieltä, että Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä pitää päättää demokratian periaatteita kunnioittaen. Erimielisyyksiä on siitä, pitäisikö asia ratkaista kansanäänestyksellä vai katsotaanko, että kansalaiset ovat jo äänestäessään saaneet sanoa sanansa Nato-kysymyksestä. Suoraan demokratiaan vetoavat useimmiten vastustajat, edustukselliseen demokratiaan kannattajat.

5) Strategiset näkökohdat. Tähän ulottuvuuteen vedotessaan vastustajat ovat usein sitä mieltä – yleensä Venäjään viitaten – että Suomen Nato-jäsenyys heikentäisi Itämeren alueen sotilaallista vakautta, kun taas kan-

nattajat katsovat Suomen jäsenyyden parantavan sitä. Virallisella tasolla strategisiin tai geopoliittisiin näkökohtiin vedotaan paljon harvemmin kuin kansalaiskeskustelussa.

6) Puolustusmenot ovat tärkeä kysymys Nato-keskustelussa, koska rahausumat ovat helposti ymmärrettäviä asioita ja ne tuntuvat viime kädessä veronmaksajan kukkarossa. Nato-jäsenyyden kannattajat huomauttavat, että liittoutuminen tulisi ajan mittaan edulliseksi muun muassa puolustusvoimien erikoistumisen ansiosta, kun taas vastustajien mukaan jäsenyys tulisi Suomelle kalliiksi.

7) Maailmanrauhaan ja yhteisvastuuseen vetoavat lähes pelkästään Nato-jäsenyyden vastustajat. He sanovat, että maailman tilannetta ei paranneta sotilaallisin keinoin, ja suhtautuvat muutenkin epäilevästi Naton kykyyn toimia rauhantekijänä. Kannattajien mukaan Suomen ei pitäisi olla liittoutumaton ”vapaamatkustaja” vaan kantaa kortensa kekoon kansainvälisen turvallisuuden parantamisessa.

Taulukko 6.8

Suomen Nato-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien argumentit

Asia, johon argumentissa vedotaan	Vastustajien argumentit	Kannattajien argumentit	Yhteensä	Yhteensä
	%	%	%	N
Identiteetti	24	27	26	117
Turvallisuus	7	31	22	98
Vaikutusvalta	1	24	15	69
Demokraattinen päätöksenteko	23	9	15	65
Strategiset näkökohdat	17	5	9	41
Puolustusmenot	15	3	7	33
Maailmanrauha ja yhteisvastuu	13	1	6	25
Yhteensä (%)	100	100	100	
Yhteensä (N)	174	274		448

Argumentoinnin ulottuvuudet jakaantuvat siten, että kolme ensimmäistä – identiteetti, turvallisuus ja vaikutusvalta – kuuluvat selvästi Nato-jäsenyyden kannattajien arsenaaliin, kun taas neljään viimeiseen vetoavat useimmiten vastustajat.

Taulukossa 6.8 esitettyjen ulottuvuuksien lisäksi aineistossa on vielä yksi yleinen argumentti: Suomen itsenäiseen puolustukseen vedotaan yhteensä 44 kertaa. Tämä ulottuvuus on kuitenkin sellainen, että sillä ei yleensä perustella Nato-jäsenyyttä koskevia mielipiteitä, vaan se toimii eräänlaisena yleisesti hyväksyttynä lähtöoletuksena. Aineiston perusteella voidaan todeta, että neljä suurinta päivälehteä ovat vahvasti Suomen itsenäisen puolustuksen kannalla eivätkä pidä Nato-jäsenyyttä sen korvikkeena.

Yleisönosastokirjoituksissa esiintyy kaikkein selvimmin argumentointia joko Nato-jäsenyyden tai liittoutumattomuuden puolesta. Yleisönosastokirjoitukset voi melkoisen suurella luotettavuudella jakaa Nato-jäsenyyttä kannattaviin, vastustaviin ja niihin, joissa kanta ei käy ilmi. Taulukossa 6.8 esitän kaikkien lehtien yleisönosastokirjoitusten yhteenlasketut Nato-kannat. Jäsenyyden kannattajat ja vastustajat ovat melko lailla tasoissa. Tämä kertoo muun muassa suomalaisen yhteiskunnan keskustelua arvostavasta luonteesta; erilaisten mielipiteiden annetaan tulla julki varsin tasapainoisesti. Lehtien välillä on kuitenkin eroja.

Taulukko 6.9

Yleisönosastokirjoitusten Nato-kannat Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Kirjoituksen kanta	AL	HS	IL	IS	Yhteensä	Yhteensä
	%	%	%	%	%	N
Kannattaa Nato-jäsenyyttä	44	46	36	28	41	81
Vastustaa Nato-jäsenyyttä	44	28	32	36	36	71
Ei käy ilmi	12	26	32	36	23	45
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	80	57	32	28		197

Kaiken kaikkiaan Nato-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien kirjoituksia on julkaistu lähes yhtä paljon, tosin Helsingin Sanomissa kannattajat ovat saaneet hieman enemmän palstatilaa. Yleisönosastokirjoituksille on tyypillistä, että niissä Nato-kysymystä lähestytään ruohonjuuritason näkökulmasta: pohditaan, mitä jäsenyys käytännössä merkitsisi Suomen puolustusvoimille, yleiselle asevelvollisuudelle ja kansalaisten päivittäiselle elämälle ylipäätään. Myös ne harvat puheenvuorot, joissa Nato-kysymykseen otetaan kantaa eettisiin ja moraalisiin seikkoihin vedoten, löytyvät juuri yleisönosastoista.

Uutistoimistoilla on Nato-journalismissa pieni osuus

Uutisten alkuperä voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan: lehden omat toimittajat ja kirjeenvaihtajat sekä uutistoimistot. Jälkimmäiset jakaantuvat vielä kotimaisiin ja ulkomaisiin. Taulukossa 6.10 tarkastellaan, mistä Nato-uutiset ovat peräisin. Jutun alkuperä on määritelty sen perusteella, mikä nimi uutisen alkuun on kirjoitettu. Useimmiten alkuperä on helppo määrittää, sillä vain harvoin kirjoittajan tai uutistoimiston nimeä ei ole mainittu. Jos samassa jutussa on ilmoitettu useita lähdetietoja, niistä valitaan se, joka on lähimpänä uutisvälityksen alkupäätä. Esimerkiksi tiedot STT-Reuters tulkitaan niin, että uutinen on alun perin Reutersin välittämä. Taulukkoa 6.10 luettaessa on tärkeää huomata, että mukana ovat vain uutiset, eivät siis pääkirjoitukset, kolumnit eivätkä yleisönosastokirjoitukset.

Taulukko 6.10

Turvallisuuspolitiikkaa käsittelevien uutisten alkuperä Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

	AL	HS	IL	IS	Yhteensä	Yhteensä
	%	%	%	%	%	N
Oma toimittaja	52	77	78	90	70	633
STT	40	14	0	0	20	185
Reuters	5	5	0	0	4	38
AP	0	3	0	0	2	16
AFP	3	0	0	0	1	9
Itar-Tass	0	0	0	0	0	3
Muu alkuperä/ ei mainittu	0	0	22	10	3	19
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	
Yhteensä (N)	294	476	77	60		903

Selvä enemmistö, yli kaksi kolmasosaa, Nato-uutisista on lehtien omien toimittajien kirjoittamia. Tämä merkitsee sitä, että toimituksilla on ainakin periaatteessa mahdollisuus määritellä aiheiden käsittelytapa ja painotukset varsin itsenäisesti. Toiseksi yleisin alkuperä on Suomen tietotoimisto, joka kattaa viidenneksen Nato-aiheisesta uutisvälityksestä. Aamulehdessä STT on selvästi useammin Nato-uutisten lähteenä kuin Helsingin Sanomissa. Iltapäivälehdissä on useita nimettömiä Nato-uutisia, joissa jutun alkuperää ei ole mainittu.

Ulkomaisten uutistoimistojen rooli suomalaisen Nato-julkisuuden muodostamisessa ei näytä olevan määrällisesti kovin merkittävä, vaan suurin osa ulkomaan uutisistakin hoidetaan omien toimittajien ja kirjeenvaihtajien voimin. On tosin huomattava, että usein lehtien omat toimittajat käyttävät kansainvälisiä uutistoimistoja tietolähteenään, vaikka uutinen julkaistaankin toimittajan nimellä. Lisäksi suurten kansainvälisten uutistoimistojen toiminta vaikuttaa usein siihen, mitkä aiheet nousevat julkisuuteen ja miten voimakkaasti. Suomen Nato-journalismissa ulkomaaisista uutistoimistoista

ovat eniten esillä brittiläinen Reuters, yhdysvaltalainen Associated Press (AP) ja ranskalainen Agence France Press (AFP). Venäläinen Itar-Tass on merkitty alkuperäksi vain kolmessa uutisessa, vaikka Venäjän asioihin liittyviä Nato-uutisia on aineistossa sentään muutamia kymmeniä.

Politiikan kenttä hallitsee päiväjärjestystä

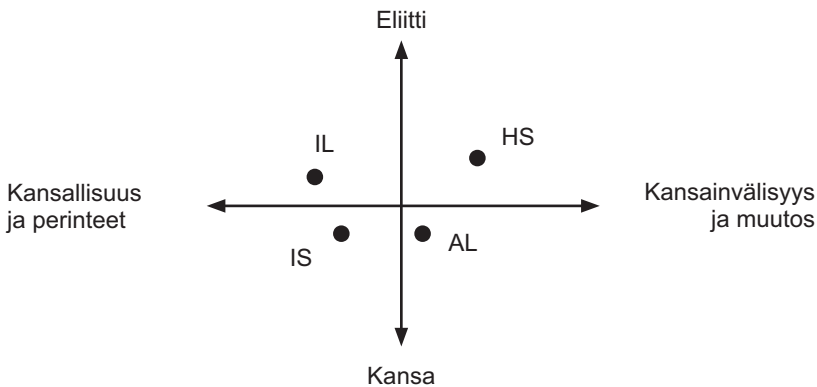
Tässä luvussa olen etsinyt tilastollisin keinoin vastausta kysymykseen, kuka hallitsee Nato-keskustelua. Kärjistetysti vastaus on: ei kukaan. Mutta kun kysymys esitetään muodossa, *mikä* hallitsee Nato-keskustelua, ollaan oikeilla jäljillä. Nato-keskustelun puheenaiheita hallitsee nimittäin politiikan kenttä ja se on vuorovaikutuksessa journalismin kentän ja vähäisemmässä määrin muiden kenttien kanssa. Aineiston määrällisen analysoinnin perusteella kaikissa Nato-keskustelun huippukohtissa poliitikot ovat olleet suurin toimijaryhmä (ks. taulukko 6.3).

Luvussa 3. erottelin Nato-uutiset toimituksen aktiivisuuden mukaan reagoiviin ja aloitteellisiin. Kuviosta 3.2 nähtiin, että aloitteellisten ja reagoivien uutisten yleisyys kulkee pääpiirteittäin samaan tahtiin, mutta aloitteellisia uutisia on selvästi vähemmän kuin reagoivia, noin kolmasosa kaikista uutisista. Nato-keskustelun kentille tämä merkitsee sitä, että toimittajat ovat jatkuvasti olleet alisteisia poliitikkojen tuottamalle agendalle. Aloitteellisten uutisten määrä on noussut vain silloin, kun Nato-keskustelu on ollut muutenkin pinnalla. On tietysti luontevaa, että Nato-kysymyksen kaltaisessa aiheessa poliitikot hallitsevat sitä, miten paljon aihe on esillä julkisuudessa ja millaisia puheenaiheita siihen kytkeytyy. Kriittisestä näkökulmasta tätä voidaan kuitenkin tulkita niin, että journalistit toimivat usein poliitikkojen ja muiden vallanpitäjien sanansaattajina: poliitikot järjestävät tiedottajiensa välityksellä uutisia ja pyrkivät näin antamaan julkisuuteen haluamansa kuvan omasta toiminnastaan. Vaikka journalistit korostavat itsenäisyytään ja riippumattomuuttaan suhteessa vallanpitäjiin, journalismin ja politiikan kenttien intressit eivät aina ole niin etäällä toisistaan kuin uutistekstejä tulkittaessa voisi luulla. Tätä tulkintaa tukee se havainto, että vain harvassa Nato-uutisessa toimittaja on haastanut

haastateltavansa (ks. taulukko 3.1: kaikkiaan 904 uutisesta vain 29 on haastavia).

Kuviossa 6.4 olen sijoittanut lehdet kahdelle ulottuvuudelle. Arvot olen saanut laskemalla lehtiön prosenttiosuuksia seuraavalla tavalla: Mitä suurempi osuus lehdessä on ulkomaan uutisia sekä EU:n yhteistä turvallisuuspolitiikkaa, Natoa suurvaltapolitiikassa ja Natoa kriisinhallintaorganisaationa koskevia puheenaiheita (ks. taulukko 6.5), sitä lähemmäksi oikeaa laitaa lehti sijoittuu kansallisuus ja perinteet–kansainvälisyys ja muutos -akselilla³². Eliitti–kansa-akselin arvo määräytyy puolestaan sen perusteella, miten suuressa osassa lehden juttuja päätoimijana on ollut tavallinen kansalainen. Akselien leikkauspiste on asetettu lehtiön keskiarvon kohdalle.

Kuvio 6.4
Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien, Iltalehden ja Aamulehden sijoittuminen Nato-julkisuudessa

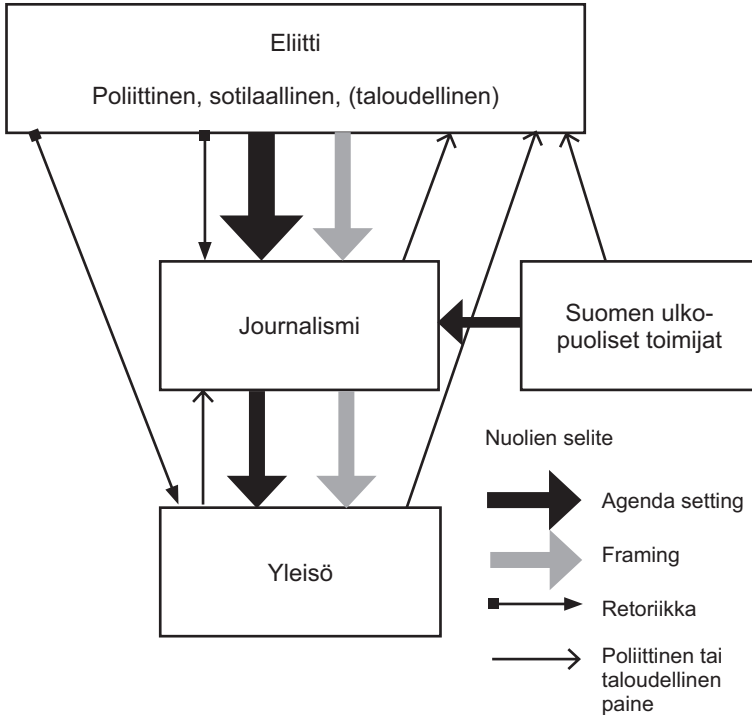

³² Olen esitellyt kansainvälisyys–kansallisuus -ulottuvuuden luvussa 4, joka käsittelee Nato-keskustelun retoriikkaa.

Kuviosta 6.4 nähdään, että Helsingin Sanomien Nato-kysymystä koskeva puhetapa on lähimpänä sekä eliittiä että kansainvälistä puhetapaa. Ilta-Sanomissa ja Aamulehdessä Nato-juttujen toimijoina on useammin tavallisia kansalaisia kuin Iltalehdessä ja etenkin Helsingin Sanomissa. Aamulehti on lähimpänä lehtiä keskiarvoa. Tyyliiltäänkin Aamulehti sijoittuu Helsingin Sanomien ja iltapäivälehtiä välimaastoon. Aamulehti kilpailee lukijoista sekä Helsingin Sanomien että iltapäivälehtiä kanssa; Aamulehden levikkialueella moni tilaa ainoana lehtenä Helsingin Sanomia. Kilpailutilanteesta huolimatta Aamulehti ei ole lähtenyt haastamaan Hesaria tämän omilla aseilla, vaan pyrkii erottautumaan paitsi paikallisella ja alueellisella aineistolla, myös maanläheisemmällä ja hivenen dramatisoivalla lähestymistavallaan. Helsingin Sanomien Nato-kirjoittelua hallitseva muuttuva maailma -kehys liittyy sen edeltäjän Päivälehtien perinteisiin, mikä on paljolti seurausta levikkialueen demografisista tekijöistä: monien mielipidekyselyjen ja muiden tutkimusten pääkaupunkiseudun väestö on keskimäärin koulutetumpaa, asenteiltaan liberaalimpaa ja kansainvälisesti suuntautuneempaa kuin harvemmin asuttujen alueiden väestö. Helsingin asema suurehkona satamakaupunkina ja pääkaupunkina lisää sen kansainvälisyyttä.

Lopuksi teen synteessin tässä luvussa käsitellyn määrällisen aineiston pohjalta. Kuviolla 6.5 esitän kuvaukseni siitä, millainen on Nato-keskustelun kokonaiskuva ja millaisia suhteita eri kenttien välillä vallitsee.

Kuvio 6.5
Nato-keskustelun rakenne

Kuviossa 6.5 näkyy määrällisen analyysin pohjalta tehty kuvaus Nato-keskustelun kenttien rakenteesta ja niiden välisistä suhteista. Laatikkojen pinta-ala vastaa sitä toimijoiden määrää, joka kullakin kentällä on aineistossani ollut. *Eliittiin* olen laskenut hallitukseen kuulumattomat puolueiden edustajat (he ovat päätoimijoina 234 jutussa), hallituksen edustajat (199), tasavallan presidentin (33) ja puolustusvoimien edustajat (58). Eläkeläispoliitikot (15) kuuluvat siinä mielessä yleisöön, että heillä ei ole virallista asemaa. Toisaalta he ovat käytännössä merkittäviä mielipidevaikuttajia ja pääsevät julkisuuteen aivan eri tavalla kuin kansa, joten olen luokitellut heidät eliittiin. Myös tutkijat ja muut asiantuntijat (113) on tässä

laskettu mukaan eliittiin, koska siinä luokassa mukana on paljon virkamiehiä ja heidän lähestymistapansa ovat muutenkin muistuttaneet enemmän eliitin kuin tavallisen kansan Nato-puheita. Talouselämän edustajat luonnollisesti kuuluvat eliittiin, vaikeivät juuri ota osaa Nato-keskusteluun; he ovat päätoimijoina vain neljässä jutussa. Näin eliittiä kuvaavan laatikon koko muodostuu 656 päätoimijasta. *Journalismia* kuvaava laatikko koostuu toimittajista – he ovat olleet päätoimijoina 249 jutussa. Tällä logiikalla journalismin kenttää kuvaavan laatikon pinta-ala on noin 38 prosenttia eliittilaatikon alasta. *Yleisön* laatikko koostuu tavallisista kansalaisista (209). *Suomen ulkopuolisiin toimijoihin* (197) olen luokitellut Nato-maan edustajat (121), Naton edustajat (59) ja Venäjän edustajat (17). Luokittelut on esitelty kuviossa 6.1.

Nuolien paksuudet puolestaan kertovat vaikutuksen suuruudesta kyseisessä aineistossa. Mitä paksumpi nuoli, sitä suurempi on ollut vaikutus. Eliitistä journalismiin suuntautuva agenda setting -vaikutus on noin kaksi kolmasosaa koko agenda setting -vaikutuksesta, koska kahdessa kolmasosassa kaikista uutisista aloite on syntynyt journalismin ulkopuolella. Yksi kolmasosa uutisista on puolestaan lähtenyt toimituksen aloitteesta, joten journalismin omaa agenda setting -vaikutusta osoittava nuoli on kolmanneksen ohuempi kuin eliitin vastaavaa vaikutusta kuvaava nuoli. Nämä vaikutussuhteita koskevat tiedot on ymmärrettävä suuntaa antavana, yleisluontoisena kuvauksena Nato-journalismin toiminnasta. Se ei ole millimetrin tarkka mittaus tulos, vaikka perustuukin empiirisen aineiston analyysiin.

Framing-vaikutusta kuvaavat nuolet ovat puolestaan saman paksuisia, koska noin puolet uutisista on sellaisia, joissa toimittaja on ollut aiheensa käsittelytavassa riippuvainen lähteestään ja toinen puoli sellaisia, joissa toimittaja on toiminut joko itsenäisesti, täydentävästi tai haastavasti (ks. kuvio 3.2) Retoriikan osalta en ole mitannut vaikutuksen suuruutta kuten en myöskään poliittisen tai taloudellisen paineen osalta. Koko kuviossa lähtökohtana on se, että journalismin kenttä toimii ikään kuin välittävänä tekijänä poliittisen eliitin ja heille valtuutuksen antavan äänestäjäkunnan välillä. Vaikka journalismi epäilemättä vaikuttaa eliittien agendaan ja eliittien piirissä tapahtuvaan kehysten muodostamiseen, päättäjät ovat kuitenkin pohjimmiltaan vastuussa äänestäjilleen. Kuten olen

luvussa 3. käsitelmääritysten yhteydessä todennut, ymmärrän median (ja sen myötä journalismin) nimenomaan välittäjäksi; se on elimellinen osa demokraattista yhteiskuntajärjestelmää, mutta sen rooli ei ole ensisijaisesti agendaa *tuottava*, vaan pikemminkin agendaa *suodattava*. Mallin mukaan Nato-keskustelun agenda syntyy pääosin eliitin piirissä, mutta siihen vaikuttavat sekä äänestäjien preferenssit että journalismin tavat välittää puhetekoja.

Suomen ulkopuoliset toimijat, joita aineistossani ovat siis Naton ja Nato-maiden sekä Venäjän edustajat, vaikuttavat suomalaisen Nato-keskusteluun epäsuorasti ja yksisuuntaisesti. Ne vaikuttavat median agendan muodostumiseen ja määrittävät osaltaan Suomen ulkopoliittisen johdon liikkumatilaa – ajatellaan vaikkapa Venäjän asemaa suurena naapurimaana tai Naton johdon kannanottoja jäsenmaiden puolustusbudjetin tasosta. Suomen Nato-keskustelun kentät puolestaan vaikuttavat ulkopuolisiin toimijoihin vähän jos lainkaan. Toisaalta Natossakin seurataan Viron Nato-edustuston kautta sitä, miten järjestöä käsitellään Suomen tiedotusvälineissä.

Journalismi välittää tietoa ja merkityksiä eliitiltä yleisölle ja päinvastoin. Osa vaikutuksesta tapahtuu kuitenkin myös suoraan, ohi median. Kansalaisilla tärkein poliittisen paineen luomisen väline on tietysti äänestäminen. Myös eliitti on jossain määrin suoraan yhteydessä kansaan, esimerkiksi erilaisissa yleisötilaisuuksissa. Suorana ja ilman toimituksellista käsittelyä radioidut tai televisioidut eduskunnan täysistunnot voidaan lukea tähän luokkaan.

7. Laadullinen analyysi vuosilta 2003–2004

Bourdieu (2005, 35) luonnehdinnan mukaan poliittinen toiminta on ”pyrkimystä maailmaa koskevien näkemysten legitiimiin manipulointiin”. Toisin sanoen poliitikot ja muut vallanpitäjät pyrkivät vakuuttamaan yleisön siitä, että juuri heidän tapansa hahmottaa todellisuutta on oikea. Koko Nato-keskustelun voi hahmottaa tällaisen perspektiivin avulla: jokainen puheteko on siirto julkisuuden kentällä, ja siirroilla toimijat pyrkivät muokkaamaan kenttää omia pyrkimyksiään palvelemaan suuntaan.

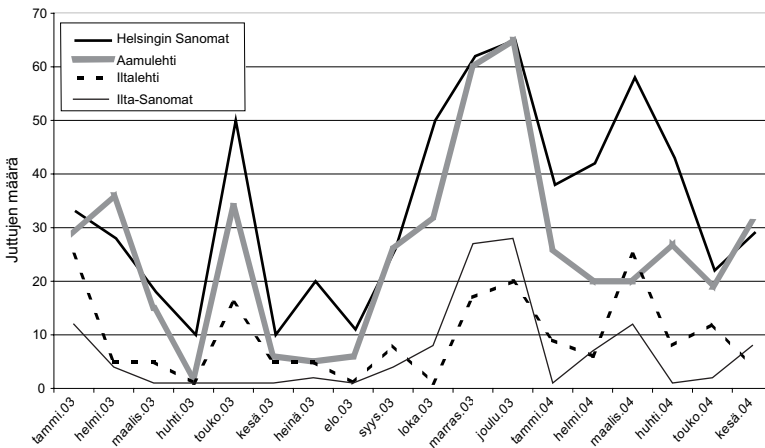
Bourdieuun mukaan toimijoiden pyrkimykset eivät ole välttämättä intentionaalisia ja tietoisia. Niin kuin olen jo aikaisemmissa luvuissa todennut, Bourdieu kritisoi utilitaristisen teorian käsitystä, jonka mukaan intressit ovat historiasta riippumattomia ja universaaleja. Hänelle intressi ei ole Adam Smithin klassisen liberalismien mukaista ”oman edun” tavoittelua, jota kapitalistisen talouden toiminta kylläkin edellyttää. Intressejä on yhtä monta kuin kenttiäkin, ja jokaisella kentällä intressit määräytyvät sen mukaan, millaisen aseman toimija ottaa haltuunsa. (Bourdieu & Wacquant 1992, 117.)

Seuraavaksi lähden käymään läpi Nato-julkisuutta kronologisesti sellaisena kuin se Suomen suurimpien viestimien välittämänä näyttäytyi. Tarkastelu alkaa marraskuussa 2002 pidetyn Prahan huippukokouksen jälkeisestä ajasta ja päättyy turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon julkistamiseen syyskuussa 2004. Prahan-kokouksen jälkeen Suomen liittoutumiskeskustelua käytiin erilaisista lähtökohdista kuin aikaisemmin, sillä Prahassa Nato oli päättänyt laajentua seitsemään uuteen maahan. Syksyn 2004 selonteko oli puolestaan luonteva paikka päättää seuranta, koska siinä Suomen turvallisuuspoliittinen linja ratkaistiin ainakin muutamaksi vuodeksi eteenpäin.

Kuviosta 7.1 näkyvät Nato-journalismin suuret linjat tutkimusjakson aikana. Keskustelu on kulkenut selvästi havaittavissa sykleissä, eivätkä lehdet ole tehneet merkittäviä irtiottoja. Tämä kertoo siitä, että lehdet seurailevat median ulkopuolisten tapahtumien

ja lausuntojen muodostamaa päiväjärjestystä sekä myös toistensa kirjoittelua. Kuvio 7.1 näyttää, miten Nato-keskustelun agenda on elänyt eri vaiheissa.

Kuvio 7.1
Natoa ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevät jutut Helsingin Sanomissa, Iltta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004

Kuviossa 7.1 näkyvät nousut ja laskut voidaan selittää paljolti yleisessä keskusteluympäristössä tapahtuneilla muutoksilla. Tammi-kuussa 2003 Nato-keskustelu oli varsin vilkasta. Silloin keskusteltiin muun muassa Nato-kansanäänestyksen tarpeesta ja yleisen asevelvollisuuden tulevaisuudesta. Helmikuusta huhtikuuhun keskustelu oli hyvin vähäistä, mikä johtui todennäköisesti eduskuntavaaleista. Nato-kysymys ei noussut eduskuntavaalien teemaksi, eivätkä ehdokkaat – yleisen mielipiteen tuntien – pitäneet kysymystä esillä. Myöskään heti vaalien jälkeen keskustelu ei lähtenyt uudelleen käyntiin, vaan seuraava tihentymä tuli vasta huhti–toukokuun vaihteessa 2003, jolloin neljä EU-maata teki ehdotuksen unionin puolustusyhtimestä. Kesällä 2003 oli jälleen varsin hiljaista.

Syksyllä 2003 keskustelijat pohtivat EU:n hallitusten välisen konferenssin merkitystä Suomen turvallisuuspolitiikan kannalta. Loppuvuonna Nato-keskustelu oli ennätysmäisen vilkasta. Merkittävään keskustelua vauhdittanut tapahtuma oli EU:n puheenjohtajaan Italian ehdotus unionin yhteisistä turvatakuista. Ehdotuksesta käytiin monenlaista mielipiteenvaihtoa.

Tammikuussa 2004 Nato-keskustelu oli jonkin verran hiljentynyt joulukuun 2003 huippulukemista, kun taas maaliskuun 2004 oli erityisen vilkas kuukausi. Silloin julkisuuteen tuli kolme merkittävää tapahtumaa: ensin puolustusministeriö julkaisi selvityksensä mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutuksista puolustusvoimiin ja heti perään eduskunnan turvallisuuspoliittinen seurantaryhmä luovutti liittoutumista käsittelevän raporttinsa pääministerille. Maaliskuun lopussa Nato laajeni seitsemään uuteen maahan, ja Suomen mediassa käsiteltiin eniten Baltian maiden jäsenyyttä. Helsingin Sanomat julkaisi aiheesta useita koko sivun juttukokonaisuuksia, mikä näkyy kuviossa 7.1 maaliskuun kohdalla olevana piikkinä. Kevään edetessä Nato-keskustelu hiljeni taas jonkin verran, mutta alkukesällä pidetyt puoluekokoukset ja niissä esitetyt turvallisuuspoliittiset linjaukset nostivat Nato-kysymyksen jälleen näkyvästi esille. Keskustelu kävi vilkkaana, vaikka tuossa vaiheessa jo tiedettiin yleisesti, että syksyn turvallisuuspoliittisessa selonteossa ei tultaisi esittämään Suomen Nato-jäsenyyttä.

Tätä lukua ei ole koottu systemaattisen analyysin pohjalta, vaan kyseessä on laadullinen katsaus Nato-keskustelun tärkeimpiin tapahtumiin ja käännteisiin. Pohjana on toki systemaattinen lehtiaineisto neljästä lehdestä vuoden 2003 alusta vuoden 2004 puoleenväliin (ks. edellinen kappale). Tällaisen aineiston olemassaolo varmistaa sen, että seurantaan ei jää aukkoja. Tässä luvussa tukeudun paitsi sanoma- ja aikakauslehtiin, myös television ja radion uutisiin sekä ajankohtaisohjelmiin. Sähköisestä mediasta en ole ottanut mukaan kaikkia Natoa käsitteleviä juttuja, vaan olen pyrkinyt paikantamaan keskustelun pääpiirteet ja painopisteen muutokset. Luvun on siis tarkoitus toimia kronikan tapaisena yleiskatsauksena vuosien 2003–2004 Nato-keskusteluun.

Median resonanssihypoteesi

Kuviossa 7.1 näkyviä syklejä ei voida kokonaan selittää sillä, miten paljon Natoa koskevia uutisaiheita on kulloinkin ollut tarjolla. Aineistossa on runsaasti mielipidekirjoituksia, jotka eivät ole suoraan riippuvaisia päivittäisistä uutisaiheista. Miksi kuvion käyrät silti seurailevat toisiaan? Eikö mielipidekirjoitusten pitäisi tasoittaa juttumäärien kuukausittaisia vaihteluita? Ilmiötä voidaan ainakin osaksi selittää joukkoviestinnän *resonanssihypoteesilla*: kun jokin yhteiskunnallinen aihe tulee voimakkaasti julkisuuteen, syntyy itseään vahvistava kommentoinnin ketju ja aihetta käsittelevien juttujen määrä moninkertaistuu lyhyessä ajassa. Tämä johtaa usein siihen, että alkuperäisen puheenvuoron painoarvo kasvaa ikään kuin itsestään. Resonanssia voidaan siis käyttää myös julkisuuden hallintaan.

Fysiikassa resonanssi tarkoittaa ilmiötä, jossa kappale joutuu värähdysliikkeeseen toisen, lähellä olevan kappaleen värähtelyn takia ja alkaa värähdellä tämän mukana. Julkisessa keskustelussa syntyy resonanssia silloin, kun esille nousee merkittävä uutistapahtuma tai lausunto, jota muut sitten ryhtyvät kommentoimaan. Tämä voi tapahtua joko kommentaattorin omasta aloitteesta tai niin, että toimittaja pyytää häneltä lausuntoa. Resonanssihypoteesi selittää sitä havaintoa, että silloin kun Nato on aiheena muutenkin pinnalla, myös mielipidekirjoittajat ovat tavallista aktiivisempia.

Resonanssihypoteesi liittyy samaan ilmiöön, joka sai aikoinaan presidentti Mauno Koiviston kutsumaan toimittajia sopuleiksi. Tunturisopulithan ovat tunnettuja valtavista joukkovaelluksistaan. Eläintieteilijät ovat tosin huomauttaneet, että sopulivertaus ontuu: sopulit eivät näet seuraile toisiaan, vaan laumakäyttäytyminen johtuu siitä, että ne vaeltavat ravinnon perässä. Jos toimittajat ovat sopuleita, heidän liikkeitään määrittelee siis se, missä on parhaiten tarjolla uutisia, eikä se, mihin muut toimittajat menevät.

Käytän tässä resonanssihypoteesia kuvaavana esimerkkitapauksena puolustusvoimien komentajan Juhani Kaskealan syyskuussa 2003 pitämästä puheesta alkanutta keskustelua. Kaskealan puhe alkoi resonoida sillä hetkellä, kun radio- ja televisiotoimittajat pyysivät ministereitä, kansanedustajia ja tutkijoita kommentoimaan hänen lausuntoaan. Seuraavina päivinä puheen aloittamaa

keskustelua jatkettiin lukuisissa lehtihaastatteluissa sekä pääkirjoituksissa ja kolumneissa. Kaskealan puheen aiheuttama kommenttien ketju kasvoi nopeasti. Resonanssin voimakkuuden selvittämiseksi tutkin 23 suurimman sanomalehden pääkirjoitukset ajalta 23.–25.9.2003 eli kolmen päivän ajalta puheen pitämisen jälkeen. Näistä lehdistä 17 viittasi pääkirjoituksissaan Kaskealan puheeseen ja erityisesti siinä esitettyyn väittämään, jonka mukaan EU-puolustus edellyttäisi käytännössä Naton jäsenyyttä.

Mittasin Kaskealan puheen resonanssia myös tutkimalla syyskuun 2003 kaikki turvallisuuspolitiikkaa käsittelevät uutiset, pääkirjoitukset, yleisönosastokirjoitukset ja kolumnit kolmesta hieman erilaisesta lehdestä, Ilkasta, Aamulehdestä ja Helsingin Sanomista (kuvio 7.2).

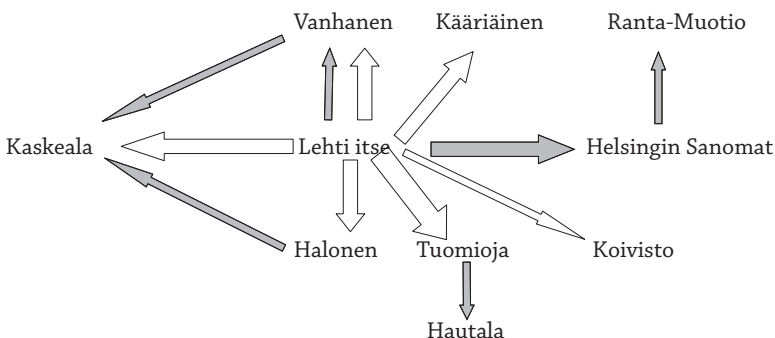
Kaikki tutkitut lehdet antoivat runsaasti palstatilaa Kaskealan ajatuksille ja niitä koskeville jatkokommenteille. Ilkassa Kaskealaan viitattiin syyskuun aikana neljä kertaa, kun muihin toimijoihin viitattiin yhteensä 15 kertaa. Aamulehdessä Kaskeala hallitsi kenttää ylivoimaisesti: hän sai koko kuukauden aikana kahdeksan viittausta, muut toimijat vain viisi. Helsingin Sanomissa Kaskeala keräsi lähes puolet (7/15) kaikista viittauksista. Vaikka eri lehdet antoivatkin hieman erilaisen painoarvon Kaskealan puheelle, Natojuttujen määrissä ei ollut suurta eroa: syyskuussa 2003 niitä oli Aamulehdessä 26, Helsingin Sanomissa 25 ja Ilkassa 21.

Puheen aloittama keskustelu jatkoi resonoimistaan vielä kuukausia alkumylläkin jälkeen. Esimerkiksi ulkoministeri Erkki Tuomioja sanoi Helsingin Sanomien uutisessa 29.10.2003 yhtyvän Kaskealan näkemykseen siitä, että Suomi voisi saada sotilaalliset turvallisuustakuut vain Naton jäsenenä, ei Euroopan unionista. Kaskealan puheeseen viitattiin vielä muun muassa 8.1.2004 ilmesytyneessä Ruotuväessä ja useita kertoja tämän jälkeenkin.

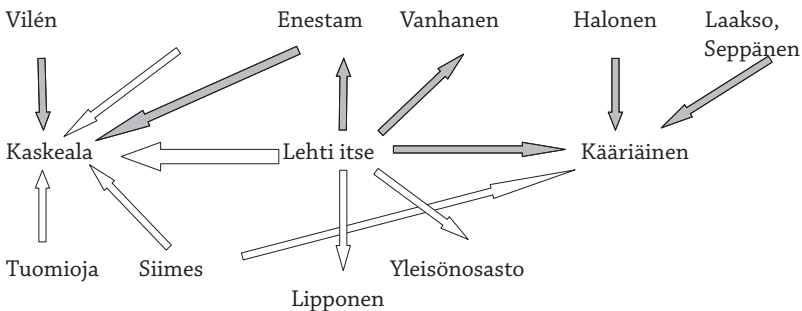
Kuvio 7.2
Puolustusvoimien komentajan Juhani Kaskealan puheen kommentointi Ilkassa, Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä 1.–30.9.2003

Nuoli kuvaa viittauksen suuntaa. Jos esim. lehti kommentoi Kaskealan lausuntoa, nuoli kulkee lehdestä Kaskealaan päin. Valkoinen väri tarkoittaa, että aloitetta on kommentoitu myötäsukaisesti. Harmaa nuoli taas merkitsee, että aloite on kumottu tai siihen on muuten suhtauduttu torjuvasti. Nuolen paksuus kertoo, kuinka monta kertaa kyseisen toimijan aloitteeseen on viitattu. Nuolen pituudella ei tässä kuviossa ole merkitystä.

Ilkka

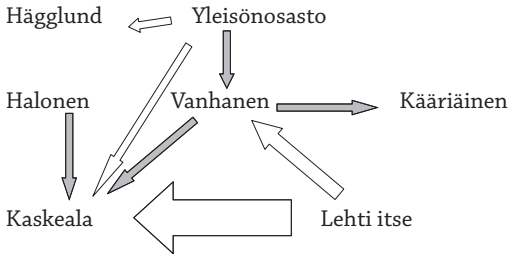

Helsingin Sanomat

Aamulehti

Kaskealan lausunnon poikkeuksellisen voimakas resonoiminen johtui suurelta osin siitä, että hänen puheensa vapautti liikkeeseen monenlaisia pääomia eri kentillä ja vieläpä näiden kenttien eri puolilla. Journalismin kentällä olevat toimijat saivat uuden osoituksen Suomen Nato-jäsenyyden lähestymisestä tai ainakin muuttumisesta entistä todennäköisemmäksi. Pääkirjoitustoimittajat, jotka olivat puhuneet Nato-jäsenyyden puolesta jo vuosia, pääsivät kommentoimaan lausuntoa hieman ”mitäs minä sanoin” -tyyliin. Poliitiikan kentällä niin vasemmisto kuin oikeistokin pääsivät hyödyntämään lausuntoa ja tulkitsemaan sitä omien tavoitteidensa suuntaisesti.

Vaalikeskustelusta Naton sisäiseen kriisiin

Joulukuussa 2002 ulkoministeri Erkki Tuomioja lisäsi kierroksia jo muutenkin kuumana käyneeseen Nato-keskusteluun ehdottamalla, että Natosta tehtäisiin yksi kevään 2003 eduskuntavaalien teema. Ehdotus sai tiedotusvälineet puhumaan ulkopoliittisen johdon keskinäisistä erimielisyyksistä. Esimerkiksi MTV3:n Kymmenen uutisissa 10.12. linjaerojen syyksi tarjottiin Lipposen ja Tuomiojan eripuraa, joka oli juontanut juurensa kesällä 2002 käydystä, Tuomiojan häviämästä Sdp:n puheenjohtajakilpailusta. Toimittaja esitti näkemyksensä, että ”Tuomiojalla tuntuu olevan pakottava tarve olla eri mieltä Lipposen kanssa”.

Natosta ei tullut eduskuntavaalien teemaa, eikä aiheesta edes kunnolla keskusteltu vaalien aikana; tosin eri tiedotusvälineiden vaalikoneissa ehdokkaat ottivat kantaa Nato-kysymykseen, ja vaa-

likonevastausten pohjalta tehtiin myös uutisia. MTV3:n vaalitentissä 12.3.2003 suurimpien puolueiden keskustan, Sdp:n ja kokoomuksen puheenjohtajat esiintyivät kieli keskellä suuta, kun toimittaja ohjasi keskustelun Nato-kysymykseen. Silti kaikki jättivät auki mahdollisuuden, että Suomi voisi joskus liittyä Natoon. Ani harva ehdokas nosti vaalikampanjassaan Natoa millään tavalla esiin. Nämä vähät olivat useimmiten vasemmistolaisia, joiden kanta Suomen Nato-jäsenyyteen oli jyrkän kielteinen – kansanedustaja Jaakko Laakso alleviivasi Nato-vastaisuutta jopa vaalimainoksessaan. Jäsenyyden puolestapuhujat pysyivät hiljaa.

Alkuvuodesta 2003 arviot Naton ja Venäjän suhteiden paraneemisesta joutuivat kyseenalaisiksi, sillä Irakin sota kylmensi Venäjän ja Yhdysvaltojen välejä. Samalla Nato jakautui kahteen leiriin, kun Euroopan keskeiset Nato-maat Ranska, Saksa ja Belgia ryhtyivät vastustamaan Yhdysvaltojen suunnitelmia hyökätä Irakiin. Vastavasti juuri Naton jäseniksi kutsutut entiset sosialistiset maat, Puola ja Baltian maat etunenässä, antoivat tukensa Yhdysvaltojen Irakipolitiikalle. Irakin sota laski entisestään Nato-jäsenyyden kannatusta Suomessa, ja kriisi heijastui myös virallisiin kannanottoihin. Esimerkiksi ulkoministeri Erkki Tuomioja korosti moniin tiedotusvälineisiin levinneessä STT:n haastattelussa Suomen vallitsevan linjan etuja³³.

Mediassa käytävä Nato-keskustelu näyttää kulkevan eräänlaisissa sykleissä (ks. kuvio 7.1) jotka saavat useimmiten alkunsa jonkun eliitin jäsenen lausunnosta ja elävät sitten muutamasta päivästä viikkoihin. Myös muualla maailmassa tapahtuvat asiat vaikuttavat kotimaiseen Nato-keskusteluun. Baltian maiden jäsenyyden varmistuminen ja puheet Naton luonteen muuttumisesta vauhdittivat jo muutenkin vilkasta keskustelua. Vuoden 2003 alusta helmikuun puoliväliin Nato-keskustelua käytiin julkisuudessa lähes joka päivä. Sitten keskustelu kuitenkin tyrehtyi nopeasti. Hiljentymistä kuvaa esimerkiksi se, että kun ajanjaksolla 15.1.–15.2. Helsingin Sanomissa oli 29 Suomen Nato-keskusteluun liittyvää juttua, seuraavan kuukauden aikana niitä oli vain kolme. Muita Nato-juttuja kyllä oli varsin paljon, mutta ne eivät koskettaneet suoraan suomalaista keskustelua.

³³ ”Tuomioja: Nyt on hyvä olla liittoutumaton” Etelä-Suomen Sanomat 12.2.2003

Nato-keskustelun hiipuminen johtui mitä ilmeisimmin lähes tyivistä eduskuntavaaleista. Poliitikot välttivät visusti ottamasta kantaa Nato-kysymykseen, sillä mielipidemittaukset osoittivat, että noin 70 prosenttia kansalaisista vastusti jäsenyyttä. Jälkeenpäin Rkp:n puheenjohtaja, puolustusministeri Jan-Erik Enestam arvelikin, että hänen avoimen myönteinen Nato-kantansa oli vaikuttanut puolueen vaalitappioon³⁴. Vastoin joitakin ennakoarvioita³⁵ Nato-keskustelu ei lähtenyt uudelleen käyntiin heti eduskuntavaalien jälkeen.

Ehdotus EU:n puolustusytimestä muuttaa asetelmia

Yli kaksi kuukautta kestänyt Nato-hiljaisuus rikkoutui huhti–toukokuun vaihteessa 2003, kun neljä EU:n jäsenmaata – Ranska, Saksa, Belgia ja Luxemburg – esittivät Euroopan unionin sotilasoperaatioille johtoelintä, joka olisi päällekkäinen Naton kanssa. Ehdotus sysäsi suomalaisen Nato-keskustelun taas liikkeelle. Samalla keskustelu siirtyi kokonaan uuteen vaiheeseen: kun aikaisemmin puheet Suomen mahdollisesta liittoutumisesta olivat koskeneet lähes yksinomaan Natoa, nyt alettiin keskustella siitä, pitäisikö Suomen olla mukana EU:n ”puolustusytimestä”, niin kuin asiaa yleisesti nimitettiin. Uudet käsitteet ”puolustusydin” ja ”EU:n kova ydin” omaksuttiin tehokkaasti julkiseen keskusteluun. Tällaiset käsitteet alkavat usein elää mediassa omaa elämäänsä ilman, että juurikaan pohdittaisiin niiden alkuperää ja sitä, minkälaisia poliittisia intressejä varten käsitteet on aikoinaan luotu.

Euroopan tilanteen muuttuminen nosti julkisuuteen entistä näkyvämmiin Nato-jäsenyyden kannattajien perinteisen argumentin, jonka mukaan Suomen pitää olla mukana niissä ”pöydissä, joissa meitäkin koskevista asioista päätetään”. Samalla rikottiin eräänlainen poliittinen raja-aita, kun Vihreän liiton varapuheenjohtaja Ulla Anttila otti kantaa Suomen Nato-jäsenyyden ja EU:n

---

³⁴ ”Enestamin asema ei heilunut puoluekokouksessa” Jouni Mölsä, Helsingin Sanomat 29.3.2003

³⁵ ”Suomen hallituksen ja eduskunnan uskotaan kääntyvän Nato-myönteisiksi” Jukka Löytömäki, Pohjalainen 2.4.2002

yhteisen puolustuksen puolesta³⁶. Vasemmistotaustaisesta ympäristöliikkeestä syntynyt puolue oli viimeistään nyt osoittanut, että sen riveistä löytyy mielipiteitä laidasta laitaan ja että poliittisella kartalla se sijoittuu pikemminkin keskustaan kuin vasemmistoon. Aikaisemmin vihreät olivat itse luonnehtineet Nato-kantaansa ”peruskielteiseksi”. Ehkä hieman yllättävää on kuitenkin, että Anttilan avaus ei poikanut juurikaan kommentteja seuraavien päivien lehdis-sä.

Toukokuusta 2003 lähtien suomalaista Nato-keskustelua hallitsi kysymys EU:n yhteisen puolustuksen kehittamisestä. Juuri valittu hallitus jatkoi virallisesti edeltäjänsä turvallisuuspoliittista linjaa, jonka mukaan Suomi pysyy toistaiseksi liittoutumattomana. Puolueiden painotuserot tulivat kuitenkin esiin erityisesti uuden puolustusministerin, keskustan Matti Vanhasen kannanotoissa. Hänen mukaansa Suomen ei välttämättä olisi hyvä mennä mukaan kaikkiin EU:hun syntyviin ydinryhmiin, vaan katsoa tilannetta tapaus kerrallaan³⁷. Edellinen puolustusministeri, Rkp:n Jan-Erik Enestam ja edellinen pääministeri, Sdp:n Paavo Lipponen olivat olleet syvemmän integraatiopolitiikan kannalla kuin Vanhanen.

Kesäkuussa maata kohtasi hallituskriisi, kun pääministeri Anneli Jäätteenmäki joutui eroamaan. Helposti henkilöityvä ja inhimillisiä elementtejä tarjonnut sisäpoliittinen tapahtumasarja jätti Nato-keskustelun pimentoon. Tapaus sai alkunsa, kun Jäätteenmäki käytti eduskuntavaalitaistelussa ulkoministeriön salaisia pape-reita, joissa kerrottiin silloisen pääministerin Paavo Lipposen ja Yhdysvaltojen presidentin George W. Bushin käymistä neuvotteluista. Asiakysymykset jäivät mediassa henkilöstiriitojen varjoon, ja tapahtumat pelkistyivät julkisuudessa lähinnä poliittiseksi peliksi. Kesän 2003 alkupuolella julkinen Nato-keskustelu oli käytännöllisesti katsottuna pysähdyksissä, niin kuin se oli ollut pari kuukautta aikaisemmin eduskuntavaalien jälkeen.

Siirryttyään eduskunnan puhemieheksi Paavo Lipponen otti entistä aktiivisemmän roolin turvallisuuspoliittisessa keskustelus-

³⁶ ”Ulla Anttila harkitsisi EU-puolustusta ja Natoa” Aamulehti 4.5.2003

³⁷ ”Vanhanen: Suomen ei tarvitse kuulua kaikkiin EU-ytimiin” Arto Astikainen, Helsingin Sanomat 8.5.2003

sa. Pääministerinä ollessaan hänen oli vielä pitänyt asetella sanansa sangen varovasti, mutta nyt hän otti kantaa asioihin tavalla, joka sai poliitikot, valtio-oppineet ja lehdistön kysymään, oliko Lipposen omaksuma kantaaottava rooli sopiva eduskunnan puhemiehelle.³⁸

Kesällä 2003 Nato-keskustelu oli mediassa hyvin vähäistä ja turvallisuuspoliittiset jutut liittyivät lähinnä EU:n yhteisen puolustuksen kehittämiseen. Syyskuun alussa aihetta käsitteleviä juttuja alkoi taas tulla lähes päivittäin niin painetuissa kuin sähköisissäkin välineissä. Tärkeä syy keskustelun lisääntymiseen oli lokakuun alussa alkavaksi suunniteltu hallitusten välinen konferenssi, jonka odotettiin muodostuvan tärkeäksi vedenjakajaksi Suomen ja koko Euroopan unionin turvallisuuspolitiikassa. Niin kuin usein ennenkin, media oli etukenossa ja päättäjät yrittivät jarrutella. Uutiset myös viittasivat siihen suuntaan, että aiemmin pidettyväistä integraatiopolitiikkaa kannattanut Matti Vanhanen oli pääministerikautensa ensimmäisinä kuukausina hieman lähentynyt edeltäjänsä Paavo Lipposen EU- ja Nato-myönteistä linjaa.³⁹

Useat lehdet, Helsingin Sanomien ohella muun muassa Savon Sanomat, painottivat syyskuun alussa, että Suomen olisi pakko ottaa kantaa turvallisuuspolitiikkaan jo syksyn 2003 aikana eikä vasta vuoden 2004 selonteossa. Puolustusministeri Seppo Kääriäinen pyrki rauhoittamaan tilannetta puolustusvoimien uutislehden Ruotuväen haastattelussa 17.9.2003 toteamalla, että vuoden 2004 selontoen sisältöä ei ollut syytä ennakoida ennen kuin hallitusten välinen konferenssi oli tehnyt päätöksensä. Haastattelu kuvastaa hyvin Suomen tiedotusvälineiden erilaisia rooleja. Siinä missä iltapäivälehdet ja monet päivälehdetkin ovat omaksuneet aktiivisen ja ärhäkän ”vallan vahtikoiran” roolin, Ruotuväkeä voi luonnehtia pikemminkin myrskyn tyynnyttäjäksi. Puolustushallinnon julkaisemana Ruotuväen tehtävä on luonnollisesti edistää oman hallinnonalansa asiaa. Tämä johtaa usein siihen, että Ruotuväessä julkaisuissa haastattelussa vallanpitäjät pääsevät tuomaan esiin itselleen

---

³⁸ ”Puhemies Lipponen ei malta lomailla” Pääkirjoitus Helsingin Sanomissa 28.7.2003, ”Tennilä: Lipponen käyttää asemaansa väärin” Helsingin Sanomat 27.7.2003

³⁹ ”Vanhanen: Suomi valmis edistämään EU-puolustusta” Arto Astikainen, Helsingin Sanomat 4.9.2003

suotuisan näkökulman, joka useimmiten tarkoittaa keskustelun rauhoittamista.

EU:n ja Naton yhteys nostetaan esiin

Syyskuun 22. päivänä puolustusvoimien komentaja Juhani Kaskeala sanoi puheessaan, että Euroopan unionin turvatakuut edellyttäisivät käytännössä Naton jäsenyyttä, koska EU:lla ei ollut käytettävissään Yhdysvaltojen veroista sotilasvoimaa.

Puolustusvoimain komentaja amiraali Juhani Kaskeala katsoo, että Suomen ei tule missään tapauksessa ennalta sulkea pois EU:n yhteiseen puolustukseen osallistumista.

Hän totesi maanpuolustuskurssin avajaisissa pitämässään puheessa, että Suomen EU-jäsenyyttä perusteltiin aikanaan myös turvallisuuspoliittisin syin.

Eikö olisi siis loogista hyväksyä unionin yhteinen puolustus yhä syvenevän integraatiokehityksen seuraavana askeleena? Hän kysyi. (...)

Neljä viidesosaa unionin nykyisistä ja tulevista jäsenvaltioista jakaa yhteisen puolustusvelvoitteen Natossa, jossa turvallisuustakuut varmistaa viime kädessä Yhdysvallat. Unionin yhteisen puolustuksen julistus ilman Nato-jäsenyyttä olisi siten varsin köykäinen paperi, Kaskeala sanoi.

(“Kaskeala: EU-puolustusta ei pidä sulkea pois”, STT/Ilkka 23.9.2003)

Vaikka Kaskeala ei suoraan sanonutkaan kannattavansa Suomen Nato-jäsenyyttä, hänen lausuntonsa on helppo osoittaa Nato-jäsenyyden puoltopuheeksi loogisella päättelyketjulla:

Premissi 1: EU:n yhteinen puolustus edellyttää Nato-jäsenyyttä.

Premissi 2: On loogista hyväksyä EU:n yhteinen puolustus integraatiokehityksen seuraavana askeleena.

Johtopäätös: On loogista, että Suomi liittyy Natoon.

Samassa tilaisuudessa puhunut puolustusministeri Seppo Kääriäinen sanoi olevansa yhtä mieltä siitä, että uskottavat turvatakuut pystyisi antamaan vain Nato. Ministeri ei silti ottanut kantaa Suo-

men mahdolliseen Nato-jäsenyyteen. Kaskealan puheenvuoro sai paljon huomiota televisio- ja radiouutisissa sekä seuraavan päivän sanomalehdissä. Radiouutisissa Kaskealan puheesta nostettiin esiin viesti, jonka mukaan EU:n turvatakuut edellyttäisivät Natoa. Televisiouutisissa poliitikot pantiin kommentoimaan Kaskealan lausuntoa.

Joissakin lehdissä pohdittiin sitä, oliko Kaskeala näyttänyt puheettaan etukäteen tasavallan presidentille. Kun selvisi, että puhetta ei ollut näytetty, iltapäivälehdet saivat aiheen tehdä skandaalinkäryisiä juttuja näyttävin otsikoin. Seuraavien päivien aikana sanomalehdistö kommentoi puhetta laajasti ja omia tulkintojaan tehden. Lehdet jakaantuivat kannanotoissaan kahteen leiriin: hoputtajiin ja toppuuttelijoihin. Esimerkiksi Ilkka ilmaisi selvästi mielipiteensä, että liittoutumattomuus oli Suomelle hyväksi, eikä Suomella ollut mitään kiirettä turvallisuuspoliittisen linjansa muuttamisessa. Vastaavasti Savon Sanomat ja monet muut lehdet ottivat sen kannan, että Suomen olisi tehtävä nopeasti uusia turvallisuuspoliittisia ratkaisuja.

Pari viikkoa Kaskealan puheen pitämisen jälkeen julkisuudessa ei juuri käyty varteenotettavaa Nato-keskustelua ilman, että olisi jollakin tavalla viitattu amiraalin ajatuksiin. Useimmat kehuivat hänen ajatuksiaan, jotkut taas tyrmäsivät ne. Yhtä kaikki, ne vaikuttivat keskustelun sävyyn ja puheenaiheisiin. Eniten Kaskealan puhetta kommentoivat lehdet pääkirjoituksissaan ja kolumneissaan, mutta siihen joutuivat tarttumaan myös tasavallan presidentti ja pääministeri, jotka eivät yleensä olleet kommentoineet kenenkään muun turvallisuuspoliittisia lausuntoja. Tällä kertaa puhuja oli keskustelun kentällä niin keskeisessä asemassa, ettei hänen näkemyksilleen voitu viitata kintaalla. Myös hänen habituksensa suomalaisena suoraselkäisenä sotilaana ja hänen hallitsemansa pääoma auttoivat resonanssin syntyä. Kaskealan pääoma liittyy sotilaiden perinteisesti nauttimaan arvostukseen puolueettomina ja vilpittöminä asiantuntijoina – tällaista pääomaa on vain harvalla poliitikolla.

Lehtien pääkirjoituksissa Kaskealaa kiitettiin usein suorapuheisuudesta ja rehellisyydestä: Kaskealan puhe nosti “kissan pöydälle” (Kymen Sanomat 24.9.), “Kaskeala sanoi ääneen sen, mitä moni poliitikko ei ole vielä uskaltanut” (Pohjalainen 23.9.). Monien

kommentaattoreiden silmissä Kaskeala edusti ihanteellista ja suoraselkäistä suomalaista, joka tarjosi vastapainon poliitikkojen salamyhkäiselle ketkuttelulle ja turhalle viivyttelylle – lehdissä hän moitittiin jatkuvasti poliitikkoja siitä, että nämä eivät olleet ottaneet riittävän selvästi kantaa Suomen mahdolliseen liittoutumiseen.

Kaskealan nauttimasta arvostuksesta kertoo se, että hänen lausuntoaan keuhuttiin jopa vasemmistoliitossa, joka on perinteisesti suhtautunut muita puolueita kriittisemmin sotaväkeen ja puolustusasioihin yleensäkin. Vasemmistoliitossa Kaskealan lausunto tosin käytettiin EU:n puolustuksen vastustamiseen: jos kerran EU:n turvatakuut tulevat käytännössä Naton kautta, on parasta sanoutua irti myös EU:n yhteisestä puolustuksesta. Kaskealan lausunto sai huomiota myös siksi, että hän astui joidenkin mielestä poliittisen eliitin varpaille; sotilailtahan on perinteisesti edellytetty pysyttelemistä erossa politiikasta. Toisten mielestä Kaskeala suositteli Suomelle Nato-jäsenyyttä, toisten mielestä hän vain yksinkertaisesti ”sanoi, miten asiat ovat”. Olivatpa Kaskealan tarkoituksiperät mitkä hyvänsä, hänen puheensa vaikutti olennaisesti Nato-keskusteluun. Kaskealan puhe siirsi Nato-keskustelun painopistettä aikaisempaa enemmän sotilaalliseen suuntaan.

Kaskeala ei ollut ainut aktiiviupseeri, joka analysoi julkisesti Suomen turvallisuuspoliittista asemaa. Sitä pohtivat myös monet hierarkian alemmilla portailla olevat komentajat. Useimmissa puheissa ja kirjoituksissa upseerit jättivät jäsenyyden mahdollisuuden auki toteamalla ”olipa Suomi liittoutunut tai liittoutumaton...” Tässä he noudattelivat puolustusvoimien komentajan Juhani Kaskealan ilmaisemaa linjaa, jonka mukaan sotilaiden tehtävänä oli pitää huoli siitä, että jos poliitikot päättäisivät hakea Nato-jäsenyyttä, puolustusvoimat olisivat valmiit siihen. Joissakin puheenvuoroissa sotilaiden Nato-myönteisyys oli kuitenkin nähtävissä varsin selvästi, kuten seuraava esimerkki osoittaa.

Euroopan integraatiokehitys on edennyt vaiheeseen, jossa nykyiset ja tulevat jäsenmaat koettavat päästä yksimielisyyteen unionin perustuslaista. Suomessa puolustusyhteistyö ja turvatakuut ovat olleet julkisuudessa korostetusti esillä. Suomi ei halua sitovia turvatakuuta, vaan lähtee siitä, että kukin jäsenmaa voi pyytää halutesaan apua ja vastaavasti muut jäsenmaat voivat itse päättää avun antamisesta.

(...) Äkkiseltään näyttää siis ettei mitään merkittävää muutosta tapahtuisi, jos löyhiin turvatakuisiin päädytään. EU:n puolustusyhteistyö on kuitenkin vielä alkuvaiheessa ja integraatiokehityksen logiikka puhuu Suomen esittämää kantaa vastaan. Jos yhdentyminen jatkuu, (...) kaikkien on sitouduttava puolustamaan länsimaisia arvoja kaikin käytettävissä olevin keinoin. (...) Näitä asioita käsiteltäessä Natoa ei voida sivuuttaa. EU:n turvatakuut saattavat siis olla Suomelle yksi askel kohti Nato-jäsenyyttä.

(Utin jääkäriyrykmentin komentajan Timo Kivisen kirjoitus Laskuvarjojääkärikillan Keskuslukko-lehdessä 4/2003)

Kirjoitus kuvastaa sotilaille tyypillistä tapaa käsitellä turvallisuuspolitiikkaa. Valtion virkamiehenä upseerin on oltava hallituksen linjoilla, ja tämä tulee esiin kirjoituksen alussa. Toisaalta nykyään sotilaillekin sallitaan myös varsin pitkälle menevä poliittinen analysointi, joten Kivinen myös kyseenalaistaa Suomen kannan EU:n turvatakuisiin. Kirjoituksen lopussa Kivinen esittääkin arvionsa siitä, mihin nykyinen EU:n kehitys saattaa johtaa.

Upseereille Nato-kysymys on sikäli läheinen ja konkreettinen asia, että se saattaa vaikuttaa heidän työmahdollisuuksiinsa. Puolustushallinnolla, niin kuin millä muulla hallinnonalalla tahansa, on luonnollisesti tavoitteena pitää määrärahoja ja toimintaedellytyksiä vähintään olemassa olevalla tasolla ja myös lisätä resursseja. Tämän vuoksi tuntuu ymmärrettävältä, että puolustushallinnon työntekijöiden julkisuudessa esittämät kannanotot ovat olleet usein Suomen Nato-jäsenyyttä kannattavia tai ainakin siihen suuntaan kallistuvia. Esimerkiksi puolustusvoimien Nato-yhteensopivuuden lisäämistä pidetään luonnollisena kehityksenä, ja Nato-jäsenyyden nähtäisiin toisaalta avaavan uusia työmahdollisuuksia ja toisaalta parantavan Suomen asemaa kansainvälisessä kriisinhallintatyössä⁴⁰. Toisaalta on huomattava, että upseerikunta kokonaisuudessaan suhtautuu Nato-jäsenyyteen samalla tavoin kuin Suomen väestö yleensäkin: upseeriliiton jäsenkyselyn mukaan alle viidennes upseereista kannattaa Natoon liittymistä, ja kaksi kolmasosaa vastustaa sitä⁴¹.

⁴⁰ Majuri Ville-Pentti Poutun haastattelu Puolustusvoimien kansainvälisessä keskuksessa Niinisalossa 17.8.2002. Pouttu on yksi monista suomalaisupseereista, jotka ovat työskennelleet ulkomailla mm. Naton johdattamissa operaatioissa ja harjoituksissa.

⁴¹ Upseeriliiton jäsenkysely 2002 (www.upseeriliitto.fi)

Kohti EU:n puolustusratkaisua

Keskiviikkona 24.9.2003 lähestyvää EU:n puolustusratkaisua käsiteltiin aamusta iltaan niin televisiossa, radiossa kuin lehdissä. Ylen radiouutisissa toimittaja kuvaili tilannetta siten, että ”Suomi on joutunut tuuliajolle” EU:n yhteisen puolustuksen kehittämisessä. Samassa lähetyksessä pääministeri Vanhanen pyrki lieventämään amiraali Kaskealan 22.9. esittämää, monien Nato-myönteiseksi tulkittavaa lausuntoa sanomalla, että Kaskeala oli Suomen puolustusratkaisussa lähinnä sotilaallisena asiantuntijana ja neuvonantajana, eikä hänen lausunnoistaan pitäisi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Niin Vanhanen kuin presidentti Halonen kiirehtivät pitkin päivää tyynnyttelemään Nato-keskustelua vakuuttelemalla, ettei Suomella ollut mitään kiirettä tehdä turvallisuuspoliittisia ratkaisuja. Ylen radiouutisten toimittajan mukaan Vanhanen toisti sanomaa niin monta kertaa, että toimittajat alkoivat jo tuskastua toittottamiseen. Vanhanen myös korosti, että mahdollinen päätös liittymisestä Euroopan yhteiseen puolustukseen olisi suomalaisten oma asia.

Presidentti Halosen 24.9. antama lausunto, että Suomen ei tarvitse ”hötkyillä” EU:n yhteisestä puolustuksesta päätettäessä, levisi sanatarkasti kaikkiin suurimpiin tiedotusvälineisiin. Kansanomaisella ilmauksella Halonen tuli samalla vahvistaneeksi ihmisläheisen ja mukavan johtajan kuvaansa. Ylen television pääuutislähetyksessä ankkurin tulkinta päivän tapahtumista oli, että ”Suomen valtiojohto rauhoittelee keskustelua” EU-puolustuksesta. Tämä tulkinta oli myös esimerkiksi Helsingin Sanomissa 25.9. ja saman viikon Suomen Kuvalehdessä. Ylen uutisiin toi jännitettä samassa lähetyksessä esitetty Max Jakobsonin haastattelu, jossa hän patisti Suomea pikaisesti liittymään EU:n yhteiseen puolustukseen ja sitä kautta Natoon. Valtiojohto kuitenkin jatkoi puolustuskeskustelun tyynnyttelyä koko rintamansa voimin⁴².

Kansalaisnäkökulma ei noussut edelleenkaan pinnalle muuten kuin gallupien välityksellä. Ylen TV1:n pääuutislähetyksessä 30.9. tosin kuultiin tavallisilta kansalaisilta muutamia suoria komment-

---

⁴² ”Tuomioja: Suomella ei ole kiire ratkaisuihin turvallisuuspolitiikassa” STT/Helsingin Sanomat 28.9.2003

teja EU:n perustuslakiluonnoksesta. Eurooppa-tiedotuksen yleisötilaisuudessa kuvatut lyhyet haastattelut näyttivät konkreettisia esimerkkejä siitä, miten eliittiin kuulumattomat ihmiset esittävät turvallisuuspoliittisia kantojaan ja perustelevat niitä. Myös Ylen A-talk-keskusteluohjelmassa 1.10. haastateltiin tavallisia kansalaisia. Poliitikkojen ja tutkijoiden argumentoinnin rinnalla tavallisten ihmisten puheenvuorot olivat toki varsin yksioikoisia, mutta niiden näyttäminen auttoi hahmottamaan Nato-mielipiteiden kirjoa. Televisiossa tavallisten kansalaisten mielipiteet tulevat julki havainnollisemmin kuin lehtijutuissa, koska liikkuva kuva ja ääni tuovat myös sanattoman viestinnän vivahteet esiin ja kertovat mielipiteen esittäjän persoonallisuudesta ja tuntemuksista.

Hieman kärjistäen syksyn 2003 Nato-keskustelun kuvion voi tiivistää seuraavasti: Kansa vastusti, lehdet hoputtivat ja poliitikot tyyntyttelivät. Tämä kuvio tuli erityisen selvästi esiin, kun EU-maat lokakuun alussa aloittivat hallitusten välisen konferenssin HVK:n, jonka asialistalla oli jäsenmaiden yhteinen puolustus. Konferenssin aattona, perjantaina 3.10. valtakunnalliset tv-kanavat – Nelonen, Yle ja MTV3 – käsitelivät ykkösjutussaan EU:n yhteistä puolustusta koskevia kaavailuja, ja niillä myös nähtiin olevan suora yhteys Nato-kysymykseen. Kaikkien kanavien uutisissa tulivat näkyvästi esille pääministeri Matti Vanhasen vakuuttelut, joiden mukaan Suomella ei olisi kiirettä tehdä turvallisuuspoliittisia ratkaisuja kuluneen syksyn aikana. Kuitenkin uutislähetyksissä moni asia näytti viittaavan siihen, että ratkaisut olivat lähempänä kuin osattaisiin kuvitellakaan. Esimerkiksi kun Ylen uutisankkuri kertoi HVK:n alkamisesta ja EU:n yhteistä puolustusta koskevista neuvotteluista, taustalla oli Naton tunnus. Muutenkin televisiouutisten kuvitus painottui selvästi sotilaalliseen merkitysympäristöön, kun taas sanomalehtikuvitusta hallitsivat puku päällä esiintyvät poliitikot (ks. luku 3, kuvio 4.).

Päätöksen aikataulu selkiytyy

Lokakuun 2003 lopulla Nato-keskustelu oli taas hieman hiljentynyt edeltäneiden viikkojen kiivaasta myllytyksestä. 29.10. tapahtui kuitenkin jotain yllättävää: Ylen Radiouutiset kertoi puolustus-

ministeri Seppo Kääriäisen ilmoittaneen, että Suomen Nato-ratkaisu tehtäisiin jo keväällä 2004. Uutinen oli peräisin Kääriäisen Internet-kolumnista.

(...) Vuoden 2001 välitarkistuksessa todettiin, että varsinaisessa selontekotyössä vuonna 2004 on tehtävä perusteellinen analyysi Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen linjan kestävydestä. Analyysin perusteella on tehtävä valinta. Valinta on se, että Suomi päättää jatkaa sotilaallisen liittoutumattomuuden tiellä. Valinta on se, että Suomi liittoutuu ja hakee Naton jäsenyyttä. On tehtävä joku valinta joka tapauksessa.

Selonteko on sopiva asiayhteys Suomen linjan määrittelemiseen jatkossa. Se on myös aikataulullisesti ”passeli”. Monien muiden asioiden lisäksi hallitusten välisen konferenssin tulokset ovat selvillä viimeistään ensi keväänä. Silloin ei tarvitse spekuloida Euroopan Unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjoista. (...)

(“HVK:sta selontekoon”,

Seppo Kääriäisen kolumni 29.10.2003, www.defmin.fi)

Kääriäisen puheenvuoro oli sikäli merkittävä, että aikaisemmin hän oli yhdessä muun valtiojohdon kanssa korostanut, ettei Suomella ollut kiirettä linjansa määrittämiseen. Aikaisemmin ei myöskään ollut selvästi ilmoitettu, milloin päätöksen aika olisi. Nyt se kuultiin viralliselta taholta ”selvällä suomen kielellä”, jota monet lehdet olivat pääkirjoituksissaan vaatineet. Tulevina kuukausina kävi tosin niin, että keväälle suunniteltu puolustusratkaisu siirtyi syksyyn, sillä HVK oli kariutunut EU:n jäsenmaiden keskinäisiin erimielisyyksiin äänivallasta, eikä puolustuskysymyksistäkään näin ollen päästy selvyyteen.

Loppusyksyllä 2003 tiedotusvälineitä seuraamalla sai sellaisen käsityksen, että Suomi oli menossa yhä lähemmäksi Nato-jäsenyyttä. Vaikutelma johtui paljolti siitä, että Nato oli esillä mediassa ennennäkemättömän paljon. Nyt myös tehtiin entistä enemmän sellaisia juttuja, joissa pohdittiin mahdollisen jäsenyyden käytännöllisiä vaikutuksia. Esimerkiksi Suomen Kuvalehti julkaisi 17.10. kahdeksan sivun laajuisen kansikuvajutun otsikolla ”Operaatio Nato”. Kansitekstissä tiivistyi senhetkinen Nato-keskustelun luonne: ”Kansa vastustaa, eliitti epäröi, sotilaat harjoittelevat”. Jutussa oli muun muassa kartta silloisista ja tulevista Nato-maista sekä nii-

den asevoimien vahvuudet. Lisäksi jutussa esitettiin viisi kysymystä ja vastausta Nato-jäsenyyden mukanaan tuomista velvoitteista ja muista käytännön vaikutuksista.

Huomionarvoista on myös se, että Suomen Kuvalehden jutun kuvitus oli täynnä sotilaita, helikoptereita ja panssarivaunuja. Jutun visuaalinen puoli siis välitti Natosta kuvan puhdasverisenä sotilasliittona. Myös televisiossa Nato-juttujen visuaalinen maailma rakentui paljolti sotilaallisen toiminnan pohjalta. Sitä vastoin sanomalehtien Nato-juttujen kuvista suurin osa esitti ministereitä ja muita päättäjiä kravattit kaulassa, jolloin lukijalle syntyi vaikutelma, että Nato-jäsenyys oli ensisijaisesti poliittinen kysymys. Mitä jos -journalismia alkoi näkyä myös sähköisellä puolella – jopa jäsenyyden kustannusvaikutuksista puhuttiin radion ja television keskusteluohjelmissa. Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että Nato-keskusteluun tuli vuoden 2003 aikana jatkuvasti lisää konkretiaa.

“Natolle lisää kannattajia”

Vuoden 2003 loppusyksyllä joidenkin eliitin jäsenten kannanotoissa oli havaittavissa selvä siirtymä Nato-jäsenyyden kannattamisen suuntaan. Esimerkiksi eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja Liisa Jaakonsaari esitti Ylen TV:n Lauantaiseura-ohjelmassa Nato-myönteisiksi tulkittavia lausuntoja. Tarkalleen ottaen Jaakonsaari sanoi, että Suomen kannattaisi liittyä, jos Nato muuttuisi entistä enemmän poliittiseksi yhteistyöjärjestöksi. Samana päivänä Ylen tv-uutiset otsikoi, että “Suomen Nato-jäsenyys saa lisää kannatusta”. Samoissa uutislähetyksissä siteerattiin myös Kalevassa julkaistua presidentti Martti Ahtisaaren haastattelua. Toimittaja kuvasi tilannetta sanomalla, että Ahtisaari “lyö Nato-rumpua”.

16.11.2003 monet sähköiset viestimet, muun muassa Ylen Radiouutiset ja MTV3:n kymmenen uutiset, kertoivat Aamulehteä ja Turun Sanomia lainaten, että puolustusministeri Kääriäinen oli toivonut, ettei kokoomus tekisi välikysymystä hallituksen Nato-kannasta. Samassa uutisjutussa kokoomuksen puheenjohtaja Ville Itälä vastasi, että Kääriäisen kysymys oli outo, sillä kokoomus ei ollut aikonutkaan tehdä asiasta välikysymystä. Pari päivää myöhemmin, 18.11., ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajan Jaakonsaaren Nato-

puheille saatiin jatkoa, kun sosialidemokraattien kansanedustaja Mikko Elo sanoi Iltalehden haastattelussa, että Jaakonsaari “ei ole ajan tasalla sillä tavoin kuin tuossa tehtävässä pitäisi olla”. Hänen mukaansa Jaakonsaaren tapa perustella Nato-jäsenyyttä Venäjän ja Naton suhteiden lähentymisellä oli kansan aliarvioimista ja harhaanjohtamista. Elo arvioi, että Nato saattoi olla jo hajoamistilassa. Seuraavana päivänä Iltalehden juttua siteerattiin muun muassa Helsingin Sanomissa.

18.11. kuultiin median välityksellä monia muitakin Nato-lausuntoja. Ylen tv- uutisten päälähetyksessä aihetta luodattiin maan rajojen molemmilta puolilta. Ensinnäkin Suomessa vierailut Venäjän pääministeri Mihail Kasjanov kommentoi – ilmeisesti toimittajan aloitteesta – suomalaista Nato-keskustelua sanomalla, että liittoutumisesta päättäminen oli suomalaisten oma asia, mutta että Moskovassa oli aina arvostettu Suomen puolueettomuutta. Pääministeri sanoi vielä käsityksensä, että Suomi oli menestynyt nimenomaan puolueettomuutensa ansiosta eikä tilannetta kannattaisi muuttaa.

Venäjän pääministerin haastattelun jälkeen tuli uutisjuttu, jonka mukaan Ruotsin puolustusvoimien Nato-yhteensopivuus oli yllättänyt länsinaapurissa vierailleen eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan. Puheenjohtaja Jaakonsaari sanoi haastattelussa, että Ruotsi oli oikeastaan Natossa olematta Naton jäsen. Omassa tekstiosuudessaan toimittaja kertoi, että siinä missä suomalaiset poliitikot väittelevät kiivaasti Natosta, ruotsalainen Nato-keskustelu oli olematonta. Tämän vahvisti jutussa haastateltu ruotsalainen turvallisuuspolitiikan asiantuntija. Hän piti suurimpana syynä Nato-keskustelun vähyyteen sitä, että Ruotsin ja Venäjän välissä oli Suomi eikä Ruotsilla ollut edes potentiaalista turvallisuusuhkaa.

Niin poliitikkojen kuin tutkijoidenkin keskuudessa vallitsi varsin laaja yksimielisyys siitä, että Suomen turvallisuuspoliittisen perusratkaisun avaimet olivat pitkälti presidentti Tarja Halosen käsissä. Vastoin joidenkin eliitin jäsenten toiveita Halonen ei asettunut kannattamaan Suomen Nato-jäsenyyttä, vaan piti liittoutumattomuutta edelleen hyvänä ratkaisuna. ”Minun mielestäni mitään sen tyyppisiä radikaaleja muutoksia ei ole tapahtunut, jotka horjuttaisivat perusratkaisua”, hän sanoi maakuntamatkallaan Lohjalla 20.11. Lausunto levisi STT:n kautta seuraavan päivän lehtiin ja radiouutisiin. Lausunto oli sikäli merkittävä, että sen antoi henkilö, joka

perustuslain mukaan johtaa maan ulkopolitiikkaa – tosin yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa. Kaiken lisäksi Halonen nautti tuolloin ennätysellisen laajaa kansansuosiota, noin 90 prosenttia kansalaisista ilmoitti olevansa hänen toimintaansa tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä. Monien liittoutumisen puolestapuhujienkin mielestä oli vaikea kuvitella Suomen voivan pyrkiä Natoon, jos presidentti ei sitä kannattanut.

Presidentin haastattelussa Yle Radio Finlandin vuorokausikatsouksessa 21.11. tuli jälleen esille, kuinka toimittajat pyrkivät hakemaan uutisiin jännitettä asettamalla erilaiset toimijat keskinäiseen vuorovaikutukseen. Tässä tapauksessa toimittaja haastoi Halosen ottamalla esiin eduskunnan puhemies Lipposen lausunnon, jossa tämä oli kysynyt, mitä vikaa Natossa on. Halonen vastasi kääntämällä kysymyksen toisin päin: ”Mitä hyötyä Natosta olisi Suomelle?” Toimittaja tulkitsi omassa tekstiosuudessaan, että Lipposen ja Halosen välillä oli näkemysero. Yleensä ulkopolitiikan raskaan sarjan edustajat eivät julkisesti väittele keskenään, vaan toimittajat rakentavat dialogia heidän välilleen esimerkiksi edellä kuvatulla tavalla. Juuri eliitin erimielisyys on se murtuma, johon iskemällä journalismi voi saada itselleen aloitteellisuuden resursseja. Vastatessaan journalismin kentällä vallitseviin odotuksiin journalismi tulee samalla lisänneeksi yhteiskunnallisen keskustelun dynaamisuutta.

Maakuntamatkalla Lohjalla presidentiltä kuultiin myös kommentti tiedotusvälineiden toiminnasta. Hän oli ilmeisesti hieman kyllästynyt siihen, että toimittajat kysyivät matkoillakin häneltä etupäässä turvallisuuspoliittisia kysymyksiä ja samalla paikalliset aiheet jäivät vähälle huomiolle. ”Voisitte edes ingressissä mainita, että presidentti on käynyt Lohjalla”, hän vetosi toimittajiin ennen kuin alkoi vastailta Nato-kysymyksiin. Samanlainen ilmiö oli nähty muutamaa viikkoa aikaisemmin, kun Halonen oli valtiovierailulla Brasiliassa. Sieltä kantautui paljon huomiota saanut uutinen: ”Presidentti Halosen mielestä nyt on oikea aika keskustella Natosta”. Toki suurin osa uutisista kertoi itse vierailusta ja sen aikana käydyistä keskustelusta. Silti heräsi kysymys, miksi suomalaiset toimittajat olivat matkustaneet presidentin perässä kauas valtameren taakse kysyä hänen mielipiteitään suomalaisesta Nato-keskustelusta.

Ylen radiouutisten Ykkösaamu-ohjelman kolumnit ovat olleet yksi Nato-keskustelun laajimmalle levinneistä mielipidefoorumeista. Televisio- ja radiokanavilla ei ole pääkirjoituksia eikä yleisönosastoja, joten Ykkösaamun kolumnit ovat Suomen mediakentässä ainutlaatuinen ilmiö. Huomionarvoista on se, että ne ovat olleet enimmäkseen Suomen Nato-jäsenyyttä vastustavia. Esimerkiksi 10.10. toimittaja Ari Korvola epäili sotilaiden takertuvan epätoivoisesti Nato-jäsenyyteen, jotta he voisivat oikeuttaa puolustusmäärärahoja ja uusia kalustohankintoja. 21.11. kuultiin puolestaan kansalaisaktivisti Jaana Airaksisen kolumni, jossa hän vaati kansanäänestyksen järjestämistä niin EU:n uudesta perustuslaista kuin Nato-jäsenyydestä. Airaksinen kritisoi näkemystä, jonka mukaan jäsenyydessä olisi ensisijaisesti kyse Suomen vaikutusvallasta. ”Todellisuudessa Natossa on kysymys sodasta ja rauhasta”, hän sanoi ja huomautti, että Irakin sotaa tukeneet Nato-maat, esimerkiksi Norja ja Tanska, olivat sotaa käyviä maita. Airaksisen mukaan ”tässä historiallisessa tilanteessa” kansanäänestys voisi lisätä kansalaisten luottamusta politiikkaan ja edustukselliseen demokratiaan.

Samana iltana eli 21.11. liittoutumattomuutta puoltavat argumentit saivat vielä lisää painoarvoa, kun MTV3:n Kymmenen uutisissa esitettiin juttu, jossa käsiteltiin Euroopan suurimpien valtioiden ja Yhdysvaltojen erimielisyyksiä. Jutussa nostettiin esille epäily, että kiista saattaisi heikentää Natoa.

Marras-joulukuun vaihteessa 2003 Nato-keskustelu oli yltenyt jo niin vilkkaaksi, että kadunmiehenkään oli vaikea olla huomaamatta sitä. Nato alkoi olla niin sanotusti kaikkien huulilla; siitä puhuivat sellaisetkin ihmiset, jotka eivät työnsä tai harrastuksensa puolesta olleet aikaisemmin syventyneet aiheeseen. Natosta oli pikku hiljaa tulossa arkipäiväinen ja tuttu asia. Keskusteluilmapiiriä vapautti sekin, että jotkut poliittisen eliitin jäsenet epäilivät Suomen joka tapauksessa luopuvan sotilaallisesta liittoutumattomuudestaan – liittyttiinpä Natoon tai ei⁴³.

---

⁴³ “Kiljunen: Suomen liittoutumattomuus menee EU:n, ei Naton takia”. Laura Pekonen, Helsingin Sanomat 27.11.2003

Italia ehdottaa turvatakuita, viestimet innostuvat

Tärkeä keskustelun vauhdittaja oli 26.11. EU:n puheenjohtajamaan Italian esitys siitä, että unionin uuteen perustuslakiin kirjattaisiin sotilaalliset turvatakuut. EU:n turvatakuut olisivat samanlaiset kuin Naton, eli jos jokin jäsenmaa joutuisi sotilaallisen hyökkäyksen kohteeksi, muiden jäsenmaiden olisi tultava apuun. Turvatakuut koskisivat kaikkia jäsenmaita.

Italian avaus sai Suomen päättäjiltä ristiriitaisen vastaanoton. Pääministeri Matti Vanhanen arvioi, ettei Suomi voisi hyväksyä esitystä, koska se merkitsisi hänen mukaansa liian ehdotonta sitoutumista sotilaallisen avun antamiseen. Myös ulkoministeri Erkki Tuomioja sanoi, että Suomi ei aikoisi hyväksyä EU:hun automaattisia turvatakuita. Suurin oppositiopuolue kokoomus puolestaan olisi ollut valmis hyväksymään Italian ehdotuksen. Poliittisen eliitin keskuudessa vallitsi erimielisyyttä siitä, pitäisikö Italian ehdotuksen mukaisia turvatakuita nimittää sotilaalliseksi liittoutumiseksi. Pisimmälle määrittelyssä meni kokoomuksen kansanedustaja Kimmo Sasi, joka 27.11. eduskunnan kyselytunnilla⁴⁴ kuvasi ehdotusta selväksi sotilaallisen liittoutumisen artiklaksi.

Vaikka journalismille on tyypillistä asioiden esittäminen henkilöiden välisinä kiistoina, Nato-keskustelussa avoimet konfliktit ovat olleet harvinaisia. Nato-journalismi on ollut säyseää, varsinkin jos sitä verrataan muihin politiikan uutisaiheisiin, kuten työmarkkinaosapuolten sanasotiin. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että Nato-kysymyksessä ei ole mukana suoranaista edunvalvontaa. 27.11. tv- ja radiouutisissa sekä monissa sanomalehdissä kysymys Suomen liittoutumattomuudesta esitettiin kuitenkin pääministerin ja oppositiopuolue kokoomuksen välisenä kiistana.

Marras-joulukuussa ei juuri ollut lehtiä, jotka eivät olisi jollakin tavalla kommentoineet Nato-keskustelua. Lehdistön mielipiteiden selvittämiseksi keräsin pääkirjoitukset 36 lehdestä ajalta 25.11.–2.12.2003. Mukana olivat 4–7-päiväiset alueidensa ykköslehdet, tärkeimmät yleisaikakauslehdet, suurimmat puoluelehdet ja lisäksi muutama muu suurehko maakuntalehti. Paikallislehdet

⁴⁴ Kyselytunti esitettiin kokonaisuudessaan Yleisradion digitaalisella Radio Peili -kanavalla.

ja kaupunkilehdet rajasin tämän otoksen ulkopuolelle. Ajankohta oli valittu sillä perusteella, että silloin Italia oli juuri tehnyt ehdotuksensa EU:n jäsenmaiden keskinäisistä turvatakuista, mikä lisäsi keskustelua Suomen sotilaallisesta liittoutumisesta. Jokaisesta lehdestä otettiin yksi pääkirjoitus, joka oli julkaistu kyseisellä aikavälillä (poikkeuksena muutama lehti, joissa ei ollut Nato-aiheista pääkirjoitusta tuona ajanjaksona). Näin mukaan saatiin mahdollisimman monen lehden pääkirjoitukset.

Eräs merkittävä ero sähköisten ja painettujen tiedotusvälineiden välillä on se, että vain jälkimmäisissä on pääkirjoituksia. Pääkirjoituksen tehtävä on ilmaista lehden linja. Kun uutisissa mielipiteet ja tosiasiat on pidettävä erillään, pääkirjoituksessa kuuluukin ilmaista mielipiteitä.

Lehdet jakautuivat kannanotoissaan kolmeen ryhmään. 11 lehteä ottivat varsin voimakkaasti kantaa Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Tässä ryhmässä oli sanomalehtiä ja yleisaikakauslehtiä, mutta – yllättävää kyllä – vain yksi puoluesidonnainen lehti, kommunistien Tiedonantaja. Toiseen ryhmään kuuluu 12 lehteä, jotka ottivat pääkirjoituksessaan lievästi kantaa Natoon tai EU-puolustukseen. 13 lehteä eivät ilmaiseet omaa kantaansa Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen tai EU-puolustuksen kautta tapahtuvaan sotilaalliseen liittoutumiseen. Erikoista on se, että monet puoluelehdet, kuten keskustalainen Lalli, kokoomuslainen Nykypäivä ja Pohjois-Suomen vasemmistolehti Kansan Tahto, eivät ottaneet kantaa puoleen eikä toiseen. Kansan Tahdon pääkirjoitus pikemminkin kallistui aavistuksen verran Nato-jäsenyyden kannattamisen tai ainakin Naton ymmärtämisen suuntaan, vaikka vasemmisto on yleensä suhtautunut sotilasliittoon kriittisesti.

Pääkirjoitukset voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan. Toisissa lehti ilmaisee selvästi itsenäisen kantansa, toisissa taas lehti pysyy uskollisena hallituksen linjalle ja odottaa virallisia päätöksiä ennen omaa kannanottoa. Seuraavat katkelmat kuvaavat näiden suuntausten eroja.

(...) Puheenvuorollaan pääministeri Matti Vanhanen ottaa itselleen ansaitun johtoaseman maassa, jossa itsekkyyys vallitsee yli kaikkien muiden arvojen. Sotilaallista apua kyllä voidaan ottaa vastaan 24 muulta EU:n jäsenmaalta, mutta me suomalaiset emme auta ketään.

Tämä linjaus on käsittämätön. Se on jopa Euroopan kristillisten perusarvojen vastainen.

(...) Jokaisen poliitikon on pakko tietää, että Euroopan unionista, Euroopan unionin turvallisuustakeista ja jopa Natosta saatavat hyödyt ovat aivan eri tasolla kuin näennäisten nettojen laskeminen.

Pääministeriltä ja muilta politiikan johtajilta on harvinaisen ajattelematonta puhua vain pinnallisista eduista ja mitata yhteistyötä itsekkyydellä. (...) ("Suomen ihmeellinen itsekkyytensä" Pääkirjoitus Etelä-Suomen Sanomissa 2.12.2003)

Tässä kirjoituksessa näkyy pyrkimys asioiden itsenäiseen määrittelyyn. Vallassa olevaa hallitusta ja sen pääministeriä arvostellaan voimakkaasti, ja samalla kerrotaan tosiasioita, jotka "jokaisen poliitikon on pakko tietää". Näin jyrkkiä Nato-pääkirjoituksia on ollut Suomen lehdistössä kuitenkin varsin harvoin. Selvä enemmistö edustaa eheyttävää ja koossapitävää journalismityyppiä, josta seuraavassa on kaksi tyyppillistä esimerkkiä.

(...) Suomen liittoutumattomuus ei [ulkoministeri Erkki] Tuomiojan mukaan ole kyseenalainen, jos turvatakuut eivät ole automaattisia. Tämä vastaa hallituksen linjaa, eikä muilla EU-mailla ole ilmeisesti ongelmia hyväksyä ajatusta, jonka mukaan apua pitäisi ensin pyytää ennen kuin sitä annetaan.

Tärkeää on silti havaita, ettei Suomi ole vastustanut turvatakuiden periaatetta, vain niiden automaattisuutta. Tällainen määrittely antaa toistaiseksi tilaa molemmille tulkinnoille – sekä liittoutumattomuuden jatkumiselle että sen päättymiselle. Juuri nyt kumpakaan tulkintaa ei voi osoittaa vääräksi tai oikeaksi. Eletään välitilaa, joka jatkuu ainakin niin kauan kuin EU:n uusi perustuslaillinen sopimus on auki ja kun on nähty, millaiseksi unionin puolustusyhteistyö muodostuu. Mutta kuten Tuomiojakin huomautti, Natosta irrallisia turvatakuita ei käytännössä voi olla. (...) ("Sananselitysten vuoro" Pääkirjoitus Kalevassa 2.12.2003)

(...) Tietämättä vielä, kuinka velvoittavassa muodossa turvatakuut EU:n uuteen perustuslakiin tulevat, tarkoittaa se Suomen kannalta käytännössä sitä, että liittoutumattomuuteen perustuvan turvallisuuspolitiikan aika saattaa olla ohitse. Muutosta ei ole aiheellista dramatisoida. Liittoutumattomuus on hyvä periaate, mutta liittou-

tuminenkin voi olla perusteltua, jos sidosryhmä ja toiminnan periaatteet ovat Suomen kannalta oikeat ja kansan yleisesti hyväksymät. (...)

(”EU:n turvatakuut Suomen mallilla?” Pääkirjoitus Pohjolan Sanomissa 1.12.2003)

Yllä olevissa pääkirjoituksissa pyritään lieventämään yhteiskunnallisia ristiriitoja ja rakentamaan siltaa erilaisten näkemysten välille. Varsinkin Pohjolan Sanomien pääkirjoitus edustaa suomalaiselle kulttuurille ominaista konsensushakuisuutta puhtaimmillaan. Siinä tuodaan selvästi esiin, että molemmat näkemykset ovat perusteltuja, eikä liittoutumista ja liittoutumattomuutta aseteta paremmuusjärjestykseen. Nato-kysymyksessä suurin osa lehdistä noudatti ainakin marras–joulukuussa 2003 Suomen virallista ulkopoliittista linjaa. Useimmat lehdet halusivat odottaa hallituksen päätöksiä ja neuvotteluiden tulosten varmistumista ennen kuin ottaisivat itse kantaa. Alla on lueteltu lehtien pääkirjoitusten keskeiset väittämät. Niitä tarkastelemalla saa yleiskuvan siitä, millaisia argumentteja Nato-keskustelussa käytettiin marras-joulukuussa 2003. Argumentin edessä oleva merkki kertoo, onko pääkirjoituksen suhtautuminen Nato-jäsenyyteen myönteinen (+), torjuva (–) vai neutraali (o).

Taulukko 7.1

EU:n turvatakuuehdotuksen kommentointi 36 lehden pääkirjoituksessa 25.11.–2.12.2003

Lehti	Pääkirjoituksen keskeiset väittämät
Etelä-Suomen Sanomat	+ Suomen liittoutumattomuus on itsekkyyttä
Helsingin Sanomat	+ Liittoutumattomuus on aikansa elänyt
Iltalehti	+ Natosta olisi Suomelle paljon hyötyä
Apu	+ Nato on muuttunut, Natosta on puhuttava
Aamulehti	+ Suomen on vihdoin otettava ”pää pois pensaasta”
Suomen Kuvalehti	+ Nato on kuin ”palovakuutus”, otettava ajoissa
Turun Sanomat	+ Liittoutuminen on luonteva askel kohti yhtenäistä Eurooppaa
Tiedonantaja	– Nato ja EU-puolustus militarisoivat Suomen ja maksaisivat liikaa
Keskisuomalainen	– Suomen on vältettävä Natoa, Venäjä pitää Natoa uhkana

Lehti	Pääkirjoituksen keskeiset väittämät
Ilkka	– Suomella ei ole uhkia, liittoutumattomuus on itsenäisyyskysymys
Vihreä Lanka	– Nato-keskustelua ylläpidetään yleisen mielipiteen käännyttämiseksi
Hufvudstadsbladet	o Vapaaehtoiset turvatakuut ovat Suomelle tyydyttävä kompromissi
Suomenmaa	– Vanhasen hallituksen liittoutumattomuuspolitiikka on onnistunut
Uutispäivä Demari	+ Lipponen oikeilla linjoilla, Natosta keskusteltava
Kansan Uutiset	+ EU:n turvatakuut lisäisivät Euroopan turvallisuutta
Satakunnan Kansa	+ EU-puolustus lähes sama kuin Nato-jäsenyys
Karjalainen	+ Suomi on jo EU:ssa sitoutunut puolustukseen
Kainuun Sanomat	+ Turvatakuiden pelko on "YYA-sopimuksen haamu"
Ilta-Sanomat	+ EU:n turvatakuut edellyttävät Naton sotilasvoimaa
Hämeen Sanomat	+ Liittoutumattomuuden merkitys on häviämässä
Kotimaa	+ Päättäjien otettava enemmän vastuuta Nato-keskustelusta
Kymen Sanomat	+ Suomi on aina kuulunut Länsi-Eurooppaan
Keskipohjanmaa	+ Suomi liittoutuu pian, joko EU-puolustuksen tai Naton kautta
Länsi-Savo	+ Nato-keskustelua käydään asian vierestä
Pohjalainen	+ Suomen pian päätettävä turvallisuuspolitiikastaan
Savon Sanomat	o Suomi ei hyväksynyt sitovia EU-turvatakuita
Lalli	o Turvallisuuspolitiikka jakaa suurimpia puolueita
Salon Seudun Sanomat	o Natosta tarvitaan kunnan kansalaiskeskustelu
Iisalmen Sanomat	o Ehdotus EU:n turvatakuista sai Suomessa ristiriitaisen vastaanoton
Nykypäivä	o Nato-keskustelu "poukkoilee keskustalaisen aidan seipäillä"
Kouvolan Sanomat	o Suomessa pyritään hillitsemään Nato-keskustelua
Pohjolan Sanomat	o Nykylinja on hyvä, mutta liittoutuminenkin saattaa olla perusteltua
Kansan Tahto	o Tarvitaan laajaa syvällistä pohdintaa Naton roolista
Seura	o Suomessa ei saa keskustella Natosta
Lapin Kansa	o Nato-kysymys jakaa Sdp:n kahteen leiriin
Kaleva	o EU:n turvatakuiden sisällöstä ei voi vielä olla varma

Pääkirjoitukset ja snellmanilainen yleistähtö

Mistä johtuu, että niin monet lehdet tyytyvät vain vaatimaan ”avointa keskustelua” ja ”pohdintaa” eivätkä ota kantaa itse asiaan? Syytä täytyy etsiä mediaa ympäröivän yhteiskunnan ominaispiirteistä. Suomessa valtiolla on perinteisesti ollut vahva rooli. Se juontaa juurensa saksalaisen filosofin G.W.F. Hegelin ajattelusta, jota Suomessa edusti J.V. Snellman. Heidän filosofiaansa kuuluu olennaisesti käsitys valtiosta subjektina (Pulkkinen 1998, 17). Sen myötä suomalaisen keskustelukulttuurin on syntynyt ajatus jonkinlaisesta yleistähdöstä, jota muun muassa tiedotusvälineet pyrkivät ilmentämään. Vastakohtana hegeliläis-snellmanilaiselle valtiokeskeisyydelle voidaan pitää liberalismia, jossa on olemassa vain yksilöitä ja erilaisia mielipiteitä, ei mitään yhteistä ja yhtenäistä tahtotilaa.

Valtiokeskeisyyttä vahvistavat yhtenäisen koulutusjärjestelmän ja yleisen asevelvollisuuden kaltaiset sisäistä kiinteyttä luovat instituutiot. Suomessa valtion asemaa on vahvistanut myös luterilainen perinne, mikä näkyy myös muissa pohjoismaissa muun muassa suhteellisen laajoina hyvinvointipalveluina ja pieninä tuloeroina. Luterilaisuudesta tuli valtiouskonto jo 1500-luvulla, ja syvälle juurtuneena taustaideologiana se on aina ollut yhteiskuntajärjestystä vakauttava ja ylläpitävä voima (Nousiainen 1998, 21). Valtion vahva rooli on se tekijä, joka selvimmän erottaa suomalaisen yhteiskunnan perusolemuksen angloamerikkalaisesta yksilökeskeisyydestä ja roomalaiskatolisten maiden perhe- ja sukulaisuussiteitä korostavasta kulttuurista.

Heikki Heikkilä (2001, 65) on löytänyt merkkejä snellmanilaisuudesta Suomen EU-jäsenyyttä edeltäneestä Helsingin Sanomien kirjoittelusta. Heikkilän mukaan snellmanilainen ajattelutapa puolustaa yhteiskunnan yhtenäisyyttä vastustamalla sisäisiä jännitteitä. Sen vuoksi valtio pyritään kohottamaan kaikkien ristiriitojen yläpuolelle ja sen roolia konfliktien ratkaisijana korostetaan, jopa autetaan. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jonkin yhteiskunnallisen kysymyksen ympärillä olevia erimielisyyksiä vähätellään tai sitten toivotetaan kiivaasti ”kansan yhteistä etua”. Lehden pyrkimys itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen ilmenee lehtijutuissa usein siten, että journalistit uskovat näkevänsä asiat jotenkin aidommin kuin vallanpitäjät. (Emt, 68.) Tämä piirre on

ollut leimallinen suurimpien lehtien turvallisuuspoliittiselle kirjoittelulle, ovathan ne tavan takaa vaatineet, että päättäjien pitäisi vihdoinkin ymmärtää ”tosiasiat” ja viedä Suomi Naton jäseneksi.

Snellmanilaisella yleistahdolla on ollut suuri merkitys Nato-keskustelun muotoutumiselle. Nato-kysymystä koskevissa puheenvuoroissa on useimmiten taustalla itsestäänselvytenä otettu ajatus siitä, että on olemassa tietty Suomen valtion ja kansan yhteinen etu, josta kaikkien oletetaan olevan pohjimmiltaan samaa mieltä. Erityisen selvästi tämä näkyy lehtien pääkirjoituksissa. Samalla lehdet toteuttavat edustukselliseen demokratiaan kuuluvan eliittijulkisuuden tarpeita, joista tärkeimpiä on päätöksentekojärjestelmän häiriötön toiminta.

Eliittijulkisuus perustuu ajatukseen ”kahden kerroksen väestä”: poliittisilla päättäjillä sekä korkeilla virkamiehillä on etuoikeus julkisuuteen, ja tavalliset kansalaiset, joille on varattu lähinnä vain äänestäjän rooli, seuraavat tapahtumia sivusta median välityksellä (Nieminen 1998, 287). Koska eliittijulkisuuden tavoitteena on jännitteiden ja ylipäänsä kaiken epänormaalin, ”kunnan kansalaisuuteen” kuulumattomien piirteiden ja tendenssien välttäminen, pääkirjoituksiin ja muuhun eliittijulkisuuteen liittyy usein moralisoiva sävy (emt, 288). Nato-keskustelussa tämä tulee esiin ennen kaikkea siinä, että useimmat valtalehdet suhtautuvat varsin kielteisesti kansanäänestykseen ja yleisen mielipiteen huomioon ottamiseen turvallisuuspolitiikasta päättämisessä.

Suomen liittoutumattomuus näyttää pysyvän

Joulukuun alussa 2003 vahvistui taas vaikutelma, ettei Suomen Nato-jäsenyydelle ainakaan nähtävillä olleessa tulevaisuudessa ollut poliittisia edellytyksiä. Tämä johtui ennen muuta johtavien ulkopoliittisten vaikuttajien lausunnoista: niin presidentti ja pääministeri kuin ulkoministeri ja puolustusministeri suhtautuivat torjuvasti ajatukseen Nato-jäsenyydestä. He eivät myöskään kannattaneet sitä, että EU:n jäsenmaat olisivat sopineet keskinäisistä turvakuista, sellaisista kuin Natolla on. 1.12. Ylen radiouutisissa ulkoministeri Tuomioja esitti näkemyksensä, että Suomi pysyisi liittoutumattomana niin kauan kuin suomalaiset sitä itse haluaisivat.

Samassa lähetyksessä Ulkopoliittisen instituutin johtaja Tapani Vaahtoranta otti kantaa keskusteluun siitä, mitä ”automaattiset turvatakuut” merkitsisivät Suomelle. Hän huomautti, että edes Naton viides artikla ei sisältänyt automatiikkaa, vaan Natossakin jäsenmaat päättäisivät kansallisesti, missä määrin ne antaisivat sotilaallista apua hyökkäyksen kohteeksi joutuneelle jäsenmaalle. Vaahtorannan näkemyksen mukaan EU:n turvatakuutkaan eivät siis olisi ”automaattisia”. Tällaista näkemystä on kritisoitu sillä perusteella, että liittoutumisen sisäinen logiikka merkitsee sitoutumista keskinäisiin velvoitteisiin, joten siinä mielessä turvatakuut olisivat käytännössä automaattisia. Samassa radiolähetyksessä olleessa lausunnossaan Tuomioja huomauttikin, että Suomi ei olisi turvatakuiden suhteen pelkästään saava osapuoli, vaan sen pitäisi olla valmis itsekin antamaan sotilaallista apua. Tätä kolikon toista puolta oli myös pääministeri Vanhanen painottanut kuluneen syksyn aikana.

Nato-jäsenyyden puolesta kolumneillaan liputtanut Helsingin Sanomatkin myönsi useita kertoja, että presidentti Halosen mielipide oli ratkaisevan tärkeä. 4.12. presidenttiä haastateltiin Ylen A-Plus-televisio-ohjelmassa. Siinä Halonen toisti näkemyksensä, että Suomen Nato-jäsenyys ei ollut edelleenkään ajankohtainen kysymys. Hän myös sanoi, että aikoinaan EU:hun liittyttäessä muut jäsenmaat olivat tehneet Suomelle selväksi, että se voisi pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana. Niin muodoin liittoutumattomuus ei olisi Suomelle edelleenkään ongelma.

Journalismin kentällä vallitsevia voimia kuvaa se, että noin 15 minuutin pituisesta A-Plus-haastattelusta Ylen tv-uutisiin oli nostettu vain ne kohdat, joissa presidentti sivusi Nato-kysymystä. Samassa uutislähetyksessä myös pääministeri Vanhanen kaivoi maata Nato-jäsenyyden kannattajien alta. Kun toimittaja tivasi häneltä, miksi EU:n turvatakuut eivät kelvanneet Suomelle, Vanhanen vastasi, että Suomen lähtökohta EU:n puolustusta koskeviin neuvotteluihin oli jo ”60 vuotta jatkunut liittoutumattomuus”. Näin Vanhanen vahvisti jo muutenkin vallalla ollutta käsitystä, että hän ei ainakaan täysin rinnoin yhtynyt monien lehtien edustamaan muuttuva maailma -puhetapaan.

Presidentin linja tuli näkyvästi esiin myös seuraavana päivänä eli 5.12. Suomen Kuvalehden kansikuvajutussa, jonka otsikko

oli ”Halonen torjuu Nato-ratkaisun”. Neljän aukeaman laajuisessa haastattelussa Halonen teki selväksi, ettei Suomella hänen mukaansa ollut tarvetta liittoutua sotilaallisesti. Hän painotti myös sitä, että liittoutumattomuuslinjalla oli kansan tuki. Kun Suomen Kuvalehden edellinen suuri Nato-juttu (17.10.2003) oli kuvitettu sotilailta ja sotakalustolla, Halosen haastattelujutun visuaalinen ilme oli puhtaasti poliittinen.

Toinen merkittävä ulkopoliittisen linjan ilmaisu oli puhemies Paavo Lipposen kolumni, joka julkaistiin Turun Sanomissa 9.12. Siinä Lipponen linjasi, että Nato-jäsenyyttä ei pitäisi ehdottomasti torjua. Kansanäänestyksen Lipponen olisi ollut valmis hyväksymään vain siinä tapauksessa, että hallitus voisi olla varma esityksensä läpimenosta. Lipposen kolumnia siteerattiin heti aamulla muun muassa Ylen radiouutisissa ja myöhemmin päivällä myös lukuisissa television uutislähetyksissä.

Samana iltana MTV3 hyödynsi Seitsemän uutisten jutussaan sekä Lipposen kolumnia että Suomen Kuvalehdessä ollutta Halosen haastattelua. MTV:n uutiset kysyi sosialidemokraattisen puolueen piirijärjestöjen puheenjohtajilta, kumpaa linjaa nämä kannattivat, Halosen ja Tuomiojan Nato-kriittistä vai Lipposen Nato-myönteistä? Piirijohtajista 11 ilmoitti olevansa Halosen ja Tuomiojan linjoilla ja 3 Lipposen kannalla. Yksi valitsi vaihtoehdon ”ei osaa sanoa”. Toimittaja kuvasi tilannetta Lipposelle ”kiusalliseksi”, olihan hän puolueen puheenjohtaja. Utisissa ei haastateltu ketään näistä poliitikoista, mutta heidän mielipiteensä tuotiin esille lehtijuttujen avulla. MTV3:n juttu oli esimerkki oma-aloitteisesta uutistuotannosta, jolla haettiin selvyyttä ajankohtaiseen kysymykseen. Samalla juttu toi Nato-keskusteluun annoksen dramatiikkaa ja henkilöristiriitoja. Tällaisen vastakkainasetteluihin perustuvan juttutyyppin voi olettaa vaikuttavan Nato-keskusteluun ainakin kahdella tavalla. Sitä voidaan kritisoida siitä, että se peittää varsinaiset asiakysymykset henkilöinnin alle. Toisaalta juttu saattoi toimia niinkin, että se lisäsi ihmisten kiinnostusta Nato-kysymykseen. Tällöin vaikutus olisi ollut demokratian näkökulmasta myönteinen.

Yleisradion tv1:n Lauantaiseura-ohjelmasta muotoutui Nato-keskustelun näkyvä foorumi. Lauantaiseurassa oli kerran viikossa haastateltavana joku tunnettu yhteiskunnallinen vaikuttaja. Syksyn 2003 aikana lähes jokaiselta vieraalta kysyttiin jotain Suomen mah-

dollisesta Nato-jäsenyydestä, vaikkei turvallisuuspolitiikka aina kuulunutkaan kyseisen henkilön varsinaiseen toimialaan. Medialla oli myös sellainen tapa, että Lauantaiseurasta tehtiin uutisia sähköisiin viestimiin ja seuraavana päivänä myös sanomalehtiin. Näin Lauantaiseurassa vierailleen henkilön lausunnot saivat laajasti julkisuutta. Heidän sanomansa painoarvoa lisäsi vielä se, että Lauantaiseurasta oli tullut arvostettu instituutio.

Lähes aina, kun Lauantaiseurasta tehtiin uutinen, siihen valittiin nimenomaan Nato-jäsenyyttä koskevat kohdat. Muihin haastattelussa käsiteltyihin aiheisiin – kuten vaikkapa työllisyyteen ja talouspolitiikkaan – viitattiin korkeintaan lyhyellä kappaleella jutun lopussa. Tästä saatiin jälleen kerran esimerkki 13.12.2003, jolloin Lauantaiseurassa haastateltavana ollut entinen presidentti Martti Ahtisaari sanoi, että Nato-jäsenyys poistaisi suomettumisen taakan ja olisi looginen askel Suomen länsi-integraatiossa. Ahtisaari oli jo marraskuussa 2002 ilmoittanut kannattavansa Suomen Nato-jäsenyyttä, joten hänen sanomaansa ei voinut pitää kovin uutisarvoisena. Lausunto levisi kuitenkin laajasti julkisuuteen, koska sen esittäjä oli arvovaltainen henkilö. Viikonloppu oli muutenkin hyvin Nato-pitoinen, sillä Lauantaiseuraa seuraavana päivänä, sunnuntaina 14.12. Ylen tv1:ssä esitettiin heti aamutuimaan keskusteluohjelma Maailmannäyttämöllä, jossa Naton roolia pohtivat entinen pääministeri Esko Aho, kirjailija Kaari Utrio ja SDP:n puoluesihteerit Eero Heinäluoma. Utrio oli aikaisemmin herättänyt huomiota kolumnillaan, jossa hän oli perustellut Nato-jäsenyyden tarvetta Venäjän uhkalla hyvin suorasukaiseen sävyyn.⁴⁵

15. joulukuuta 2003 julkisuuteen tuli konkreettinen arvio mahdollisen Nato-jäsenyyden kustannuksista. Kauppalehden uutisessa puolustusministeriö oli laskenut jäsenyyden hinnaksi noin 40 miljoonaa euroa vuodessa. Summaan sisältyisivät 30 miljoonan euron maksuosuus Natolle ja sotilasliiton esikuntiin lähetettävien

---

⁴⁵ “Minun kantani Natoon” Kaari Utrion kolumni Iltalehdessä 10.1.2003. Kirjoituksessa Utrio perusteli mielipiteitään muun muassa näin: “En luota venäläisiin. En ole koskaan keksinyt yhtäkään syytä, miksi luotaisin. Siksi toivon, että Suomi liittyisi Natoon niin pian kuin pääsee.” Näin yksioikoiset, suorastaan vihamieliset lausunnot olivat julkisessa Nato-keskustelussa harvinaisia.

upseerien palkat. Laskelman tehnyt puolustusministeriön neuvotteleva virkamies Janne Kuusela oli päätnyt arvioon vertaamalla kustannuksia Norjaan ja Tanskaan, jotka ovat suunnilleen Suomen kokoisia Nato-maita. Etusivulla olleessa vinkissä mainittiin, ettei jäsenyys kasvattaisi Suomen puolustusbudjettia, vaan mahdollisen jäsenyyden kustannukset mahtuisivat nykyisiin raameihin. Kaupalehden uutinen ja sen mukana myös puolustusministeriön laskelma saivat laajaa valtakunnallista julkisuutta, sillä uutinen levisi Ylen radiouutisiin ja seuraavan päivän sanomalehtiin.

Poliittinen, journalistinen ja akateeminen kenttä kohtaavat

Seuraavaksi tarkastelen kenttäteorian valossa erästä Nato-keskustelun tapausta. Käytän aineistona 17.12.2003 lähetettyä TV1:n A-talk-keskusteluohjelmaa, jossa toimittaja Riikka Uosukaisen vieraina olivat ulkoministeri Erkki Tuomioja, puolustusministeri Seppo Kääriäinen ja EU-tutkija Esko Antola. Edustettuina olivat siis kaikki ne kentät, joita Bourdieu (2005) tarkastelee artikkelissaan, eli politiikan, journalismin ja yhteiskuntatieteiden kentät.

Bourdieu (2005, 31) mukaan esimerkiksi asiantuntijan ja journalistin kohdatessa haastattelutilanteessa kyse ei ole pohjimmiltaan siitä, että asiantuntija ja journalisti puhuvat toisilleen. Pikkemminkin kyse on siitä, että kumpikin pyrkii ottamaan haltuunsa tietynlaisen aseman sillä kentällä, jolla he toimivat. Bourdieu havainnollistaa teoriansa sovellusmahdollisuuksia ottamalla esimerkiksi television vaali-illan ja siinä mukana olevat kenttien edustajat. Bourdieun mukaan kentät toimivat osittain omien lakiansa mukaisesti; journalistin toimintaan vaikuttavat erilaiset voimat kuin poliitikon tai tutkijan.

[Television vaali-illasta] voi tuottaa interaktionistisen kuvauksen eli sellaisen kuvauksen, joka rajoittuu yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen, tai diskurssianalyysin, jossa tarkastellaan käytettyä retoriikkaa, menettelytapoja, strategioita ja niin edelleen. Minulla on erilainen ehdotus: asetan ehdoksi sellaisen hypoteesin, että kun historioitsija puhuu journalistille, kyse ei ole siitä, että historioitsija puhuu journalist-

tille (...) vaan siitä, että historioitsija ottaa haltuunsa määrätyn aseman akateemisella kentällä puhuessaan journalistille, joka ottaa haltuunsa määrätyn aseman journalismin kentällä, ja lopulta kyse on siitä, että akateeminen kenttä puhuu journalismin kentälle. Ja vuorovaikutuksen ominaisuudet – esimerkiksi se tosiasia, että journalisti hyväksyy historioitsijan aseman eräänlaisena poliittisen väittelyn yläpuolelle asettuvana ylivertaisena välitystuomarina, auktoriteettina, joka saa viimeisen sanan – ilmaisevat sen suhteen rakennetta, joka vallitsee journalistisen ja akateemisen kentän välillä. Historioitsijalle myönnetty lakisääteinen objektiivisuus ei ole yhteydessä hänen henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa, vaan hänen edustamaansa kenttään.
(Bourdieu 2005, 31. Suom. JR)

Ohjelman alussa esitettiin eri poliitikkojen lausuntoja, joissa kritisoitiin Vanhasen hallituksen EU-politiikkaa. Arvostelijoina olivat Sdp:n puheenjohtaja Paavo Lipponen ja kokoomuksen puheenjohtaja Ville Itälä. Mukaan oli otettu myös presidentti Ahtisaaren tuore lausunto, jonka mukaan Nato-jäsenyys olisi Suomelle ”looginen askel ja poistaisi suomettumisen taakan”.

Katkelmien jälkeen siirryttiin studioon, ja toimittaja esitti tulkintansa Lipposen ja Itälän lausunnoista sanomalla: ”Aika kovaa ryöpytystä oppositiosta”. Lauseessa voi nähdä jopa ironiaa, sillä Lipponenhan ei ollut todellisuudessa opposition edustaja, vaan toisen suuren hallituspuolueen puheenjohtaja. Näyttämällä ohjelman alussa kriittisiä lausuntoja toimittaja rakensi keskusteluun jännitettä ja haastoi studiovieraat väittelyyn. Koko keskustelun ajan toimittaja pyrki horjuttamaan käsitystä Suomen EU-politiikan jatkuvuudesta ja yhtenäisyydestä ottamalla esiin Lipposen näkemykset. Tuomioja kiisti linjaerojen olemassaolon ja kritisoi mediaa Nato-keskustelun kärjistävästä käsittelystä: ”Tapa, jolla asioita on lehdissä käsitelty, ei ole aina tähdännyt näiden asioiden selkeyttämiseen”.

Keskusteluohjelmassa toimijoiden mielipiteet välittyvät julkisuuteen suoremmin ja välittömämmin kuin lehtijutuissa ja sähköisten viestimien uutisissa. Lehtijutuissa katsojille välittyy editoitu lopputulos, josta on poistettu inttäminen, epäröiminen, päälle puhuminen ja muut inhimilliseen keskusteluun kuuluvat piirteet. Uutisista on tavallaan hiottu säröt pois, mutta keskusteluohjelmassa ei-kielelliset vivahteet tulevat esiin, varsinkin kun puhujia näytetään usein erikoislähikuvassa.

Seuraavassa on näyte A-talk-ohjelmassa olleesta toimittajan ja Tuomiojan sananvaihdesta, joka koski kysymystä siitä, voiko Suomi enää EU:n yhteiseen puolustukseen osallistuessaan pitää itseään liittoutumattomana maana.

Toimittaja: *"Mutta käytännössä siellä [EU:ssa] on myös Nato-maat. Mitä kautta sotilaalliset turvatakuut toteutuvat?"*

Tuomioja: *"Jos Suomi haluaa sellaiset, niin Suomi hakisi silloin Naton jäsenyyttä."*

Toimittaja: *"Mutta... [empii hieman] Voimmehan me joutua toteuttamaan näitä jo aikaisemmassa vaiheessa, ennen kuin me olemme Naton jäsen."*

Tuomioja: *"Näitä mitä?"* [hieman ivallisella äänellä, kääntää päätään alaviistoon ja kurtistaa kulmakarvojaan]

Toimittaja: *"Turvatakuuta"* [tiuskivalla äänensävyllä, kuulostaa hiukan loukkaantuneelta]

Tästä katkelmasta kultaa läpi journalismin ja politiikan kenttien välinen jännittyneisyys. Kun poliitikot hakevat televisio-ohjelmista myönteistä tai vähintään neutraalia julkisuutta, toimittajat pyrkivät tekemään mahdollisimman kiinnostavia ohjelmia, minkä vuoksi he etsivät poliitikkojen toiminnasta paljastuksia ja kritiikin aihetta (Ruonala 1998, 38). Nämä ovat niitä eri suuntiin vaikuttavia voimia, jotka erottavat kentät toisistaan.

Sensaation ja jännitteen luominen voidaan nähdä osaksi journalismin tehtävää "vallan vahtikoirana". Toisaalta journalismi elää muutoksesta, joten toimittajat pyrkivät etsimään katkoksia ja murtoja vallitsevasta virallisesta linjasta. Tämä on osa doxaa, joka on tyyppinen kullekin kentälle. Doxa on kentällä olevien toimijoiden yhteinen uskomusten ja lähtöoletusten järjestelmä. Bourdieun mukaan taistelu doxasta on se tekijä, jonka vaikutuksesta kentät muuttuvat ja kehittyvät (Grenfell 2004, 28). Nato-keskustelussa journalistisen kentän doxa johtaa siihen, että liittoutumattomuuden puolestapuhujat joutuvat usein vastaamaan toimittajien haastaviin kysymyksiin siitä, miksi he kannattavat liittoutumattomuutta.

Vajaan tunnin mittaisen ohjelman kuluessa keskustelijoille muodostui erilaiset roolit. Toimittaja piti yllä jännitettä asettamalla vastakkain opposition esittämän kritiikin ja hallituksen politi-

kan. Toimittaja haastoi kaikkein eniten Tuomiojaa. Kääriäistä hän haastoi selvästi vähemmän ja Antolaa ei lainkaan. Antola pitäytyi varsin tiukasti asiantuntijan roolissaan, mutta kerran hänkin yltyi pienimuotoiseen väittelyyn Tuomiojan kanssa. Antola kysyi Tuomiojalta, miten Suomi voisi edelleen kutsua itseään liittoutumattomaksi, jos se liittyisi sotilaallisiin turvatakuisiin. Tuomioja selvensi Suomen asemaa sanomalla, että koska EU:lla ei ollut omaa sotilasoperaatioiden valmisteluun tarvittavaa instituutiota, EU ei ollut sotilasliitto eikä Suomi siis olisi edelleenkaan sotilaallisesti liittoutunut. Antola huomautti vielä, että EU:lla oli oma sotilaskomitea, jota johti suomalainen kenraali Gustav Hägglund. Tähän Tuomioja vastasi, että EU:n sotilaallinen kyky rajoittui kriisinhallintaan eikä sillä ollut aluepuolustukseen tarvittavia voimavaroja. Tuomiojan määritelmän mukaan juuri aluepuolustuksen puuttuminen oli se seikka, jonka vuoksi EU ei ollut sotilasliitto. Tämä vastaus näytti tyydyttävän Antolaa.

A-talk-ohjelman ehkä merkittävin kohta tuli esille keskustelun lopussa, kun toimittaja pyysi Tuomiojaa ja Kääriäistä arvioimaan vuodelle 2004 suunnitellun turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon sisältöä.

Toimittaja: *"Loppuun vielä lyhyesti. Tuleeko selontekoon sana liittoutumattomuus?"* [Kamera näyttää ensin Tuomiojaa. Tämä alkaa sanoa jotain ja katsoo samalla Kääriäistä, joka alkaa puhua]

Kääriäinen: *"Se nähdään sitten, kun selonteko tehdään* [toimittaja puhuu päälle: *"Näkemyksenne?"*] *ensi vuoden aikana. Me olemme tästä linjasta sopineet hallitusohjelmassa, ja jos saan esittää henkilökohtaisen ARVION [korostaa tätä sanaa], niin katsoisin, että kyllä se tulee."*

Tuomioja kallistui samalle kannalle ja päätti viimeisen repliikkina: "Tuntuu siltä, että tässä suhteessa ei tule tapahtumaan suuria muutoksia." Ulko- ja turvallisuuspolitiikan kaksi keskeistä päättäjää olivat ilmaisseet varsin selvästi kantansa liittoutumattomuuden puolesta.

Television keskusteluohjelmat ovat poliitikoille tärkeitä esiintymispaikkoja, koska televisiolla on suuri vaikutus siihen, miten luotettava vaikutelma poliitikosta välittyy (Isotalus & Pörhölä 1998, 21). Puheen sisällön ohella luotettavuuteen vaikuttavat ilmeet,

eleet ja äänenpainot – puhujan koko persoonallisuus. Esimerkiksi Kääriäisen talonpoikainen olemus ja savolaismurre sopivat hyvin tyypilliseen mielikuvaan keskustalaispoliitikosta. Maanläheinen vaikutelma ei juuri heikkene, vaikka tiedetäänkin, että Kääriäinen on Tuomiojan tavoin koulutukseltaan tohtori. Tuomiojaa puolestaan leimaa kaupunkilaisintellektuellin olemus, ja vaikutelmaa vielä vahvistaa hieman huolimaton pukeutumis- ja hiustyyli sekä viipyilevä puhetapa.

Ulkoinen olemus ja persoonallisuus ovat osa laajempaa kokonaisuutta, habitusta. Bourdieun mukaan habitus syntyy, kun henkilö omaksuu tietyn kentän toimijoille tyypillisiä ominaisuuksia. Habitus selittää kentällä olevien asemia ja suhteita ilman, että tarvitsisi tehdä oletus tietoisesta ja päämäärähakuisesta toiminnasta. Habituksen on oletettu säädeltyä, mutta ne eivät perustu sääntöjen noudattamiseen. Habituksen ohjautuvat kollektiivisesti, mutta ne eivät ole minkään organisoivan toiminnan tuotoksia. (Bourdieu 1990, 53.)

Merkillepantavaa A-talk-ohjelmassa oli se, että Tuomioja ja Kääriäinen kuuntelivat useimmiten kysymykset loppuun asti ja vastasivat sitten harkitusti ja rauhallisesti. Suomalaista puhekulttuuria onkin luonnehdittu kuulijakeskeiseksi, sillä suomalainen ei mielellään keskeytä puhujaa ja hän sietää pitkiä hiljaisia jaksoja, toisin kuin monien muiden kulttuurien edustajat (Isotalus & Pörhölä 1998, 33). Koko ohjelman ajan Tuomioja ja Kääriäinen puolustivat yksissä tuumin hallituksen turvallisuuspoliittista linjaa ja EU-linjaa, vaikkakaan he eivät juuri viitanneet toisiinsa. Suomalaisissa keskusteluohjelmissa poliitikot suosivat yleensäkin monologityypisiä puheenvuoroja sen sijaan, että antautuisivat kovin vilkkaaseen keskusteluun toisten kanssa (emt.).

Journalismia on arvosteltu siitä, että sen ylläpitämä julkinen keskustelu ei oikeastaan ole kunnollista keskustelua, koska siitä puuttuu aito vuorovaikutus. Television keskusteluohjelmissa tällainen vuorovaikutustilanne kuitenkin syntyy, joten se on varsin erikoinen journalismin muoto. Silti televisio-ohjelmassa mielipiteet eivät välttämättä kohtaa toisiaan sen paremmin kuin lehtijutuissaan. A-talk-ohjelmassa nimittäin näkyi eräs piirre, joka on ollut leimallinen myös painetussa mediassa käydylle Nato-keskustelulle.

Ohjelman kuluessa professori Esko Antola esitti joitakin kysymyksiä Tuomiojalle ja Kääriäiselle, mutta he eivät kysyneet Antolalta mitään. Tämä vastaa yleisemminkin Nato-keskustelun asetelmia: johtavien poliitikkojen lausuntoja kommentoivat sekä toiset poliitikot että tutkijat ja tavalliset kansalaiset, mutta varsinkaan tavallisten ihmisten puheisiin poliitikot eivät ota kantaa. Juuri tämä mielipiteiden kohtaamattomuus on yksi suurimpia ongelmia Nato-keskustelun demokraattisuuden kannalta. Kansalaisten mielipiteet kyllä näkyvät ja kuuluvat jonkin verran, mutta ne eivät saa vasta-kaikua päättäjiltä.

Pajatso tyhjenee

Joulukuun loppupuolella 2003 toimittajienkin keskuudessa oli jo havaittavissa taisteluväsymystä: Nato alkoi olla niin loppuun kaluttu aihe, että esimerkiksi presidentti Halosen 60-vuotissyntymäpäivistä kertovissa ohjelmissa ja uutisissa Nato jätettiin tietoisesti sivummalle ja esiin nostettiin muita kysymyksiä. Nato-keskusteluun oli julistettu joulurauha, eikä aihetta pengottu julkisuudessa muutamaankin päivään.

Vuoden toiseksi viimeisenä päivänä MTV3 jatkoi Nato-keskustelun pyörittämistä oma-aloitteisella uutistyöllä. Uutisissa kerrottiin MTV3:n tekemästä kyselystä, jossa selvitettiin, kenen poliitikon mielipiteet vaikuttivat voimakkaimmin kansalaisten Nato-kantoihin. Selvityksen mukaan Halosen mielipide oli selvästi tärkein, sillä 28 prosenttia vastaajista arvioi presidentin valtakunnan tärkeimmäksi Nato-vaikuttajaksi. Toisena oli Matti Vanhasen hallitus 17 prosentilla. Paavo Lipponen sai kyselyssä vain viiden ja Martti Ahtisaari neljän prosentin kannatuksen. ”Nato-myönteisyys ei ole valttia”, toimittaja tulkitse kyselyn tuloksia. Jutun loppupuolella toimittaja arvioi, että tuloksen voi kääntää toisinkin päin: jos Halonen päättäisi ryhtyä Nato-jäsenyyden kannattajaksi, juuri hän voisi voimakkaimmin muuttaa kansalaismielipidettä liittoutumiselle suopeaksi. Samassa jutussa viitattiin jouluaattona Helsingin Sanomissa julkaistuun Halosen haastatteluun, jossa tämä selvin sanoin korosti, että Suomen ulkopoliittikkaa johtaa presidentti eikä kukaan

muu. MTV3:n Nato-juttu esitettiin samana iltana sekä Seitsemän uutisissa että Kymmenen uutisissa.

Vuoden 2004 ensimmäisenä viikkona Nato-keskustelua ei käyty mediassa juuri lainkaan. Ero syksyn ja alkutalven intensiiviseen debattiin oli silmiinpistävä. Marras-joulukuussa 2003 ei juuri ollut sellaista päivää, ettei television ja radion uutisissa sekä ajankohtaisohjelmissa olisi käsitelty Nato-kysymystä, mutta tammikuun 2004 alussa koko aihe oli hetken aikaa pimennossa. Hiljaisuus johtui tietenkin joulun ja uudenvuoden ajan lomakaudesta, mutta Nato-keskustelu oli välillä hiljentynyt keskellä syksyäkin. Tämä havainto tukee teoriaa, jonka mukaan median välittämä yhteiskunnallinen keskustelu kulkee sykleissä: kun jotkin tiedotusvälineet pitävät Nato-kysymystä esillä, myös muut tarttuvat aiheeseen tavallista herkemmin, jotta ne pysyisivät ”ajan hermolla”. Tiedotusvälineet eivät siis toimi toisistaan riippumatta, vaan seurailevat varsin tarkasti paitsi ajankohtaisia tapahtumia myös kilpailijoiden aihevalintoja.

Median keskinäisestä vuorovaikutuksesta kertoo sekin, että monesti sähköiset tiedotusvälineet käyttävät juttujensa lähteinä lehdissä julkaistuja poliitikkojen lausuntoja. Tästä hyvä esimerkki on edellä kuvattu MTV3:n uutisjuttu, jossa toimittaja esitteli ensin Turun Sanomissa julkaistun puhemies Lipposen kolumnin sekä Suomen Kuvalehdessä olleen presidentti Halosen haastattelun ja käytti sitten näitä puheenvuoroja varsinaisen jutun pohjana. Viittoaamista tapahtuu myös niin, että lehdistö lainaa sähköisten viestimien juttuja, mutta ainakin Nato-keskustelussa sähköinen media on hyödyntänyt painetun median juttuja aktiivisemmin kuin päinvastoin. Lisäksi Ylen radiouutisissa sekä Ylen ja MTV3:n television aamuohjelmissa on tapana lukea otteita päivän lehtien kirjoittelusta, kun taas lehdistössä ei ole säännöllisiä sähköisen median katsauksia. Näiden seikkojen valossa näyttää siltä, että lehdistö – ennen muuta suurimmat sanomalehdet – vaikuttaa Nato-keskustelun näkökulmiin ja painotuksiin voimakkaammin kuin televisio ja radio.

Nato-keskustelun hiljentyminen jäi lyhytaikaiseksi, sillä pian loppiaisen jälkeen kannanottoja ja analyysyjä alkoi taas tipahdella julkisuuteen. Eduskunnan puhemies Paavo Lipponen jatkoi 8.1. liittoutumattomuuskeskustelua puhuessaan Hämeen Sanomien 125-

vuotisjuhlassa. Lipponen arvosteli puheessaan Vanhasen hallituksen EU-politiikkaa ja sanoi, ettei Suomen kannattaisi tehdä yhteistyötä EU:n liittoutumattomien maiden kanssa vaan pikemminkin hakea entistä tiiviimpää yhteyttä Saksaan, Ranskaan ja Benelux-maihin. Kannanotto viittasi siihen, että Lipposen mielestä Suomen tuli syventää länsi-integraatiota. Natoa ei tässä yhteydessä mainittu, mutta sotilaallista liittoutumattomuutta puitiin senkin edestä. Lipposen puhe uutisoitiin useimmissa lehdissä sekä televisiossa ja radiossa.

Vuosien 2003 ja 2004 aikana kävi entistä yleisemmäksi, että kun puhuttiin sotilaallisen liittoutumisen mahdollisuudesta, Natoa ei välttämättä mainittu lainkaan. EU:n yhteinen puolustus näytti ainakin hetkeksi syrjäyttäneen Naton turvallisuuspoliittisen keskustelunaiheen ykköspaikalta. Näin oli asianlaita myös Yle Radio 1:n ajankohtaisohjelmassa Maailmanpolitiikan arkipäivää, joka esitettiin 9.1. ja uusintana 12.1. kaksi kertaa, aamulla ja iltapäivällä. Ohjelman oli toimittanut Ylen EU-kirjeenvaihtaja Jussi Seppälä, ja siinä käsiteltiin EU-maiden yhteistyötä. Merkittävässä osassa oli jäsenmaiden puolustusyhteistyö, jota kommentoivat EU-komission päättiedottaja Reijo Kempainen ja puolustusministeri Seppo Kääriäinen.

Jutussa nostettiin esille puolustusvoimien suunnitelmat uuden pitkän matkan kuljetuskoneen hankinnasta, jota oli käsitelty Ylen tv-uutisissa 8.1. Toimittaja avasi keskustelun sanomalla, että ”konehankinta vie Suomea yhä lähemmäksi syvenevää EU-puolustusta”. Kääriäinen vastasi, että ”sillä on kieltämättä tämä ulottuvuus, johon viittasitte”. Jutussa haastateltu Ulkopoliittisen instituutin johtaja Tapani Vaahtoranta sanoi, että uudella kuljetuskoneella Suomi voisi entistä paremmin ottaa osaa kansainvälisiin kriisinhallintaoperaatioihin. Myös Kääriäinen korosti kriisinhallinnan ja puolustusvoimien kaluston kansainvälisen yhteensopivuuden tärkeyttä. Toisin kuin monissa muissa turvallisuuspolitiikkaa käsittelevissä jutuissa ja ohjelmissa, tässä toimittajan ja haastateltavien välillä ei ollut juuri lainkaan jännitettä, vaan he veivät juttua eteenpäin jokseenkin yksissä tuumin.

Sitä vastoin Ylen TV1:n A-studiossa 12.1. jännitettä oli runsaasti. Ohjelman keskeinen viesti oli, että Suomella oli entistä kovemmat paineet luopua yleisestä asevelvollisuudesta ja siirtyä

palkka-armeijaan. Ohjelmassa haastateltu puolustusministeri Kääriäinen kuitenkin torjui ajatuksen ja vakuutti asevelvollisuuden pysyvän ainakin toistaiseksi. Toimittaja rakensi juttuun jännitettä esittämällä aluksi Utin jääkärirykmentissä kuvatun pätkän, jossa haastateltiin rykmentin komentajaa Timo Kivistä ja kerrottiin siellä palvelevista salaperäisistä sopimussotilaista. Mystistä vaikutelmaa lisäsi se, että toimittaja ei päässyt haastattelemaan yhtäkään sopimussotilasta. Toimittaja tivasi Kiviseltä, eivätkö valtiolta palkkaa saavat sopimussotilaat käytännössä tarkoittaneet samaa kuin ammattisotilaat? Tästä nimityksestä Kivinen ei pitänyt vaan luonnehti heitä ”virkamiehiksi”.

Kun sopimussotilaista annettiin vain vähän tietoa, toimittaja sai juttuunsa ilmaista sensaation ainesta. Todennäköisesti avoimempi tiedotuslinja olisi hälventänyt sopimussotilaiden yllä leijunutta mystisyyden verhoa ja lieventänyt jutun jännitteisyyttä. Toimittaja toi lisää tukea epäilyille ammattiarmeijaan siirtymisestä näyttämällä jutussa karttaa, jossa kerrottiin vain viiden EU-maan tukeutuvan enää asevelvollisuusarmeijaan. Epäilyksiä ruokki myös vihreiden kansanedustajan, tutkija Tarja Cronbergin lausunto, jossa hän sanoi, että paineet ammattiarmeijaan siirtymiseen kasvavat. 20-minuuttisen jutun lopulla toimittaja kysyi Kääriäiseltä usein esitetyn, tunteita herättävän kysymyksen: ”Pitääkö suomalaisäitien pelätä, että poikiamme lähetetään ulkomaille sotimaan?” Kääriäinen vastasi, että ”näillä näkymin ei tarvitse pelätä”. Tässäkään jutussa ei mainittu Natoa, vaan Suomen armeijaa tarkasteltiin EU:n puolustuksen näkökulmasta.

Kääriäinen ”sammuttelee toivonkipinöitä”

Keskiviikkona 14.1. Helsingin Sanomissa julkaistiin pieni mutta sisällöllisesti merkittävä uutinen. Sen otsikko oli ”Kääriäinen: Suomi liittoutumattomana koko vaalikauden”. Toimittaja aloitti uutisen tavalla, joka teki selväksi, ettei liittoutuminen ollut ainakaan näköpiirissä:

Puolustusministeri Seppo Kääriäinen (kesk) sammutteli jälleen tiistaina Suomen Nato-jäsenyyden kannattajien toivonkipinöitä huomauttamalla Paasikivi-seurassa, että Matti Vanhasen hallituk-

sen ulko- ja turvallisuuspolitiikka perustuu sotilaalliseen liittoutumattomuuteen, ja tämä linjaus kattaa koko vaalikauden, yltää siis vuoteen 2007. (...)

(Arto Astikainen, Helsingin Sanomat 14.1.2004)

Kaksipalstainen kuvallinen juttu perustui lähes yksinomaan Kääriäisen puheessaan esittämiin näkemyksiin, eikä niille ollut uutisessa haastajaa. Luultavasti tämä lausunto hiljensi Nato-keskustelun uudelleen, koska seuraavien vajaan parin viikon aikana poliittiselta eliitiltä ei tullut julkisuuteen uusia Nato-puheenvuoroja. Sunnuntaina 25.1. ulkoministeri Erkki Tuomioja vahvisti jälleen käsitystä, että tuleva selonteko ei muuttaisi Suomen sotilaallista liittoutumattomuutta. Hämeen Sanomien haastattelussa hän sanoi, että Suomi ei tarvitse Naton turvatakuita, vaan maailman turvallisuutta pitäisi edistää YK:n tapaisten järjestöjen eikä sotilasliittojen kautta.

27.1. Ylen tv-uutisissa oli ensimmäistä kertaa moneen viikkoon laaja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevä juttukokonaisuus. Aluksi kerrottiin Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) Taloustutkimuksella teettämästä mielipidekyselystä, jonka tulokset olivat samansuuntaisia kuin aikaisemmissakin tutkimuksissa. MTS on selvittänyt kansalaisten suhtautumista sotilaalliseen liittoutumiseen vuodesta 1996, ja koko ajan lähes 70 prosenttia vastaajista on ollut Suomen sotilaallisen liittoutumattomuuden kannalla.

Kun virallinen taho toistuvasti korosti, ettei Suomen turvallisuuspoliittiseen ratkaisuun ollut näkyvillä muutosta, vastakkaisia näkemyksiä sateli lähinnä toimittajien ja tutkijoiden puolelta. Niin oli myös tässä jutussa. Mielipidekyselyn tulosten jälkeen uutisankkuri juonsi seuraavan jutun, joka käsitteli Ruotsin ja Suomen maanpuolustuskorkeakoulujen tutkijoiden johtopäätöksiä Pohjolan turvallisuusuhkista. Uutisankkurin taustalla olleessa kuvassa oli rinnastettu Suomen lippu, EU:n keltaiset tähdet ja Naton kompassitunnus. Yhteys näiden kolmen symbolin välillä kävi ilmeiseksi, kun uutisankkuri päätti Suomen kansainvälistä yhteistyötä käsitelleen juontonsa sanoihin: ”Tien päässä hämöttää Nato-jäsenyys”.

Sen jälkeen, kun uutisankkuri oli jo puheiden tasolla liittänyt Suomen Natoon, sama viesti kuultiin asiantuntijoiden suusta. Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksen vanhempi tutkija Tomas Ries ja saman laitoksen professori Pekka Sivonen totesivat kumpikin vuorollaan, että yhä lisääntyvä kansainvälinen yhteistyö

tekisi Nato-jäsenyydestä Suomelle ajan mittaan luontevan asian. Jutussa näytettiin uutiskuvaa kansainvälistä kriisinhallintaoperaatioista, ja toimittaja selosti kuvan päälle: ”Tulevaisuus on tämä: operaatioita merten takana kaukaisissa maissa.” Koko jutun aikana toimittaja ei kyseenalaistanut tutkijoiden näkemyksiä, vaan päinvastoin antoi niille lisävauhtia omassa tekstiosuudessaan.

Kuten on jo tässäkin tutkimuksessa havaittu, toimittajat voivat tehdä samasta tapahtumasta hyvin erilaisen jutun ja näyttää asian erilaisessa valossa. Televisiossa Riesin ja kumppaneiden raportista välittynyt vaikutelma painottui sotilaallisiin kysymyksiin. Samasta tutkimuksesta kertoneessa Ylen radiouutisten jutussa painopiste oli sosiaalipoliittisissa kysymyksissä. Radiouutisten haastattelussa Tomas Ries sanoi, että Nato-kysymys oli merkitykseltään hyvin vähäinen verrattuna Pohjolan suurimpiin turvallisuusuhkiin, joita tutkijoiden mukaan olivat muun muassa hyvinvointivaltion alasajo. Tätä lausuntoa ei ollut tv-uutisten jutussa.

Puolustusministeriön Nato-selvitys nostaa kohua

Maanantaina 1.3.2004 julkaistiin etukäteen paljon kohua herättänyt puolustusministeriön selvitys mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutuksista. Televisio- ja radiouutisten sekä useimpien lehti uutisten kärjeksi nostettiin Nato-jäsenyyden hinta, joka arvioiden mukaan olisi noin 70 miljoonaa euroa vuodessa. Sekä Yle että MTV3 käsittelivät selvitystä parin minuutin mittaisilla jutuilla illan pääuutislähetyksissään. Yhteistä molempien yhtiöiden televisiuutisille oli se, että niissä selvitystä käsiteltiin lähes kriitikittömästi; puolustusministeriön viesti meni siis tv-julkisuudessa läpi ministeriölle suotuisasti – ainakin aluksi.

Harmonia rikkoutui heti seuraavana päivänä, kun Helsingin Sanomissa julkaistiin juttu otsikolla ”Ulkoministeriö: ”Täysin kriittikön selvitys””. Haastattelussa uutisen kirjoittanut toimittaja kertoi, että hän oli hankkinut ulkoministeriön kannan jo etukäteen ja odottanut sopivaa julkaisuajankohtaa.

Kun puolustusministeriön aihetta koskeva raportti tuli, olin jo seurannut aihetta tarkasti. Tiesin, että siellä oli *jättiläismäinen jännitys* puolustusministeriön ja ulkoministeriön välillä. Olin tehnyt jo

vähän sopimuksia, että jos presidentti ja ulkoministeriö päätyvät siihen, että raporttia ei saa julkistaa, teen siitä oman version lehteen, koska olin hankkinut sen jo käsiini. Se julkistettiin ihan normaalisti, mutta semmoisen tempun itse tein, että haastattelin ulkoministeriön henkilöitä. Ja oikeastaan se keskustelu meni vähän väärille jäljille, koska jatkokeskustelu koski ulkoministeriön valtaa eikä raportin sisältöä. En tiedä oliko hyvä vai huono, mutta *ei sitä voinut olla tekemättä*.

(Arto Astikainen –*kursivoinnit JR*)

Toimittajan kertomus valaisee paitsi kyseisen uutisen syntyvaiheita myös journalismin kentän voimia ja odotuksia yleisemminkin. Toimittajaa ajoi jutun tekoon nimenomaan se, että hän tiesi aiheeseen liittyvän ”jättäiläismäistä jännitystä”, joka taas johtuu eliitin sisäisestä erimielisyydestä. Katkelman lopussa hän näyttää olevan itsekin hieman epätietoinen siitä, miksi kyseistä juttua ylipäänsä kannatti tehdä. Hän vain tyytyy toteamaan, että ”ei sitä voinut olla tekemättä”. Toisaalla samassa haastattelussa Astikainen kertoi, ettei hän juurikaan pohdi Nato-juttujensa muodostamaa kokonaisuutta tai niiden taustalla vaikuttavia tekemisen käytäntöjä. Useimmille toimittajille, varsinkin pitkään ammatissa toimineille, monet työtä ohjaavat tekijät ovat niin ilmeisiä, ettei niitä juuri pysähdytä miettimään. Tämän osoittaa myös toisen Nato-kysymystä paljon seuraavan toimittajan lausunto:

Joissakin tapauksissa se on niin itsestään selvää se uutiskärki, ja joissakin tapauksissa se ei ole, että sitten sitä joutuu kovastikin miettimään, mitä tästä kärkeen nostat ja miten sen rakennat. Mutta useimmiten se on jotenkin niin automaattinen se prosessi.

(STT:n politiikan toimittaja Pekka Pohjolainen)

Raportin julkistamisen jälkeisenä päivänä televisiossakin oli juttuja, joissa ulkoministeriö kritisoi puolustusministeriön selvitystä. Kritiikkiä kuultiin myös radion puolelta. Ylen Radio Peilin Talousarvio-ohjelmassa 5.3. toimittaja Seppo Konttinen käsitteli puolustusministeriön selvitystä ironisoivaan, jopa sarkastiseen sävyyn ja esitti epäilyksen, että ministeriö oli laskenut Nato-jäsenyyden hinnan pahasti alakanttiin. Raportin julkaisupäivänä lähetetyssä Ylen A-Piste-ohjelmassa oli hyvinkin kriittinen ote: ohjelman mukaan

selvitys oli hallituksen väline kansalaisten kääntymiseksi Nato-jäsenyyden kannalle. A-piste-ohjelmasta oli juttu myös Aamulehdessä:

Maanantaina julkaistavan Suomen liittymistä Natoon selvittävän raportin mukaan mikään ei olennaisesti muutu, vaikka Suomi liittyisi sotilasliittoon.

TV1:n A-piste-ohjelman saamien tietojen mukaan hallitus aikoo ryhtyä pehmentämään kansalaisten Nato-vastaisuutta. (...)

Ulkoministeri Erkki Tuomioja (sd) on jo etukäteen ihmetellyt maanantaina julkaistavaa selvitystä. Tuomiojan mukaan se on tarkoitushakuinen. Siinä jäsenyyden hinnaksi on laskettu murto-osa aiemmista arvioista. (...)

(”Puolustusministeriön selvitys pehmittää Nato-vastaisuutta”
Liisa Heinänen, Aamulehti 28.2.2004)

Pyrkimys vallanpitäjien kriittiseen arviointiin on seurausta journalismin kentän rakenteista. Tiedotusvälineet käyvät keskenään kilpailua lukijoista ja ilmoituksista. Nämä tekijät yhdessä johtavat siihen, että jutuista pyritään tekemään mahdollisimman houkuttelevia. Kiinnostavuutta tavoitellaan useimmiten etsimällä draamaa, yllätyksellisyyttä ja paljastuksia.

Puolustusministeriön Nato-raporttia käsittelevä lehtiaineisto tukee havaintoa, joka on tullut esiin aikaisemmissakin tutkimuksissa: valtakunnallisissa asioissa suomalaisten lehtien uutisjournalismin on varsin yhdenmukaista (vrt. Kivikuru & Rantanen 2002, 145). Varsinkin pienet ja keskisuuret maakuntalehdet käyttävät paljon STT:n uutisia, kun taas suurimmissa lehdissä uutiset tehdään pääosin oman toimituksen voimin. Yhdenmukaisuus johtuu myös siitä, että suomalaiset sanomalehdet ovat tiiviisti kytköksissä niitä ympäröivään maakuntaan, ja lehtien tärkeimpiin tehtäviin kuuluu oman alueen henkisen ja taloudellisen menestyksen edistäminen (Hujanen 2000). Näin ollen useimmille lehdille sekä ulkomaiset että valtakunnalliset uutiset ovat tavallaan rutiinityötä: ne kyllä hoidetaan, mutta niillä ei juuri pyritä erottautumaan muista lehdistä. Lehtien väliset erot tulevat esiin pikemminkin maakunnallisten ja paikallisten aiheiden käsittelyssä.

Puolustusministeriön Nato-raportin uutisoinnissa 8 lehteä 20:stä tukeutui STT:n uutiseen. Lisäksi Väli-Suomen sanomalehti-

ketjun lehdet – Karjalainen, Savon Sanomat, Keskiuomalainen, Ilkka ja Pohjalainen – käyttivät yhteisen Helsingin-toimittajansa kirjoittamaa uutista. Myös Aamulehdellä ja Turun Sanomilla on uutisvälityksessä paljon yhteistyötä, ja tälläkin kertaa niissä oli useita samojen toimittajien kirjoittamia juttuja. Nato-raportin julkistamisesta kerrottiin oman toimittajan jutulla vain Helsingin Sanomissa, iltapäivälehdissä, Hufvudstadsbladetissa ja Kalevassa.

Lehtien painoarvoa arvioitaessa täytyy ottaa huomioon, että ne ovat hyvin erikokoisia. Suomessa ilmestyy 54 päivälehteä (vuonna 2002). Niiden yhteenlaskettu arkilevikki on noin 2,3 miljoonaa kappaletta, josta pelkästään Helsingin Sanomien osuus on noin 19 prosenttia. Seitsemän suurinta päivälehteä kattaa noin puolet päivälehtien kokonaislevikistä. (Tilastokeskus 2004, 520.) Toisaalta maakuntalehdet ovat yleensä omien alueidensa kiistattomia yksöislehtiä ja tärkeitä mielipidevaikuttajia, joten niiden merkitys on usein suurempi kuin pelkät levikinumerot antavat ymmärtää.

Puolustusministeriön raportista kertovasta uutisaineistosta nousee esiin eräs Nato-journalismin perustavanlaatuinen jakolinja: niissäkin lehdissä, joissa uutiset olivat selvitystä kohtaan kriittisiä, pääkirjoitukset yleensä kiittelivät puolustusministeriön työtä hyvin tehdyksi ja epäluuloja hälventäväksi. Tämä tyyppillinen asetelma toistui muun muassa 5.3. ilmestyneessä Suomen Kuvalehdessä. Siinä haastateltiin eduskunnan turvallisuusryhmää johtavaa Aulis Ranta-Muotiota, jonka viesti oli, että hallitus tuskin kääntyisi Nato-jäsenyyden kannalle. Jutun otsikkona oli ”Nato-kurssia ei tarkisteta”. Viereisellä sivulla lehden päätoimittaja Tapani Ruokanen kiitteli puolustusministeriön selvitystä ja puhui Nato-jäsenyyden puolesta.

Miten lehdistö käsitteli puolustusministeriön raporttia? Tämän selvittämiseksi keräsin aihetta käsittelevät jutut 20 sanomalehdestä kahdelta päivältä, 2.–3.3.2004. Mukana olivat – muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta – Suomen suurimmat päivälehdet eli vähintään neljä kertaa viikossa ilmestyvät lehdet.

Kokonaisuutena tarkastellen puolustusministeriön Nato-raportti sai päivälehdissä varsin kriittisen vastaanoton. Selvitystä myötäilevät kommentit tulivat lähinnä pääkirjoitustoimittajilta. Uutisissa selvitystä kehuivat vain harvat. Heistä näkyvin oli eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja Liisa Jaakonsaari.

Puolustusministeriön Nato-raportin toteutustavasta ja sisälöstä levisi julkisuuteen ristiriitainen vaikutelma. Yleinen sävy varsinkin maakuntalehtien jutuissa oli epäilevä: ”Nato-jäsenyyden hinta epäilyttää puolustusministeri Kääriäistä” (Kainuun Sanomat), ”Nato-jäsenyyden hintalappu arveluttaa” (Kaleva), ”Hinta-arvio Natosta epäilytti” (Keskipohjanmaa), ”Nato-jäsenyyden hinta-arvio epäilytti Kääriäistä” (Kymen Sanomat, Etelä-Saimaa). Myös Helsingin Sanomat julkaisi 2.3. raportin uskottavuutta horjuttavan uutisen otsikolla ”Ulkoministeriö: Täysin kritiikitön selvitys”. Seuraavana päivänä useimmat lehdet kertoivat STT:n uutisen välityksellä ulkoministeri Tuomiojan esittämästä kritiikistä, jonka mukaan raportti oli tarkoitushakuinen ja puolustusministeriö oli toiminut ulkoministeriön selän takana.

Yli puolet lehdistä (13) otsikoi raportin julkistamisesta kertooneen, 2.3. ilmestyneen uutisensa neutraaliin sävyyn (esim. ”Nato-jäsenyys maksaisi 70 miljoonaa euroa vuodessa”). Viiden lehden pääotsikossa annettiin ymmärtää, että hinta-arvio oli kyseenalainen. Kaikkien lehtien uutisoinnissa tuli kuitenkin esiin, että Nato-raportti sai ristiriitaisen vastaanoton niin eduskunnassa kuin ulkoministeriössäkin. Toisissa lehdissä ristiriitaisuuden vaikutelma tuli voimakkaammin esiin kuin toisissa. Huomionarvoista on, että lähes kaikki aineiston lehdet nostivat uutisensa kärjeksi jäsenyyden kustannusarvion. Ilmeisesti vuosia jatkunut, usein epämääräiseksi moitittu Nato-keskustelu oli kasvattanut median konkretiannälän niin suureksi, että rahasumma katsottiin kautta linjan selvityksen uutisarvoisimmaksi asiaksi.

Yksikään puolue ei ehdota Nato-jäsenyyttä

Runsas viikko puolustusministeriön selvityksen julkistamisen jälkeen Nato-keskusteluun tuli aineksia parlamentaaraiselta taholta. Eduskunnan turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän raportti ei kuitenkaan sisältänyt uusia avauksia puoleen eikä toiseen. Pikeminkin se lujitti jo muutenkin vallalla ollutta käsitystä, että Suomi ei liittyisi Natoon ainakaan vuonna 2003 alkaneen hallituskauden aikana. Turvallisuusryhmässä olivat edustettuina kaikki eduskuntapuolueet, eikä mikään niistä ehdottanut Suomen Nato-jäsenyyt-

tä. Raportista kertoneen Helsingin Sanomien uutisen johtopäätökset olivat selväsanaiset:

(...) Tiistain jälkeen on koko lailla selvää, ettei syksyllä valmistuvaan puolustuselontekoon sisälly Nato-jäsenyyttä, eikä Suomi tule pyrkimään sotilasliittoon Vanhasen hallituksen aikana. (...)
("Turvallisuusryhmä haluaa pitää ovet auki Natoon"
Arto Astikainen, Helsingin Sanomat 10.3.2004)

Tämän selvityksen julkaisemisen jälkeen Nato-keskustelu hiljeni lähes tyystin. Vasta maaliskuun lopulla keskustelu nytkähti taas hetkellisesti käyntiin tutulla tavalla: poliittisen eliitin jäsenen lausunnosta. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja, Sdp:n Liisa Jaakonsaari sanoi 28.3. Kalevan haastattelussa, että liittoutumattomuus-sana pitäisi jättää pois syksyllä valmistuvasta turvallisuus- ja puolustuspoliittisesta selonteosta ja kirjata siihen, että Nato-jäsenyys olisi Suomelle todellinen vaihtoehto. Jaakonsaari perusteli näkemystään sillä, että Suomi oli jo liittoutunut EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kautta. Ylen Radiouutisten Pääministerin haastattelutunnilla 28.3. Kalevan toimittaja kysyi pääministeri Vanhasen mielipidettä Jaakonsaaren lausunnosta. Vanhanen vastasi, että Suomi oli edelleen sotilaallisesti liittoutumaton, koska maa ei kuulunut mihinkään sotilasliittoon.

Kevään 2004 kuluessa keskeisten poliitikkojen Nato-kannanotot muuttuivat entistä selväsanaisemmiksi: liittoutumista joko kannatettiin tai ei. Keskustelun vapautuminen johtui todennäköisesti eduskunnan turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän maaliskuisesta raportista, jossa ei suositeltu Nato-jäsenyyden hakemista. Nyt kun eduskuntapuolueiden yhteinen linja oli ilmaistu, myös aiemmin varovaiset poliitikot saattoivat ottaa kantaa. Yksi heistä oli keskustan kansanedustaja ja eurovaaliehdokas Anneli Jäätteenmäki, joka Ylen Radiouutisten Ykkösaamussa 30.3. sanoi selvästi, että Suomen ei tulisi hakea Nato-jäsenyyttä. Viitaten Euroopassa sattuneisiin terrori-iskuihin Jäätteenmäki lisäsi vielä, että Nato-jäsenyys saattaisi jopa heikentää Suomen turvallisuutta. Tämä argumentti vakiintui Nato-jäsenyyden vastustajien arsenaaliin maaliskuussa tapahtuneen, lähes 200 kuolonuhria vaatineen Madridin pommi-iskun jälkeen.

Kansainvälisyys alkaa tulla esiin

Nato-keskustelua on kritisoitu usein siitä, että se on pitäytynyt liiaksi kansallisessa näkökulmassa eikä ole tarkastellut Suomen ja Naton suhdetta laajassa mittakaavassa⁴⁶. Monet lehdet, asiantuntijat ja poliitikot ovat vaatineet, että Nato-keskustelussa olisi siirryttävä mustavalkoisesta kyllä–ei-väittelystä järjestön luonteen pohtimiseen – mikä on se Nato, johon Suomi mahdollisesti liittyisi? Tätä kysymystä on sivuttu muutamissa puheenvuoroissa, ja sitä on käsitelty varsin laajasti joissakin sanoma- ja aikakauslehtien tausta-artikkeleissa sekä television ja radion ajankohtaisohjelmissä.

Esimerkki kansainvälisestä näkökulmasta oli Yle Radio 1:n ohjelma Maailmanpolitiikan arkipäivää 19.3.2004. Siinä haastateltiin Naton korkeita edustajia sekä yhdysvaltalaisia ja eurooppalaisia tutkijoita. Näin Natosta piirtyi kokonaisvaltainen kuva, jossa myös Suomella oli oma sijansa. Lisäksi Norjan Nato-suurlähettiläs kertoi pohjoisen naapurimaamme kokemuksista 55-vuotisesta Nato-jäsenyydestä. Tutkijat käsittelivät Naton nykytilaa varsin kriittisesti ja pitivät Irakin sodan aiheuttamia järjestön sisäisiä ristiriitoja edelleen vakavina. Jutussa haastateltujen tutkijoiden näkemykset Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä noudattelivat tuttua kaavaa: he korostivat, että jäsenyys on jokaisen maan oma asia mutta toisaalta monet seikat puhuvat Suomen jäsenyyden puolesta. Yhdysvaltalainen tutkija kommentoi Suomen turvallisuuspoliittista linjaa ymmärtäväisesti ja toi esiin näkemyksensä, jonka mukaan suomalaisten ajattelutavassa on jotain omaleimaista ja muista poikkeavaa. Hän viittasi suomalaiselta ystävältään saamaansa Tuntematon sotilas -kirjaan ja sanoi sen pohjalta ymmärtävänsä suomalaista aja-

---

⁴⁶ Esim. puolustusministeriön viestintäjohtaja Jyrki Iivonen peräänkuulutti teemahaastattelussa 3.4.2003 laajojen ulottuvuuksien huomioon ottamista kapean kansallisen näkökulman sijaan. Hän toi esille, että kansainvälisen näkökulman avulla myös Suomen Nato-suhteen pohtimiseen saataisiin lisää syvyyttä. Valtio-opin professori Matti Wiberg kritisoi Turun Sanomien kolumnissa 20.3.2004 Nato-keskustelua yksipuolisuudesta ja sisäänlämpiävyydestä. Hän huomautti, että Suomen Nato-jäsenyydestä ei päätetä vain Suomessa, vaan myös Natossa ja sen jäsenvaltioissa.

tusmaailmaa: suomalaiset pitäytyvät mielellään itsenäisessä puolustuksessa, koska toisen maailmansodan aikaisten kokemustensa nojalla he eivät helposti luota ulkopuolisen avun saantiin hädän hetkellä.

Suomen Nato-jäsenyyttä pohdittiin kansainvälisestä näkökulmasta myös Ylen TV1:n Ulkolinja-dokumentissa 26.5.2004. Lähes tunnin mittaisessa ohjelmassa analysoitiin Itämeren turvallisuuspoliittista tilannetta Venäjän, Viron, Ruotsin ja Suomen näkökulmista. Haastateltavina oli lukuisia asiantuntijoita ja tavallisia kansalaisia kaikista neljästä maasta. Alueen turvallisuuspolitiikasta puhuivat muiden muassa entinen Venäjän Suomen-suurlähettiläs Juri Derjabin sekä Ruotsin, Viron ja Suomen ulkoministerit.

Ulkolinja-dokumentissa näytettiin sitä, mistä Nato-jäsenyydessä olisi pohjimmiltaan kysymys: sotilasjoukkoja suorittamassa tehtäviään. Dokumentissa näytettiin kuvia sotaharjoituksista, ja erikoisuutena oli tietokoneanimaatiolla kuvattu mahdollinen tulevaisuuden kriisi, jossa Itämerellä kulkeva öljytankkeri kaapataan. Animaatiossa näytettiin, kuinka lentokoneista lähetetyllä sähkömagneettisella pulssilla lamautetaan laivan kaappaajat. Tietokoneavusteisella esityksellä dokumentti loi realistiselta vaikuttavan katsauksen mahdolliseen tulevaisuuteen. Vastapainona dokumentissa oli historiallista analysointia Itämeren alueen rajoista ja sodista. Olennaista dokumentissa oli sen aikajänne, joka ulottui muutaman sadan vuoden takaa lähitulevaisuuteen. Vaikka keväällä 2004 kansainvälisen näkökulman huomioon ottavia uutisia ja ajankohtaisohjelmia alkoi olla entistä enemmän, Nato-journalismin valtavirrassa dokumentti oli edelleen melkoinen poikkeus.

Venäläinen näkökulma Suomen Nato-keskusteluun

Huhtikuu ja toukokuu kuluivat ilman merkittäviä avauksia. 17.5. Nato-keskustelu sai taas vauhtia, kun Venäjän entinen Suomen-suurlähettiläs Juri Derjabin muistutti Suomen ja Ruotsin liittoutumattomuuden merkityksestä ja Pohjolan strategisen aseman tärkeydestä. Derjabin sanoi, että maiden Nato-jäsenyys horjuttaisi Pohjois-Euroopassa vallitsevaa voimatasapainoa ja alueen vakautta. Hänen mukaansa Venäjä saattaisi lisätä aikaisemmin supistamiaan

joukkoja Leningradin sotilaspiirin alueella ja kenties ryhtyä muihinkin vastatoimiin, jos Suomi ja Ruotsi liittyisivät Natoon. Hän esitti myös, että venäläiset keskustelisivat avoimesti suomalaisten kanssa Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä.

Derjabinin lausunto julkaistiin ensin Moskovassa ilmestyvässä *Nezavisimaja Gazeta* -lehdessä, ja sieltä se levisi suomalaisiin tiedotusvälineisiin kulovalkean tavoin. Lausunto kuitenkin otettiin vastaan hyvin eri tavoin eri tiedotusvälineissä. Esimerkiksi Ylen Radio-uutisissa Derjabinin lausuntoa kommentoitiin, kun taas Helsingin Sanomissa aihe kuitattiin yhdellä STT:n pikku-uutisella. Viikkoa myöhemmin aihe nousi taas esiin, lähinnä toimittajien aktiivisuuden vuoksi. 24.5. pääministeri Matti Vanhanen kävi vierailulla Moskovassa, jossa hän tapasi kollegansa Mihail Fradkovin. Ylen radiouutisissa toimittaja raportoi Vanhasen kertoneen, että hän ei keskustellut vierailullaan Derjabinin Nato-lausunnon kanssa. Vanhanen kuitenkin kommentoi aihetta radiouutisille. Hän sanoi, että Derjabinin lausunto oli asioita seuraavan henkilön mielipide, mutta se ei ollut merkittävä. Vanhanen lisäsi vielä, että ”maailma ei ole enää niin mustavalkoinen” kuin Derjabin oli antanut ymmärtää. Vanhasen Moskovon-vierailusta kertoneessa Helsingin Sanomien uutisessa 25.5. ei ollut sanaakaan Nato-keskustelusta.

Derjabinin lausuntoa kommentoitiin lehtien pääkirjoituksissa eri tavoin. Seuraavassa on esimerkit kahdesta vastakkaisesta tavasta tulkita Derjabinin sanomaa:

(...) Äänekkäimmin turvallisuuspoliittiseen keskusteluun osallistuvat suomalaiset poliitikot, journalistit ja diplomaatit tyrmännevät Derjabinin viestin ikävänä kaikuna menneiltä vuosikymmeniltä. He hyödyntävät Derjabinin leimaantuneisuutta ja Neuvostoliiton synnyttämiä patoutumia. Nämä huitaisevat kannanotot edustavat eliittiamme. Sen sijaan ihmisten enemmistö yhä sisäistää paasikiviläiskekkoislaisen filosofian. Sen ydinsanoma on: Suomen ja Venäjän turvallisuusedut ovat yhteensovittavissa. (...)

Euroopan turvallisuusarkkitehtuuri on uudistunut. (...) Jos vielä Suomi liukuu Natoon, Suomenlahti kelluu natolaisessa valvonnassa. Ruotsin natolaisuus vain niittäisi tunnelman. Näiden näkökohtien nollaaminen houkuttaa natolaisuuden ajajia, mutta silti kannattaisi muistaa valtioiden turvallisuusajattelun olevan klassista, konservatiivista, siis sukupolvesta toiseen siirtyvää. Henkilöt ja

aatteet tulevat ja menevät, samoin sotakoneiston välineet, mutta turvallisuusmaantiede pysyy.

(”Derjabin turvallisuuspolitiikan klassikkona”
Pääkirjoitus Keskisuomalaisessa 23.5.2004)

(...) Venäjän entisen Suomen-suurlähettilään Juri Derjabinin viimeviikkoinen kirjoitus venäläisessä Nezavisimaja Gazetassa nosti kumpujen yöstä esiin ne ajat, jolloin suurvaltanaapuri pystyi uhkailemaan ja painostamaan etupiiriinsä kuulunutta Suomea.

Viro, Latvia ja Liettua ovat Naton jäseninä jo Venäjän uhkailujen ulottumattomissa. Suomen on sen sijaan edelleen otettava huomioon, että Venäjän mielestä liittyminen Natoon muuttaisi vakavasti Pohjois-Euroopan voimatasapainoa. (...)

Niin kauan kuin Suomen Nato-jäsenyys pysyy avoimena vaihtoehtona, se pysyy myös potentiaalisena jännityksen aiheena Suomen ja Venäjän suhteissa. Se poistuu vasta sitten, kun Suomi on tehnyt lopullisen ratkaisunsa Baltian maiden tapaan.

(”Suomen Venäjän-politiikka”, Erkki Pennasen kolumni
Helsingin Sanomissa 27.5.2004)

Näissä kahdessa lehdessä esitetyt tulkinnat ovat linjassa lehtien yleisen suhtautumistavan kanssa. Samanlainen pysyvyys–muutosulottuvuus näkyy Keskisuomalaisen ja Helsingin Sanomien Nato-kirjoittelussa miltei kauttaaltaan. Siinä missä Keskisuomalainen tulkitsee Derjabinin lausunnon osoittavan perinteisen geopoliittisen ajattelun olevan yhä pätevä tapa selittää turvallisuuspolitiikkaa, Helsingin Sanomien kolumnisti tulee siihen johtopäätökseen, että Derjabinin lausunnossa esille tulleet ristiriidat ovat seurausta kylmän sodan ajalta peräisin olevista vanhentuneista ajattelumalleista, joista päästäisiin eroon vain Suomen Nato-jäsenyydellä.

Derjabinin lausunnosta 17.5.2004 lähtenyt uutisointi paljastaa erään tärkeän piirteen suomalaisessa Nato-keskustelussa: vain harvoin keskusteluun tuodaan todella uusia argumentteja. 17.5. julki tullut Derjabinin lausunto ei oikeastaan ollut mikään uutinen, sillä hän oli esittänyt samoja näkemyksiä vain pari kuukautta aikaisemmin Kalevassa julkaistussa kirjoituksessaan⁴⁷, jota muun muassa presidentti Halonen oli kommentoinut seuraavana päivänä.

⁴⁷ ”Venäjä ei katso vaiti Naton lähestymistä” Juri Derjabinin kirjoitus Kalevassa 27.2.2004.

Juttu myös internetissä: www.kaleva.fi/cf/juttu.cfm?j=385370

Niin kauan kuin Suomi pitää yllä ”Nato-optiota” eivätkä päättäjät ilmaise yksiselitteistä kantaa, mahdollisesta jäsenyydestä riittää spekulointia. Koska Nato-kysymys mielletään keskeneräiseksi asiaksi, siitä käydään julkisuudessa jatkuvaa keskustelua, vaikka itse asiaan ei tulisikaan uusia argumentteja. Keskustelu pyörii suurimmaksi osaksi niin, että vanhoja argumentteja toistetaan yhä uudelleen. Derjabinin lausunnon tavoin myös amiraali Juhani Kaskealan syyskuussa 2003 suureen ääneen uutisoitu lausunto EU-puolustuksen ja Nato-jäsenyyden yhteyksistä oli jo vanhaa asiaa: hän oli esittänyt samat ajatukset muun muassa Iltalehden laajassa haastattelussa 28.5.2003, neljä kuukautta aikaisemmin. Jostakin syystä tätä ei muistettu syyskuussa 2003, vaan Kaskealan lausunto esitettiin ikään kuin uutena argumenttina.

Sattumaa tai ei, Derjabinin lausunnon aikoihin suomalaisessa Nato-keskustelussa alkoi nousta esiin aikaisempaa enemmän Suomen geopoliittista ja strategista asemaa koskevia puheenvuoroja. Esimerkiksi kokoomuksen uudeksi puheenjohtajaksi valittu Jyrki Katainen sanoi linjapuheessaan 6.6.2004, että Nato-jäsenyys ”selkeyttäisi Suomen asemaa”. Se, millaisia merkityksiä jokin puheenvuoro saa, riippuu tietysti keskustelun yleisestä tilanteesta. Kun Derjabin oli vedonnut sotilaallis-strategisiin näkökohtiin vain hieman aikaisemmin, myös Kataisen lausunto oli helppo tulkita tätä taustaa vasten. Sanomalla, että Nato-jäsenyys ”selkeyttäisi Suomen asemaa”, Katainen saattoi tarkoittaa pikemminkin maan poliittista kuin sotilaallis-strategista asemaa.

Jälleen kerran Nato oli se aihe, joka nousi valtakunnallisten viestimien uutisten kärkeen. Esimerkiksi MTV3:n Kymmenen uutisissa 6.6. uutisankkuri tiivistä puheen ydinajatuksen niin, että ”Katainen liputtaa Nato-jäsenyyden puolesta”. Kuin katsojien vakuuttamiseksi uutistenlukijan takana olevassa Kataisen kuvassa oli Naton tunnus. Sanan ja kuvan yhteispeli viesti vahvasti siihen suuntaan, että Katainen kannatti avoimesti Nato-jäsenyyttä, vaikka hän ei sellaista suoraan sanonutkaan.

Kesäkuun 12. päivänä julkaistiin STT:n haastatteleman Venäjän Suomen-suurlähettilään Vladimir Grininin lausunto, jonka mukaan Suomen mahdollinen Nato-jäsenyys huoletti Venäjää. Ehkä hieman yllättävää on, että suurista päivälehdistä vain kolme, Keskuomalainen, Aamulehti ja Kaleva, julkaisivat uutisen. Esimerkik-

si Helsingin Sanomista uutinen puuttui. Suurlähettilään haastattelussa oli tyypillistä se, että jälleen kerran Suuri Nato-kysymys oli nostettu uutisen pääasiaksi, vaikka haastattelussa puhuttiin myös muista aiheista, esimerkiksi mahdollisesta viisumivapaudesta.

Kesäkuun kolmas näkyvä Nato-keskustelua koskeva uutinen oli peräisin keskustan puoluekokouksesta, joka pidettiin Tampereella 18.–20.6. Nato-kysymystä ajatellen puoluekokouksen merkittävin avaus oli se, että jäsenyyden mahdollisuus kirjattiin aikaisempaa selvemmin keskustan kannanottoon. Tämä muutos tuli myös esiin puoluekokouksen uutisoinnissa. Toisaalta keskusta päätti edelleen pitää jäsenyyden ehtona puoluekokouksen erillisen päätöksen ja kansanäänestyksen. Kokouksesta ei saatu irti kovin mullistavia Nato-otsikoita, mutta monissa uutisissa oli sisäänrakennettuna oletus, että Nato-jäsenyys oli vain ajan kysymys. Esimerkiksi Helsingin Sanomien uutisessa tästä kertoi yksi toimittajan lisäämä sana.

Keskustan puoluekokous kirjasi Suomen Nato-jäsenyyden mahdollisuuden aiempaa selvemmin puolueen poliittiseen kannanottoon, muttei vielä avannut sotilasliitolle ovea. (...)

(”Keskusta säilytti Nato-jäsenyydellä kaksi lukkoa”, Arto Astikainen, Helsingin Sanomat 21.6.2004 –*kursivointi JR*)

Uutinen liittyy siihen Nato-journalismin suureen kokonaisuuteen, joka on omiaan luomaan vaikutelmaa Suomen liittoutumisen vääjäämättömyydestä. Kuvaamalla, ettei keskusta vielä avannut ovea Natolle, juttu antaa ymmärtää, että ennemmin tai myöhemmin ovi kyllä avautuisi. Tällainen uutistyyli sopii hyvin yhteen myös Helsingin Sanomien virallisen Nato-linjan kanssa: lehtihän ei ole suoraan ottanut kantaa, pitäisikö Suomen liittoutua vai ei, mutta on kuitenkin sitä mieltä, että Suomi tulee joka tapauksessa hakeutumaan Natoon⁴⁸. Lehti on julkaissut Nato-kysymystä käsitteleviä pääkirjoituksia harvoin verrattuna esimerkiksi Aamulehteen ja iltapäivälehtiin. Tämä kertoo siitä, että Helsingin Sanomat pidättäytyy selvistä kannanotoista ja pyrkii sen sijaan vakuuttamaan lukijansa ”tosiasioilla”. Tällainen ajatus tuli esiin Helsingin Sanomien kolumnistin Olli Kivisen haastattelussa.

⁴⁸ ”Muuttuva ympäristömme”, vastaavan päätoimittajan Janne Virkkusen kolumni, Helsingin Sanomat 19.1.2003

Juho Rahkonen: Mistähän se mahtaa johtua, että kuitenkin suurimpien lehtien pääkirjoituksissa (kuten Savon Sanomat, Aamulehti, Etelä-Suomen Sanomat) ollaan vähintäänkin ymmärtäväisiä Nato-jäsenyydelle? Nähdäänkö täällä pääkirjoitustoimittajien huoneissa asia jotenkin eri tavalla [kuin tavallisen kansan keskuudessa]?

Olli Kivinen: Kyllä, mutta en rajaisi tätä vain pääkirjoitustoimittajiin. Sanoisin, että valtaosa niistä ihmisistä, jotka oikein pohdiskelevat virkansa puolesta tätä asiaa – ovat he sitten ulkoministeriössä, puolustusministeriössä tai missä muualla tahansa – ylivoimainen valtaosa näistä ihmisistä on Nato-jäsenyyden kannalla tai sitä mieltä, että asiaa täytyy ainakin vakavasti harkita. Tämä sitten heijastuu myös pääkirjoitustoimittajiin. Kun pohditaan näitä asioita, väistämättä yhä useammat tulevat sille kannalle ihan realismin takia.

Edellinen puheenvuoro antaa valaistusta kysymykseen, miksi Helsingin Sanomat ei ole ottanut selvästi kantaa Nato-jäsenyyteen: lehdessä uskotaan, että tosiasiat kyllä puhuvat puolestaan, ja niiden esille tuominen on journalismin tehtävä. Kun lukee tarkkaan Helsingin Sanomien pääkirjoituksia, huomaa, ettei niissä todellakaan oteta suoraan kantaa Nato-jäsenyyteen. Esimerkiksi seuraavasta katkelmasta voi melkein tulla päinvastaiseen johtopäätökseen.

(...) Nato on myös keskeinen poliittinen toimija Euroopassa. Sitä kuvaa, että Euroopan unionin 25 jäsenmaasta 19 kuuluu nykyisin Natoon. *Se ei tarkoita, että myös Suomen olisi välttämättä liityttävä samaan joukkoon.* Hallituksen mielestä ulkopuolelle jäämiselle tuntuu olevan edelleen hyviä perusteita. (...)

(”Nato ei ole oman armeijan vaihtoehto” Pääkirjoitus, Helsingin Sanomat 4.6.2004 –kursivointi JR)

Kesä 2004 oli Nato-keskustelussa selvästi edelliskesää hiljaisempi. Syyskuuksi 2004 suunniteltu valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko ei aiheuttanut Nato-kysymyksen osalta juurikaan ennakkoväriä. 21.7.2004 julkaistu Suomen jalkaväkimiinoja koskeva juttu oli kesän ainoa selontekoon viittaava valtakunnallinen uutinen. 1. elokuuta, kesän kääntyessä jo loppupuolelle, julkaistiin Kalevassa kokoomuksen puheenjohtajan Jyrki Kataisen haastattelu, jossa hän ilmoitti kannattavansa Nato-kan-

sanäänestystä. 9.8. entinen puolustusvoimien komentaja Amiraali Jan Klenberg ilmoitti kannattavansa Suomen Nato-jäsenyyttä, ennen kaikkea kustannussyistä.

Natosta on tullut arkipäiväinen puheenaihe

Tämän luvun keskeinen johtopäätös on, että Nato-kysymyksestä on tullut journalismin ja politiikan kentillä tavanomainen ja arkipäiväinen puheenaihe. Tämän puolesta puhuu jo suuri juttumäärä: esimerkiksi Helsingin Sanomissa oli tutkimusjaksolla 1.1.2003–30.6.2004 keskimäärin enemmän kuin yksi Nato-juttu päivässä. Aamulehdessä juttuja oli hieman vähemmän kuin yksi päivässä, ja iltapäivälehdissäkin Natoa käsiteltiin keskimäärin joka neljäs tai viides päivä. Vuosilta 2005–2006 minulla ei ole tarkkoja lukuja, mutta Nato-juttujen määrä ei näytä ainakaan vähentyneen; esimerkiksi presidentinvaaleissa vuoden 2006 alussa Nato-kysymys oli näkyvästi esillä, ja sillä tehtiin eroja ehdokkaiden välille.

Tutkimusjaksolle ajoittui monta Suomen Nato-keskustelulle merkittävää tapahtumaa, kuten EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittyminen (joka tosin sai takaiskun kesäkuussa 2005, kun Ranska ja Hollanti torjuivat EU:n perustuslain kansanäänestyksissä), Naton laajentuminen seitsemään uuteen maahan ja turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon valmistelu. Nato-keskustelun kentällä operoivien pääomien kannalta vuodet 2003–2004 merkitsivät siirtymää kohti sellaista tilannetta, jossa Nato-jäsenyyden puolesta saattoi puhua aiempaa avoimemmin tarvitsematta pelätä, että oma asema politiikan kentällä heikkenee. Lisäksi journalismin kentän sisäiset voimat ja rakenteet, joita esittelin luvussa 3, ovat rohkaisseet päättäjiä ottamaan entistä suuremmin kantaa Nato-kysymykseen.

8. Selonteko paaluttaa liittoutumattomuuden

Syksyllä 2004 julkistettu valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko merkitsi eräänlaista päätepestettä Nato-keskustelulle. Kun Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus päätettiin siinä vuosiksi eteenpäin, ei ollut odotettavissa, että Nato-keskustelu kiihtyisi uudelleen ainakaan lähitulevaisuudessa.⁴⁹ Samalla selonteko oli luonteva paikka päättää tämän tutkimuksen empiirinen osuus.

Nato-keskustelulle selonteon olennaisimmat linjaukset olivat, että Suomi pysyy edelleen sotilaallisesti liittoutumattomana, mutta Nato-jäsenyys säilyy mahdollisena tulevaisuudessakin (Valtioneuvosto 2004, 6–8). Tarkastelen seuraavaksi, miten tiedotusvälineet käsittelivät selontekoa.

Tv-uutisissa 10.9.2004 selonteosta nostettiin julkisuuteen pääasiassa kolme kohtaa: kysymys Suomen Nato-jäsenyydestä, liittyminen jalkaväkimiinat kieltävään Ottawan sopimukseen ja puolustusvoimien uudelleenjärjestelyt, muun muassa joidenkin varuskuntien lakkauttaminen. Eri viestimet painottivat näitä kohtia eri tavoin. Esimerkiksi Ylen ruotsinkielisessä Tv-nytt-ohjelmassa 10.9. Ottawan sopimus ja miinoihin liittyvä Suomen kansainvälinen maine nostettiin näkyvämmiin esiin kuin saman kanavan pääuutislähettyksessä, jossa uutisen kärkenä olivat puolustusvoimien suunnitelmat lakkauttaa 1200 virkaa vuoteen 2012 mennessä. Molemmissa Ylen lähetyksissä uutisoitiin myös samana päivänä julkistetun Nato ja media -tutkimusraportin (Rahkonen 2004) tuloksia. MTV3:n

---

⁴⁹ Vuonna 2005 Nato-keskustelu pysyi sitkeästi julkisuudessa, mutta ei niin runsaana kuin ennen syyskuuta 2004. Keskustelua käytiin paljolti samoilla eväillä kuin aikaisemminkin: lehdet julkaisivat mielipidetiedusteluja, jotka osoittivat kansan Nato-vastustuksen pysyneen entisellään, ja poliitikot toistivat tuttuja argumenttejaan. Silloin tällöin joku ulkomainen asiantuntija ”ihmetteli” Suomen sotilaallista liittoutumattomuutta.

pääuutislähetyksessä selontekoa käsiteltiin samansuuntaisesti kuin Ylessä, mutta Nato ja media -tutkimusta siinä ei mainittu.

Merkilläpantavaa selonteon julkistamisesta kertoneissa tv-uutisissa oli se, että niissä käytettiin runsaasti sotilaalliseen merkitysympäristöön viittaavaa kuvamateriaalia, esimerkiksi varusmiehiä Pasi-panssarivaunussa ja Pasia miinanraivaustyössä. Nato ja media -tutkimuksen uutisoinnissakin näytettiin kuvia Irakissa pommitettavasta kaupungista, kun puhe oli suomalaisten Nato-vastaisuuden syistä. Lehdistössä luotiin selvästi harvemmin kuvallinen yhteys Naton ja sotilaallisen toiminnan välille, vaikka televisiossa sellainen oli tavallista. Tällainen havainto lehdistön ja television visuaalisten maailmojen erosta on tullut esiin niin monta kertaa tämän tutkimuksen yhteydessä, ettei ole epäilystäkään siitä, että se on yleispätevä jakolinja. Voidaan kysyä, onko tällä merkitystä myös yleiselle mielipiteelle: television visuaalinen voima on tehokas ja vangitseva, joten elääkö television kautta välittyvä ”sotilaallinen” Nato yleisön mielissä vahvempana kuin lehdistössä vallalla oleva siisti, ”virkamiesmäinen” Nato?⁵⁰

Esimerkki tällaisesta uutisoinnista nähtiin 28.9.2004, jolloin selonteko tuli eduskunnan käsittelyyn. Tällä kertaa sekä Ylen että MTV3:n uutisten kuvitus tuli kokonaan eduskunnasta. Tämä onkin ymmärrettävää, koskihan uutinen eduskuntakeskustelua. Silti ei ole mitään syytä, joka olisi estänyt sotilaallisen kuvituksen näissäkin jutuissa. On tietysti vaikea ellei mahdoton osoittaa, miten uutisten kuvitus ja media yleensäkin vaikuttavat ihmisten mielipiteisiin jostakin asiasta. Joka tapauksessa 28.9. lähetetyissä uutisissa Nato-kysymyksestä välittyi aivan toisenlainen mielikuva kuin 10.9., jolloin kuvituksessa oli sotilaita ja sotaa.

Kun selontekoa edeltäneen puolentoista vuoden aikana olin keskittynyt neljään suurimpaan sanomalehteen, päätin tutkia selonteon julkistamisen jälkeiseltä ajalta muita sanomalehtiä. Syynä tähän oli se, että katsoin jo saaneeni riittävästi tietoa aikaisemmin tutkimieni lehtien Nato-journalismista, eikä yhden kuukauden lisätutkimus olisi juuri näkynyt kokonaisanalyysissä. Sen sijaan pidin

---

⁵⁰ Poikkeuksiakin on. Esimerkiksi helmikuun 26. päivänä 2005 Helsingin Sanomat julkaisi mielipidetutkimukseen perustuvan Nato-uutisen, jossa oli valokuva Irakissa olevista yhdysvaltalaisista.

tärkeänä syventyä muutamaaan maakuntalehteen, jotta tutkimukseni ei painottuisi liikaa Etelä-Suomen valtamediaan. Levikkilukujen ja asukasmäärien pohjalta on toki perusteltua, että Helsingin ja Tampereen valtalehdet saavat tutkimuksessa suurimman painoarvon – ja onhan Nato-kysymys valtakunnanlaajuinen aihe.

Selonteon uutisoinnin tutkimiseksi keräsin syyskuun 2004 ajalta kaikki Natoa ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat jutut neljästä maakuntalehdestä, Lapin Kansasta, Kalevasta, Ilkasta ja Karjalaisesta. Lehdet edustavat Suomea maantieteellisesti varsin hyvin: Karjalainen ilmestyy lähellä itärajaa, Ilkka puolestaan Länsi-Suomessa. Kalevalla on vahva asema koko keskisen Suomen kattavassa Oulun läänissä, ja Lapin Kansa on suurin lehti pinta-alaltaan laajassa mutta harvaan asutussa Lapissa. Kaikki lehdet ovat nykyisin poliittisesti sitoutumattomia, joskin Ilkan linjaa leimaa vahvasti keskustalaisuus. Karjalainen oli 1980-luvun loppuun asti kokoomuksen äänenkannattaja, mutta nykyisin se on – useimpien maakuntalehtien tapaan – lähinnä oman levikkialueensa, ei minkään poliittisen ryhmittymän, edunvalvoja.

Helsingin Sanomia, Aamulehteä ja iltapäivälehtiä tutkiessani otin mukaan vain sellaiset jutut, joissa mainittiin Nato ja/tai EU:n yhteinen puolustus. Maakuntalehtiä käsittelevässä analyysissä laajensin kriteerejä: otin mukaan kaikki sellaiset jutut, joissa käsiteltiin Natoa, EU-puolustusta, turvallisuuspoliittista selontekoa tai Suomen puolustusvoimia yleensä. Jätin kuitenkin pois puolustusvoimia koskevat historialliset jutut, koska niitä oli niin paljon, että ne olisivat saaneet aineistossa suhteettoman suuren painoarvon. Syyskuussa 2004 tuli näet kuluneeksi 60 vuotta jatkosodan päättymisestä ja Lapin sodan alkamisesta, joten aihetta käsiteltiin lehdistössä laajasti. Toki historialliset jututkin kuuluvat väljästi ottaen Nato-keskusteluun, koska ne luovat ja ylläpitävät tietynlaista kuvaa puolustusvoimista ja Suomen turvallisuuspoliittisesta asemasta, mutta tutkimuskysymykseni vuoksi katsoin parhaaksi rajata aineiston koskemaan päivänpoliittista keskustelua.

Juttuja kertyi yhteensä 190, joista Ilkassa oli 57, Karjalaisessa 48, Kalevassa 44 ja Lapin Kansassa 42. Juttujen analysoinnissa kiinnitin huomiota ennen muuta siihen, millaisiin puheenaiheisiin puolustuskeskustelu kytkettiin. Lisäksi tutkin, miten jutuissa suh- tauduttiin puolustuskeskusteluun ja puolustusvoimiin. Tutkimuk-

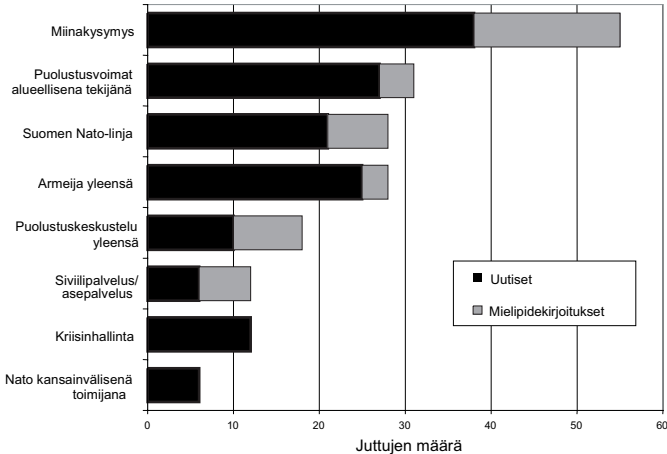
seni kulki siis luvussa 6. hahmottelemaani tietä agenda settingistä framing-analyysiin. Avainmuuttujien (puheenaiheet ja kehykset) lisäksi koodasin taustatietoja (juttutyypit, päätoimijat ja alkuperä) sekä toimitustyön tutkimukselle olennaisia tietoja (toimituksen rooli ja toimittajan rooli). Näiden muuttujien ja lehtiaineiston laadullisen lähiluvun avulla tarkoitukseni oli myös vertailla neljän lehden heijastamia maailmankuvia ja hahmotella niiden keskeisimpiä piirteitä puolustuskeskustelussa.

Nato jäi miinojen varjoon

Juttujen analysointi osoittaa, että syyskuussa 2004 Nato-kysymys oli jäänyt turvallisuuspoliittisessa keskustelussa taka-alalle: vain 50 jutussa edes mainittiin Nato, ja Suomen Nato-linja oli puheenaiheena vaivaisessa 28 jutussa. Esimerkiksi vuotta aiemmin, syyskuussa 2003, pelkästään Ilkassa oli ollut 21 Nato-juttua, kun nyt niitä oli 9. Ero on sikäli merkittävä, että syyskuussa 2003 Nato-kysymys ei edes ollut virallisesti ajankohtainen; silloinhan turvallisuuspoliittinen selonteko oli vasta hamassa tulevaisuudessa. Eroa voidaan selittää sillä, että turvallisuuspolitiikkaa koskeva journalismi on vahvasti orientoitunut tulevaisuuteen. Syyskuussa 2003 Natosta keskusteltiin mediassa paljon runsaammin kuin syyskuussa 2004, koska 2003 Suomen Nato-linja oli vielä jossain määrin avoin. Syyskuussa 2004 harva toimittajakaan jaksoi enää kysyä, miksei Suomi liity Natoon, koska liittoutumattomuus oli kirjattu valtioneuvoston selontekoon.

Kuvio 8.1

Puolustuskeskustelun puheenaiheet Ilkassa, Karjalaisessa, Kalevassa ja Lapin Kansassa 1.–30.9.2004

Puolustuskeskustelussa selvästi yleisin puheenaihe oli kysymys Suomen liittymisestä jalkaväkimiinat kieltävään Ottawan sopimukseen; tällaisia juttuja oli 55. Vielä enemmän oli sellaisia juttuja, joissa sivuttiin miinakysymystä mutta se ei ollut jutun keskeisin puheenaihe. Kaikki neljä lehteä antoivat miinakysymykselle suunnilleen yhtä paljon näkyvyyttä, tosin Karjalaisessa miinoista kirjoitettiin suhteellisesti enemmän kuin muissa lehdissä.

Kaikki lehdet suhtautuivat kriittisesti jalkaväkimiinoista luopumiseen ja pitivät niitä Suomelle sopivana, siviileille vaarattomana ja halpana puolustusaseena. Karjalaisen suhtautuminen miinakieltoon oli muitakin lehtiä happamampaa. Tästä kertoo esimerkiksi 15.9. ilmestynyt uutinen, jonka alkuriveillä otetaan kantaa uutiselle harvinaisen suorasukaisella tavalla: ”Jalkaväkimiinat korvataan aseilla, joilla on eri nimi, mutta sama käyttötarkoitus”. Uutisen yhteydessä ollut toimittajan kommenttipuheenvuoro jatkaa samalla linjalla:

Varastossa kököttävään miinaan ei voi astua, mutta varastossa oleva käyttökelpoinen miina on merkittävä osa Suomen uskottavaa puolustusta. (...)

Miinoja ympärilleen kylvävät sissit jatkavat Afrikan sota-alueilla kenenkään häiritsemättä puuhiaan, ja ihan yhtä monta lasta astuu miinaan senkin jälkeen kun Suomi on liittynyt Ottawan sopimukseen.

Miinaongelmaa ei miinaongelmattomasta Suomesta voi poistaa. Korvaaviin asejärjestelmiin upotetuista sadoista miljoonista euroista hyötyvät vain ulkomaiset asevalmistajat.

(“Kahdesti maksetut” Jentta Ilanmaa, Karjalainen 15.9.2004)

Miinakysymystä tutkineen Tommi Koivulan (2004) mukaan ulkomailta tuleva julkisuuden paine on tässä kysymyksessä vaikuttanut ennennäkemättömän voimakkaasti Suomen puolustuskeskusteluun, jota on pitkään pidetty puhtaasti kansallisena asiana.

Journalistien pyrkimyksestä lyhyeen ja kansanomaiseen ilmaisuun kertoo se, että usein miinakysymystä koskevissa jutuissa käytettiin epätasallista sanaa “maamiinat”. Todellisuudessa Ottawan sopimus kieltää vain jalkaisin kulkevia ihmisiä vastaan suunnatut jalkaväkimiinat, mutta ei ajoneuvojen painosta laukeavia panssarimiinoja, jotka nekin ovat maamiinoja. Maamiina kuulostaa myös vähemmän väkivaltaiselta ilmaukselta kuin jalkaväkimiina, joka viittaa miinan vammauttavaan vaikutukseen. Kriittisestä näkökulmasta voidaan ajatella, että maamiinoista puhuminen on sukua pyrkimykselle häivyttää sodankäynnin inhimilliset ja kärsimyksiä aiheuttavat puolet teknis-institutionaalisen retoriikan alle.

Toiseksi yleisin puheenaihe oli puolustusvoimat alueellisena tekijänä. Tämä johtui paljolti siitä, että selontekoon sisältyi tavoite vähentää puolustusvoimista 1200 virkaa vuoteen 2012 mennessä, mikä tiesi muun muassa varuskuntien lakkauttamisia. Suomalaisen maakuntalehdistön tehtäviin on perinteisesti kuulunut oman alueen henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin edistäminen (Hujanen 2000), joten sitäkin kautta on ymmärrettävää, että alueelliset kysymykset nousivat syyskuun 2004 puolustuskeskustelussa niin näkyvästi esille. Tässä kohdassa lehtien välillä ei ollut juuri eroa, joskin Lapin Kansassa alueellinen näkökulma oli lehden juttumäärään suhteutettuna hieman enemmän esillä kuin muissa lehdissä.

Kuvio 8.1 tukee jo aikaisemmin esille tullutta havaintoa, jonka mukaan tavallisen yleisön näkökulma turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin kysymyksiin on kansallisempi kuin eliitin. Esimerkiksi jalkaväkimiinakysymyksessä, joka koskee mitä suurimmassa määrin kansallista puolustusta, mielipidekirjoitusten osuus on suuri. Suurimmillaan – puolet jutuista – osuus on asevelvollisuutta ja siviilipalvelusta käsittelevissä kirjoituksissa. Tämä on ymmärrettävää myös sikäli, että kyseisestä aihepiiristä noin puolella kansasta on omakohtaisia kokemuksia. Sitä vastoin kriisinhallinta ja Nato kansainvälisenä toimijana ovat aihepiirejä, jotka eivät yleensä kirvoita kansan syviä rivejä ottamaan kantaa.

Edellä kuvattu havainto liittyy myös siihen, että Suomessa viestintäjärjestelmän kehittyminen on ollut läheisessä yhteydessä kansallisvaltiolliseen ajatteluun. Suomalainen sanomalehdistö kehittyi 1800-luvun lopulla kansallisen heräämisen aikoihin ja hieman myöhemmin toimi maan itsenäisyyden ajamisen kanavana. Myös yleisradiotoiminta on alusta asti tähdännyt muun muassa kansakunnan kulttuuriseen yhdistämiseen. Tämä on merkinnyt sitä, että julkinen keskustelu ja päätöksenteko ovat historiallisesti koskeneet lähinnä kansallisvaltioiden suvereniteettiin kuuluvia asioita. Silloin, kun siirrytään tämän suvereniteetin ylittäviin kansainvälisiin kysymyksiin, julkisuuden ja demokratian suhde ei ole enää yhtä selvä. (Nieminen 1998, 277.) Tässä valossa on ymmärrettävää, että varuskuntien toiminnan ja jalkaväkimiinojen kaltaiset asiat taipuvat laajan julkisen keskustelun aiheiksi luontevammin kuin vaikkapa EU:n yhteinen puolustus- ja turvallisuuspolitiikka tai kansainvälisen oikeuden kysymykset.

Maakuntalehdissä kansallinen puhetapa on vahvoilla

Median vastaanottoa koskeva tutkimus on osoittanut, että uutisten kehyksillä on vaikutusta siihen, millainen kuva ihmisille muodostuu uutisten käsittelemästä asiasta. Claes H. de Vreesen (2004) tutkimuksessa 145 henkilölle esitettiin kaksi erilaista uutislähetystä, jotka oli tuotettu tutkimusta varten yhteistyössä tiedotusvälineiden kanssa. Tuottamalla uutiset tutkimuksen tarpeisiin haluttiin

varmistaa se, että uutisissa olevat kehykset olivat juuri niitä, joiden vaikutuksia tutkijat halusivat selvittää. Samalla varmistettiin, etteivät koehenkilöt olleet nähneet kyseisiä uutisia aikaisemmin. Koehenkilöt jaettiin kahteen ryhmään. Uutislähettykset käsittelevät samaa aihetta, EU:n laajenemista, mutta niissä aihe oli kehystetty eri tavalla. Toiselle ryhmälle näytettiin uutinen, jossa aihetta käsiteltiin eri osapuolten välisenä konfliktina, kun taas toisessa uutisessa päällimmäisenä olivat EU:n laajenemisen taloudelliset seuraukset. Uutisten perusfaktat olivat samoja, vain kehykset vaihtelivat. Tutkimuksessa testattiin myös sitä, miten tärkeinä katsojat pitivät uutisissa olevia faktoja suhteessa kehyksiin. Katsojien vastauksista kävi ilmi, että kehykset olivat yhtä merkittävä mielipiteenmuodostukseen vaikuttava tekijä kuin faktat (emt, 44).

Tulokset tukevat hypoteesia, jonka mukaan kehykset vaikuttavat uutisten katsojien käsityksiin ja mielipiteisiin käsiteltävänä olevasta asiasta. Uutisen näkemisen jälkeen koehenkilöitä pyydettiin omin sanoin kuvailemaan käsityksiään EU:n laajenemisesta. Konfliktilla kehystetyn uutisen katsojista 25 prosenttia käytti konfliktiin liittyviä ilmauksia, ja taloudellisiin seurauksiin liittyviä ilmauksia käytti vain viisi prosenttia. Vastaavasti 40 prosenttia niistä katsojista, jotka olivat nähneet taloudellisilla seurauksilla kehystetyn uutislähettyksen, kuvailivat EU:n laajenemista tämän kehyksen mukaisesti. Näistä katsojista vain viisi prosenttia esitti konfliktiin liittyviä ajatuksia. (Emt.)

Tutkimusten mukaan ihmiset muistavat mediassa olevista jutuista ennen kaikkea yleiset ilmaukset, ja ne muuttuvat ajan myötä osaksi heidän tapaansa tulkita ja ymmärtää maailmaa (Kensicki 2004, 54). Kun halutaan ymmärtää suomalaisten Nato-mielipiteiden ja median välistä yhteyttä, onkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millä tavoin Nato-kysymys ja puolustuskeskustelu yleensä on kehystetty eri viestimissä.

Mitatakseeni erilaisten kehysten esiintymistiheyttä koodasin jokaisesta jutusta ns. suhtautumismuuttujan, joka kertoo, millainen on jutun suhde Suomen puolustusvoimiin. Jaoin suhtautumisen kolmeen luokkaan: säilyttävä, neutraali ja horjuttava. Säilyttävässä jutussa puolustusvoimista puhutaan selvästi myönteiseen sävyyn, ja ainakin yhdessä jutun virkkeessä puhutaan uskottavan puolustuksen, maanpuolustustahdon tai muun vastaavan asian tärkeydes-

tä. Neutraalissa jutussa puolustusvoimien toimintaa ei arvoteta näkyvästi, vaan niistä esimerkiksi mainitaan joitakin faktoja. Horjuttavassa jutussa kyseenalaistetaan nykyisen puolustusjärjestelmän järkevyyden ja oikeutus.

Yli puolet kaikista jutuista (101) suhtautuu puolustusvoimiin neutraalisti. Säilyttäviä juttuja on kuitenkin huomattavan suuri määrä (76) verrattuna horjuttaviin juttuihin, joita löytyy vain 13. Eniten säilyttäviä juttuja (24) on Ilkassa, mikä kertoo lehden konservatiivisuudesta. Muissa lehdissä säilyttävien juttujen määrä on hieman pienempi. Ilkassa on vain yksi juttu, jossa puolustusvoimiin suhtaudutaan horjuttavasti, kun taas Karjalaisessa tällaisia juttuja on viisi. Lähes kaikki horjuttavat jutut ovat sellaisia, joissa käsitellään aseistakieltäytymistä tai siviilipalvelusta. Ilkan ainokainen puolustusvoimia horjuttava juttu on lyhyt uutinen, joka kertoo aseistakieltäytyjien kutsuntakampanjasta.

Eteläisen Suomen suurten asutuskeskusten ja Tampereen pohjoispuolisen Suomen sanomalehdissä Nato-kysymyksestä välittyy perin erilainen kuva. Helsingin Sanomista, Aamulehdestä ja iltapäivälehdistä paistaa läpi eräänlainen muuttuva maailma -puhetapa, jossa Suomen Nato-jäsenyys nähdään luonnollisena osana maan länsi-integraatiota. Pelkästään pääkirjoituksia ja kolumneja tarkastelemalla tämä kahtiajako ei tule ilmi, koska myös maakuntalehtien enemmistö suhtautuu pääkirjoituksissaan vähintäänkin ymmärtäväisesti ajatukseen Suomen Nato-jäsenyydestä. Mutta kun tutkitaan juttujen kokonaisuutta kehysanalyysin avulla, lehtien ominaispiirteet tulevat esiin.

Neljässä tutkimassani maakuntalehdessä heijastuu konservatiivinen eli säilyttävä arvomaailma. Niissä kirjoitetaan usein oman alueen varuskunnista maanpuolustushenkeä ja isänmaallisuutta korostavaan sävyyn. Seuraavassa on kaksi esimerkkiä maakuntalehdille tyypillisestä tavasta käsitellä puolustusvoimia.

Sodankylän Jääkäriprikaatin komentaja, eversti Esa Pulkkinen uskoo, etteivät puolustusvoimien suuret säästötavoitteet kavenna varuskunnan toimintaedellytyksiä.

Kaikki viittaa Pulkkinen mukaan siihen, että Jääkäriprikaatin rooli arktisen sodankäynnin erikoistuneena koulutuskeskuksena voi edelleen kehittyä.

”Puolustusvoimien komentaja ja puolustusministeri totesivat viime talvena täällä vieraillessaan, että Sodankylä on jatkossakin kehitettävä varuskunta. Meillä tehdään myös merkittävää, siviili-puolellakin hyödynnettävää tutkimustyötä kylmässä selviytymises-sä. En usko, että henkilökuntamme määräkään vähenee”, Pulkinen sanoo.

(”Sodankylän varuskunta vahvoilla”, Kaleva 17.9.2004)

[Eversti Jorma] Jokisalo puhuu voimakkain äänenpainoin yleisen asevelvollisuuden puolesta.

Yleinen asevelvollisuus muodostaa puolustusvoimiemme peruskiven, ja historia on osoittanut sen toimivuuden sotien aikana. Niin kauan kuin Suomi valmistautuu puolustamaan koko maata, tarvittavat joukot voidaan tuottaa vain yleisellä asevelvollisuudella, Jokisalo perustelee.

(”Pohjanmaa tarvitsee puolustusvoimien läsnäoloa jatkossakin”, Ilkka 1.9.2004)

Isänmaallis-konservatiivinen näkökulma on maakuntalehtien kirjoittelussa niin hallitseva, että on syytä olettaa sen vaikuttavan lukijoiden käsityksiin puolustusvoimista. Ennen kuin tätä olettamusta voidaan paremmin tutkia, pitäisi tietää, miten eri mielipiteet liittyvät toisiinsa kansalaisten mielissä. Seuraavaksi selvitänkin tätä asiaa kyselyaineiston avulla.

Lehdistön ja yleisön Nato-kannat vaihtelevat alueittain

Koska median vaikutusten suora mittaaminen on ainakin koko väestön tasolla jokseenkin mahdoton tehtävä, mediasisältöjen vaikutusta täytyy tarkastella yhdistelemällä erilaisia aineistoja (yleisen mielipiteen ja median välisen yhteyden tutkimisesta tarjoaa esimerkiksi Suhonen 1994). Ydinkysymys siis kuuluu, vaikuttaako median toiminta kansalaisten mielipiteisiin Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä.

En tarkoita vaikutuksella pelkästään suoraviivaista kausaalisuuhdetta, jossa media muuttaisi yleistä mielipidettä johonkin suuntaan. Vaikutus tulee ymmärtää tätä laajemmin: vaikutusta on esi-

merkiksi se, jos media omalla toiminnallaan ylläpitää ja vahvistaa olemassa olevaa yhteiskunnallista järjestystä. Suoraviivainen ”lääkeruiskumalli” on joukkoviestinnän tutkimuksessa jo pitkään todettu liian yksinkertaistavaksi tai ainakin riittämättömäksi tavaksi hahmottaa median vaikutukseen liittyviä kognitiivisia ja sosiologisia prosesseja. Suoran kausaalisuhteen olettamukseen perustuvassa vastaanottotutkimuksessa on keskitytty lähinnä jotain yksittäistä aihetta käsittelevien uutisten tuottamiin käsityksiin, mutta samalla on tunnustettu, että altistamalla ja mittaamalla ei pystytä tavoittamaan pitkän aikavälin yleiseen mielipiteeseen vaikuttavia tekijöitä (de Vreese 2004; Kensicki 2004).

Eräs tapa tutkia viestimien vaikutuksia esimerkiksi Nato-kysymyksessä on alueellinen vertailu. Sen sijaan, että yritettäisiin hahmottaa Suomen kansan Nato-mielipiteiden muodostumista yhtenä suurena kokonaisuutena, voidaan ottaa vertailtavaksi vaikkapa kaksi maakuntaa. Kun katsotaan esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan ja Helsingin valtalehtien tapaa kirjoittaa Nato-kysymyksestä ja verrataan sitä näiden lehtien levikkialueiden ihmisten Nato-mielipiteisiin, havaitaan selvä positiivinen korrelaatio: Nato-myönteisen lehden alueella asuu Nato-myönteisiä ihmisiä ja päinvastoin. Helsingin Sanomien ja Ilkan sekä toisaalta Uudenmaan ja Etelä-Pohjanmaan erot tässä suhteessa ovat kuitenkin niin ilmiselviä, että niiden vertailu ei tuo olennaista uutta tietoa Nato-mielipiteen ja median välisestä yhteydestä. Kiinnostavampaa on sen sijaan vertailla väestörakenteeltaan samankaltaisten naapurimaakuntien tilannetta.

Otan analyysin lähtökohdaksi kaksi aluetta, joista toisen valtalehdet suhtautuvat Suomen Nato-jäsenyyteen torjuvasti ja toisen valtalehdet myönteisesti. Sitten vertailen näiden alueiden asukkaiden mielipiteitä. Aineistonani on MTS:n vuonna 2003 tekemä mielipidetutkimus, jonka olen saanut käyttööni Tampereen yliopistossa toimivalta Yhteiskuntatieteiden tietoarkistolta⁵¹. Tässä aineistossa vastaajat on jaoteltu asuinpaikan mukaan. Koska yksittäisten maa-

⁵¹ MTS-syystutkimus 2003 (elektroninen aineisto). Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (tekijä). Helsinki: Taloustutkimus (aineistonkeruu), 2003. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (jakaja), 2004. Tämä oli tutkimuksen tekoaikana tuorein saatavilla ollut Nato-mielipiteitä koskeva aineisto.

kuntien vastaajamäärät ovat suhteellisen pieniä (noin 50–80 henkilöä), olen yhdistellyt aineistoa niin, että vertailtavaksi tulee kaksi naapurialuetta: Pirkanmaa ja Päijät-Häme (PP) sekä Keski-Suomi ja Etelä-Pohjanmaa (KE). Pirkanmaan valtalehti Aamulehti ja Päijät-Hämeen ykkönen Etelä-Suomen Sanomat antavat lukijoilleen selvästi Nato-myönteisemmän kuvan kuin Keski-suomalainen ja Ilkka⁵². Tarkoitukseni on tutkia, ovatko näiden lehtien levikkialueiden ihmisten Nato-mielipiteet samansuuntaisia kuin lehtien edustamat. MTS:n aineistossa näiden alueiden vastaajamäärät ovat miltei samat (PP 117 ja KE 114). Aineisto on kerätty edustavalla otannalla, joten maan eri alueiden vertailu on mahdollista.

Jo yksinkertainen ristiintaulukointi paljastaa sen, että Pirkanmaalla ja Päijät-Hämeessä Nato-jäsenyyden kannatus on hie-man yleisempää kuin Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Mieli-piteiden syvällisempi tarkastelu edellyttää kuitenkin, että tutkitaan useita mielipiteitä yhtä aikaa. Siihen tarvitaan monimuuttujamenetelmiä, tässä tapauksessa faktorianalyysiä.

Faktorianalyysi on vanhimpia yhä käytössä olevia monimuuttujamenetelmiä. Siinä pyrkimyksenä on etsiä suuren muuttujajoukon keskeltä muuttujien yhteistä vaihtelua ja muodostaa muuttujista tulkittavissa olevia ryhmiä. Näin voidaan karsia pois muuttujia, joita varsinkin suurissa kyselyaineistoissa voi olla useita kymmeniä, jopa satoja. Faktorianalyysi on eräänlainen ”mustan laatikon koe”: laitetaan muuttujia laatikkoon eli tietokoneeseen ja sitten katsotaan, mitä tulee tulokseksi. (Metsämuuronen 2001, 17.)

Kävin läpi MTS:n aineistoa faktorianalyysillä selvittääkseni, mitkä mielipiteet liittyvät kansalaisten Nato-kantoihin. Tein muuttujille useita ajoja ja vertailin niiden avulla saatuja faktorilatauksia (ks. taulukko 17). Tässä työssä monta muuttujaa jäi pois, koska ne eivät saaneet merkittäviä latauksia kummallakaan taulukossa olevalla faktorilla. Tällainen muuttuja oli esimerkiksi vastaajan näkemys siitä, lisääkö vai vähentääkö ulkomaalaisten määrän kasvaminen Suomessa maan turvallisuutta. Tämä muuttuja latautui omalle, kolmannelle faktorilleen, mikä merkitsee sitä, että ulkomaalaisiin

---

⁵² Lehtien Nato-kanta käy ilmi esimerkiksi seuraamalla niiden pääkirjoituksia; pääkirjoituksen tehtävä on lehden virallisen linjan ilmaiseminen.

myönteisesti ja kielteisesti suhtautuvia on varsin tasaisesti sekä liittoutumisen että liittoutumattomuuden kannattajissa. Myöskään arvio Suomen turvallisuustilanteen kehittymisestä tai Suomen sitoutumisesta Nato-jäsenyyteen ei liittynyt merkittävästi liittoutumista koskeviin mielipiteisiin.

Taulukko 8.1

Kaksi faktoria: liittoutuminen ja itsenäinen puolustus

	Faktori 1. Liittoutu- minen	Faktori 2. Itsenäinen puolustus
1. Suomen aseellinen puolustaminen	-0,07	0,54
2. Nykyisen puolustusjärjestelmän kannatus	-0,18	0,57
3. Naton laajeneminen Baltian maihin	0,07	0,32
4. Suomen sotilaallinen liittoutuminen	0,35	-0,10
5. EU:n sotilaallisten tehtävien määrä	0,40	-0,13
6. EU-puolustus Naton kanssa vai ilman	0,38	-0,03
7. Rauhanturvaoperaatioiden mandaatti	0,32	0,10

Aineiston analyysistä on tuloksena kahden faktorin malli, jossa kolme ensimmäistä muuttujaa latautuu vahvimmin toisella faktorilla ja loput neljä ensimmäisellä faktorilla. Itseisarvoltaan yli 0,3:n suuruiset lataukset on lihavoitu; tätä pidetään yleensä tulkintaan riittävän latauksen alarajana (Metsämuuronen 2001, 31). Tulokset on muutettu taulukossa olevaan muotoon käyttämällä varimax-rotatiota. Rotatoinnilla eli faktoriakselin kiertämisellä pyritään löytämään tuloksille mahdollisimman helposti tulkittava muoto. Faktorianalyysiä varten yhdistelin vastauksia niin, että ne jakautuivat aina kahteen luokkaan. Alla olevassa selitteessä +-merkki osoittaa, mitkä vastausvaihtoehdot on yhdistetty toisiinsa. Vastakkaisten vaihtoehtojen välissä on merkintä vs. Ei osaa sanoa -vastaukset on jätetty pois laskuista.

Muuttujien taustalla olevat kysymykset:

1. Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?

(1=Kyllä olisi vs. 2=Ei olisi, 3=Ei osaa sanoa)

2. Suomessa on käytössä miesten yleiseen asevelvollisuuteen perustuva puolustusjärjestelmä, jossa mahdollisimman suuri osa ikäluokasta saa sotilaallisen koulutuksen ja joka tuottaa suuren reservin. Pitäisikö nykyinen järjestelmä säilyttää vai siirtyä valikoivaan varusmiespalvelukseen, jolloin vain osa ikäluokasta saa sotilaallisen koulutuksen ja jolloin reservin määrä supistuisi vai kokonaan siirtyä palkattuun, henkilöämäärältään pienempään ammattiarmeijaan?
(1=Säilytetään nykyinen järjestelmä vs. 2=Pienennetään valikoivasti sotilaallisen koulutuksen saavien määrää + 3=Luovutetaan yleisestä asevelvollisuudesta ja siirrytään ammattiarmeijaan, 4=Ei osaa sanoa)
3. Miten seuraavat luetteleman ilmiöt tai tekijät vaikuttavat Suomen ja suomalaisten turvallisuuteen?: Naton laajentuminen Baltiaan
(1=Lisää turvallisuutta + 2=Ei muutosta vs. 3=Vähentää turvallisuutta, 4=Ei osaa sanoa)
4. Pitäisikö Suomen mielestänne pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana vai pyrkiä liittoutumaan sotilaallisesti?
(1=Pysyä liittoutumattomana vs. 2=Pyrkä liittoutumaan, 3=Ei osaa sanoa)
5. Mikä mielestänne tällä kortilla olevista vaihtoehdoista parhaiten vastaa näkemystänne Euroopan unionin yhteisestä puolustuksesta?
(1=Euroopan unionin tulisi pidättäytyä kokonaan sotilaallisista tehtävistä vs. 2= Euroopan unionin tulisi pitäytyä nykyisissä rauhanturvaamis- ja kriisinhallintatehtävissä + 3= Euroopan unionin tulisi järjestää yhteinen puolustus, 4=Ei osaa sanoa)
6. Mikäli Euroopan Unioni päättää ryhtyä järjestämään yhteistä puolustusta, pitäisikö se mielestänne tehdä..?
(1=Itsenäisesti Euroopan unionin jäsenmaiden voimin vs. 2=Yhteistyössä Naton kanssa, 3=Ei osaa sanoa)
7. Suomen rauhanturvaamislaki mahdollistaa osallistumisen rauhanturvaamis- ja kriisinhallintatehtäviin, joilla on joko YK:n tai ETYJ:n valtuutus. Pitäisikö Suomen mielestänne...?
(1=Osallistua vain YK:n tai ETYJ:n valtuutuksella toteutettaviin rauhanturvaamis- ja kriisinhallintatehtäviin vs. 2=Osallistua myös Euroopan unionin päätöksellä, ilman YK:n valtuutusta, toteutetta-

viin rauhanturvaamis- ja kriisinhallintatehtäviin + 3=Osallistua myös Naton päätöksellä, ilman YK:n valtuutusta, toteutettaviin rauhanturvaoperaatioihin + 4=Osallistua myös sekä EU:n että Naton päätöksillä, ilman YK:n valtuutusta, toteutettaviin rauhanturvaamis- ja kriisinhallintatehtäviin, 5= Ei osaa sanoa)

Taulukosta 8.1 käy ilmi, että valmius Suomen aseelliseen puolustamiseen (muuttuja 1), halu nykyisen puolustusjärjestelmän säilyttämiseen (muuttuja 2) ja arvio Baltian maiden Nato-jäsenyyden turvallisuutta lisäävästä vaikutuksesta (muuttuja 3) eivät juuri selitä suhtautumista sotilaalliseen liittoutumiseen. Liittoutumiskysymys kylläkin latautuu negatiivisesti itsenäisen puolustus -faktorilla, mutta latauksen itseisarvo (0,10) on selvästi heikompi kuin liittoutuminen-faktorilla (0,35). Jatkotutkimukselle faktorianalyysin merkitys on ennen kaikkea siinä, että sen avulla voidaan selittää pois sellaiset mielipiteet, joilla ei ole vahvaa yhteyttä liittoutumiskysymykseen. Tulosten pohjalta voidaan muodostaa summamuuttujia, joiden avulla on mahdollista vertailla maakuntien asukkaiden Nato-mielipiteitä syvällisemmin ja moniulotteisemmin kuin jos verrattaisiin mielipiteitä vain yhden muuttujan perusteella.

Kansainvälisyyttä ja maailman muutosta korostavat ovat selvästi taipuvaisia kannattamaan liittoutumista: jos haluaa Suomen liittoutuvan sotilaallisesti (muuttuja 4), todennäköisesti myös kannattaa EU:n yhteisen puolustuksen syventämistä (muuttuja 5) ja EU-puolustuksen järjestämistä Naton kanssa (muuttuja 6) sekä on valmis lähettämään joukkoja rauhanturvatehtäviin ilman YK:n tai Etyjin mandaattia (muuttuja 7). Seuraavaksi tarkastellaan, miten nämä mielipiteet jakautuvat kahdella alueella, joista toisen valta-lehdistö suhtautuu Nato-jäsenyyteen myönteisemmin kuin toisen.

Taulukko 8.2

Kansalaisten mielipide Nato-kysymyksestä Pirkanmaalla ja Päijät-Hämeessä sekä Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla

	Pirkanmaa ja Päijät-Häme	Keski-Suomi ja Etelä-Pohjanmaa
Suomen sotilaallinen liittoutuminen	1,34	1,31
EU:n sotilaallisten tehtävien määrä	1,93	1,90
EU-puolustus Naton kanssa vai ilman	1,40	1,38
Rauhanturvaoperaatioiden mandaatti	1,22	1,24
Mielipiteiden keskiarvo	1,47	1,46

Taulukossa 8.2 muuttujat on muutettu yhteismitallisiksi siten, että mitä lähempänä luku on yhtä, sitä enemmän vastaajat ovat kallellaan niihin mielipiteisiin, jotka liittyvät Nato-jäsenyyden vastustamiseen. Tässä laskelmassa ”ei osaa sanoa” -vastaukset on koodattu nollassa ja jätetty pois laskuista, joten ne eivät vaikuta keskiarvoon. Luvut on pyöristetty kahden desimaalin tarkkuudella. Mielipiteiden jakolinja näkyy kaikissa muissa paitsi yhdessä kohdassa: rauhanturvaoperaatioiden mandaattikysymyksessä keskisuomalaiset ja eteläpohjanmaalaiset ovat hieman ”Nato-myönteisempiä” eli olisivat valmiit hyväksymään osallistumisen myös muulla kuin YK:n tai Etyjin valtuutuksella tehtäviin operaatioihin herkemmin kuin pirkanmaalaiset ja päijäthämäläiset.

Kun vertaillaan eri faktoreille sijoittuvien mielipiteiden jakaumaa kahdella alueella, havaitaan, että sotilaallisen liittoutumisen kannatus ja muut siihen liittyvät mielipiteet ovat vain hieman voimakkaampia PP:n kuin KE:n alueella. Sen sijaan itsenäinen puolustus -faktorin muuttujilla Keski-Suomi ja Etelä-Pohjanmaa saavat selvästi suurempia arvoja kuin Pirkanmaa ja Päijät-Häme. Yllä olevassa taulukossa noudatetulla periaatteella EK:n maanpuolustushenkisyydeksi saadaan 1,16 ja PP:n vastaavaksi arvoksi 1,25. Logiikka menee niin, että jos luku olisi tasan 1, kaikki vastaajat ha-

luaisivat säilyttää nykyisenlaisen armeijan ja puolustautua tarvittaessa aseellisesti. Jos luku olisi 2, kaikki vastaajat haluaisivat supistaa asevelvollisuutta tai siirtyä ammattiarmeijaan eikä kukaan olisi valmis tarttumaan aseeseen hyökkäyksen tullessa.

Tuloksista voi vetää sen johtopäätöksen, että KE:n asukkaat kannattavat puolustusasioissa pysyvyyttä, kun taas PP:n alueen ihmiset eivät ole aivan yhtä konservatiivisia ja maanpuolustustahtoisia. Näillä mielipiteillä ei kuitenkaan ole juuri merkitystä ihmisten liittoutumismielipiteille (ks. taulukko 8.1). Olipa henkilö sotilaallisesta liittoutumisesta mitä mieltä tahansa, hyvin todennäköisesti hän haluaisi säilyttää nykyisenkaltaisen asevelvollisuusarmeijan ja olisi valmis puolustamaan Suomea aseellisesti, vaikka lopputulos näyttäisi epävarmalta.

Vaikka Keskisuomalainen ja Ilkka ovat sekä konservatiivisia että Nato-kriittisiä, ihmisten mielissä nämä kaksi ulottuvuutta eivät kohtaa kovin voimakkaasti. Maanpuolustushenkisyys näyttääkin olevan liittoutumiskysymyksestä irrallinen asia. Eli jos lehti korostaa sisällössään voimakkaasti maanpuolustushenkisyyttä ja vaikuttaa näin ihmisten mielipiteisiin asevelvollisuudesta ja puolustusvoimista, tällainen sisältö ei paljonkaan vaikuta liittoutumismielipiteisiin, vaikka lehden virallinen linja olisikin, että ”liittoutumattomuus on itsenäisyyskysymys”, kuten Ilkan päätoimittaja kirjoitti kolumnissaan syyskuussa 2003. Aamulehden ja Etelä-Suomen Sanomien levikkialueilla lehtien sangen Nato-myönteinen linja näkyy asukkaiden mielipiteissä, mutta myös näissä lehdissä yleisen asevelvollisuuden kannatus on vankkaa.

Mikä on syy ja mikä seuraus?

Edelleen on vailla vastausta tärkeä kysymys: kumpi on syy ja kumpi seuraus? Tuottavatko lehtien sisällöt alueiden Nato-mielipiteet vai määrittävätkö Nato-mielipiteet lehtien sisällön? Vastaus saatetaan löytyä, kun sovelletaan päättelyyn kausaalisuuden ehtoja. Niistä tärkein on, että syy edeltää ajallisesti seurausta (V. Pietilä 1972, 113–114). Nato perustettiin vuonna 1949, mutta varsinainen Nato-keskustelu alkoi Suomessa vasta 1990-luvun alussa. Alueiden demografiset tosiasiat, kuten väestö- ja elinkeinorakenne, ovat kui-

tenkin olleet muokkaamassa yleistä asenneilmapiiriä jo tätä aikaisemmin.

Maatalousvaltaisuuden, uskonnollisuuden ja monien muiden perinteisiä arvoja korostavien tekijöiden merkitys näkyy yhä Ilkan levikkialueen henkisessä ilmapiirissä, jossa Nato-jäsenyys näyttäytyy kaukaiselta ja Suomelle vieraalta tulevaisuudenkuvalta. Vaikutusta on myös sillä, että Natoon myönteisimmin suhtautuvan puolueen kokoomuksen kannatus on Etelä-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa vähäisempää kuin Pirkanmaalla ja Päijät-Hämeessä. Vuonna 2004 kokoomus sanoutui irti sotilaallisen liittoutumattomuuden käsitteestä, kun taas samana vuonna keskustan puoluekokous teki päätöksen, jonka mukaan mahdollisesta Nato-jäsenyydestä pitäisi järjestää kansanäänestys. Kun vielä otetaan huomioon, että Keskisuomalainen ja Ilkka ovat lähellä keskustaa ja Aamulehti on taustaltaan kokoomuslainen ja Etelä-Suomen Sanomat taustaltaan nuorsuomalainen, alueiden väliset mielipide-erot voisivat olla jyrkempiäkin kuin ne MTS-kyselyn perusteella ovat.

Näyttääkin siltä, että lehdet heijastelevat ja vahvistavat ympäröivän maakunnan asenneilmapiiriä, jonka perusta on ollut olemassa jo ennen Nato-keskustelua. Tätä päätelmää ei tosin voi muodollisesti johtaa aineistostani. Sinänsä lehdet ovat kyllä vaikuttaneet yleisen asenneilmapiirin muodostumiseen koko ilmestymisensä ajan, ja siten ne ovat tavallaan pohjustaneet nykyisiä mielipiteitä jo ennen kuin Nato-kysymys edes on noussut keskustelunaiheeksi. Median vaikutus Nato-kysymykseen toteutuu molemminpuolisella vuorovaikutuksella: toisaalta lehdet pyrkivät heijastelemaan levikkialueidensa yleistä ilmapiiriä, mutta näin tehdessään ne myös tulevat vahvistaneeksi tätä ilmapiiriä.

9. Päätelmät

Kenttäteorian kuvaus sosiaalisesta todellisuudesta on kahtalainen: se on sekä rakenteita että toimintaa. Luvussa 6 esitin määrällisen analyysin avulla kuvan Nato-keskustelun rakenteellisista piirteistä, ja luvussa 7 pyrin kronologisella otteella pääsemään lähemmäksi toimintaa. Tällä olen hakenut ratkaisua siihen vajavaisuuden ongelmaan, joka väistämättä syntyy, kun yritetään soveltaa kenttäteoriaa.

Bourdieuun kenttäteoria on tutkijalle hyvin houkutteleva, koska se on niin totaalinen maailmanselitys, lähes täydelliseltä vaikuttava systeemi. Kenttäteorian soveltaminen Nato-keskustelun tai muunkaan elämänalueen tutkimiseen ei kuitenkaan ole helppoa. Sen ongelmallisuus valkenee, kun mietitään, millainen olisi totaalinen kenttäteorian mukainen kuvaus Nato-keskustelusta. Ensinnäkin siinä pitäisi tarkastella kaikkia kenttiä, kun tässä tutkimuksessa olen keskittynyt vain journalismin kenttään. Toiseksi jokaista puhetekoa pitäisi käsitellä omana siirtonaan. Yritys tähän suuntaan on kuvio 7.2, jossa olen tutkinut toimijoiden puhetekoja yksitellen. On helppo kuvitella, miten valtava työmäärä tulisi siitä, että kuvaisi vaikkapa tämän tutkimuksen 1362 artikkelia yhtä yksityiskohtaisesti kuin kuviossa 7.2. Totaalisessa kenttäteorian mukaisessa kuvauksessa pitäisi lisäksi tutkia, mitä mikäkin siirto merkitsee toimijoiden välisille suhteille ja toimijan asemalle hänen omalla kenttällään. Pitäisi tuntea eliitin välisiä suhteita ja sidoksia sekä kenttien suhdetta toisiin kenttiin. Tällainen tutkimus vaatisi valtavan määrän aineistoa ja mielellään kokonaisen tutkimusryhmän. Uskon kuitenkin, että journalismin kentän osalta tämä tutkimus tuo uutta ja olennaista tietoa, vaikka Nato-keskustelun kokonaiskuva jääkin tulevien tutkimusten varaan.

Tutkimuksen alussa esitin kolme kysymystä: 1) millaisia ovat Nato-keskustelun rakenteet, 2) miten journalismin kenttä vaikuttaa Nato-kysymyksen esittämistapoihin ja sitä kautta siihen kuvaan, joka Nato-kysymyksestä välittyy mediaa seuraavalle yleisölle sekä 3) miten hyvin Nato-keskustelu vastaa normatiivista ihannetta julkisesta mielipiteenmuodostuksesta?

Millaisia ovat Nato-keskustelun rakenteet?

Ensimmäinen kysymys koskee koko Nato-keskustelua, joka siis koostuu erilaisista kentistä. Päiväjärjestyksen asettamisen näkökulmasta näyttää siltä, että politiikan kenttä hallitsee Nato-keskustelua. Mutta kun katsotaan, miten jutut on kehystetty, journalismin valta onkin suurempi. Kun journalisti tekee uutisen päättäjän Nato-lausunnosta tai jostakin Natoa koskevasta tapahtumasta, hän toimii yleensä etukäteen määritellyn puheenaiheen ehdoilla. Mutta toimittaja myös jättää juttuun oman jälkensä, sillä tehdessään lausunnosta uutisen hän kehystää sen journalismille ominaisilla tavoilla. Tiivistetysti voidaan sanoa, että Nato-keskustelussa politiikan kenttä määrää enimmäkseen sen, mistä puhutaan, mutta journalismin kenttä määrää suurelta osin sen, miten puhutaan.

Media toimii eri tasoilla. Ensinnäkin on agendatase, jossa määrittävät mediassa esillä olevat puheenaiheet. Tällä tasolla media on noudatellut varsin pitkälle virallista päiväjärjestyksiä: silloin, kun päättäjät ovat puhuneet paljon Natosta, myös Nato-juttuja on ollut runsaasti, kun taas muulloin on ollut varsin hiljaista. Toiseksi median toiminnasta voidaan erottaa käsittelytase, jossa määrittävät juttujen tyyli, painotukset ja muut toimitustyöhön liittyvät ratkaisut. Tässä media on kulkenut eri linjoilla päättäjien kanssa.

Arkinen näkemys Nato-keskustelusta on, että se vie päättäjien ohjastamana kohti Suomen Nato-jäsenyyttä. Useat mielipidemittaukset osoittavat kansalaisten enemmistön uskovan siihen, että Suomi on "monilla eri tasoilla tapahtuvan yhteistyön seurauksena" vähitellen sitoutumassa Nato-jäsenyyteen (Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta 2004, 19). Tarkoittaako tämä sitä, että Nato-keskustelulla on jokin suunta tai päämäärä?

Luvuissa 5–7 olen oikeastaan jo vastannut tähän kysymykseen. Kun tutkitaan Nato-aiheisia puhetekoja riittävän pitkältä ajalta, sille näyttää todellakin muodostuvan jonkinlainen suunta. Mutta tämä suunta tulee näkyviin vasta jälkeenpäin, tutkijan luomana todellisuuden kuvauksena. Pitkällä perspektiivillä voidaan nähdä, että Suomen Nato-jäsenyys on tullut entistä todennäköisemmäksi tulevaisuudenkuvaksi. Vielä 1980-luvulla Suomella ei olisi ollut sellaisia mahdollisuuksia liittyä Natoon kuin nyt.

Nato-keskustelulla ei kuitenkaan ole mitään selvää suuntaa, eikä se ole kenenkään ohjailtavissa, ainakaan täysin. On kyllä selvää, että aika ajoin joku yksittäinen toimija pääsee vaikuttamaan pitkälti siihen, millaisin argumentein ja missä asiaympäristössä Nato-keskustelua käydään. Näkyvä esimerkki tällaisesta onnistuneesta julkisen keskustelun suuntaamisesta on puolustusvoimien komentajan amiraali Juhani Kaskealan syyskuussa 2003 pitämä puhe, jota tarkastelin luvussa 7. Nato-keskustelua käytiin paljolti hänen määrittelemiensä näkökulmien puitteissa useita päiviä, jopa viikkoja puheen pitämisen jälkeen. Mutta tässäkin tapauksessa oli kyse enemmästä kuin vain yksittäisten toimijoiden tekemistä siirroista: kyse oli journalismin kentän, politiikan kentän, asiantuntijuuden kentän ja muiden Nato-keskustelussa keskeisten kenttien yhteentörmäyksestä ja vuorovaikutuksesta. Kenttien yhteisvaikutus on se voima, jonka vaikutuksesta Nato-keskustelu etenee.

Miten journalismin kenttä vaikuttaa Nato-keskusteluun?

Kysymys 2. liittyy journalismin omaan toimintatapaan. Viimeistään tässä vaiheessa lukija varmasti haluaakin saada vastauksen ehkä kaikkein kiinnostavimpaan ja samalla ilmeisimpään kysymykseen: onko media enemmän Suomen Nato-jäsenyyden kannalla vai sitä vastaan? Seuraava havainto journalismin kentän olemuksesta antaa valaistusta asiaan:

Uutiset ja muut journalistiset tekstit ovat kertomuksia todellisuudesta (ks. V. Pietilä 1995), eivätkä ne muodoltaan eroa muista kertomuksista. Kertomuksen rakenteeseen kuuluu, että olemassa olevaa tasapainotilaa horjutetaan (esim. Hietala 1996). Mitä enemmän tasapainotila horjuu, sitä kiinnostavampi on kertomus. Journalistien toimintaa voidaankin selittää tarinankerronnan logiikalla: liittoutumattomuuden puolesta puhuminen ei ole mikään uutinen, mutta jos toimittaja onnistuu ennen muita saamaan keskeisestä poliitikosta irti Nato-myönteisen lausunnon tai muuten löytämään viitteitä Suomen turvallisuuspoliittisen linjan muuttumisesta, kyseessä on uutisvoitto. Journalismi elää muutoksesta.

Edellä kuvailtu mekanismi johtaa siihen, että journalismi tulee ikään kuin automaattisesti luoneeksi kuvaa vääjäämättömästi lähestyvistä Nato-jäsenyydestä. Journalismin kentällä vallitsevat voimat ja odotukset saavat toimittajat etsimään muutosta ja dramatiikkaa, ilman että he välttämättä itse tiedostavat sitä. Mutta journalismin kentällä voi erottaa muitakin voimia, joista osa vaikuttaa eri suuntiin. Seuraavaksi tiivistän nämä voimat.

Taulukko 9.1

Suomen Nato-jäsenyyttä tukevat ja vastustavat voimat journalismin kentällä

Tukee Nato-jäsenyyttä	Vastustaa Nato-jäsenyyttä
Journalismi pitää Nato-kysymystä näkyvästi esillä julkisuudessa (Natosta tulee vähitellen tuttu asia ja osa jokapäiväistä keskustelua)	Journalismi välittää kansalaisille päättäjien viestiä, jonka mukaan Suomi aikoo edelleen pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana.
Toimittajat kyseenalaistavat päättäjien vakuutteluja Suomen liittoutumattomuuden jatkumisesta (annetaan ymmärtää, että Suomi tulee joka tapauksessa liittymään Natoon)	Utiset kertovat näyttävästi maailman kriiseistä (mm. Kosovo ja Irak), joiden vuoksi Natoon liittyy kielteisiä mielikuvia.
Pääkirjoituksissa ja kolumneissa hoputetaan poliitikkoja tekemään nopeasti päätöksiä Natosta.	Gallup-utisissa kerrotaan toistuvasti, että kansalaisten enemmistö vastustaa sotilaallista liittoutumista.
Pääkaupunkiseudun lehtien puolustuskeskustelussa on muuttuva maailma -kehys (kansainvälisyyden korostaminen on omiaan lisäämään vaikutelmaa, että Suomen paikka on Natossa)	Maakuntalehtien puolustuskeskustelussa on isänmaallis-konservatiivinen kehys (kansallisen näkökulman korostaminen on omiaan lisäämään vaikutelmaa, että Suomen on parasta pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana)

Kyseenalaistamalla Suomen liittoutumattomuuslinjan journalismi on osaltaan luonut vaikutelmaa, että Suomi on koko ajan menossa kohti Nato-jäsenyyttä. Kyseenalaistaminen on suoraan seurausta journalismin kentän sisäisistä voimista; toisin sanoen toimittajat tekevät juttuja paitsi yleisölle, myös toisille toimittajille (vrt. Bourdieu 1999b, 37). Tekemällä liittoutumattomuutta kyseenalaistavia

juttuja toimittajat keräävät itselleen sellaista pääomaa, joka on valttia pyrittäessä vahvistamaan omaa asemaa journalismin kentällä. Ihanteellisena toimittajana näet pidetään sellaista, joka onnistuu paljastamaan jonkin yhteiskunnallisen väärinkäytöksen – tästä on yhtenä osoituksena se legendaarinen asema, jonka Yhdysvalloissa 1970-luvulla tapahtuneen Watergate-skandaalin paljastaneet toimittajat ovat saaneet journalistien ammattikunnan keskuudessa. Voisi melkein sanoa, että Watergaten laineet lyövät yhä suomalaisenkin journalismiin. Vai mitä pitäisi ajatella seuraavasta, Nato-journalismille hyvin tyypillisestä kehystämisen tavasta?

Puolustusministeri Seppo Kääriäinen (kesk) torjui keskiviikkona presidentinvaalien liepeillä esitetyt epäilyt, että valtiojohto olisi viemässä Suomea kansalaisilta salaa sotilasliitto Naton jäseneksi Naton nopean toiminnan joukkojen NRF:n harjoitusten kautta.

”Tällaisissa väitteissä ei ole tietenkään mitään perää”, Kääriäinen totesi kolumnissaan puolustusministeriön nettisivuilla. (...)

Kääriäinen muistutti, että suomalaissotilaiden osallistuminen kansainvälisiin kriisinhallintaharjoituksiin perustuu puolustusselontekojen ja hallituksen linjauksiin. Nato tulee avaamaan harjoituksiaan myös rauhankumppanimaille, ja joissakin harjoituksissa on mukana myös ”elementtejä NRF-joukoista”. Naton alueen yhteistä puolustusta koskeviin tai ydinaseisiin liittyviin harjoituksiin ulkopuolisia ei kuitenkaan päästetä. (...)

(”Kääriäinen: Suomea ei viedä Natoon harjoitusten kautta”

Arto Astikainen, Helsingin Sanomat 12.1.2006)

Edellä oleva uutinen ilmestyi puolitoista vuotta sen jälkeen, kun olin lopettanut tämän tutkimuksen aineiston keräämisen. Se oli osa laajempaa julkisen keskustelun aihelmaa, johon liittyi salaisia muistioita ja epäilyjä Suomen hivuttamisesta Natoon ”takaoven kautta”, niin kuin asia ilmaistiin esimerkiksi Ylen Radiouutisissa 11.1.2006. Nato-keskustelu ei todellakaan pysähtynyt syksyn 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen selontekoon.

Vaikka yllä olevassa esimerkissä on salaliitokehystämisen piirteitä, toimittaja osoittaa ammattitaitonsa asettamalla Nato-kysymyksen laajoihin yhteyksiinsä. Katkelman loppupuolella lukijalle selvitetään, että Naton kumppanuusharjoituksiin osallistuminen on eri asia kuin kuuluminen Naton aluepuolustuksen ja ydinasei-

den piiriin. Tämä asia on Nato-keskustelussa jäänyt yleensä vaille huomiota, koska sen toteaminen olisi taittanut monilta Nato-uutisilta kärjen.

Kuten edellisessä luvussa kyselyaineiston perusteella osoitin, Nato-jäsenyyden kannatus liittyy kansainvälisyyteen. Tietenkin on monia hyvinkin kansainvälisiä ihmisiä, jotka vastustavat Nato-jäsenyyttä, mutta kansainvälinen henkilö kannattaa jäsenyyttä todennäköisemmin kuin kansallisesti suuntautunut. Tämä pätee paitsi yksittäisiin ihmisiin, myös lehtiin. Maakuntalehdissä vallalla oleva isänmaallis-konservatiivinen kehys liittyy siihen, että varuskunnat ovat niiden levikkialueilla merkittäviä tekijöitä.

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana joukkoviestinnän tutkimusta on keskeisesti määrittänyt differentaatioteoria, jonka mukaan yhteiskunnalliset instituutiot ovat eriytyneet toisistaan yhä kauemmaksi (Hallin 2005, 240). Journalismin professionalisoituminen on osa tätä trendiä. Bourdieu kuitenkin haastaa differentaatioteorian tarjoamalla toisenlaisen lähestymistavan: sen mukaan eriytyminen ei ole luonnonvoiman kaltainen prosessi, vaan yhteiskunnalliset elämänalueet ovat kenttiä, jotka muotoutuvat niillä olevien toimijoiden kamppailun tuloksena. Sen vuoksi kenttäteoria ei sisällä oletusta, jonka mukaan differentaatio kehittyisi automaattisesti johonkin suuntaan. Välillä esimerkiksi journalismin kenttä voittaa aikaisempaa enemmän autonomiaa itselleen, sitten se menettää sitä, ja sitten saa sitä jälleen takaisin. (Emt, 231.)

On vaikea sanoa, kumpi puoli taulukossa 9.1 on vahvempi. Vielä vaikeampi on sanoa, kumpaan suuntaan Nato-journalismi on liikkuttanut yleistä mielipidettä ja päättäjien näkemyksiä – vai onko se vaikuttanut niihin lainkaan. Sellaisen yleistyksen voi kuitenkin tehdä, että journalismin oma toimintalogiikka on omiaan tekemään journalismista Nato-myönteistä, kun taas median heijastama ulkopuolinen ”todellisuus” on ainakin tähän mennessä puhunut voittopuolisesti Nato-jäsenyyttä vastaan.

Taulukon 9.1 vasemmassa sarakkeessa olevat tekijät ovat selvästi enemmän riippuvaisia journalistismin kentän sisäisestä logiikasta kuin oikealla puolella olevat tekijät. Menestyäkseen journalismin kentällä toimijan on vakuutettava yleisönsä, työnantajansa ja ammatillisen yhteisönsä tekemällä mahdollisimman dramaattisia ja muutosta sisältäviä – sanalla sanoen uutismaisia uutisia. Poliitiikan

kentällä toimijan on vakuutettava ennen muuta äänestäjensä, koska muuten hän on pian entinen poliitikko, mutta samalla myös puoluetoverinsa, jotta hän voisi edetä puolueen sisäisessä hierarkiassa.

Miten demokraattista Nato-keskustelu on ollut?

Nato-keskustelua voidaan arvioida useasta eri näkökulmasta. Jos mittarina käytetään demokraattisuutta ja avoimuutta, suomalainen media saa kohtalaisen arvosanan. Erilaiset näkemykset ovat saaneet mediassa runsaasti näkyvyyttä, vaikka poliittisen eliitin käyttämät puhuvat ja puheenaiheet ovatkin hallinneet julkista tilaa. Eri kysymys tietenkin on, mitä vaikutusta esimerkiksi tavallisten kansalaisten yleisönosastokirjoituksilla on ollut kokonaisuuteen. Koska yleinen mielipide on Nato-kysymyksessä merkittävä tekijä, todennäköisesti myös julkisuudessa käytävällä Nato-keskustelulla on ollut vaikutusta Suomen turvallisuuspoliittisen linjan suuntaan.

Nato-keskustelu ja kentät, joilta käsin siihen osallistutaan, kantavat aina mukanaan kulloistakin ajan henkeä. Tämä ajan henki määrittää osaltaan sen, millaisia muotoja pääomat saavat. Kylmän sodan aikana elettiin virallisesti Paasikiven-Kekkonen linjalla, joka taas oli seurausta sopeutumisesta elämään kommunistisen suurvallan naapurina. Kuten asiantuntijat luvussa 5. muistelevat, tuolloin Nato-keskusteluun ei liittynyt sellaista muutoksen korostamista kuin nykyään – ideologisesta taustasta riippumatta seistiin virallisen linjan takana, ainakin julkilausumien tasolla. Nyt, vuonna 2006, aletaan pikku hiljaa tulla tilanteeseen, jossa Nato-jäsenyyden puolesta puhumista ei pidetä johtavallekaan poliitikolle epäsuotavana. Tästä on esimerkkinä Kokoomuksen nuori puheenjohtaja Jyrki Katainen, joka on parin viime vuoden aikana hyvin selvästi antanut ymmärtää, että Natoon liittyminen on Suomelle toivottava ja todennäköinen tulevaisuudenkuva.

Kun eliitin puheissa on nykyisin muutenkin suosittua joka käänteessä painottaa yhteiskunnallisen muutoksen ja uudistumisen välttämättömyyttä (Kantola 2002), nivoutuu Nato-jäsenyyden kannattaminen luontevaksi osaksi dynaamista, eteenpäin menevää ajattelutapaa. Bourdieun mukaan politiikan kentän toimijat pyrkivät keräämään poliittista pääomaa, ja se määrää hänen asemansa

kentällä. Ja toisinpäin: Asemasta kentällä voidaan päätellä, millaisia pääomia henkilöllä on. (Kauppi 2006, 171.) Nykyisessä uusliberalistisessa kilpailuyhteiskunnassa dynaaminen uudistumispuhe näyttää tuovan ainakin piirissä sellaista sosiaalista pääomaa, joka auttaa toimijaa vahvistamaan asemiaan omalla kentällään.

Kenttiä luonnehtii siellä olevien toimijoiden yhteinen uskomusten ja lähtöoletusten järjestelmä, josta Bourdieu käyttää nimitystä doxa. Nato-journalismin yli 50-vuotisen historian aikana doxa on muuttunut jonkin verran: dynaamisuudesta ja muutoksesta on tullut uusi doxa. Bourdieun mukaan taistelu doxasta on se tekijä, jonka vaikutuksesta kentät muuttuvat ja kehittyvät. (Grenfell 2004, 28; Bourdieu 1990, 66.)

Nato-keskustelua verrataan usein Suomen EU-jäsenyysskeskusteluun, mutta tämän tutkimuksen valossa ne ovat monin tavoin erilaisia tapauksia. EU-kansanäänestystä edeltänyttä journalismia tutkineen Tuomo Mörän (1999, 239) mukaan toimittajien oli tavallista vaikeampi toteuttaa uutistytön objektiivisuuden ja tasapuolisuuden ihanteita, koska mediassa normaalisti esiintyvät tahot olivat poikkeuksellisen yksimielisiä Suomen EU-jäsenyydestä. Nato-keskustelun kohdalla tilanne oli tässä suhteessa täysin erilainen: eliitit jakautuivat sekä Nato-jäsenyyden että sotilaallisen liittoutumattomuuden kannattajiin ja vieläpä niin päin, että kannattajat olivat lähes kaikissa eliittiryhmissä vähemmistönä (Ruostetsaari 2002, 304). Kun EU-kansanäänestystä edeltäneessä journalismissa jäsenyyden vastustajat tulivat journalismin vakiintuneiden rutiinien vaikutuksesta usein leimatuiksi hieman omituisiksi ja jälkijätöisiksi (Möra 1999, 239), Nato-keskustelussa sotilaallisen liittoutumattomuuden puolesta on voinut puhua aivan kirkasotsaisesti ja vakavalla naamalla.

Nato-keskustelu eroaa EU-keskustelusta myös siinä suhteessa, että Naton tapauksessa ei ole ollut kansanäänestyksen kaltaista selvää valintatilannetta, johon kansalaiset olisivat päässeet suoraan vaikuttamaan. Lisäksi EU-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien välillä oli enimmilläänkin vain muutaman prosenttiyksikön ero, kun taas Nato-jäsenyyttä koskeva yleinen mielipide on ollut koko ajan selvästi torjuva.

Suomen liittymisessä EU:hun journalismin toimintatavoilla oli vähintäänkin toteutunutta kehitystä vauhdittanut vaikutus (Möra

1999; Heikkilä 2001; Kivikuru 1996). Kyllä-puolen voitto oli varsin niukka, ja valtamedian asettuminen EU-jäsenyyttä vastaan olisi saattanut keikauttaa kansanäänestyksen asetelmat täpärästi ei-puolen eduksi – olihan jäsenyyden kannattajia vain 57 prosenttia äänestäneistä, ja vielä ennen äänestystä kannastaan epävarmojen osuus oli ollut suuri. Sitä vastoin Nato-kysymyksen saama suuri ja pohjavireeltään länsimyohteinen julkisuus ei ole riittänyt merkittävästi lisäämään sotilaallisen liittoutumisen kannatusta.

Media on nimensä mukaisesti kanava tai välittäjä, joka yhdistää eri paikoissa asuvat ihmiset ja johtaa julkisen mielipiteen syntymiseen. Median välityksellä syntyy yleinen mielipide, käsitys, jonka kaikki tuntevat ja joutuvat ottamaan huomioon päätöksissään. Parhaimmillaan median toiminta tuo kaikkien nähtäville ”totuuden” eli sen, mitä ihmisten enemmistö sillä ja sillä hetkellä ajattelee kyseessä olevasta asiasta. Mielipidemittauksista tehtyjen uutisten ja niihin liittyvien tilastokuvioiden avulla ihmiset ovat voineet nähdä ”kokovartalokuvan kansasta” (Suhonen 1991, 7) ja suhteuttaa oman näkemyksensä yleiseen viitekehukseen. Tämä tulkinta on varsin optimistinen. Onkin kiintoisaa nähdä, millaisia tulkintoja nousee esiin Nato-journalismia koskevissa mahdollisissa jatkotutkimuksissa.

Affirmatiivisen tulkinnan mukaan Nato-keskustelua voidaan pitää julkisuuden voittona. Nato-kysymystä pyöriteltiin ja pyöriteltiin, kunnes valtioneuvosto vuoden 2004 selonteossa päätyi kansalaisten enemmistön hyväksymään ratkaisuun. Journalismin kentän ansiosta Nato-kysymyksestä tuli laajasti julkinen, eikä siitä voitu päättää pienessä suljetussa piirissä.

Kriittisestä näkökulmasta voidaan ajatella, että esimerkiksi vuoden 2004 turvallisuuspoliittisen selonteon valmistelu oli osoitus pääministerin ja muiden avainhenkilöiden kyvystä manipuloida tiedotusvälineitä ja hillitä julkista keskustelua. Suomen Nato-linjasta oli näet käytännössä päätetty jo maaliskuussa 2004, jolloin eduskunnan turvallisuuspoliittinen seurantaryhmä julkaisi raporttinsa. Nämä päätökset vuodettiin julkisuuteen, ja näin yksi selonteon kuumimmista aiheista saatiin lakaistuksi pois päiväjärjestyksestä jo ennen selonteon julkistamista.

Toisaalta sitä, että Suomen Nato-linja tuli yleiseen tietoon yli puoli vuotta ennen asian virallista vahvistamista, voidaan pitää

myös osoituksena journalismin hyvästä toiminnasta: toimittajat tiivasivat tivaamistaan, mikä oli Suomen Nato-linja, ja saivat lopulta selville totuuden⁵³. Nato-kielteisen yleisen mielipiteen, ulkoisen sotilaallisen uhan puuttumisen ja Venäjän naapuruudesta aiheutuvi- en diplomaattisten seikkojen vuoksi päättäjien olisi ollut hyvin vaikeata lähteä viemään Suomea Natoon. Jos he olisivat näin tehneet, heidän asemansa olisi käynyt uhanalaiseksi viimeistään seuraavissa vaaleissa. Toisaalta monet Nato-jäsenyyden kannattajat vetosivat siihen, että päättäjillä on äänestäjien antama mandaatti ja heidän on uskallettava tehdä päätöksiä, vaikkei niillä aina olisikaan kansan tukea.

Median vaikutusvaltaa lisää todennäköisesti vielä se, että Nato-jäsenyys ja muutkaan ulko- ja turvallisuuspoliittiset kysymykset eivät ole tavallisen kansan huolenaineista polttavimpia. Kun vain harvoilla kansalaisilla on aikaa ja kiinnostusta perehtyä Nato-kysymykseen, yleinen käsitys pohjautuu väistämättä varsin pintapuolisiin tietoihin ja mielikuviin. Utisten kehyyksien vaikutusta selvittävä tutkimusperinne on osoittanut, että ihmiset unohtavat varsin nopeasti yksittäiset tapahtumat ja niiden kuvaukset, mutta sitäkin vahvemmin ihmisten muistiin piirtyvät mediassa olevista jutuista yleiset ilmaukset, ja ne muuttuvat ajan myötä osaksi heidän tapaansa tulkita ja ymmärtää maailmaa (Kensicki 2004, 54). Tällöin on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaisia nuo median välittämät yleiset ilmaukset ovat ja miten hyvin ne kykenevät asettamaan Nato-kysymyksen laajoihin yhteyksiinsä. Seuraavaksi tarkastelen tätä kysymystä.

Myönteisestä kokonaiskuvasta huolimatta median tavassa käsitellä Nato-keskustelua on piirteitä, jotka ovat demokratialle ongelmallisia. Sekä jäsenyyttä kannattavat että sitä vastustavat viestimet käsittelevät usein Suomen Nato-jäsenyyttä niin kuin se olisi vain ajan kysymys. Puolustusvoimien Nato-yhteensopivuuden lisäämisestä ja muusta kansainväliseen kriisinhallintatyöhön

---

⁵³ Muutamat toimittajat, esimerkiksi Ylen A-talk-keskusteluohjelman Riikka Uosukainen, olivat jo vuoden 2003 lopulla onnistuneet puristamaan puolustusministeriltä ja ulkoministeriltä selväsanaiset näkemykset siitä, että selontekoon kirjattaisiin edelleen sotilaallinen liittoutumattomuus (ks. luku 6.).

liittyvästä kehityksestä tehdään usein liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Sotilaallis-strategiselta kannalta on eri asia, kuuluuko Suomen valtion alue Naton turvatakuiden piiriin vain ei. Lisäksi on huomattava, että Suomen Nato-jäsenyys ei ole enää vuosiin ollut kiinni sotilaallisista ja teknisistä seikoista (ks. Berner 2003, 133), vaan jäsenyyteen tarvitaan yhteiskunnan tuki ja poliittinen päätös. Kun osa mediasta on lyönyt lukkoon yhdenlaisen tulevaisuudenkuvan – Nato-jäsenyyden – on pelättävissä, että kenttä ei ole täysin avoin monipuoliselle julkiselle keskustelulle. Niin kauan kuin Nato-jäsenyys on avoin kysymys, myös median pitäisi käsitellä sitä avoimena kysymyksenä.

Nato-keskustelu kuvataan mediassa suhteettoman usein päivänpoliittisena kamppailuna, eikä järjestön sotilaallinen ja strateginen merkitys tule kunnolla esiin. Liian vähän on myös pitkälle tulevaisuuteen suuntautuvaa pohdintaa siitä, mihin suomalainen yhteiskunta ja maailman turvallisuustilanne ovat ylipäättään menossa. Jotta kansalaiset saisivat Nato-kysymyksestä nykyistä seikkaperäisempää ja syvällisempää tietoa, tarvittaisiin lisää juttuja Naton sotilaallisesta puolesta ja sen mahdollisista vaikutuksista Suomen kansainväliseen asemaan ja puolustusvoimiin. Tietoa aiheesta on kyllä tarjolla, mutta turvallisuuspolitiikkaa käsittelevät kirjat ja tieteelliset artikkelit eivät tavoita suurta yleisöä. Niinpä median olisi syytä olla tarkkana siinä, millaista tietoa se välittää Natosta ja Suomen Nato-suhteesta.

Turvallisuuspolitiikkaa pitkään seuranneet asiantuntijat ovat yksimielisiä siitä, että Nato-journalismissa pitäisi käsitellä asioita nykyistä laajemmin ja syvällisemmin. Asiantuntijat eivät ole kaikki samaa mieltä, pitäisikö Suomen liittyä Natoon. Siitä huolimatta heidän käsityksensä hyvästä Nato-journalismista ovat lähellä toisiansa.

Minkälaista olisi ihanteellinen Nato-journalismi, sellainen joka mahdollisimman hyvin pohjustaisi edessä olevaa turvallisuuspoliittista ratkaisua?

Se olisi kai aika ikävyyttävää, koska siinä pitäisi lähteä siitä, miten Nato syntyi, mihin tarkoitukseen, mikä on Washingtonin sopimuksen sisältö, mitä on merkinnyt kylmän sodan vastakkainasetelun päättyminen, minkälainen on Venäjän suhde Natoon, mitkä

ovat uusien jäsenten liittymisen motiivit. Tämmöisiä asioita pitäisi pohtia. Jos esimerkiksi analysoitaisiin yhtäältä Venäjän suhdetta Natoon nyt uuden sopimuksen kaudella ja niitä syitä, joita uudet jäsenmaat ovat ilmoittaneet perusteluiksi jäsenyysspyrkimyksilleen, niin saisimme ehkä vähän paremman kuvan siitä, mikä on se dynaaminen voima, joka Natoa laajentaa. Ja sitten pitäisi vielä analysoida myös sitä, missä määrin jo nyt Naton ja Euroopan unionin turvallisuuspolitiikka ovat sisäkkäin sen kautta, että niillä on monia yhteisiä jäseniä. Tämmöisiä asioita siinä pitäisi olla.

(Ministeri Jaakko Iloniemi)

Ihanteellinen tilanne olisi semmoinen, joka Suomessa vallitsi vielä 10–20 vuotta sitten. Silloin oli tilaisuus kirjoittaa aika laajoja ja perusteellisia artikkeleita eikä vain vastata pistemäisesti joihinkin osakysymyksiin. Siis se kokonaisuuksien hahmottaminen olisi minun mielestäni erittäin tärkeää.

(Eversti, valtiotieteen tohtori Pekka Visuri)

Kyllä se keskustelu kuitenkin Suomessa liittyy nimenomaan siihen, mikä Suomen suhde Natoon pitäisi olla, eli kyllä siinäkin on tällainen kansallinen näkökulma. Välillä voisi olla hyvä, jos mietittäisiin sitä laajemmissa ulottuvuuksissa, koska oikeastaan näiden laajempien ulottuvuuksien tarkastelun kautta me saamme uutta näkökulmaa myös siihen Suomen suhteeseen.

(Puolustusministeriön viestintäjohtaja, dosentti Jyrki Iivonen)

Käsitellessään Nato-kysymystä viestimet ovat antaneet varsin tasapuolisesti julkisuutta jäsenyyden kannattajille ja vastustajille. Vaikka harvalukuinen poliittinen eliitti onkin hallinnut suurta osaa keskustelusta, erilaisia näkemyksiä on tuotu mediassa esiin kohtalaisen monipuolisesti ja myös tavallinen kansa on saanut äänensä kuuluviin, erityisesti runsaan gallup-utisoinnin välityksellä.

Toisaalta journalismia voi arvostella siitä, että se ei ole kovinkaan hyvin asettanut erilaisia mielipiteitä yhteyteen toistensa kanssa, vaan lausunnot ovat jääneet useimmiten irrallisiksi. Parhaiten eri henkilöiden ja ryhmien välistä vuorovaikutusta on näkynyt television ja radion keskusteluohjelmissa sekä jonkin verran myös lehtien yleisönosastoissa, mutta keskustelevuuden ihanne pitäisi ulottaa nykyistä laajemmin myös uutisjournalismiin. Nyt useimmissa Nato-jutuissa ei ole minkäänlaista toimijoiden välistä vuorovaikutusta eikä tehtyihin aloitteisiin reagoida. Silloin, kun Nato-

journalismissa on vuorovaikutusta, keskustelijoina on lähes aina vain poliittisen eliitin edustajia. Esimerkiksi tavallisen kansan tekemiin aloitteisiin ei vastata juuri koskaan. Tällainen piirre on havaittu muissakin journalismin tutkimuksissa (esim. Reunanen 2003; Heikkilä 2001).

Tämän tutkimuksen aineistosta löytyy yksi tapaus, jossa poliittinen päättäjät kommentoi tavallisen kansalaisen Nato-lausuntoa. Iltalehdessä 21.1.2003 puolustusministeri Jan-Erik Enestam vastasi yleisönosastokirjoituksella helsinkiläisen Jaakko Ojanteen Nato-aiheiseen kirjoitukseen, joka oli julkaistu samalla palstalla edellisen päivän lehdessä. Vaikka mielipidekirjoituksessa oli Enestamille osoitettu kysymys, on silti erittäin harvinaista, että eliitin jäsen ottaa julkisesti kantaa tavallisen kansalaisen turvallisuuspoliittiseen lausuntoon. Tämänsuuntaista vuorovaikutusta pitäisi olla mediassa usein, jotta turvallisuuspoliittinen päätöksenteko olisi nykyistä avoimempaa ja demokraattisempaa. Jos päättäjät osoittaisivat kansalaisille, että heidän mielipiteensä otetaan vakavasti ja aloitteisiin reagoidaan, ihmisten kiinnostus turvallisuuspolitiikkaa ja muutakin politiikkaa kohtaan voisi lisääntyä. Tällaisen kehityksen edistämiseksi myös toimittajilla on paljon mahdollisuuksia: he voisivat nykyistä useammin asettaa päättäjät ja kansalaiset julkisesti keskusteluyhteyteen.

Yleinen mielipide on tärkeä elementti deliberatiivisen demokratiateorian mukaisessa julkisessa harkinnassa. Yleistä mielipidettä arvostellaan usein siitä, että kansalaiset vastaavat kyselyihin lonkalta ja vähäisen tietämyksen turvin. Ajatellaan myös, että jos päättäjät ottavat mielipidekyselyiden tuloksia huomioon kovin voimakkaasti, he ajautuvat tasapainotteluun yksinkertaistettujen vaihtoehtojen välillä, vaikka todellisuus on monimutkainen. Tällaisen vahvan syytöksen ongelma on siinä, että yleisen mielipiteen ei ole tarkoituksaan olla kovin spesifi, vaan se opastaa päätöksiä yleisessä ja laajassa mielessä. (Jakobs & Shapiro 1994, 11.)

* * *

Lopuksi on vielä todettava, että turvallisuuspoliittisen keskustelun luonteeseen kuuluu väistämättä tietty avoimuuden puute. Siinä mielessä Nato-keskustelua ei voi kaikilta osin verrata jostakin

muusta yhteiskunnallisesta kysymyksestä, kuten vaikkapa sosiaaliturvan tasosta tai koulutusjärjestelmästä käytävään keskusteluun. Poliittiset päättäjät, sotilaat ja kuka tahansa, jolla on salaista tietoa puolustus- ja turvallisuusasioista, joutuvat pitämään nämä tiedot poissa julkisuudesta. Juuri salaiset ja luottamukselliset tiedot ovat niitä, joiden pohjalta voitaisiin ymmärtää turvallisuuspoliittisten ratkaisujen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Avoimuuden puuttuminen määrittää olennaiselta osaltaan Nato-keskustelun ja siellä olevien toimijoiden mahdollisuuksia. Tämä on tärkeä syy siihen, että valtion johto ei ole – journalistien yrityksistä huolimatta – ottanut Nato-jäsenyyteen yksiselitteistä kyllä- tai ei-kantaa eikä vastannut usein esitettyyn kysymykseen, missä olosuhteissa Suomi liittyisi Natoon. Toisaalta, juuri tietty salamyhkäisyys on tehnyt Nato-keskustelusta erityisen kiinnostavan aiheen, niin toimittajille kuin tutkijoillekin.

Liite: Suomen turvallisuuspolitiikan ja Naton keskeisiä tapahtumia 1948–2004

- 1948 Suomi ja Neuvostoliitto solmivat yya-sopimuksen.
- 1949 Pohjois-Atlantin liitto Nato perustetaan. Alkuperäisiä jäsenmaita on 12: Yhdysvallat, Kanada, Iso-Britannia, Ranska, Hollanti, Belgia, Luxemburg, Italia, Portugali, Norja, Tanska ja Islanti.
- 1952 Kreikka ja Turkki liittyvät Natoon.
- 1955 Saksan liittotasavallasta tulee Naton jäsen. Naton vastavoimaksi perustetaan Varsovan liitto. Siihen kuuluvat Neuvostoliiton lisäksi Bulgaria, Albania, Tšekkoslovakia, Saksan demokraattinen tasavalta, Unkari, Puola ja Romania.
- 1958 Berliinin kriisi ja ”yöpakkaset”. Neuvostoliitto painostaa Suomea vahvistamaan puolustustaan.
- 1961 Noottikriisi: Neuvostoliitto lähettää Suomelle nootin, jossa esitetään sotilaallisten konsultaatioiden aloittamista Saksan suunnalta tulevan hyökkäysuhan torjumiseksi.
- 1968 Neuvostoliiton joukot miehittävät Tšekkoslovakian. Suomen kamppailu puolueettomuusaseman säilyttämisestä kiristyy.
- 1975 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin päätöskokous Helsingissä.
- 1982 Espanja liittyy Natoon.
- 1987 Neuvostoliitto ja Yhdysvallat pääsevät sopimukseen keskikantaman ohjusten poistamisesta Euroopasta. Kylmä sota lähenee loppuaan.

- 1990 Saksat yhdistyvät. Venäläisjoukot vedetään pois Itä-Saksasta. TAE-sopimus rajoittaa Euroopan tavanomaisia asevoimia. ETYK-maat allekirjoittavat Pariisissa Uuden Euroopan peruskirjan. Puolustusministeri Elisabeth Rehn ehdottaa selvitystä Euroopan integraation vaikutuksesta Suomen turvallisuuspolitiikkaan.
- 1991 Neuvostoliitto ja Varsovan liitto lakkautetaan. Suomessa aletaan vähitellen keskustella julkisesti mahdollisesta Nato-jäsenyydestä.
- 1992 Suurlähettiläs Juri Derjabin sanoo lehtihaastattelussa, että Venäjällä ei ole sellaisia uhkia, joiden takia Suomen olisi hakeuduttava Natoon. Suomi päättää hankkia 64 kappaletta yhdysvaltalaisia Hornet F-18 -hävittäjiä.
- 1993 Liberaalinen kansanpuolue vaatii, että Suomen on aloitettava neuvottelut Natoon liittymisestä.
- 1994 Suomi ja Ruotsi liittyvät Naton rauhankumppanuus-ohjelmaan. Niin tekevät myös Venäjä ja useimmat entiset Varsovan liiton maat. Venäjän liberaalidemokraattien johtaja Vladimir Zhirinovski sanoo Suomen-vierailullaan, että mahdollinen Nato-jäsenyys olisi Venäjän vastaista.
- 1995 Venäjä ilmoittaa useissa eri yhteyksissä vastustavansa Naton laajenemista Keski- ja Itä-Euroopan entisiin kommunistisiin maihin. Suomen EU-jäsenyyttä venäläiset eivät pidä ongelmana.
- 1997 Puola, Tšekki ja Unkari kutsutaan Naton jäseniksi Madridin huippukokouksessa. Venäjä vastustaa yhä Naton laajentumista. Suomen ensimmäisessä turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa todetaan, että Suomi on edelleen sotilaallisesti liittoutumaton mutta puolustusvoimien kansainvälistä yhteensopivuutta on syytä lisätä.
- 1998 Nato-jäsenyyden kannatus on korkeimmillaan vuosina 1996–2004 tehtyjen kyselyiden aikana: 29 prosenttia suomalaisista on liittoutumisen kannalla, 60 prosenttia vastustaa sitä.

- 1999 Nato aloittaa ilmapommitukset Kosovossa. Naton ja Venäjän suhteet tulehtuvat. Suomessa Nato-jäsenyyden kannatus laskee 18 prosenttiin. Rkp:n ehdokas Elisabeth Rehn tuo Nato-kysymyksen mukaan presidentinvaalikeskusteluun.
- 2001 Valtioneuvoston toisessa turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa Suomen linjaksi määritellään edelleen itsenäinen puolustus ja sotilaallinen liittoutumattomuus. Yhdysvaltoihin tehtyjen terrori-iskujen jälkeen Nato ottaa ensimmäistä kertaa historiassaan käyttöön viidennen artikkelin, jonka mukaan hyökkäys yhteen jäsenmaahan merkitsee hyökkäystä koko liittokuntaa vastaan. Suomessa Nato-jäsenyyden kannatus on alimmillaan, vain 16 prosenttia. Vastustajien määrä kohoaa 79 prosenttiin.
- 2002 Nato kutsuu Prahan huippukokouksessa seitsemän uutta jäsenmaata: Liettuan, Latvian, Viron, Bulgarian, Romanian, Slovakian ja Slovenian. Nato perustaa nopean toiminnan joukot, joita voidaan lähettää tehtäviin myös liittokunnan rajojen ulkopuolelle. Entinen presidentti Martti Ahtisaari ottaa avoimesti kantaa Suomen Nato-jäsenyyden puolesta. Hänen edeltäjänsä Mauno Koivisto on päinvastaisella kannalla.
- 2003 Alkuvuodesta Nato joutuu sisäiseen kriisiin, kun Ranska ja Saksa vastustavat Yhdysvaltojen ja Britannian suunnittelemaa hyökkäystä Irakiin. Suomen eduskuntavaalien yhteydessä Natosta ei keskustella juuri lainkaan. Keväällä Saksa, Ranska, Belgia ja Luxemburg ehdottavat EU:hun tiivistettyä sotilasyhteistyötä. Suomessa turvallisuuspoliittinen keskustelu saa Nato-jäsenyyden rinnalle toisen ulottuvuuden, EU:n yhteisen puolustuksen. Syksyllä EU:n puheenjohtajamaa Italia ehdottaa unionin jäsenmaille keskinäisiä sotilaallisia turvatakuita. Suomi pitää edelleen kiinni linjastaan, vaikka monet johtavat poliitikot epäilevät liittoutumattomuuden olevan jo mennyttä aikaa. Kansalaisista noin 65 prosenttia haluaa Suomen pysyvän sotilaallisesti liittoutumattomana.

- 2004 Maaliskuussa puolustusministeriö julkistaa selvityksensä mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutuksista. Heti perään julkistetaan eduskunnan turvallisuuspoliittisen seurantaryhmän raportti, jota ovat olleet laatimassa kaikki eduskuntapuolueet. Raportissa ei esitetä, että Suomi hakisi Nato-jäsenyyttä, mutta mahdollisuus liittoutumiseen (ns. Nato-optio) halutaan säilyttää. Maavoimien iskukykytutkimuksen perusteella puolustusvoimat luopuu suunnitelmastaan hankkia taisteluhelikoptereita. Sen sijaan Hornet-hävittäjiin päätetään hankkia ilmasta maahan ampuva rynnäkköseistus. Syksyllä valtioneuvosto julkistaa turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon, jossa linjataan, että Suomi ei hae Nato-jäsenyyttä.

Tapahtumaluettelon laadinnassa on käytetty seuraavia lähteitä: Pekka Visuri (toim.): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*, Helsinki: Otava, 2003. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta: *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*, Helsinki: MTS, 2004. Christer Pursiainen ja Sinikukka Saari: *Et tu Brute! Suomen Nato-optio ja Venäjä*, Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti, 2002. Osa tapahtumätiedoista on peräisin tämän tutkimuksen sanomalehtiaineistosta.

Kirjallisuus

- Aboulafia, Mitchell (2000): *A (neo) American in Paris: Bourdieu, Mead, and Pragmatism*, Teoksessa Shusterman, Richard (ed.): Bourdieu. A Critical Reader, Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Alapuro, Risto (1997): *Suomen älymystö Venäjän varjossa*, Helsinki: Tammi
- Alasuutari, Pertti (1996): *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*, Tampere: Vastapaino
- Apunen, Osmo (1977): *Paasikiven-Kekkosen linja*, Helsinki: Tammi
- Apunen, Osmo (1998): *Murrosaikojen maailmanpolitiikka. Ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet*, Tampere: Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos
- Barnhurst, Kevin G. & Nerone, John (2001): *The Form of News. A History*, New York, London: The Guilford Press
- Benson, Rodney & Neveu Erik (eds.) (2005): *Bourdieu and the Journalistic Field*, Cambridge, Malden: Polity Press
- Berner, Jyrki (2003): *Nato ja sen merkitys Suomen puolustuspolitiikassa*, teoksessa Visuri, Pekka (toim.) Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset, Helsinki: Otava
- Bohman, James (1999): *Practical Reason and Cultural Constraints: Agency in Bourdieu's Theory of Practise*, Teoksessa Shusterman, Richard (ed.): Bourdieu. A Critical Reader, Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Bourdieu, Pierre (1985): *Sosiologian kysymyksiä*, Tampere: Vastapaino
- Bourdieu, Pierre (1986): *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, London and New York: Routledge & Kegan Paul
- Bourdieu, Pierre (1990): *The Logic of Practise*, Stanford: Stanford University Press
- Bourdieu, Pierre (1993): *Concluding Remarks: For a Sociogenetic Understanding of Intellectual Works*, Teoksessa Calhoun, Craig, LiPuma, Edward & Postone, Moishe (eds.): Bourdieu: Critical Perspectives, Cambridge: Polity Press
- Bourdieu, Pierre (1998): *Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia*, Tampere: Vastapaino

- Bourdieu, Pierre (1999a): *The Social Conditions of the International Circulation of Ideas*, Teoksessa Shusterman, Richard (ed.): Bourdieu. A Critical Reader, Oxford: Blackwell Publishers ltd.
- Bourdieu, Pierre (1999b): *Televiosta*, Helsinki: Otava
- Bourdieu, Pierre (2005): *The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field*, Teoksessa Benson, Rodney & Neveu, Erik (eds.): Bourdieu and the Journalistic Field, Cambridge, Malden: Polity Press
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic J. D. (1992): *An Invitation to Reflexive Sociology*, London: The University of Chicago Press
- Calhoun, Craig (ed.) (1992): *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press
- Calhoun, Craig (1993): *Habitus, Field, and Capital: The Question of Historical Specificity*, Teoksessa Calhoun, Craig, LiPuma, Edward & Postone, Moishe (eds.): Bourdieu: Critical Perspectives, Cambridge: Polity Press
- Carey, James W. (1989): *Commentary: Communications and the Progressives*, Critical Studies in Mass Communication 6 (1989)
- Carey, James W. (2003): *Lehdistö ja julkinen keskustelu*, Tiedotustutkimus 2/2003
- Chyi, Hsiang Iris & McCombs, Maxwell (2004): *Media Salience and the Process of Framing: Coverage on the Columbine School Shootings*, Journalism & Mass Communication Quarterly, Spring 2004, 81/1
- Cohen, Bernard (1963): *The Press and Foreign Policy*, Princeton: Princeton University Press
- De Vreese, Claes H. (2004): *The Effects of Frames in Political Television News on Issue Interpretation and Frame Salience*, Journalism & Mass Communication Quarterly, Spring 2004, 81/1
- Dewey, John (1991): *The Public and its Problems*, Athens: Swallow Press/ Ohio University Press
- Dreyfus, Hubert & Rabinow, Paul (1993): *Can there be a Science of Existential Structure and Social Meaning?* Teoksessa Calhoun, Craig, LiPuma, Edward & Postone, Moishe (eds.): Bourdieu: Critical Perspectives, Cambridge: Polity Press
- Ekecrantz, Jan (1994): *Journalismi viestintänä. Kolme ajankuvaa*, Tiedotustutkimus 4/1994

- Entman, Robert M. (2002): *Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm*, Teoksessa McQuail, Denis (ed.): *McQuail's Reader in Mass Communication Theory*, London: Sage Publications
- Fairclough, Norman (1997): *Miten media puhuu*, Tampere: Vastapaino
- Forsberg, Tuomas (2002): *Nato-kirja*, Helsinki: Gummerus
- Fraser, Nancy (1992): *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*, Teoksessa Calhoun, Craig (ed.): *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press
- Garnham, Nicholas (1992): *The Media and the Public Sphere*, Teoksessa Calhoun, Craig (ed.): *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press
- Golding, Peter & Elliot, Philip (1979): *Making the News*, London: Longman Group Ltd.
- Grenfell, Michael (2004): *Pierre Bourdieu. Agent Provocateur*, London, New York: Continuum
- Habermas, Jürgen (1987) (toim. Jussi Kotkavirta): *Järki ja kommunikaatio*, Helsinki: Gaudeamus
- Habermas, Jürgen (1992): *Concluding Remarks*, Teoksessa Calhoun, Craig (ed.): *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press
- Habermas, Jürgen (2004): *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*, Tampere: Vastapaino
- Hall, Stuart (1992): *Kulttuurin ja politiikan murroksia*, Tampere: Vastapaino
- Hallin, Daniel C. (2005): *Field Theory, Differentiation Theory, and Comparative Media Research*, Teoksessa Benson, Rodney & Neveu Erik (eds.): *Bourdieu and the Journalistic Field*, Cambridge, Malden: Polity Press
- Heikkilä, Heikki (2001): *Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*, tiedotusopin väitöskirja, Tampere: Tampereen yliopistopaino
- Hellsten, Iina (1997): *Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin*, Tampereen yliopisto: tiedotusopin laitos, julkaisuja A 90/1997

- Heywood, Andrew (1998): *Political Ideologies. An Introduction*, London: Macmillan Press
- Hintikka, Jaakko (1982): *Kieli ja mieli. Katsauksia kielifilosofiaan ja merkitysten teoriaan*, Helsinki: Otava
- Hintikka, Jaakko (2001): *Filosofian köyhyys ja rikkaus*, Helsinki: Art House
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000): *Tutkimushaastattelu. Teema-haastattelun teoria ja käytäntö*, Helsinki: Yliopistopaino
- Hoikkala, Tommi (1990): *Teun A. van Dijkin diskurssianalyysi*, Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*, Helsinki: Gaudeamus
- Hujanen, Jaana (2000): *Journalismin maakunnallisuus. Alueellisuuden rakentuminen maakuntalehtien teksteissä ja tekijöiden puheessa*, Journalistiikan väitöskirja, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Isotalus, Pekka & Pörhölä, Maili (1998): *Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria?* Teoksessa Isotalus, Pekka (toim.): *Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa*, Jyväskylä: Atena
- Jakobs, Lawrence R. & Shapiro, Robert Y. (1994): *Public Opinion, Institutions, and Policy Making. Studying Substantive Democracy*, Political Science & Politics, Volume XXVII, Number 1, March 1994
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset*, Tampere: Vastapaino
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*, Tampere: Vastapaino
- Jussila, Osmo & Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka (1996): *Suomen poliittinen historia 1809–1995*, Helsinki: WSOY
- Kangaspuro, Markku & Matinpuro, Teemu (toim.) (2003): *Suomi ja Nato. Eurooppalaisia näkökulmia sotilasliitosta*, Helsinki: Like kustannus
- Kantola, Anu (2002): *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*, Helsinki: Loki-kirjat
- Kauppi, Niilo (2004): *Median sekundatodellisuus: Pierre Bourdieun konstruktivismi viestinnän tutkimuksena*, Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.): *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*, Helsinki: Gaudeamus

- Kauppi, Niilo (2006): *Bourdieuun strukturaalikonstruktivistinen politiikan teoria. Yhteiskunnallinen hallinta, poliittinen arviointikyky ja politiikan kenttä*, teoksessa Purhonen, Semi & Roos, J.P. (toim.) Bourdieu ja minä. Näkökulmia Pierre Bourdieun sosiologiaan, Tampere: Vastapaino
- Kensicki, Linda Jean (2004): *No Cure for What Ails Us: The Media-Constructed Disconnect between Societal Problems and Possible Solutions*, Journalism & Mass Communication Quarterly, Spring 2004, 81/1
- Kettunen, Pauli (1987): *Vuoden 1906 Suomi, Vuoden 1918 Suomi, Nyky-Suomi*. Teoksessa Alapuro, Risto ym. (toim.) (1987): *Kansa liikkeessä*, Helsinki: Kirjayhtymä
- Kivikuru, Ullamaija (toim.) (1996): *Kansa euromyllyssä*, Helsinki: Yliopistopaino
- Kivikuru, Ullamaija (1998): *Epilogi: Koskaan et muuttua saa?* Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jukka (toim.): *Uutisia yli rajojen. Ulkomaanuutisten maisema Suomessa*, Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus
- Kivikuru, Ullamaija & Rantanen, Terhi (2002): *Uutisvälitys*, Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.): *Suomen media-maisema*, Helsinki: WSOY
- Koivula, Tommi (2004): *Sodan kaikuja. Norjan ja Suomen henkilömiina-retoriikka kansainvälisten mediaprosessien ilmentäjänä 1995–2001*, Kansainvälisen politiikan väitöskirja, Tampere: Tampereen yliopisto
- Kosicki, Gerald M. (1993): *Problems and Opportunities in Agenda-Setting Research*, Journal of Communication 43(2)
- Kunelius, Risto (1994): *Uutinen, ympäristö ja arkijärki. Erään genren historiaa*, Tiedotustutkimus 4/1994
- Kunelius, Risto (1996): *The News, Textually Speaking*, Tiedotusopin väitöskirja, Tampere: Tampereen yliopisto
- Kunelius, Risto (1997): *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*, Helsinki: WSOY
- Kunelius, Risto (2000): *Hyvä journalismi? Keskusteluja kiinnostuneiden ja kokeneiden kansalaisten kanssa*, Suomen journalistiliitto, mediakriittinen julkaisusarja 5

- Kunelius, Risto (2004): *Kokemuksesta julkiseen tietoon: John Deweyn pragmatismia viestinnän tutkijoille*, Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.): *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*, Helsinki: Gaudeamus
- Kusch, Martin (1985): *Villi vai ideaali diskurssi? Diskurssianalyysin (Foucault) ja diskurssietiikan (Habermas) suhteesta*, Tiede & edistys 1/1985
- Kuusisto, Riikka (2001): *Naton itseymmärrys. Demokratian, ihmisoikeuksien ja laillisuuden korvaamattomat puolustajat*, Ulkopoliitiikka 4/2001
- Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996): *Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä*, Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilka (toim.): *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, Tampere: Vastapaino
- Luostarinen, Heikki (1994): *Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa*, Helsinki: Hanki ja jää
- Lytotard, Jean-Francois (1985): *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*, Tampere: Vastapaino
- Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (2004): *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*, Tiedotteita ja katsauksia, Helsinki: MTS
- Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (2005): *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*, Tiedotteita ja katsauksia, Helsinki: MTS
- McCombs, Maxwell E. & Shaw, Donald L. (1972): *The Agenda-Setting Function of Mass Media*, Public Opinion Quarterly 36
- McCombs, Maxwell E. & Shaw, Donald L. (1993): *The Evolution of Agenda-Setting Research: Twenty-Five Years in the Marketplace of Ideas*, Journal of Communication 43(2)
- McQuail, Denis (1987): *Mass Communication Theory. An Introduction*, London: Sage Publications
- McNair, Brian (2000): *Journalism and Democracy. An Evaluation of the Political Public Sphere*, London and New York: Routledge
- Metsämuuronen, Jari (2001): *Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä*, Metodologia-sarja, Helsinki: International Methelp Ky

- Mörä, Tuomo (1999): *EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994*, Helsinki: Helsingin yliopisto, viestinnän laitos, sarja 1A/2/1999
- Nieminen, Hannu (1998): *Viestintä ja demokratia. Kohti pluralistista julkisuutta?* Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) Viestinnän jäljillä, Helsinki: WSOY
- Niiniluoto, Ilkka (2002): *Pragmatismi*, Teoksessa Niiniluoto, Ilkka ja Esa Saarinen (toim.) Nykyajan filosofia, Helsinki: WSOY
- Nordenstreng, Kaarle (1975): *Idän ja lännen välinen informaationvaihto ja jännityksen lientyminen*, Ulkopoliittikka 3/1975
- Nousiainen, Jaakko (1998): *Suomen poliittinen järjestelmä*, Helsinki: WSOY
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (1997): *Politiikan perusteet*, Helsinki: WSOY
- Pan, Zhongdang & Kosicki, Gerald (1993): *Framing Analysis: An Approach to News Discourse*, Political Communication, Volume 10
- Penttilä, Risto E.J. (1991): *Finland's Search for Security through Defence 1944–89*, London: Macmillan
- Peters, John D. (1989): *Satan and Savior: Mass Communication in Progressive Thought*, Critical Studies in Mass Communication 6 (1989)
- Pietilä, Veikko (1972): *Lehdistökirjoittelu ja mielipiteenmuodostus*, Tampere: Tampereen yliopiston tutkimuslaitos, A tutkimuksia N:o 41/1972
- Pietilä, Veikko (1995): *Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista*, Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisuja A 86/1995
- Pietilä, Veikko (1996): *TV-uutisista, hyvää iltaa*, Tampere: Vastapaino
- Pietilä, Veikko (1997): *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*, Tampere: Vastapaino
- Pietilä, Veikko (2003): *Careyn saatteeksi* (suomentajan esipuhe), Tiedotus-tutkimus 2/2003
- Pulkkinen, Tuija (1998): *Postmoderni politiikan filosofia*, Helsinki: Gaudeamus
- Pursiainen, Christer (1999): *Venäjän idea, utopia ja missio*, Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja nro 6. Helsinki: Gaudeamus

- Pursiainen, Christer (2001): *Suomi länsinaapurina. Katsaus venäläisiin näkemyksiin Suomen turvallisuuspolitiikasta*, Ulkopoliitikka 4/2001
- Pursiainen, Christer & Saari, Sinikukka (2002): *Et tu Brute! Suomen Nato-optio ja Venäjä*, Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti
- Rantalaiho, Liisa (1998): *Paljaita faktoja?* Teoksessa Paananen, Seppo ym. (toim.) *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*, Tampere: Vastapaino
- Rantanen, Terhi (1987): *"STT:n uutisia" sadan vuoden varrelta*, Helsinki: Weilin+Göös
- Raunio, Kyösti (1999): *Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*, Helsinki: Gaudeamus
- Renvall, Mika & Reunanen, Esa (1999): *Yhteisö totuutta metsästäessä. Journalismi julkisen keskustelun kehyksenä*, Tiedotustutkimus 2/1999
- Reunanen, Esa (2003): *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna. Tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaisen ja ruotsalaisen budjettikirjoitteluun*, Tiedotusopin väitöskirja, Tampere: Tampereen yliopistopaino
- Ridell, Seija (1998): *Tolkullistamisen politiikkaa. Televisiouutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta*, Tiedotusopin väitöskirja, Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 617
- Ries, Tomas (1999): *Finland and Nato*, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1 N:o 15
- Rogers, Everett (1993): *The Anatomy of Agenda-Setting Research*, Journal of Communication 43(2)
- Ruonala, Katri-Mari (1998): *Presidenttiehdokkaat televisiohaastattelussa*, Teoksessa Isotalus, Pekka (toim.): *Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa*, Jyväskylä: Atena Kustannus
- Ruostetsaari, Ilkka (2002): *Valta muutoksessa*, Helsinki: WSOY
- Saari, Sinikukka (2002): *Venäjän ja Naton suhteen uusi uljas alku?* Ulkopoliitikka 2/2002
- Salminen, Esko (1988): *Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980*, Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*, Kuopio: Kustannuskiila Oy

-
- Salminen, Esko (2000): *Suomi-kuva Venäjän ja EU:n lehdistössä 1990–2000*, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Salste, Elisa (2000): *Tv- uutisten profiloituminen kilpailutilanteessa. TV1:n, MTV3:n ja Nelosen pääuutislähetysten tarkastelua*, Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja A96/2000
- Schlesinger, Philip (1978): *Putting 'reality' together. BBC news*, London: Constable
- Schudson, Michael (2005): *Autonomy from What? Teoksessa Benson, Rodney & Neveu Erik (eds.): Bourdieu and the Journalistic Field*, Cambridge, Malden: Polity Press
- Setälä, Maija (2003): *Demokratian arvo. Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet*, Helsinki: Gaudeamus
- Shoemaker, Pamela & Reese, Stephen (1991): *Mediating the Message. Theories of Influence on Mass Media Content*, New York: Longman
- Suhonen, Pertti (1991): *Kaksisuuntainen peili*, Helsinki: Hanki ja jää
- Suhonen, Pertti (1994): *Mediat, me ja ympäristö*, Helsinki: Hanki ja jää
- Suhonen, Pertti (2000): *Gallupjournalismi kansaa edustamassa*, Yhteiskuntapolitiikka 65 (2000): 1
- Suoranta, Juha (2000): *Kohti kriittisen aistimellisuuden mediapedagogiikkaa*, Nuorisotutkimus 18 (2000): 3
- Tilastokeskus (2002): *Joukkoviestimet. Finnish Mass Media 2002*, Helsinki: Tilastokeskus, kulttuuri ja viestintä 2002:3
- Tilastokeskus (2004): *Suomen tilastollinen vuosikirja 2003*, Helsinki: Tilastokeskus
- Tuchman, Gaye (1978): *Making News. A Study in the Construction of Reality*, New York: Free Press
- Töttö, Pertti (2004): *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*, Tampere: Vastapaino
- Valtioneuvosto (2004): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004*. Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004, Helsinki: valtioneuvoston kanslia
- Van Dijk, Teun A. (1980): *Macrostructures*, New Jersey, Hillsdale

- Varis, Tapio (1973): *International Inventory of Television Programme Structure and the Flow of TV Programmes Between Nations*, Research Institute and the Institute of Journalism and Mass Communication, Research reports N:o 20/1973, Tampere: University of Tampere
- Vehmas, Raino (1964): *Sanomalehtiemme ulkomaanaineisto*, Turku: Turun yliopiston sosiologian laitos, sarja B:10
- Visuri, Pekka (1994): *Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961*, Helsinki: WSOY
- Visuri, Pekka (toim.) (2003): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*, Helsinki: Otava
- Väliverronen, Esa (1985): *Koskaan et muuttua saa... Jürgen Habermasin teoria porvarillisesta julkisuudesta*, Tiedotustutkimus 3/1985
- Wacquant, Loïc J. D. (1993): *Bourdieu in America: Notes on the Transatlantic Importation of Social Theory*, Teoksessa Calhoun, Craig, LiPuma, Edward & Postone, Moishe (eds.): *Bourdieu: Critical Perspectives*, Cambridge: Polity Press
- Wittgenstein, Ludwig (1981): *Filosofisia tutkimuksia*, Helsinki: WSOY
- Wittgenstein, Ludwig (1975): *Varmuudesta. Über Gewissheit*, Helsinki: WSOY
- Wright, Georg Henrik von (1982): *Logiikka, filosofia ja kieli*, Helsinki: Otava

Julkaisemattomat lähteet

- Aalto, Erkki (2004): *Transatlanttisen suhteen vahtikoirat. Nato-kysymys Helsingin Sanomien ja Dagens Nyheterin pääkirjoituksissa Kosovon kriisistä Irakin sodan alkuun*, Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto
- Kultti, Tea (1998): *Turvallisuuspolitiikan visio ja painajainen: Suomen NATO-keskustelut 1990-luvulla*, poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto
- Rahkonen, Juho (2004): *Nato ja media. Suomen turvallisuuspolitiikasta käyty julkinen keskustelu 2003–2004*, Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö

Raunio, Samuel (2003): *Virallinen, varovainen - vaiettu? Nato-keskustelu neljän puoluelehden pääkirjoituksissa vuonna 2001: vaikuttamiskeinot ja retoriikka*, Journalistiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto

Uotila, Panu (2002): *Piilosotaa Natosta. Eduskunnan turvallisuuspoliittisen keskustelun diskursiivinen rakentuminen Helsingin Sanomissa*, journalistiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto

Haastattelut

Astikainen, Arto, Helsingin Sanomien politiikan toimittaja, 22.3.2004

Fredriksson, Lars-Olof, majuri, entinen ilmavoimien tiedottaja, 17.4.2003

Iivonen, Jyrki, dosentti, puolustusministeriön viestintäjohtaja, 3.4.2003

Iloniemi, Jaakko, ministeri, entinen suurlähettiläs, 8.5.2003

Kivinen, Olli, Helsingin Sanomien kolumnisti, 22.3.2004

Pohjolainen, Pekka, STT:n politiikan toimittaja, 31.5.2004

Törnudd, Nina, STT:n politiikan toimituksen varaesimies, 31.5.2004

Visuri, Pekka, eversti, valtiotieteen tohtori, 25.4.2003

Tiivistelmä

Tutkimuksessa selvitetään, miten Suomen tiedotusvälineissä on käsitelty mahdollisesta Nato-jäsenyydestä käytyä julkista keskustelua. Aineiston rungon muodostavat 1362 juttua, jotka on julkaistu maan neljässä suurimmassa päivälehdessä Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa, Aamulehdessä ja Iltalehdessä 1.1.2003–30.6.2004. Tämä aineisto analysoidaan määrällisellä sisällönerittelyllä, jossa jutuista koodataan erilaisia muuttujia valmiin koodausrungon mukaan. Lisäksi aineistoon kuuluu laaja valikoima muita lehtijuttuja, television ja radion uutis- ja ajankohtaisohjelmia sekä kahdeksan toimittajien ja asiantuntijoiden temahaastattelua. Näitä aineistoja käsitellään pääasiassa laadullisin menetelmin, kuten retorisisella diskurssianalyysillä. Mukana on myös Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan syksyllä 2003 tekemä mielipidekysely kansalaisten turvallisuuspoliittisista näkemyksistä. Tätä aineistoa käydään läpi faktorianalyysillä, ja tuloksia verrataan sanomalehtien sisältöihin. Tutkimuksessa ei oteta kantaa siihen, pitäisikö Suomen liittyä Natoon.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on Pierre Bourdieun kenttäteoria ja erityisesti hänen ajatuksensa journalismin kentstä. Bourdieun mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu erilaisista kentistä. Niillä vallitsevat suhteet ja voimat määrittävät eri henkilöiden ja instanssien toimintamahdollisuuksia. Bourdieun ajattelu perustuu strukturalistiseen konstruktionismiin, ja se on myös tämän tutkimuksen tieteenteoreettinen lähtökohta. Strukturalistisen konstruktionismin mukaan todellisuutta luodaan kielenkäytössä ja muissa sosiaalisissa käytännöissä, mutta samaan aikaan maailmassa on myös objektiivisia rakenteita, jotka määrittävät sitä, millaisin ehdoin symbolista todellisuutta voidaan tuottaa. Bourdieulle nämä objektiiviset rakenteet ovat kentillä vallitsevia toimijoiden välisiä suhteita. Hänen mukaansa niitä on mahdollista kuvata tieteellisin keinoin, lähinnä tilastollisella analyysillä.

Bourdieun kenttäteorian avulla pyrin selvittämään, miten journalismin kenttä rakentuu ja miten se – ollessaan suhteessa muihin yhteiskuntaelämän kentiin – määrittää Nato-keskustelun

raportointia. Tämän kriittis-analyttisen tarkastelukulman lisäksi tutkimuksessani on myös normatiivinen ulottuvuus. Jürgen Habermasin ja yhdysvaltalaisen pragmatistien ajatusten siivittämänä tutkin, millaista Nato-journalismin pitäisi olla. Habermasin muotoilema diskurssietiikka lähtee siitä, että ollakseen demokraattista keskustelun pitäisi täyttää tietyt universaalit ehdot, kuten sen, että jokainen saa kyseenalaistaa jokaisen väitteen ja puhujan valta-aseman sijaan totuus pitäisi perustua argumenttien pätevyYTEEN.

Toimiessaan journalismin kentällä toimittajat käyttävät – tai yleensä tulevat huomaamattaan käyttäneeksi – monenlaista valtaa. Toisaalta he joutuvat työssään noudattamaan muualla määriteltyä päiväjärjestystä. Agenda setting -teorian näkökulmasta journalismin kentän autonomisuus näyttääkin varsin vähäiseltä. Mutta kun katsotaan, miten jutut on kehystetty, journalismin valta onkin suurempi. Kun journalisti tekee uutisen päättäjän Nato-lausunnosta, hän toimii yleensä päättäjän määrittelemän puheenaiheen ehdoilla. Mutta aina hän myös jättää juttuun oman jälkensä, sillä tehdessään lausunnosta uutisen hän kehystää sen journalismille ominaisilla tavoilla. Tiivistetysti voidaankin sanoa, että Nato-keskustelussa politiikan kenttä määrää enimmäkseen sen, mistä puhutaan, mutta journalismin kenttä määrää suurelta osin sen, miten puhutaan.

Tutkimuksen päätulos on, että journalismin kentällä vaikuttavat voimat tuottavat Nato-kysymyksen käsittelyyn sellaisia painoituksia, jotka saavat Nato-jäsenyyden näyttämään todennäköiseltä tulevaisuudenkuvalta. Journalistit kyseenalaistavat päättäjien vakuuttelut sotilaallisen liittoutumattomuuden jatkumisesta. Syntyy käsitys, että Suomi aikoo joka tapauksessa liittyä Natoon. Mediassa on myös muita Nato-jäsenyyttä tukevia tendenssejä: pääkirjoituksissa ja kolumneissa päättäjii hoputetaan tekemään nopeita päätöksiä Nato-jäsenyydestä. Median taipumus painostaa poliitikkoja suoraviivaisiin ja yksiselitteisiin kannanottoihin voidaan ymmärtää journalismin kentän rakenteiden kautta. Lisäksi media tuo Nato-kysymyksen näkyvästi esille, jolloin siitä tulee vähitellen tuttu aihe ja osa jokapäiväisiä keskusteluja.

Toisaalta jotkin median tendenssit tukevat nykyistä tilannetta eli sotilaallista liittoutumattomuutta: Ensinnäkin media raportoi näkyvästi maailman kriiseistä, kuten Kosovon ja Irakin sodista, mikä synnyttää ihmisten mielissä kielteisiä mielikuvia Natosta.

Tämän voi havata mielipidekyselyistä. Toiseksi mielipidekyselyt osoittavat toistuvasti, että valtaosa kansalaisista vastustaa sotilaallista liittoutumista. Mielipidekyselyitä teetetään usein, ja ne saavat julkisuudessa suurta huomiota. Kolmanneksi media välittää kansalaisille päättäjien viestiä: Suomi aikoo pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana. Mielipidekyselylle tekemäni faktorianalyysi osoittaa, että mitä kansainvälisemmin ihmiset ajattelevat, sitä todennäköisemmin he kannattavat Nato-jäsenyyttä. Siitä seuraa, että jos sanomalehden sisältö on kansainvälisesti orientoitunut, lehden voidaan väittää tukevan Suomen Nato-jäsenyyttä. Suurimmat sanomalehdet kuuluvat tähän luokkaan. Toisaalta, joidenkin maakuntalehtien orientaatio on kansallinen. Niiden journalistisen sisällön voi väittää pikemminkin vahvistavan nykyistä tilannetta kuin tukevan Nato-jäsenyyttä.

Koska yleinen mielipide on turvallisuuspolitiikan kaltaisissa asioissa paljolti riippuvainen median välittämästä tiedosta ja Nato-keskustelussa yleisellä mielipiteellä on merkittävä rooli, on syytä olettaa, että journalismin kentän rakenteet vaikuttavat Suomen turvallisuuspolitiikan kehittymiseen. Mielipidekyselyiden mukaan valtaosa suomalaisista haluaa maansa pysyvän sotilaallisesti liittoutumattomana, vaikka samalla enemmistö uskoo, että Suomi on joka tapauksessa matkalla Naton jäseneksi. On mahdollista, että median taipumus kurkottaa tulevaisuuteen ja kyseenalaistaa vallitseva politiikka (sotilaallinen liittoutumattomuus) on vaikuttanut tähän kansalaisten käsitykseen. Myös se, että turvallisuuspoliittinen keskustelu ei voi koskaan olla täysin avointa, on omiaan lietsomaan erilaisia salaliittoteorioita.

Avainsanat: journalismi, kenttäteoria, julkinen keskustelu, turvallisuuspolitiikka

---

English summary

Juho Rahkonen:

Journalism as Battlefield. The Public Discussion about Finland's NATO Membership 2003–2004

Doctoral Dissertation in Social Sciences

*University of Tampere, Department of Journalism
and Mass Communication*

This study explores the Finnish media coverage of the public discussion about Finland's possible NATO membership. The material consists of 1362 articles published in Helsingin Sanomat, Ilta-Sanomat, Aamulehti, and Iltalehti, the four largest newspapers in the country, during the period 1 January 2003 to 30 June 2004. This material is investigated using quantitative content analysis, which includes classifying the articles by variables. In addition, the material includes large amount of other newspaper and magazine articles, news and current affairs programmes on television and radio, and eight thematic interviews with journalists and security policy experts. These materials are analysed mostly with qualitative methods, such as rhetoric discourse analysis. There is also a survey of security political opinions among the general public, conducted by The Advisory Board of Defence Information in autumn 2003. This material is analysed using factor analysis, and the results are compared with the content of the newspapers. The study makes no claim about whether Finland should join NATO.

The theoretical framework of the study is Pierre Bourdieu's field theory, especially his notion of journalistic field. According to Bourdieu, social reality consists of various fields. The relations and powers of the field define people's and institutions' possibilities to act. Bourdieu's thinking is based on structuralist constructionism, which is also the scientific-theoretical basis in this study. Structuralist constructionism claims that reality is produced within use of language and other social practices but in the world there are, however, objective structures that define the conditions in which symbolic reality can be produced. For Bourdieu, these objective

structures are the relations between the actors in a field. He holds that they can be explored scientifically through statistical analysis.

With the help of Bourdieu's field theory, I seek to find out how the journalistic field is constructed and how alongside other fields in social life it defines the coverage of NATO discussion. In addition to this critical analytical point of view, my study includes a normative dimension. Inspired by the thinking of Jürgen Habermas and American pragmatists, I explore what kind of journalism NATO journalism should be. Habermas' discourse ethics claims that, in order to be democratic, public discussion should meet certain conditions, such as that everyone is allowed to question any claim and truth should be based on arguments, not the power positions held by speakers.

When acting in the journalistic field, journalists use – usually unconsciously – various forms of power. However, they have to follow an agenda set elsewhere. From the agenda setting perspective, the journalistic field possesses relatively weak autonomy. But when one looks at the framing of the articles, the power of journalism appears to be greater. When a journalist makes news about a politician's statement, the issue is usually determined by the politician. But the journalist always leaves her or his mark on the article by framing it in a journalistic way. In summary, it can be stated that, while the political field mostly determines what is being talked about, the journalistic field has a lot to do in determining how the issues are discussed.

The main finding of the study is that the powers and expectations of the journalistic field tend to make NATO membership look like a probable future scenario. Journalists question the decision-makers' assurances that Finland's policy of non-alliance will continue. Therefore, the notion that Finland will join NATO in any case is advocated. There are also other significant procedures that support Finland's military alliance: In leading articles and columns, politicians are urged to make quick decisions about NATO. The tendency of the media to push politicians to make straightforward and unambiguous statements can be understood against the structures of the journalistic field. In addition, the media bring the NATO issue to the fore. As a result, NATO is gradually becoming a familiar topic and part of the everyday conversation.

However, some procedures in the media support the present situation, military non-alliance. First, there is extensive coverage on the world's crises (including Kosovo and Iraq) and as a result negative associations about Nato have emerged. This can be seen in opinion polls. Second, opinion polls repeatedly show that the majority of citizens are against military alliance. Opinion polls are conducted frequently and they command major attention in the public sphere. Third, the media convey to the public a message from the decision-makers: Finland aims to remain a militarily non-allied country. The factor analysis I conducted on an opinion poll shows that the more people are internationally oriented, the more likely they are to support NATO membership. Therefore, if the content of a newspaper is internationally oriented, it is justified to claim that the paper promotes Finland's NATO membership. The largest newspapers belong to this category. However, there are some regional newspapers whose orientation is national. Their journalistic content can be seen as rather supporting the present situation than promoting NATO membership.

Given that public opinion about issues like security policy is heavily dependent on the information conveyed, and the importance of public opinion in NATO discussion, it is justified to assume that the structures of the journalistic field do have influence on the development of Finland's security policy. According to opinion polls, a majority of Finns want Finland to remain a militarily non-allied country, while a majority also estimate that Finland is on the way to joining NATO. It is possible that the media's tendency to reach out to the future and question the prevailing policy (military non-alliance) has affected public opinion about Finland joining NATO. The fact that the security policy debate necessarily lacks openness encourages various conspiracy theories.

Keywords: journalism, field theory, public discussion, security policy